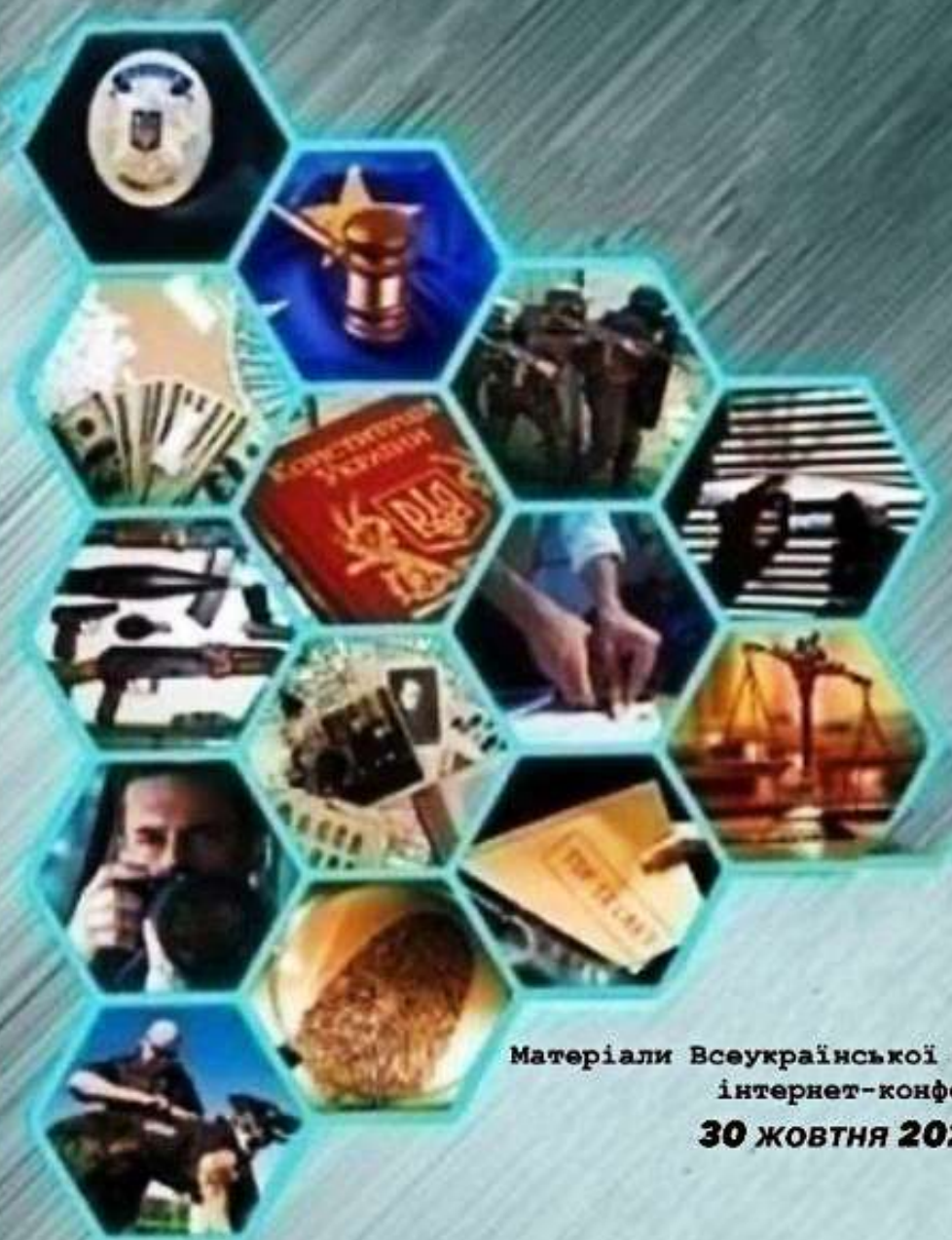

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ НАУКОВЦІВ ТА ФАХІВЦІВ У
СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Серія: Теорія і практика ОРД

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
30 жовтня 2020 року

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ НАУКОВЦІВ ТА ФАХІВЦІВ У СФЕРІ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ
ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

30 жовтня 2020 року

Серія: «Теорія і практика ОРД»

Одеса – 2020

УДК 343.1:351.74
А-454

Схвалено
на засіданні кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Одеського
державного університету внутрішніх справ
(Протокол від 30.10.2020 р. № 5)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова:

Аброськін В.В., ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.

Заступники голови:

Грохольський В.Л., перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор

Албул С.В., професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, к.ю.н., доцент

Члени оргкомітету:

Домброван Н.В., начальник відділу організації наукової роботи, к.ю.н.

Дулгер В.В., декан факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, к.ю.н.

Єгоров С.О., в.о. завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності, к.ю.н.

Поляков Є.В., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності, к.ю.н.

Форнальчук І.Л., викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Щурат Т.Г., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності, к.ю.н.

*Матеріали публікуються в авторській редакції.
Оргкомітет не завжди поділяє думки авторів публікацій.*

Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 жовтня 2020 р.). Одеса: ОДУВС, 2020. 238 с.

ISBN 978-617-7633-11-1

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, в якій взяли участь науковці, здобувачі закладів вищої освіти та практичні працівники правоохоронних органів України. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі, освітньому процесі, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

УДК 343.1:351.74
А-454
© Автори, 2020
© ОДУВС, 2020

Шановні учасники

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції!

Реформування системи правоохоронних органів України в умовах формування громадянського суспільства, розбудови правової держави та адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу вимагає постійного наукового супроводження цих процесів, висуває на порядок денний нові дослідницькі завдання та пріоритети, що потребують сучасних методологічних підходів. Особливо актуалізується потреба в дослідженні правових та організаційно-тактичних засад оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України як складової системи правоохоронних органів, та її діяльності з протидії злочинності взагалі.

Оперативно-розшукова діяльність – це особливий вид державної діяльності, яка здійснюється як гласно, так і негласно оперативними підрозділами спеціальних державних органів, що наділені такими повноваженнями законодавчими актами. При цьому, оперативно-розшукова діяльність належить до різновидів правової діяльності, у якій існує висока ймовірність порушень та утиску індивідуальних прав та свобод людини. У цьому сенсі існування процесуально-правових і матеріально-правових інструментів обмеження можливостей втручання у сферу індивідуальних свобод є важливим фактором забезпечення стабільного правопорядку.

Вирішуючи завдання протидії злочинності, працівники оперативних підрозділів Національної поліції здійснюють різні заходи, застосовують різноманітні способи, прийоми, методи, але усе це вони роблять не стихійно, а планомірно, в

певній послідовності, з урахуванням конкретної ситуації. Це обумовлено тим, що здійснення таких заходів є однією з форм боротьби із злочинністю, в якій виступають дві протиборчі сторони, і, отже, дії оперативного працівника мають бути не довільними, а цілеспрямованими, такими, що враховують наміри і способи дій злочинця. Означене неможливо без створення сприятливих умов, що забезпечують ефективне виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, а саме використання інноваційних підходів до використання традиційних та новітніх заходів протидії злочинності. Тому для забезпечення ефективної діяльності оперативних підрозділів в умовах сьогодення важливим питанням є здійснення наукового пошуку щодо вирішення проблем теорії та практики оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України.

Впевнений, що конференція буде продовженням світоглядних і теоретичних дискусій, що, у свою чергу, сприятиме удосконаленню правових та організаційно-тактичних засад оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України.

З повагою,

**Ректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук**

В'ячеслав АБРОСЬКІН

СЕКЦІЯ 1.
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Аброськін В.В.

*Ректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку науки зосереджує увагу дослідників на необхідності використання міждисциплінарних методів, теорії самоорганізації, альтернативістики з урахуванням методологічних у гносеологічному сенсі понять «невизначеність», «вірогідність», «віртуальність», «випадковість», «нелінійність», «біфуркація» та «флуктуація», які сукупно відображають характеристики несталого, складного і рухливого світу. Аналізуючи методологічні проблеми сучасної української правової науки, науковці зазначають, що новелізація її методології повинна базуватися на основі використання в пізнавальній діяльності досягнень таких наук, як герменевтика, соціопсихолінгвістика, синергетика, що дозволяє глибше пізнати функціональні, адаптаційні, творчі потенціали державно-юридичних інструментів і механізми реалізації таких можливостей [5, с. 2]. Процес фундаменталізації вітчизняної правової науки сьогодні характеризується наявністю значущих тенденцій у зміні об'єкта і, відповідно, предмета загальнотеоретичної юриспруденції. На думку вчених, такими тенденціями, передусім, є антропологізація, глобалізація і деформалізація [5, с. 3].

Деформалізація об'єкта і предмета загальнотеоретичних правових досліджень полягає в тому, що якісні рамки явища, що відображається поняттям права, дещо розмиваються, зливаючись з деякими суміжними соціальними феноменами. Завдяки цьому, закономірно відбувається процес запозичення для потреб подібних досліджень методологічної бази широкого кола менш формалізованих напрямків науки, що дозволяє, на наш погляд, більш глибоке

проникнення у суть явища з метою осмислення і направленого, цільового впливу на його складові.

Глобалізація методології сучасної вітчизняної правової науки виявляється в усвідомленні національної правової системи, як елементу системно-структурного утворення більш високого рівня. Саме завдяки реалізації такого підходу «коли національна правова система осмислюється як елемент (реальний або потенційний) іншої правової системи, наприклад, правової системи Ради Європи або Європейського Союзу, – можна науково обґрунтувати умови, вимоги, напрями, методи і наслідки перетворень, які повинні зазнати перша, щоб досягти відповідних системоутворюючих параметрів і органічно «вписатися» в системно-правове утворення більш «високого» рівня» [5, с. 3].

У свою чергу, суть тенденції антропологізації методології вітчизняної юриспруденції полягає в тому, що саме людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного правознавства, а його природні правові властивості і закономірності їх державно-юридичного забезпечення поступово перетворюються в найважливішу складову предмета цієї науки. За нашим переконанням, вказані тенденції притаманні й процесу новелізації методології оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України.

Ефективна протидія злочинам особливо її організованим формам неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим підрозділи Національної поліції України стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або навпаки предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо. Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування, аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації, одержаної у тому числі у із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України [4, с. 62]. Це потребує від оперативних підрозділів Національної поліції України активного використання, в рамках чинного законодавства, негласних методів оперативно-розшукової діяльності та специфічних засобів отримання оперативної інформації, документування фактів протиправної діяльності, що у своїй сукупності складають сутність розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України [1, с. 56].

На сьогодні в теорії ОРД немає єдності у визнанні розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. Відсутнє науково обґрунтоване поняття та визначення напрямів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. Розвідувальна функція оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України не досліджувалася з точки зору феноменологічного, синергетичного та гносеологічного підходів. Не проводилася класифікація видів розвідувальної

функції. Потребує вдосконалення правовий тезаурус теорії оперативно-розшукової діяльності стосовно питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України [1, с. 57].

За нашим переконанням, розвідка, з точки зору праксеологічного підходу, виступає однією з функцій оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. Оперативними підрозділами Національної поліції України розвідувальна функція реалізується шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від злочинності [2, с. 24].

Завданнями, які вирішуються під час реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України вбачаються: добування, аналітична обробка та надання уповноваженим органам державної влади інформації про стан та можливий розвиток злочинності у державі для її використання в законодавчій, правоохоронній та виконавчій діяльності держави; сприяння здійсненню державної політики України з протидії організованих злочинності; протидія діяльності організованих злочинних угруповань, проникненню їх членів до органів державної влади та поширенню їх впливу на процеси, що відбуваються в державі та суспільстві; запобігання реалізації реальних загроз національним інтересам з боку організованої злочинності, упередження явищ і чинників, що ними викликаються і створюють потенційну загрозу національним інтересам і національній безпеці України; розробка і реалізація заходів із нейтралізації та ліквідації організованих злочинних угруповань, створення необхідних умов для їх викриття іншими оперативно-розшуковими та кримінально-процесуальними засобами; участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, в тому числі з тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, торгівлею людьми, незаконною міграцією.

Світовий досвід правоохоронної діяльності свідчить про те, що у багатьох зарубіжних країнах вже багато років існує поняття поліцейської (антикримінальної) стратегічної розвідки, яка передбачає отримання, накопичення, систематизацію й аналіз численних та досить різноманітних відомостей про осіб, які підозрюються у причетності до організованої злочинності [2, с. 25; 3, с. 75]. На відміну від стратегічної, основним завданням «тактичної» розвідки є допомога у плануванні конкретних поліцейських операцій та встановлення джерел отримання доказів. Взагалі, американські правоохоронці вважають, що проаналізована інформація – це вже «розвідка» [2, с. 25]. Визначення «розвідки» по-різному розкривається у науковій та довідковій літературі. Як зазначають фахівці, з точки зору філології основу терміну «розвідка» складає слово «відати», яке означає наявність знань про певний об'єкт [23].

За нашим переконанням, на сьогодні подальші наукові дослідження питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної

поліції України мають бути спрямовані на аналіз історичних етапів становлення розвідки як специфічного виду діяльності держави; розкриття генезису розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; визначення стану наукової розробленості проблем реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; обґрунтування методологічних засад розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; надання характеристики злочинного середовища та його інфраструктури як об'єктів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; аналіз стану регламентації розвідувальної функції поліцейських органів у міжнародно-правових актах; конкретизацію напрямів законодавчого забезпечення розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; визначення шляхів вдосконалення нормативного регулювання розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; систематизацію напрямів інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України; доведення особливостей координації та взаємодії Національної поліції України при реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аброськін В.В. Стратегічне (довгострокове) впровадження негласних працівників у злочинне середовище: питання доцільності та загрози в сучасних умовах / С.В. Албул, В.В. Аброськін. *Збірник наукових праць Національної академії СБУ*. 2020. № 75. С. 52–58.
2. Албул С.В. Поліцейська розвідка правоохоронних органів зарубіжних країн: розмежування оперативно-розшукової та процесуальної діяльності. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу* (Київ, 19 лютого 2020) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: НАВС, 2020. С. 23–26.
3. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О.М. Бандурка, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай, В.В. Шендрик. Харків: Золота міля, 2013. 352 с.
4. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.
5. Рабінович П.М. Методологія вітчизняного праводержавознавства. *Юридичний вісник України*. № 45 (385). 2002. С. 2–3.

Албул С. В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Берназ П. В.

*Проректор Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ НАПРЯМІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають сувору ієрархічну структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії правоохоронним органам. Організовані злочинні угруповання перетворились на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Саме ослаблення державного контролю за ситуацією в країні дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобіювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам. Для організації злочинної діяльності вони оперують значними грошовими ресурсами, які, зокрема, використовуються для підкупу державних службовців, працівників правоохоронних органів, залучення фахівців різних галузей для створення ефективних механізмів, технологій, способів та схем вчинення злочинів тощо. Ситуація значно погіршується у зв'язку з активізацією агресивних проявів тероризму та екстремізму.

Ефективна протидія злочинам особливо її організованим формам, за нашим переконанням, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим правоохоронні органи стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або навпаки предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо. Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування, аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації, одержаної у процесі проведення гласних та

негласних заходів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України.

Ситуація актуалізується ще й тим, що сьогодні, в умовах чинності Кримінального процесуального кодексу України, оперативно-розшукова діяльність втратила наступальний характер. Сутність наступальності, що полягає у необхідності упереджувального характеру дій оперативних підрозділів з тим, щоб, ще на ранніх стадіях вчинення умисних злочинів (готування, замах), були одержані фактичні дані щодо злочинного наміру особи або групи осіб, не було допущено переростання попередньої злочинної діяльності у закінчений злочин, фактично зруйнована. На сьогодні, з моменту початку кримінального провадження оперативні підрозділи позбавлені права ініціативно здійснювати заходи, спрямовані на встановлення та викриття злочинців, а мають діяти виключно в межах доручень слідчих та прокурорів. Таким чином, суттєвий арсенал оперативно-розшукових заходів та методів залишається фактично не витребуваним. Крім цього, чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» втрачає свою актуальність, пов'язуючи процес реалізації прав оперативних підрозділів з положеннями Кримінального процесуального кодексу. Доводиться констатувати, що стала теорія оперативно-розшукової діяльності потребує суттєвого переосмислення.

Відповідно ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», суб'єктами оперативно-розшукової діяльності в Україні є оперативні підрозділи:

- Національної поліції - підрозділи кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань - оперативні, оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України - контррозвідка, військова контррозвідка, захисту національної державності, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічні, власної безпеки;
- Державної прикордонної служби України - розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшукові підрозділи відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділи з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічні;
- управління державної охорони - підрозділи оперативного забезпечення охорони;
- органів доходів і зборів - оперативні підрозділи податкової міліції та підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою;

- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативні, оперативно-технічні, власної безпеки;
- Національного антикорупційного бюро України - детективи, оперативно-технічні, внутрішнього контролю.

У вичерпному переліку прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ст. 8 Закону) окремо передбачено право *мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників*. Отже, всі вищезазначені оперативні підрозділи, використовуючи негласних працівників, отримують оперативну інформацію про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Разом із тим, оперативна інформація, отримана одним з вказаних суб'єктів, може стосуватися не тільки «власної» лінії роботи, але і напрямів роботи інших суб'єктів, для яких вона залишається невідомою. Це призводить до того, що найбільш цінна оперативна інформація не потрапляє до конкретного підрозділу, який повинен та має право її реалізовувати. Така ситуація, що є залишками застарілої радянської системи, на наш погляд, *обумовлена наступними причинами:*

1. Структурно-функціональна «закритість» суб'єктів ОРД один від одного.
2. Небажання надавати «власну» інформацію (отриману з негласних джерел) іншим суб'єктам та відпрацювання інформації виключно за власною лінією роботи;
3. Негласні «змагання» правоохоронних органів за підвищенням власного статусу у громадській думці (достатньо згадати негласне протистояння між МВС та КДБ за часів СРСР);
4. Відсутність реальної координації та взаємодії правоохоронних органів держави у цьому напрямку.

Зазначене призводить до:

1. Необізнаності оперативних підрозділів одних суб'єктів про виявлені іншими суб'єктами факти протиправної діяльності осіб та груп осіб;
2. Втрати актуальності оперативно-розшукової інформації, яка своєчасно не була перевірена та реалізована;
3. Унеможливлення попередження та припинення тяжких та особливо тяжких злочинів з боку осіб (груп осіб), інформація про яких своєчасно не потрапила до відповідних правоохоронних органів;
4. Ускладнення та неповноти здійснення оперативних розробок осіб (груп осіб), інформації про яких є у інших суб'єктів ОРД.

Необхідно зазначити, що така ситуація, яка є проявом недосконалої системи внутрішньої та зовнішньої взаємодії, має місце на двох рівнях:

1. Між різними суб'єктами ОРД (наприклад, між Національною поліцією та СБУ тощо).

2. Між окремими оперативними підрозділами в межах однієї структури (наприклад, між окремими підрозділами кримінальної поліції в системі Національної поліції).

Виходячи з викладеного, вважаємо, що на сьогодні доречним є розроблення заходів щодо вдосконалення обох напрямів взаємодії щодо інформаційного забезпечення негласної роботи.

В системі Національної поліції України:

- розроблення відомчого нормативного акту з питань обміну (в тому числі ініціативного) оперативною інформацією, яка стосується напрямів (ліній, територій тощо) роботи окремих оперативних підрозділів;
- визначення підрозділу-координатора та рівнів доступу до наявної оперативної інформації, яка міститься у базах даних оперативного призначення Національної поліції.

На рівні правоохоронних органів держави:

- створення Координаційної ради (назва не є принциповою) з питань інформаційного забезпечення негласної роботи суб'єктів ОРД. До складу такого органу мають увійти керівники (представники) всіх суб'єктів ОРД, визначених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».
- розроблення та прийняття міжвідомчого нормативного акту з питань інформаційного забезпечення негласної роботи суб'єктів ОРД, який має передбачати реальну можливість та механізми взаємообміну оперативною інформацією (за запитами, ініціативно тощо).
- розроблення системи контролю за дотриманням вимог та положень вищевказаного нормативного акту.

Вбачається, що сприйняття необхідності запропонованих заходів має теоретичну та практичну складові.

По-перше, поверне наступальний, упереджувальний характер діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів (зокрема, Національної поліції) у стратегічних та тактичних напрямках протидії злочинності.

По-друге, забезпечить комплексне, постійне надходження актуальної оперативної інформації до компетентних оперативних підрозділів з метою виконання завдань кримінального судочинства.

По-третє, сприятиме подальшому науковому пошуку у галузі протидії злочинності та перегляду парадигми оперативно-розшукової діяльності.

Афонін Д.С.

Старший викладач кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ

Мукоїда Р.В.

*Професор кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І РЕГІОНАЛЬНИХ БАЗ ДАНИХ ДНК-ПРОФІЛІВ

13 лютого 2017 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Лутковська В.В. звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 26 Закону «Про Національну поліцію».

В 2018 році КСУ прийняв рішення про закриття провадження у справі на підставі відклику подання. Але, на нашу думку, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини порушив надзвичайно важливе питання конституційного рівня, адже є потреба у з'ясуванні розумного співвідношення між необхідністю захисту фундаментального права людини на приватність та потребою впровадження новітніх інформаційних технологій у процеси виявлення, попередження та профілактики правопорушень, боротьби з організованою злочинністю, тероризмом.

Частиною 2 ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» під час поповнення баз (банків) даних правоохоронцям надано право збирання та накопичення біометричних даних у вигляді зразків ДНК у осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт). Такі дії відповідно до ст.32 Конституції та ст.ст.2, 32 закону «Про захист персональних даних» є обробкою персональних даних і мають учинятися лише за згодою особи або у випадках, визначених законом.

Треба погодитись з думкою Таміли Алексик, що вказані норми надають широкі повноваження щодо отримання зразків ДНК, проте не конкретизують чіткої мети збору інформації, умов, порядку та строків її зберігання, гарантій від її нецільового використання. А відсутність чіткого законодавчого визначення є порушенням ст.8 Конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини (рішення у справах «S. and Marper v. The United Kingdom» від 4.12.2008, «Авілкіна та інші проти Росії» від 6.06.2013). «Визначено законом» повинно мати підстави в національному законодавстві, а сам закон має бути доступним та передбачуваним, тобто сформульованим достатньо точно[1].

На нашу думку, в Законі України «Про Національну поліцію» відсутній диференційований підхід до визначення кола осіб, стосовно яких уможлиблюється збір інформації; необхідності збору зразків ДНК залежно від ступеня тяжкості та характеру правопорушення; визначення обставин, за яких можуть відбиратись у особи зразки ДНК; відсутності судового контролю за збором зразків ДНК тощо.

У більшості країн-членів Ради Європи зразки ДНК дозволено збирати лише в рамках провадження у кримінальних справах у осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів мінімального ступеня тяжкості. У переважній більшості держав, у яких функціонують бази даних ДНК, зразки та отримані з них профілі ДНК повинні бути видалені або знищені одразу або протягом певного обмеженого терміну після винесення особі виправдувального вироку або зняття з неї усіх звинувачень. У деяких державах дозволяється певна обмежена кількість винятків з цього принципу.

Київський університет імені Тараса Шевченка, Академія адвокатури України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національний університет «Одеська юридична академія» наголошували, що положення не відповідають Конституції України через пряму суперечність приписам частини другої статті 32 Основного Закону (право на повагу до особистого життя), істотне порушення принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини.

Львівський національний університет імені Івана Франка та Донецький Національний університет імені Василя Стуса також наголошували на невдалій конструкції норми і необхідності її зміни. Лише Національна академія внутрішніх справ України виступила різко проти визнання неконституційними положень закону [2].

Як зазначає Г.В. Мудрецька, одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК-аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні. Вона наголошує, що це найбільш ефективний і сучасний метод дослідження слідів біологічного походження, який використовується в експертно-криміналістичних установах України для встановлення походження біологічного сліду від конкретної особи, спорідненості й ідентифікації невпізнаних трупів, статевої приналежності біологічного матеріалу[3].

У наказі Міністерства внутрішніх справ України, який визначає організацію та функціонування криміналістичних обліків, також неоднозначно врегульоване це питання. Встановлено лише джерела наповнення баз даних ДНК-профілів [4, п. 2.12], однак при цьому не затверджені правові основи відбору зразків ДНК, їх зберігання, адміністрування наявних автоматизованих систем, умов надання доступу зацікавленим суб'єктам.

Зазначені законодавчі прогалини значно обмежують можливості використання геномної реєстрації в кримінальному судочинстві. Не дивно, що в Україні відповідна центральна база станом на січень 2017 року включала лише

17467 ДНК-профілів [5]. Для порівняння зазначимо, що зазначені вище закордонні бази даних містять мільйони генетичних профілів.

У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що ефективному застосуванню в судово-експертної діяльності європейських стандартів геномної реєстрації сприяють рекомендації Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) з управління базами даних ДНК. Кожній державі – члену Європейського союзу пропонується створити таку базу та розробити спеціальне законодавство для її впровадження та управління [6, с. 5].

Таким чином, в Україні існує гостра потреба в значному поліпшенні нормативно-правової регламентації та належному організаційному забезпеченні центральної і регіональних баз даних ДНК-профілів відповідно до стандартів ENFSI. Це дозволить підвищити розшукове та превентивне значення автоматизованих обліків генетичних ознак людини, які використовуються для ідентифікації злочинців; розшуку безвісті зниклих осіб; встановлення особи людини за невпізнаним трупом; встановлення біологічного споріднення тощо.

Під час створення подібних баз ДНК в Україні, слід звернути увагу на наступні аспекти : формування законодавчої бази, яка регулювала б умови, правила отримання, зберігання і використання біологічного матеріалу і тієї індивідуальної інформації, яка в ньому міститься; чітко визначити перелік злочинів, за скоєння яких у осіб, що в цьому підозрюються, необхідно збирати ДНК зразки; закріпити можливість створення баз ДНК осіб, діяльність яких пов'язана зі значним ризиком для життя (військовослужбовці, співробітники СБУ, МВС тощо); осіб, що порушили міграційне законодавство, а також всіх бажаючих; визначити термін зберігання ДНК інформації в залежності від категорії респондентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексик Таміла. Відкритий код. *Закон і Бізнес* [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://zib.com.ua/ua/128043-ombudsmen_namagaetsya_zaboroniti_pravoohoroncyam_zbirati_dnk.html. Назва з екрана.
2. Думка експерта ДНК: чому краш-тест система не пройшла? [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/dnk-chomu-krash-test-systema-ne-proyshla/>. Назва з екрана.
3. Мудрецька Г. В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів [Електронний ресурс] / Г. В. Мудрецька, О. В. Цикова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Право. 2014. Вип. 26. С. 246-249. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_26_65. – Назва з екрана.
4. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10 вересня 2009 року № 390 // Верховна Рада України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

5. Лист заступника директора ДНДКЦ МВС України Дубоноса В. К. щодо Центрального обліку генетичних ознак людини. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/16707/response/27985/attach/3/.pdf>.

6. DNA database management review and recommendations ENFSI DNA Working Group. April 2017. URL: <http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/09/DNA-databasemanagement-review-and-recommendatations-april-2017.pdf>.

Білоус Р.В.

*Начальник Департаменту кримінального аналізу
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук,
підполковник поліції*

Василинчук В.І.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції*

СИСТЕМА, ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

В системі Національної поліції України існує багато джерел розрізної інформації, яка аналізується автономно співробітниками різних служб. Тому одним з основних чинників, що свідчить про ефективність здійснення протидії кримінальним правопорушенням є рівень системи накопичення, концентрації та використання різної інтегрованої оперативно-розшукової інформації [1, с. 235–236].

Система кримінального аналізу в діяльності уповноважених оперативних підрозділів складається з оперативного, тактичного та стратегічного аналізу [2, с. 8–9].

Особливе місце в діяльності підрозділів кримінальної поліції відводиться оперативному кримінальному аналізу як інформаційно-аналітичній діяльності, що здійснюється за конкретними оперативно-розшуковими справами або кримінальними провадженнями для збору, оцінки, обробки та аналізу даних про осіб, групи осіб, організовані групи чи злочинні організації, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, а також інших відомостей з метою встановлення події злочину, причетності конкретних осіб до його вчинення, у тому числі їх соціального та економічного статусу, структури та зв'язків злочинних груп чи злочинних організацій, ролі їх окремих учасників тощо [3, с. 30–32].

Підставою для проведення оперативного кримінального аналізу є кримінальне провадження або оперативно-розшукова справа, за виключенням проведення оперативного кримінального аналізу з ініціативи кримінального аналітика.

Кримінальний аналіз проводиться:

а) за рішенням керівника (уповноваженого на проведення оперативно-розшукової діяльності);

б) за запитом (за підписом особи, уповноваженої на замовлення кримінального аналізу).

У невідкладних випадках за наявності підстав на його проведення, за зверненням особи, уповноваженої на замовлення кримінального аналізу, кримінальний аналіз може бути розпочато до надходження письмово оформленого документу на його проведення за рішенням керівника підрозділу кримінального аналізу або особи, яка виконує його обов'язки. У такому випадку відповідний запит має бути надісланий особою, уповноваженою на замовлення кримінального аналізу, у термін не більше трьох робочих днів.

Запит на проведення кримінального аналізу в обов'язковому порядку має містити номер ЄРДР, ОРС;

в) ініціативно, а саме з метою превенції, а також при виявленні кримінальним аналітиком за результатами інформаційно-аналітичної діяльності інформації щодо правопорушень, які готуються або вчинені, осіб або груп, які вчинили або готують вчинення злочину, або можуть бути причетними до його вчинення, щодо діяльності злочинних груп та злочинних організацій, а також щодо фактів, відомостей протиправного характеру, тенденцій злочинності та іншої інформації, що сприятиме протидії злочинності, за погодженням з керівником структурного підрозділу кримінального аналізу.

Надання особами, уповноваженими на проведення кримінального аналізу, запитів до підрозділу кримінального аналізу на проведення оперативного аналізу здійснюється в межах оперативно-розшукової справи або кримінального провадження, за фактом вчинення тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення або такого, що може викликати значний суспільний резонанс.

Слід зазначити, що кримінальний аналітик у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, щодо кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, з дозволу керівника підрозділу кримінального аналізу, може залучатися до складу слідчо-оперативних груп, де здійснює та координує аналітичну діяльність у кримінальному провадженні, у якому створено відповідну групу, та може залучатися до розробки плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Так, на етапі підготовки Плану, на підставі опрацювання наявної інформації у кримінальному провадженні розробляє пропозиції до Плану в частині необхідності проведення аналітичних досліджень, які в подальшому передає керівнику СОГ у формі довідки із зазначенням рекомендованих виконавців та термінів виконання. З урахуванням обставин справи, ресурсів підрозділу, що здійснює оперативне супроводження досудового розслідування, та обсягу інформації, який необхідно проаналізувати, працівник підрозділу кримінального аналізу може запропонувати керівнику СОГ звернутися до підрозділу кримінального аналізу із запитом на проведення аналітичного дослідження,

визначивши питання, які необхідно у ньому порушити, або виконати аналітичні завдання самостійно повністю або частково.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що підрозділи кримінального аналізу залучаються до виконання таких запитів у разі:

- наявності складної і розгалуженої структури зв'язків об'єктів кримінального провадження або оперативно-розшукової справи;
- наявності великого обсягу інформації, що ускладнює відстеження та пов'язування фактів без застосування спеціального програмного забезпечення;
- охоплення проблемною ситуацією декількох адміністративно-територіальних одиниць України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петро Цигикал. Кримінальний аналіз як елемент системи інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: військові та технічні науки*. С. 234–240.
2. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу / С. В. Албул, О. Є. Користін О. Є., К. Ю. Ісмаїлов та ін. Одеса: ОДУВС, 2016. 112 с.
3. Білоус Р.В. Кримінальний аналіз у протидії кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 258 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 липня 2017 року № 575, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2017 року за № 937/30805 (із змінами).

Бляшенко О.О.

*Аспірант заочної форми навчання докторантури та аспірантури
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ У СКЛАДІ ОРГАНІЗОВАНОГО ЗЛОЧИННОГО УГРУПУВАННЯ В УМОВАХ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В сучасних умовах протидії злочинності, особливо її організованим формам, правоохоронні органи усього світу наділенні повноваженнями щодо проведення заходів, пов'язаних із таємним (негласним) перебуванням працівника правоохоронного органу або особи, яка із ним співробітничала, у кримінальному середовищі з метою викриття фактів протиправної діяльності. Така ситуація обумовлена тим, що у багатьох випадках лише таким способом можна отримати та зафіксувати фактичні дані, на підставі яких підтверджується винуватість

конкретних осіб й наявність обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

У науковій площині питання негласного виконання особами завдань правоохоронних органів в середовищі організованих злочинних угруповань досліджувалися у працях українських фахівців: М.І. Ануфрієва, С.В. Албула, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Д. Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, Б.Г. Розовського, В.Є. Тарасенка та інших. Втім, в умовах чинного кримінального процесуального законодавства зазначена діяльність потребує подальшого дослідження.

Чинний КПК України закріпив можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачають використання негласних працівників і на стадії досудового розслідування. Зокрема, оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора можуть проводитися ті ж самі оперативно-розшукові заходи, але у статусі негласних слідчих (розшукових) дій. Доцільно зазначити, що організація і тактика проведення таких процесуальних дій аналогічна проведенню оперативно-розшукових заходів, проте різниться суб'єктом їх проведення (слідчий, прокурор, оперативний підрозділ, який користується повноваженнями слідчого), а також характером концентрації відповідних матеріалів (матеріали кримінального провадження або оперативно-розшукова справа). Потрібно зазначити, що до листопада 2012 року у межах кримінального процесуального законодавства не існувало правових підстав для використання негласних працівників при проведенні слідчих дій. На даний час саме КПК регулює їх використання, зокрема, проведення таких НСРД, як: контроль за вчиненням злочину [2, ст. 271], використання конфіденційного співробітництва [2, ст. 275]. Особливої уваги потребує ст. 272 КПК - виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [2, ст. 272]. Як відомо, зазначена операція уперше уведена у практику ОРД Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» в 1992 році, і до 2012 року вона у положеннях ст. 8 мала іншу назву - *проникнення в злочинну групу* негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничав з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості. [4, ст. 8]. А у положеннях прийнятого у 1993 році Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України отримали право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які *вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання* [5, ст. 4].

Чинний КПК України, надав можливість слідчому, прокурору проводити зазначені дії в межах кримінального провадження. Відповідно до ст. 272 КПК України під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є

учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [2, ст. 272].

Доцільно звернути увагу на категорії осіб, які виконують спеціальне завдання у складі організованого злочинного угруповання. У редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 січня 2001 року категорія негласний працівник (який згідно п. 8 мав проникати у злочинну групу) була поділена на два різновиди: «негласний штатний працівник» і «негласний позаштатний працівник». Будь-які законодавчі коментарі щодо цих категорій були відсутні, так само, як не було і роз'яснення, ким є стосовно зазначених категорій «особа, яка співробітничав з оперативним підрозділом».

На сьогоднішній день положення п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» має відсилаючий характер стосовно додержання положень ст. 272 КПК України при виконанні спеціального завдання. Остання норма визначає загальні умови та порядок проведення зазначеного заходу (НСРД), форму відповідної постанови слідчого, прокурора, а також категорії осіб, які залучаються до проведення:

- особа, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації;
- особа, яка є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.
- Таким чином на сьогоднішній день ця операція має подвійну природу. Вона може проводитися:
 - як оперативно-розшуковий захід відповідними суб'єктами, визначеними в ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4, ст. 8];
 - як негласна слідча (розшукова) дія слідчим або прокурором згідно ст. 272 КПК України [2, ст. 272].

Традиційно у роботі вітчизняних правоохоронних органів операція з виконання спеціального завдання проводиться саме як оперативно-розшуковий захід. Чинний КПК у 2012 році заклав підвалини для проведення такої операції в межах НСРД слідчим, прокурором, проте останні здебільшого не мають можливостей та засобів для її проведення самостійно. Адже організація і тактика проведення цих операцій передбачає комплексне залучення сил та засобів оперативних підрозділів, що значно виходить за компетенцію і можливості слідчого, прокурора. Тож переважного до проведення зазначених вище операцій у межах кримінального провадження слідчим, прокурором на підставі ст. 246 КПК залучаються працівники відповідних оперативних підрозділів.

Загальні підстави та вимоги до проведення виконання спеціального завдання, як ОРЗ, чи як НСРД, викладені у главі 21 Кримінального процесуального кодексу України. На це звертаються увага у положеннях п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що зобов'язує проводити цю операцію згідно з положеннями КПК. Якщо виконання спеціального завдання проводиться як НСРД, то обов'язковими умовами його проведення є:

- розпочате конкретне кримінальне провадження (згідно ч. 1 ст. 223 КПК України);

- наявність розпочатого кримінального провадження виключно щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (згідно ч. 2 ст. 246 КПК України);
- наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії (згідно ч. 1 ст. 223 КПК України), тобто під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин;
- наявність випадків, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (згідно ч. 2 ст. 246 КПК України);
- для виконання спеціального завдання ст. 272 КПК висуває вимогу - наявність постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про відповідну особу [2, ст. 272].

В ході виконання спеціального завдання вирішуються наступні завдання:

- встановлення фактичних даних, що розкривають дійсний характер, різновид, структуру і склад злочинної групи, а також територіальні межі (у тому числі й поза Україною) її функціонування;
- виявлення фактів та обставин, що вказують на підготовку або здійснення групами чи її окремими членами конкретних злочинів;
- одержання відомостей про юридичних та фізичних осіб, причетних до злочинної діяльності, а також про осіб, що були очевидцями або свідками їхніх групових злочинних дій;
- виявлення та фіксація слідів злочину, а також документів, предметів, речей та інших фактичних даних, що можуть бути судовими доказами підготовки чи здійснення злочинів і сприяти попередженню злочинів, викриттю злочинців і розслідуванню матеріалів кримінальних проваджень;
- виявлення та збір відомостей про встановлення членами злочинних угруповань корумпованих зв'язків з державними службовцями й посадовими особами, а також втягнення їх у злочинну діяльність.

Зрозуміло, що фіксація фактів протиправної діяльності членів злочинного угруповання передбачає здійснення комплексу додаткових заходів ОРД, як пошукового, так і розвідувального характеру, які спрямовані на отримання оперативної інформації та перетворення її у форму фактичних даних, придатних для процесуального використання.

Знаходячись у злочинному середовищі, особі, яка виконує спеціальне завдання, дозволяється інсценувати злочин чи брати участь у його вчиненні (останнє повинне узгоджуватися з керівником операції, прокурором), якщо в ході його проведення необхідно:

- одержати інформацію чи докази, що мають першорядне значення для притягнення підозрюваних до кримінальної відповідальності;
- попередити небезпеку для життя чи здоров'я людей або уникнути цієї небезпеки.

У таких випадках відповідно до ст. 43 Кримінального кодексу України, особа, яка виконувала спеціальне завдання, звільняється від кримінальної відповідальності [3, ст. 43].

При цьому потрібно зазначити, що чинним КПК не урегульовані питання санкціонування учинення протиправних дій такою особою. З точки зору теорії здійснення негласного проникнення (впровадження) в конкретне злочинне середовище для вирішення завдань, які стоять перед органами поліції, має характер розвідувально-пошукової операції та базується на принципах: законності; винятковості (використовується в крайніх випадках); мінімального втручання в особисті права і свободи громадян; науковості; особливого порядку застосування; оптимальності часу проведення; наявності особливих підстав для його застосування [7, с. 6]. Вважаємо, що чинне законодавство має чітко визначати межі законності проведення такої агентурної операції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.20.2019).
5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.19.2020).
6. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Правові засади діяльності кримінальної поліції в інтересах кримінального судочинства : монографія. Одеса, 2018. 240 с.
7. Албул С.В. Принципи оперативно-розшукової діяльності: посібник. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 60 с.

Бурбан В.М.

Курсант 4-го курсу

*факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Щурат Т.Г.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ ТВАРИН В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Специфічні особливості здійснення ОРД вимагають застосування широкого спектра засобів. Одним з таких засобів є використання різних тварин для підвищення ефективності розшукової (оперативно-розшукової) діяльності.

В історії відомі випадки ефективного використання собак (для затримання злочинця, пошуку закопаних трупів, знарядь злочину), а також коней (для виявлення порожнеч (підкопів) в землі поблизу місць позбавлення волі). З кінця XIX в. в оперативних цілях використовувалися поштові голуби.

Використання можливостей тварин завжди було обумовлено їх специфічними біологічними якостями, що перевершують можливості людини, - більш гострий слух, нюх, зір, швидкість пересування, витривалість, невибагливість, різні інстинктивні почуття і ін. [2].

Також потрібно зазначити, що особливістю організації застосування підрозділами кримінальної поліції службових тварин є додержання принципів ОРД. Додержання принципу законності під час здійснення ОРД можливе за умови реалізації великої кількості вимог. До найбільш значущих належать:

- 1) суворе додержання вимог законів і підзаконних нормативно-правових актів;
- 2) високий рівень правосвідомості (загальної та професійної) оперативних працівників;
- 3) постійне вдосконалення правових і морально-етичних основ ОРД та відповідних відносин між її суб'єктами;
- 4) наявність юридичної відповідальності оперативних працівників як сукупності правових відносин (прав та обов'язків) між ними та державою;
- 5) визначення конкретних об'єктів та осіб, які становлять оперативну зацікавленість [1].

Найбільш часто в ОРД (розшукової діяльності) використовувалися можливості службових собак. Службові собаки надають значну допомогу в боротьбі зі злочинністю.

Враховуючи положення національного законодавства, можна констатувати, що службових тварин можна застосовувати у двох випадках:

- 1) під час здійсненні оперативно-розшукової діяльності (у разі застосування оперативно-розшукових заходів та методів);
- 2) під час оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження [1].

У сфері ОРД найбільш активно використовуються розшукові, спеціальні собаки.

Розшукові собаки служать для розшуку і затримання по запаху чи сліду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та інших розшукуваних осіб, для проведення вибірки по запаху людини і речі, пошуку речей і документів, а також при огляді і відпрацювання місць можливого укриття підозрюваних і розшукуваних осіб, речових доказів і стріляних гільз.

Спеціальні собаки використовуються для виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних і психотропних речовин, людських трупів (останків) [5].

Для пошуку і виявлення трупів спеціальних собак використовують відповідно до конкретних обставин:

- а) при наявності обставин або нещасного випадку, що загрожували смертю безвісти зниклому:

б) перевірці показань осіб та інформації про вчинення вбивства з подальшим приховуванням трупа;

в) виявленні розчленованого трупа з метою відшукування інших частин тіла.

Проте ефективність використання службових собак не завжди висока. Однією з причин, що заважають результативному застосуванню собак в діяльності органів Національної поліції, є неякісний підбір поголів'я тварин. Найчастіше відбору собак для їх подальшого придбання не надають особливого значення, доручають цю справу некомпетентним особам. У придбаних для дресирування собак вже на попередніх перевірках виявляється безліч недоліків, через які важко або унеможлиблюється їх успішна підготовка. Вибір і заміна таких собак завжди пов'язані з великою тратой часу і державних коштів.

Велику роль у застосуванні службових тварин при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, а саме роботу з організації здійснює начальник або заступник начальника відокремленого структурного підрозділу, який наділений правом надавати дозвіл на здійснення ОРД [1].

У структурі Національної поліції таким підрозділом є кримінальна поліція, і керівник територіального органу повинен організувати взаємодію підрозділу кримінальної поліції та кінологічної служби таким чином, щоб у результаті витратити мінімальну кількість часу та отримати максимальну кількість оперативно-значущої інформації. Тому саме він повинен ухвалити управлінське рішення про використання оперативно-розшукового собаки.

Враховуючи, що в теорії «управлінське рішення» – це фіксований управлінський акт суб'єкта управління, ухвалений на основі знання об'єктивних законів функціонування системи, якою управляють, глибокої та ретельної обробки оперативної або іншої інформації, що містить розпорядження про подальші дії об'єкта управління, виражається в будь-якій зручній формі та реалізується з метою вирішення конкретної проблеми [4].

Іншим елементом організації застосування службових тварин є вибір і розробка оперативно-тактичної операції, в ході якої будуть залучатися службові тварини. Спеціальна тактична операція із застосуванням службових собак – це комплекс погоджених за метою, часом і місцем спеціальних заходів та інших дій, які проводяться підрозділами Національної поліції за єдиним задумом і планом з метою вирішення оперативно- тактичних завдань [3].

Можна констатувати, що особливостями організації застосування службових тварин є дотримання принципів оперативно-розшукової діяльності, зокрема законності, ретельності, плановірності та обґрунтованості;

- залежність організації від випадків застосування тварини – під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (у разі застосування оперативно-розшукових заходів або методів) та під час оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження;

- необхідність ухвалення управлінського рішення про застосування службового собаки; – важливість планування застосування службових тварин;

- особливості, пов'язані з вибором та розробкою оперативно-тактичної операції, в ході якої будуть залучатися службові тварини.

Використання службових тварин, а саме собак, значно полегшує оперативно-розшукову роботу, адже через свою специфіку вони можуть почути те, чого не може почути звичайна людина. Її використання в деяких випадках може бути лише оперативним орієнтиром, але тим не менше її використання є дуже важливим і ефективним при розслідуванні розбоїв, грабежів, крадіжок, вбивств, злочинів пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 290 с.
3. Корнієнко М. В. Організаційно-тактичні основи застосування службово-розшукових собак: оперативно-розшуковий аспект (за матеріалами МВС України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
4. Поняття та класифікація управлінських рішень [Електронний ресурс]. – URL: <http://mybiblioteka.su/tom2/9-72538.html>.
5. Про затвердження інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 01.11.2016 р. № 1145.

Волошина М.О.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ОПЕРАТИВНИЙ ПОШУК ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СВІДЧИТЬ ПРО ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Оперативний пошук – це система оперативно-розшукових заходів, які організовують і здійснюють оперативні підрозділи з метою виявлення осіб і фактів, що становлять інтерес для поліції у боротьбі зі злочинністю, у різних джерелах ця форма оперативно-розшукової діяльності може мати назву: оперативно-пошукова робота, пошук початкових оперативно-розшукових даних; виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес.

У теорії і практиці оперативний пошук осіб, предметів і подій розглядається як самостійна форма оперативно-розшукової діяльності, якій притаманна низка ознак. У сукупності ці ознаки дають уявлення про сутність оперативного пошуку і його місце в системі оперативно-розшукової діяльності поліції. Це свого роду фундамент такої діяльності, без якого неможливо успішно вирішувати завдання щодо боротьби зі злочинністю [2, с. 63].

Характерними рисами такого пошуку (виявлення) є:

- здійснення не лише у зв'язку з вчиненням злочином, а й незалежно від

кримінальної події. Це характеризує оперативний пошук як ініціативну, активну дію, відмінну від інших оперативно-розшукових заходів, що здійснюються стосовно конкретних злочинів та осіб, які підозрюються у злочинній діяльності. Ініціативний оперативний пошук сприяє як ефективному оперативному обслуговуванню об'єктів, території, так і розслідуванню злочинів, зокрема й за межами зони обслуговування;

- проведення в його межах розвідувальних заходів є не лише правом, а й одним з основних обов'язків поліції. Застосовувані при цьому заходи мають утворювати єдину пошукову систему, що охоплює всю обслуговувану підрозділом поліції територію. Оперативний пошук проводиться цілеспрямовано, на підставі вивчення й оцінки оперативної обстановки і становить вид оперативно-розшукового провадження, здійснюваного у формі виявлення і перевірки осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів;

- комплексне здійснення в його межах заходів із розвідувальною спрямованістю. При цьому у вирішенні пошукових завдань беруть активну участь інші підрозділи поліції, однак головна роль належить оперативно-розшуковим підрозділам відповідно до їх компетенції та спеціалізованих завдань щодо боротьби зі злочинністю [1, с. 141].

Найважливішою рисою, що визначає сутність оперативного пошуку, є перелік даних, які підлягають виявленню. До них належать відомості про: факти готування і вчинення злочинів; інші обставини, що мають значення для боротьби зі злочинністю (зокрема, характеристики злочинів і особи винних; причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів); сліди і знаряддя готування до злочину; сліди, залишені злочинцями на місці події; знаряддя вчинення злочинів; викрадене майно та інші предмети, що мають значення для встановлення і викриття винних осіб; предмети і речовини, заборонені для зберігання, носіння або користування; осіб, що замислюють, готують чи вчинили злочин, або причетних до нього осіб; осіб з протиправною поведінкою, яка свідчить про можливість вчинення ними злочинів; про осіб, яким відома інформація, що має значення для боротьби зі злочинністю; осіб, здатних систематично надавати допомогу в боротьбі зі злочинністю тощо [3, с. 164].

Оперативний пошук як важлива форма оперативно-розшукової діяльності забезпечує вирішення таких основних завдань: виявлення злочинних намірів окремих осіб та їх груп, своєчасне застосування засобів профілактичного впливу; своєчасне отримання інформації про злочини, що готуються, вживання заходів щодо запобігання їм; своєчасне отримання інформації про вчинені злочини, вживання заходів щодо встановлення і викриття винних; забезпечення прав та інтересів громадян, державних і громадських організацій виявленням і вилученням викраденого майна; отримання інформації, необхідної для аналізу та оцінки оперативної обстановки на території обслуговування, і вживання заходів щодо оптимальної розстановки сил для активізації боротьби з правопорушниками.

Оперативний пошук може застосовуватися для виявлення злочинів, їх запобігання й розслідування або за принципом «від злочинця до злочину», або, відповідно, навпаки - «від злочину до злочинця», у цьому її головна відмінність від такої форми оперативно-розшукової діяльності, як оперативна розробка,

заходи за якою здійснюються за оперативно-розшуковими справами завжди проводяться за конкретними фактами й стосовно конкретних осіб. Заходи щодо виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, утворюють єдиний пошуковий комплекс, що охоплює всю обслуговувану підрозділом поліції територію. Найбільша ефективність оперативно-розшукової діяльності досягається в процесі здійснення пошукових заходів за наведеними нижче напрямками: пошук серед населення, що проживає і працює на території обслуговування (пошук серед житлових масивів); пошук у місцях концентрації осіб, що становлять оперативний інтерес; пошук на об'єктах концентрації пасажирів залізничного, повітряного, водного і автомобільного транспорту; пошук у місцях масового відпочинку; пошук у місцях найбільш уражених злочинністю, а також імовірного збуту викраденого майна; пошук у криміногенних групах [4, с. 92].

Осіб, які вчинили злочин, виявляють за такими основними напрямками: прикметами зовнішності злочинця; слідами та предметами, залишеними злочинцями на місці події; слідами на одязі й тілі злочинців; способом і засобами вчинення злочину; ознаками викраденого майна [4, с. 93].

Аналіз наукової літератури емпіричних даних та практичний досвід боротьби зі злочинністю дозволяє виділити основні об'єкти оперативного пошуку і розпізнання - це особи, предмети і події (факти), що можуть бути причетні або безпосередньо причетні до злочину, вчинюють його (наприклад, особи, що готують або вчинили злочин), а також дають підстави вважати про його вчинення з достатнім ступенем імовірності (наприклад, викрадене майно). Тобто це особи, які мають ознаки, що характеризують їх злочинну установку, задуми, дії і факти, криміналістичні ознаки яких свідчать про можливість або наявність злочинних дій, причин, що породжують злочини, і умов, які сприяють їх вчиненню [1, с. 142].

Слід вказати, що пошукова робота здійснюється на основі ретельного аналізу оперативної обстановки, визначальною складовою якої є такі показники:

- структура й динаміка злочинності, тенденції до збільшення (зменшення) окремих видів злочинів закономірність щодо року, доби, місця і способу вчинення злочинів. Такі відомості використовуються у визначенні основних напрямів пошукової роботи;

- контингент осіб, які вчинили злочини, що дає можливість визначити, хто з них заслуговує посиленої уваги Крім того, порівняння кількісних показників загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності з кількістю тих, які були на оперативному обліку, дає змогу встановити, наскільки ефективно проводиться робота щодо виявлення і взяття на облік криміногенних осіб, і намітити заходи щодо вдосконалення цієї роботи;

- відомості про кількість «попереджених» і розслідуваних злочинів і роль у цій справі окремих служб поліції;

- стан роботи щодо виявлення місць концентрації злочинного елементу, збуту викраденого майна, наркотиків, інших предметів, речей, які становлять підвищений оперативний інтерес. Такі відомості сприятимуть визначенню напрямів щодо розстановки сил і засобів.

Зазначені основні положення аналізу оперативної обстановки дають підстави для планування пошуку осіб, предметів і подій (фактів), що становлять оперативний інтерес. Специфікою планування пошукової роботи є те, що працівники оперативних підрозділів повинні зосереджуватися на вирішенні таких завдань; визначення головних напрямів пошуку і характеру відомостей, які необхідно відображати першочергово; визначення сил і засобів для формування пошукових груп, їх оптимальна розстановка і забезпечення взаємодії між ними; створення системи надходження і накопичення інформації про криміногенних осіб та кримінальні події [3, с. 301].

Важливим елементом планування є встановлення місць пошуку оперативної інформації. Як правило, пошук інформації про осіб, події, інші обставини, що становлять оперативний інтерес, проводиться в житлових масивах і мікрорайонах, на об'єктах економіки, в місцях імовірної появи та концентрації криміногенного елементу, збуту викраденого майна, там, де поширені правопорушення й злочини, в місцях тимчасової ізоляції та утримання заарештованих, затриманих і засуджених осіб. Оперативний пошук за місцем проживання уможливорює виявлення осіб, які в минулому притягувалися до кримінальної відповідальності, злісних порушників правил співжиття і громадського порядку, тих, які підтримують зв'язки з криміногенним елементом та поселяють гастролерів, а також утримувачів місць розпусти і вживання наркотиків тощо. Про таких осіб, як правило, знають сусіди, мешканці сусідніх будинків, інші громадяни.

Тактичні прийоми виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, базуються на дії об'єктивного закону взаємозв'язку явищ, за яким кожний матеріальний процес так або інакше відображається на інших пов'язаних з ним матеріальних процесах. Саме тому об'єкти, що становлять оперативний інтерес, відображаються в навколишній дійсності. Матеріальні сліди їх існування, а також властиві їм якості й риси становлять у сукупності групи пошукових ознак, за якими ці об'єкти можуть бути виокремлені з багатьох інших. Тому слід зазначити, що в основі процесу пошуку лежить розпізнавання осіб і подій (фактів), що становлять оперативний інтерес, здійснюване вибіркою із загальної сукупності наявних об'єктів за допомогою як раніше отриманої (початкової) інформації, так і додатково виявленої, а також особистих знань і вмінь працівників поліції.

У разі виявлення тих, хто готує або вчинює злочини, їх розпізнання можна проводити також двома способами:

- у зв'язку з готуванням або вчиненням злочину - за слідами, залишеними на тілі або одязі злочинця (наприклад, плями барвника на одязі, залишені під час контакту з хімічною пастою; порваний одяг; тілесні ушкодження, нанесені жертвою, яка чинила опір);

- поза зв'язком з готуванням або вчиненням злочину - за поведінкою, мовленням, зовнішнім виглядом особи [4, с. 94].

Залежно від пошукових властивостей ознаки, за якими здійснюється оперативне розпізнавання, можна умовно поділити на дві групи. До першої слід віднести ознаки, що дозволяють установити групову належність об'єкта розпізнавання. В основі такого розпізнавання лежать загальні ознаки поведінки, найбільш характерні для осіб, що становлять оперативний інтерес, а також

ознаки, загальні для групи злочинів. Оперативне розпізнавання – це виявлення осіб, предметів і явищ, що становлять оперативний інтерес, на основі визначення їх групової належності або тотожності за відомими властивостями та ознаками. Під час пошуку й розпізнавання доцільно використовувати фотокартки, опис словесного портрета.

Перевірка початкових оперативно-розшукових даних – діяльність регламентовану нормативними актами діяльності поліції щодо встановлення достовірності такої інформації, а також з виявлення і збору необхідних додаткових відомостей, які в сукупності дозволяють прийняти правильне рішення про їх використання з метою боротьби зі злочинністю [1, с. 85].

Отриману під час оперативного пошуку інформацію про осіб і події (факти), які становлять оперативний інтерес, слід ретельно перевірити для встановлення її достовірності, а також того, що вона стосується протиправної діяльності. Як правило, перевірка початкових відомостей не потребує багато часу і здійснюється проведенням разових заходів. Інколи для встановлення достовірності інформації необхідно провести комплекс оперативно-розшукових заходів за тривалий період. У таких випадках працівники оперативних підрозділів заводять оперативно-розшукові справи і вживають відповідних заходів. У процесі перевірки початкової інформації працівник оперативного підрозділу повинен зважати на те, що досить часто одержані вихідні дані виявляються недостовірними. Це зумовлено неоднозначністю життєвих обставин, у яких відбувається сприйняття тих чи інших подій, фактів, дій як ознак злочинної поведінки. Тому для того, щоб перевірка початкових даних здійснювалася активно й результативно, працівник оперативного підрозділу повинен дотримуватися вироблених теорією та практикою оперативно-розшукової діяльності вимог, основними з яких є: дотримання законності; повнота; всебічність; об'єктивність; забезпечення конспірації.

Таким чином, сутність оперативного пошуку полягає в тому, що він є різновидом ініціативної активної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, що здійснюється не тільки у зв'язку з вчиненим злочином, а й незалежно від кримінальної події.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Оперативний пошук як організаційно-тактична форма оперативно-розшукової діяльності кримінальної поліції України: поняття та сутність. *Scientific bases of solving of the modern tasks. Abstracts of XIX international scientific and practical conference.* Frankfurt am Main, Germany, 2020. Pp. 138–144.
2. Албул С. В. Оперативно-розшукова діяльність: термінологічний словник. Одеса: ОДУВС, 2016. 196 с.
3. Князєв С.М. Негласна робота та оперативно-розшукова діяльність Національної поліції України: теорія і практика: монографія. К.: НАВС, 2020. 461 с.
4. Некрасов В. А. Особистий пошук: теоретико-правові та організаційно-тактичні основи: монографія / В. А. Некрасов, Л. В. Родинюк, В. Є. Солоха, Н. Є. Філіпенко. За заг. ред. В. Т. Білоуса. К.: ВПЦ при МВС України, 2006. 216 с.

Гамура І.О.

*Студентка факультету № 1 ННІПКБ
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Щурат Т.Г.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

РОЗВИТОК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Забезпечення правопорядку є найважливішою постійною, позаісторичною функцією держави та метою її створення. Здійснюється ця функція особами та органами, організація та правове регулювання яких залежить від загального рівня розвитку держави та відповідає їй.

Найбільш ефективним засобом забезпечення правопорядку була й залишається оперативно-розшукова діяльність. Оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1].

Здійснює оперативно-розшукову діяльність фахівець – оперативний працівник. Це фізична особа, яка наділена правами і обов'язками, передбаченими оперативно-розшуковим законодавством, відомчими нормативними актами по організації і тактиці оперативно-розшукової діяльності і відповідає певним морально-психологічним, професійно-діловим і фізичним якостям, обумовленим специфікою діяльності даної категорії осіб.

Сучасна оперативно-розшукова діяльність вимагає поглибленого психологічного, інтелектуально-логічного, наукового і професійного підходу. В умовах складної криміногенної ситуації, коли злочинці користуються не тільки найсучаснішим матеріально-технічним обладнанням, але мають й достатній інтелектуальний рівень, коли більшість тяжких злочинів носить латентний характер, а при вчиненні злочинів застосовуються відповідні досягнення науки, оперативно-розшукова діяльність набуває творчого характеру [2, с. 3].

За роки незалежності в розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні вагомий внесок зробили К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Е.О. Дідоренко, Я.Ю. Кондратьєв, М.М. Перепелиця та інші. Вони взяли активну участь у проведенні фундаментальних наукових досліджень та підготовці наукового та освітнього потенціалу закладів освіти МВС України.

Оперативно-розшукова діяльність це насамперед наука, система наукових знань. Певна система методів та форм, засобів та видів пізнання становить наукову методологію. Під методологією розуміють систему певних теорій, що виступають як керівний принцип знаряддя наукового аналізу, засіб реалізації вимог цього аналізу [4, с. 138].

Філософське розуміння методології вказує на її нерозривний зв'язок з методами. На її основі розробляються загально наукові та спеціальні методи. В них проявляються методологічні засади матеріалістичної діалектики. Методи дослідження реалізують ці засади на практиці

В процесі здійснення цієї діяльності, особливо при розкритті і розслідуванні проявів організованої злочинності, виникає питання про можливості і межі застосування спеціальних сил, засобів і методів, які мають у своєму розпорядженні оперативні підрозділи Національної поліції України для вирішення оперативно-тактичних завдань.

Безсумнівно, що використання засобів конфіденційної діяльності викликається об'єктивними причинами, обумовленими специфікою оперативно-розшукової діяльності. Без конфіденційних прийомів і методів практично неможливо отримати достовірну інформацію про таємні наміри і плани організованих злочинних формувань, про їх дії, склад учасників, зв'язки, місця зберігання злочинно добутого майна і цінностей, а значить неможливо створити умови для попередження і припинення їх протиправної поведінки. У деяких випадках здійснення оперативно-розшукових заходів та методів, використання оперативно-розшукових засобів не може бути безмежним, оскільки вони ущемляють особисті права й свободи громадян. Навіть тоді, коли це стосується осіб, обґрунтовано підозрюваних у протиправній поведінці.

Але, як зазначено у ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», під час здійснення ОРД не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, є метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства [1]. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64) [3]. Обмеження прав і свобод може бути у випадках, передбачених законом і носити тимчасовий, винятковий характер, коли без такого обмеження не можуть бути захищені права і свободи інших людей, інтереси суспільства і держави.

У тих випадках, коли законодавство допускає можливість втручання у особисте життя громадян як виняток, для захисту інтересів інших громадян чи суспільства від злочинних посягань слід говорити не про те, що допустимо здійснення оперативно-розшукової діяльності і проведення оперативно-технічних заходів в інтересах забезпечення правопорядку і громадської безпеки, а про те, наскільки обґрунтовано застосування тих чи інших засобів і методів і в яких межах вони доцільні в кожному випадку. Від вибору тих чи інших прийомів і методів оперативно-розшукової діяльності для вирішення оперативних завдань, поєднання гласних та негласних засобів залежить ефективність розкриття і розслідування конкретних злочинів [4, с. 321].

Процес пізнання при розслідуванні злочинів відбувається в установленій законом процесуальній формі, з дотриманням процедури збирання доказів, конструюванням версій, використанням засобів доказування за кримінальним

провадженням. Встановлення істини під час розслідування чи судового розгляду обмежено часом, встановленими законодавством строками.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного етапу розвитку логіки та методології науки є питання про необхідність виділення поряд з емпіричним та теоретичним рівнями наукового пізнання ще одного відносно самостійного рівня – мета теоретичного, який є передумовою самої теоретичної діяльності в науці.

Не є новиною, що оперативно – розшукова діяльність йде поруч із такими науками як – кримінологія, криміналістика, кримінальне право та кримінальний процес. Для того, щоб розкрити та розслідувати злочин, довести кримінальне провадження до суду, покарати злочинця та потім, після відбуття покарання впевнитись, що ця людина стала на путь виправлення необхідно поєднати усі зусилля, та усі ці науки [5, с.77]. Загальна мета усіх цих предметів, це боротьба зі злочинністю. Тому й методи та методологія практично збігаються.

Спеціальні методи оперативно-розшукової діяльності використовуються для вирішення її завдань. Спеціальні методи можуть бути розподілені на методи науки, та на методи практичної діяльності, які безпосередньо використовуються працівниками оперативних підрозділів [6, с. 4]. Методи оперативно-розшукової діяльності завжди використовуються комплексно.

Сукупність розглянутих теоретичних положень надає змогу сказати, що всі незвані загально-юридичні та спеціальні методи притаманні оперативно-розшуковій діяльності, синтезовані нею та активно використовуються оперативними працівниками підрозділів кримінальної поліції України у боротьбі зі злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник. Ч. І. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с
3. Конституція України : закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
4. Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини : монографія / В. М. Тертишник, О. В. Негодченко, І. П. Козаченко, К. В. Антонов. Д.: Дніпропетр. юрид. акад. МВС, 2004. 184.
5. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.
6. Албул С.В. Забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності: збірник нормативно-правових актів. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 32 с.

Горбачов О.В.
Професор кафедри ОРД та РЗ факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОТИПРАВНОСТІ

Демократичні перетворення на шляху розбудови правової держави та громадянського суспільства висувають нові пріоритети у реформуванні діяльності щодо протидії злочинам в Україні. У теорії превенції злочинності протидія злочинам, як складна системна діяльність, поєднує такі підсистеми:

1) загальну організацію боротьби (інформаційно-аналітична діяльність, кримінологічне прогнозування, визначення стратегії й тактики боротьби зі злочинністю, програмування боротьби зі злочинністю, створення і вдосконалення правової основи, реалізація, коректування програм боротьби зі злочинністю, координація діяльності суб'єктів щодо боротьби зі злочинністю, організація та розвиток наукових досліджень у цій сфері, підготовка професійних кадрів і підвищення їх кваліфікації, формування правової культури членів суспільства тощо);

2) профілактику злочинів як систему заходів, які застосовують у суспільстві, щоб стримати зростання злочинності і знизити, за можливості, її рівень усуненням детермінант злочинності, а також за допомогою запобігання та припинення конкретних злочинів;

3) правоохоронну діяльність, що передбачає репресивну (каральну) практику (здебільшого, розкриття злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, призначення покарання особам, винним у вчиненні злочинів тощо), а також право відновлювальної діяльності (відновлення порушених злочином законних прав і інтересів, забезпечення відшкодування завданої шкоди тощо). При цьому у кожному конкретному випадку щодо різних видів злочинів співвідношення правоохоронної діяльності та профілактики має бути максимально збалансованим [1, с. 399].

Разом з тим, зважаючи на специфіку реалізації оперативно-розшукової профілактики, що пов'язано з наявністю заходів негласного характеру, її значення у системі протидії злочинам в Україні необґрунтовано нівелюється упродовж тривалого періоду часу. Отже, з'ясування значення, особливостей, функцій оперативно-розшукової профілактики сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні у напрямку її гуманізації.

Значна кількість наукових досліджень у кримінальному судочинстві стала фундаментом формування принципів і теоретичних концепцій як оперативно-розшукової (ОРД) загалом, так і її самостійної форми – оперативно-розшукової профілактики.

Отже, особливої актуальності набуває наповнення новим змістом поняття «оперативно-розшукова профілактика» як самостійного інституту в сучасній оперативно-розшуковій діяльності.

Оперативно-розшукова профілактика злочинів як форма ОРД забезпечує один із принципів, а саме наступальності (оперативності), спрямованості на упередження. Отже, завдання оперативно-розшукової профілактики злочинів слід визначити пріоритетним щодо інших завдань ОРД, оскільки в разі його виконання немає потреби у вирішенні двох інших – припинення та розкриття.

У класичному варіанті оперативно-розшукова профілактика передбачає комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на недопущення злочину, припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або навіть на стадії злочинного задуму.

Розглядаючи різноманітні підходи до поняття оперативно-розшукової профілактики злочинів, становлять інтерес, насамперед, її функції та матеріальний зміст, а саме мета, спрямованість і характер впливу на конкретний об'єкт, які можуть змінюватися в процесі аналізування й оцінювання виконаної роботи, ужиття додаткових заходів впливу чи досягнення остаточного результату.

Так, В. В. Шендрик до основних функцій превенції злочинів відносить такі: захист суспільства від злочинних посягань; виховання осіб, стосовно яких уживають заходів профілактики, та їх оточення; ліквідація та нейтралізація згубного впливу оточення на таких осіб; контроль та покращення криміногенної ситуації; нейтралізація протидії розкриттю та розслідуванню злочинів; віктимологічна профілактика [2, с. 127].

В цілому підтримуючи зазначені функції варто зазначити, що оперативно-розшукова профілактика, як будь-яка інша управлінська діяльність ґрунтується на загальних та спеціальних принципах.

Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ОРД ґрунтується на точно визначених принципах (законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління й населенням), що безпосередньо належать до оперативно-розшукової профілактики як однієї з її форм і, на думку автора, як окремого інституту ОРД.

Особливе місце серед принципів оперативно-розшукової превенції відведено спеціальним принципам, зокрема: наступальності (оперативності), конспірації, конфіденційності та поєднання гласних і негласних оперативно-розшукових заходів. Правильне уявлення про зміст оперативно-розшукової профілактики значною мірою визначає вибір найефективніших прийомів і методів впливу на об'єкти, що підлягають профілактиці. Усвідомлення змісту дає змогу визначити рівень її здійснення і характер зв'язку з іншими формами ОРД [3].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що оперативно-розшукова превенція як форма ОРД є сукупністю правових норм, які здійснюють оперативні працівники в поєднанні з комплексом гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, які охоплюють цілісну систему контролю за оперативною ситуацією з метою запобігання виникненню умов, що сприяють їх учиненню, а також виявлення осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів, та здійснення на них превентивного впливу для недопущення вчинення ними задуманих злочинів або тих, що готуються, та припинення таких, що розпочалися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминология: учебник для вузов / Под ред. А. И. Долговой. 2-е изд. перераб. и доп. М.: ИНФРА М), 2002. 848 с.
2. Шендрик В. В. Структура інституту попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 125-132. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/vkhnuvs_2011_3_20.
3. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика як форма оперативно-розшукової діяльності. *Правознавець*: електронна б-ка юрид. л-ри. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/13648/%C2>.

Довгань А.С.

*Курсант 407 взводу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Щурат Т. Г.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З метою забезпечення завдань кримінального процесу, а саме виявлення та успішне розкриття кримінальних правопорушень необхідною умовою є щільна взаємодія працівників оперативних підрозділів зі слідчими.

Проблеми взаємодії оперативних і слідчих підрозділів під час проведення оперативно-розшукової діяльності вивчали С. В. Албул, О. М. Бандурка, В. І. Василичук, М. Л. Грібов, В. К. Колпаков, А. Г. Лекарь, В. І. Литвиненко, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, І. І. Приполов, Т. Г. Щурат та ін. Водночас аналіз наукових праць засвідчує, що зазначені питання потребують подальшого дослідження.

Для того, щоб працівникам кримінальної поліції (оперативним підрозділам) завести оперативно-розшукову справу необхідно мати наявну достатню інформацію, одержану в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують вчинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб безвісно відсутніх [1].

Оперативно-розшукова справа (ОРС) – спеціальна справа, в якій готуються матеріали оперативно-розшукової діяльності оперативних служб, щодо документування протиправних діянь окремих осіб та груп, підозрюваних у підготовці вчиненні злочину, встановлення осіб, які готують злочин або розшук осіб які ухиляються від кримінального судочинства.

Метою заведення оперативно-розшукової справи (ОРС) є збирання й аналіз фактичних даних (інформації) про підозрюваних осіб; перевірка й оцінка результатів ОРД, прийняття на їх основі оперативно – розшукових та кримінально – процесуальних рішень [2].

При заведенні оперативним підрозділом ОРС начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за ОРС слідчого. З цього моменту слідчий забезпечує методичне супроводження ОРС та надає практичну допомогу оперативному підрозділу в плануванні та проведенні оперативно-розшукових заходів, які в подальшому використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Якщо працівник оперативного підрозділу встановив під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичні дані, які свідчать про ознаки кримінального правопорушення в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для того, щоб розробити спільні заходи для їх реалізації [3].

Після реалізації матеріалів ОРС складається план реалізації, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів. В плані передбачаються відповідні оперативно-розшукові заходи, їх виконавці та заходи, щодо легалізації зібраних матеріалів як підстав для початку досудового розслідування [3].

Третій етап починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і здійснюється до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, а також у разі закриття кримінального провадження. На цьому етапі оперативні працівники виконують доручення слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора [4]. Слід наголосити, що доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [5; 6].

Отже, належна організація робочої взаємодії оперативних і слідчих підрозділів надасть змогу успішно реалізувати основні функції органів досудового розслідування під час виявлення та розкриття кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). К.: Атіка, 2010. 1128 с.
3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України 07.07.2017 №575.: [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon.rada.gov.ua.z0937-17>.
4. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377.
5. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.
6. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

Дулгер В.В.

*Декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
полковник поліції*

ДО ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій в системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил та засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність. Відповідно до статті 246 нового КПК негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. А слідчі (розшукові) дії згідно п. 1 ст. 223 КПК України, є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [3, с. 133]. Постає питання – чи означає це процесуалізацію оперативно-розшукових заходів?

У кримінальному провадженні під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітники уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Процесуальними документами щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій є постанови, клопотання, доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді [3, с. 134]. Також важливою особливістю є той факт, що донедавна більшість негласних слідчих (розшукових) дій, регламентованих главою 21 КПК України, проводились як оперативно-розшукові заходи [1, с. 12]. Отримана внаслідок їх проведення інформація використовувалась у доказуванні на досудовому слідстві та суді за умови, що такі дії не розшифровували форм та методів оперативно-розшукової діяльності, які становлять державну таємницю. Введення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, що направлений на її удосконалення. Передусім у органів досудового розслідування з'являється можливість самостійного прийняття рішень щодо того, які дії необхідно здійснити для розкриття та розслідування злочину, у зв'язку з чим буде ліквідована досить болюча проблема взаємодії оперативних та слідчих підрозділів. Окрім того, проведення негласних слідчих (розшукових) дій забезпечуватиме виявлення та розкриття найбільш складних та латентних злочинів, розслідування яких традиційними засобами кримінального процесуального провадження, що до цього часу застосовувалося на Україні, надзвичайно складно або просто неможливо [4, с. 121].

В кримінально-процесуальній доктрині на законодавчому рівні закріплено вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій, які закріпленої у главі 21 Кримінального процесуального кодексу України. Також цікавим є факт правового закріплення використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) тобто, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [4, с. 135]. Важливим нюансом є те, що до клопотання про проведення негласної слідчої дії обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, що робить неможливим проведення таких дій поза рамками.

Детальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій встановлюється Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ [6].

Основним недоліком сучасної кримінально-процесуальної доктрини, на який наголошують науковці, є неузгодженість норм Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, законодавець не виокремлює пошукові, контррозвідувальні і розвідувальні заходи, хоча і наголошує про їх наявність в оперативно-розшуковій діяльності. З іншого боку, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 269, 270, 271, 272 КПК України, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у новій редакції, підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину [5]. Виходячи з теорії кримінального права, готування є однією із стадій вчинення злочину [2, с. 42]. До того ж у певних випадках дії з підготовки до вчинення злочину можуть класифікуватися як окремий закінчений злочин. Наприклад, з метою підготовки до терористичного акту особа придбала вогнепальну зброю, вибухівку. Це, з одного боку, може бути ознакою підготовки до здійснення терористичного акту, а з другого – вже є повним складом злочину, відповідальність за який також передбачена у Кримінальному кодексі України. Але у разі виявлення ознак злочину відповідно до ч. 2 ст. 7 зазначеного Закону «оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України». Хоча навіть і в цій нормі закладене суттєве протиріччя – у разі виявлення ознак злочину направляти матеріали вже необхідно не про них, а про протиправні діяння. Загалом із зазначеного випливає, що у разі виявлення будь-яких ознак злочину має починатися кримінальне провадження. З огляду на це виникає запитання: у зв'язку з чим, на якій же підставі здійснюється ОРД для виявлення ознак злочину, коли законом передбачається, що підставою для її проведення є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки, про підготовку злочину, тобто вже виявлені його ознаки? А відтак, виникає сумнів щодо законності ОРД, адже до виявлення ознак злочину вона не може здійснюватися, бо ще немає підстав для її проведення, а після виявлення ознак злочину повинно розпочинатися кримінальне провадження й мають проводитися передбачені КПК України слідчі, у тому числі й негласні розшукові дії, а не ОРД. Парадоксальність – логічне протиріччя законодавчих положень, що коментуються, полягає у тому, що відповідно до них підстави для проведення ОРД виникають вже після початку її безпідставного проведення та отримання певного результату

Проведений аналіз положень чинного законодавства свідчить про наявність суттєвих суперечностей, які потребують усунення з метою поліпшення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Передусім, з нашої точки зору, на законодавчому рівні потребує чіткого розмежування оперативно-розшукова і кримінально-процесуальна діяльності, а також визначення поняття та переліку оперативно-пошукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів.

Поєднання у системі слідчих дій гласних і негласних методів здобуття інформації про підготовлювані та вчинені злочини при одночасному посиленні конституційних гарантій прав і свобод особи повинно стати ефективним інструментом протидії злочинності, що слугуватиме вирішенню завдань кримінального судочинства у масштабах всієї країни та стане запорукою високого рівня правопорядку в державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії: навчально-практичний посібник / С.В. Албул, А.М. Волощук, Р.В. Мукоїда та ін. Одеса: ОДУВС, 2013. 60 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, В.О. Меркулова та ін.; за ред. д.ю.н., проф. О.В. Меркулової, д.ю.н., доцента В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 430 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.
4. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук. Одеса: ОДУВС, 2014. 266 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: [http: // zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua) (дата звернення 02.10.2020).
6. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст] : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Дьорова О.М.

*Ад'юнкт Одеського державного
університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ПІД ЧАС ВСТАНОВЛЕННЯ КОНТАКТУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічний контакт – це процес установаження й підтримки взаємного тяжіння осіб, які спілкуються. Якщо люди переймаються інтересом або довірою один до одного, можна казати, що між ними встановився психологічний контакт.

Реалізуючи завдання оперативно-розшукової діяльності, оперативні працівники відстежують поведінку інших людей, фіксує її, осмислює, спеціально організовує і направляє (керує нею). Власна ж поведінка змінюється і трансформується з баченням перспективи розвитку відносин. Залежно від цього оперативний працівник має можливість вибору різних стратегій поведінки. У психологічному плані розвиток контакту між людьми проходить такі стадії: взаємне оцінювання; взаємна зацікавленість; відокремлення в діаді; установаження довірливих стосунків.

У процесі оцінювання має місце зовнішнє сприйняття один одного й формування першого враження. Результатом взаємного оцінювання є вступ у спілкування або відмова від нього. Далі учасники спілкування роблять обережні кроки до зближення і як би розкривають себе, керуючись приблизно такою формулою: «Я можу вам бути корисним!» Виникає зацікавленість один одним, скорочується обмін інформацією з іншими особами. Все це веде до вибору загальної тематики для бесід і в остаточному підсумку до відокремлення в діаді. Важливими показниками цієї стадії є частина й обмін поглядами, посмішками, скорочення дистанції між партнерами, іноді прискорене торкання один одного. Взаємодія тут, як правило, носить двосторонній характер.

Існують чисельні фактори, що суттєво впливають на ефективність встановлювання контактів з об'єктами ОРД. Серед них слід вказати на такі: наявність у суб'єкта ОРД необхідної інформації про об'єкта ОРД; місце, де встановлюється процес взаємодії між суб'єктом та об'єктом комунікації; привід для з'ясування знайомства, правильність підібраних суб'єктом ОРД психологічних прийомів для встановлення контакту; перше враження, що складається об'єктом ОРД про особистість суб'єкта діяльності ОРД; наявність психологічних бар'єрів, що є у наявності або виникли у процесі комунікації; дистанція між об'єктом та суб'єктом діяльності ОРД; виразність та гармонійність мовних та немовних засобів спілкування; психологічні прийоми, що використовуються у процесі комунікації; особистісний настрій суб'єкта діяльності ОРД; наявність психологічних чинників, що впливають на встановлення контакту в діяльності оперативного працівника [1, с. 24].

Під час встановлення психологічного контакту в оперативно-розшуковій діяльності перше враження складається на основі сприйняття: а) зовнішнього виду людини; б) експресивних реакцій (міміки, жестів, пози, ходу); в) мови (голосу, темпу, швидкості тощо) [2, с. 117].

Зріст, статура, стать й колір шкіри – це ознаки, які лежать в основі першого враження про людину. Високий зріст говорить про перевагу людини над навколишніми, про почуття самовпевненості. Повнота свідчить про чуттєвість, потакання своїм слабостям, млявості й т.і. Деякі особи виглядають молодіше або навпаки, старіше свого віку. Ця різниця може впливати на поведінку людини. У всякому разі невідповідність зовнішнього вигляду, віку людини відбивається на його суспільному становищі й на психічному стані.

Експресивні реакції. При сприйнятті особистості люди звичайно заздалегідь приписують йому певні характерологічні риси. Це явище можна пояснити деякими фізіономічними спостереженнями. Так, люди із квадратними підборіддями, сприймаються як вольові, з великим чолом - інтелектуально розвинутими, з жорстким волоссям - непокірливими тощо. Учені, ґрунтуючись на проведених експериментах, затверджують, що жінки з вузьким розрізом очей і гладкою шкірою сприймаються як зразок жіночності; смагляві чоловіки із грубою сальною шкірою, важкими бровами й вираженим ротом, як правило, сприймаються за недружелюбних, скандальних, невитриманих, хитромудрих і марнолюбних людей.

По голосу можна визначити почуття замилювання, любові, задоволення, гніву, нудьги, схвалення, розчарування, відрази, страху, нетерпіння, радості, іронії, почуттів. Людина може заїкатися, шепелявити, часто кричати, говорити ясно, вільно й логічно або незв'язно, втрачати нитку бесіди. Всі ці особливості мовної поведінки впливають на формування першого враження про людину. Якщо голос співрозмовника надмірно високий, пронизливий, голосний або тремтить, то це можна розцінити як стан тривоги або занепокоєння. Несподівані зупинки, зміни у швидкості й ритмі мови, розрив слів, форсування звуку, квапливість і постійне перебивання співрозмовника формують думку про те, що співрозмовник перебуває в стані напруги [3, с. 275].

Слід, відзначити, що при встановленні й розвитку психологічних контактів між суб'єктами та об'єктами ОРД часто виникають певні психологічні бар'єри. Серед них слід виділити такі:

1. Бар'єр негативних емоцій. Часто емоційний стан суб'єктів та об'єктів ОРД (страх, розлючення, агресія, поганий настрій тощо) суттєво негативно впливає на процес спілкування.

Зовнішні ознаки емоційного стану розкриваються в поглибленому й частому подиху, прояву крапельок поту, червоних плям на шії особи, її блідості тощо. Бар'єр поганого настрою не може бути виділений в окрему групу причин, що впливають на успіх установлення контактів у спілкуванні, оскільки він містить у собі більшість із перерахованих емоцій. При пригніченому настрої треба прагнути відвернутися від поганих думок, переключитися на приємні спогади, що завжди в кожного знайдуться. Спілкування в поганому настрої завжди одностороннє погано діє на партнера, особливо на схильного до співпереживання. Не випадково в Японії вважається невихованістю показувати стороннім своє негативні переживання. Це не тільки знижує працездатність людини, але й відштовхує від неї оточуючих.

2. Бар'єр сприйняття. Кожна людина прагне до того, щоб її розуміли. Але не всі при цьому прагнуть, щоб зміст їхньої мови був ясным, виразним, обґрунтованим. У виниклому незрозумінні найчастіше винні обидві сторони.

3. Бар'єр мови. Коли в діловому спілкуванні виникають ситуації незрозуміння, то на 90% вони пов'язані не з тим, що вас неправильно зрозуміли (не здатні зрозуміти або не хочуть зробити цього), а з тим, що не вдалося ясно, послідовно, переконливо викласти свою точку зору.

4. Бар'єр установки. Позицію людини в спілкуванні багато в чому визначає весь його життєвий досвід. Часто, ще не почавши розмову, людина буває переконаною у неправоті свого співрозмовника. Таку розмову конструктивно не назвеш. В основі цього лежить установка, тобто оцінка, що сформувалася у людини, стереотип, готовність до певної дії, негативні реакції, упередження.

5. Бар'єр першого враження. Кажуть, що перше враження найчастіше ближче до істини, проте, воно нецілеспрямовано, розмите й часто просто помилкове. Рекомендується перш, ніж робити якісь висновки придивитися на співрозмовника. Так, міміка, жестикуляція дозволяють зробити висновок про його емоції, характер, глибину почуттів і переживань. Поза говорить теж багато про що: від гордості й зарозумілості до підлесливості й догідництва. Одяг людини говорить про охайність і акуратність, смак й культуру, вірніше, про міру цих уроджених і придбаних якостей. Однак, усі характерологічні й фізіономічні якості зовсім нічого не говорять про питання, яке буде обговорюватися з даною людиною. І якщо негативне перше враження за всіма цими характеристикам переноситься на предмет обговорення, то тим самим і формується бар'єр першого враження.

6. Бар'єри взаєморозуміння. Головна проблема спілкування - відсутність взаєморозуміння.

7. Бар'єр байдужості. Відзначимо, що байдужість властиво яскраво вираженим інтровертам, флегматикам, певною мірою «мислителям». Прорватися через такий бар'єр можна, тільки винахідливо вибравши повід для знайомства, а також за допомогою певних прийомів привертання до себе уваги.

8. Бар'єр недовіри. Він найчастіше притаманний емоційним типам особистості. Як правило, найбільш твердий бар'єр недовіри ставлять люди, що переживають внутрішню конфліктність. У них виражена дисгармонія між своїми переживаннями й реальною поведінкою. Такі люди надзвичайно підозрілі й психологічно напружені. Бар'єр недовіри, що споруджується такими людьми руйнується шляхом акцентуванням суб'єктом (оперативником) уваги об'єкту на його значимості, неповторності тощо.

9. Бар'єр ворожнечі. Він створюється в спілкуванні, як правило, авторитарними типами, серед яких виділяються «непоправні» і «ліберально-м'які». Перші не гидують ніякими засобами тиску на людей, інші – прикриваються фразами, грають, як правило, роль демократів. Психологічні бар'єри, що поставлені такими людьми, носять, як правило, опеньок ворожості. Перебороти ці бар'єри можна в процесі цілеспрямованого спілкування шляхом застосування відповідних прийомів, що піднімають особисту значимість цих людей.

10. Бар'єр несумісності. На стадії взаємної зацікавленості нерідко виникають бар'єри несумісності, що є результатом біологічних, психологічних, національних, релігійних, ідеологічних факторів. Дія цих факторів буває настільки сильною, що приводить іноді до припинення контакту. Разом з тим тривале й розумне спілкування в багатьох випадках сприяє подоланню навіть, здавалося б, непереборної несумісності. Особиста активність суб'єкта (оперуповноваженого), його ерудиція, знання проблематики кращих бесід, а саме головне вміння управляти розвитком контакту в багатьох випадках вирішують позитивний успіх справи.

11. Бар'єр пересичення. На стадії відокремлення в діаді між суб'єктом та об'єктом спілкування можуть виникати бар'єр пересичення, ці бар'єри часто пов'язані з надмірною активністю оперуповноваженого по залученню особи, що цікавить, у процес спілкування без обліку особливостей його характеру й темпераменту. Про це просто варто завжди пам'ятати працівникові ОРД.

12. Інтелектуальний бар'єр.

Він проявляється у вигляді розбіжностей в переконаннях, моральних позиціях, поглядах і залежить, передусім, від того, з ким працівник встановлює контакт (законоступним громадянином, правопорушником або злочинцем) та в якій ролі він сам виступає (гласній або негласній).

13. Мотиваційний бар'єр. Він найчастіше проявляється в небажанні вступати в контакт з працівником міліції з принципових міркувань, зумовлених наявністю негативних поведінкових установок, упередженням ставленням до органів влади, співробітництва з міліцією у будь-якій формі, страхом помсти з боку злочинного середовища та ін.

14. Бар'єр незацікавленості об'єкта у комунікації та інші.

15. Бар'єр відрази і бридливості виникає часом як слідство не гігієнічності співрозмовника (неохайність, м'ята одяг, неприємний запах), його поганих манер і відсутність самоконтролю в поведінці.

16. Бар'єр презирства - сприяє обмеженню контактів із людиною, що викликала негативні емоції. Іноді він є результатом забобонів, наприклад, расових або національних. Відчуваючи презирство, ми намагаємося обмежити або уникнути спілкування з такою людиною. Породжують презирливе ставлення до особистості риси характеру людини, її аморальні вчинки й устояна за нею репутація.

17. Бар'єр страху - може бути викликаний біологічними причинами (побоювання за життя і здоров'я, страх каліцтва, зараження хворобою) і соціальними (побоювання за матеріальне і моральне благополуччя, благоговіння перед суспільним статусом співрозмовника, погрози з його сторони, побоювання покарання).

18. Бар'єр сорому і провини - виникає як почуття недоречності що відбуває, через ніяковість за себе або інших. Сором найчастіше охоплює людини при критиці, але іноді і при надмірній похвалі. Тому не повинно викликати подиву, якщо людина у відповідь на дифірамби ховає очі, червоніє, прагне швидше прощатися. Нерідко сором і провини перед людиною приводить до розриву відношень. Почуття провини може виникнути й у тому випадку, якщо людина

перестала одержувати звичне схвалення. Таке мовчазне осудження може подіяти сильніше різких обвинувачень.

19. Бар'єр темпераменту - зустрічається між людьми з різними типами нервової системи.

20. Бар'єр характеру – це слідство акцентуації - нездатність або небажання подивитися на себе очима партнера.

Крім цього, серед психологічних чинників, що впливають на встановлення контакту в діяльності оперативного працівника слід виділити: особистісні проблеми працівника, що визначаються рисами його особистості, хибами професійного досвіду, помилками орієнтування в ситуації контакту та особистості партнера; труднощі встановлення контакту, що визначаються особливостями партнера. Вони можуть бути характерологічними (підозрілість, агресивність, негативізм та ін.), залежати від психологічного стану або самопочуття, відображати негативний досвід спілкування з представниками правоохоронних органів; особливості ситуації контакту, що ускладнюють встановлення довірчих відносин: наявність психологічних бар'єрів, дефіцит часу, поспішність, метушливість, присутність (навіть лише можливість появи) сторонніх осіб, відносини вже наявної залежності партнера від інших людей; недостатній професіоналізм суб'єкта ОРД. Від правильності обраних оперативником методів (засобів), умов контакту та адекватних шляхів подолання психологічних бар'єрів залежить встановлення контакту.

Таким чином, у процесі установаження контактів між суб'єктом та об'єктом можна виділити такі етапи спілкування: формування першого враження та (або) уточнення актуального емоційного стану співбесідника; усунення (нейтралізація, послаблення) психологічних бар'єрів та встановлення психологічного контакту; досягнення мети (здійснення психологічного впливу та отримання необхідної інформації або зміна поведінки в бажаному напрямі); завершення спілкування та вихід з контакту; оцінка та коригування процесу взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Психологія оперативно-розшукової діяльності: збірник комплексних методичних матеріалів. Одеса: ОДУВС, 2012. 102 с.
2. Психологічні особливості спілкування в оперативно-розшуковій діяльності: навчальний посібник / С.В. Албул, А.М. Волощук, О.Ф. Долженков, В.О. Криволапчук та ін.; за заг. ред. О.М. Цільмак. Одеса: ОДУВС, 2013. 256 с.
3. The Development of Creative Thinking as a Tool of Social Adaptation of Teenagers with Behaviour Deviation / Borys A. Yakymchuk, Nataliia V. Hurtovenko, Svitlana M. Makarenko, Serhii V. Albul and Nataliia A. Dobrovolska // *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. Lifescience Global. 2019. Volume 7. Number 4. P. 274–281.

Заволокіна В.А.

*Курсант 3-го курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Поляков Є.В.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
полковник поліції*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності НПУ – це циклічний процес пошуку, збору, обробки, переосмислення, зберігання, видачі інформації та використання її для оперативно-тактичних та інших управлінських рішень [1].

Збір інформації, її накопичення та обробка – це безперервний і трудомісткий процес, який є основною формою оперативно-розшукової роботи, основним напрямком якої є збір конфіденційної інформації прихованими методами. У цьому контексті важливо визначити основні вимоги до оперативно-розшукової інформації, які ми вважаємо доцільними для формулювання таких характеристик:

- точність і надійність. Точність характеризує ступінь деталізації інформації, її наближення до оригіналу. Точність нерозривно пов'язана з ймовірністю - об'єктивно точним відображенням подій, явищ, стану об'єкта. Слід зазначити, що пізня передача інформації знижує характеристики її повноти та надійності, оскільки вона застаріла. Існує об'єктивне протиріччя між повнотою та ефективністю інформації. Для більшої повноти інформації необхідно витратити більше сил і часу на отримання, обробку, аналіз, що знижує ступінь ефективності;

- лаконічність. Лаконічність передбачає насиченість інформації, скорочує час та ресурси для її передачі та сприйняття. Однак стислості не слід досягати на шкоду точності, повноті, надійності;

- логічна презентація. Це є передумовою сприйняття текстової інформації, що забезпечує послідовність, доказовість, чіткість мети, для досягнення якої покликане служити повідомлення. Логіка також передбачає однозначність інформації, оскільки в системі різних правоохоронних органів інформація повинна бути однаково зрозумілою всім користувачам оперативної та слідчої інформації. Тому необхідно з'ясувати зміст різних понять і термінів, їх уніфікацію, що усуне неправильне прочитання;

- оптимальність та повнота. Складність цієї характеристики полягає в тому, що в практиці оперативно-розшукової діяльності немає єдиних критеріїв повноти оперативної та слідчої інформації. Тому в процесі оперативно-розшукової діяльності виникають проблеми, наприклад, щодо ідеї підстав для ведення

громадянами різних видів бухгалтерського обліку; межі вивчення особи, необхідні для визначення моменту здійснення оперативно-розшукових справ тощо;

- складність. Ефективного вирішення оперативно-тактичних завдань можна досягти лише на основі систематизованої інформації, що поєднує різну інформацію, отриману з різних джерел і логічно пов'язану;

- відповідність рівню отримання та використання оперативно-розшукової інформації для прийняття рішень. Чим вища регіональна система накопичення інформації в ієрархії підпорядкування, тим більше низових підрозділів може нею користуватися. Існує також відгук: чим більше базових оперативних підрозділів надходитиме до централізованого банку даних, тим краще будуть прийматися рішення щодо боротьби зі злочинністю;

- цінність (корисність). Інформація повинна відповідати меті оперативно-розшукової діяльності та виконанню поставлених завдань, що призведе до досягнення цілей боротьби зі злочинністю [3].

Ведення та ведення баз даних (банків) даних, що формуються в процесі оперативно-розшукової діяльності органів та підрозділів Національної поліції, крім підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки, здійснюється виключно спеціалізованим органом – Управлінням інформаційно-аналітичної підтримки (УІАП).

Для отримання інформації, необхідної для негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності, використовуються інформаційні системи, що діють у системі Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України. Таким чином, для отримання інформації, необхідної для негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності, використовується інтегрована система пошуку інформації, що діє в системі Національної поліції України. Джерелом запитів є оперативні підрозділи Національної поліції України та її відокремлених (структурних) підрозділах, яким надається інформація про осіб, а також інформація, накопичена в процесі оперативно-розшукової діяльності. Інформація про особу надається підрозділами Управління інформаційно - аналітичної підтримки Національної поліції України, територіальними органами УІАП Національної поліції України на запит органів влади, органів досудового розслідування, прокуратури, суду.

Таким чином, система інформаційного забезпечення правоохоронних органів на сучасному етапі має низку нагальних проблем, серед яких:

- ✓ недосконалість правового регулювання сфери інформаційного забезпечення правоохоронних органів;

- ✓ низька якість людських ресурсів, тобто відсутність належного рівня інформаційної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів та поточних працівників;

- ✓ неналежне технічне оснащення правоохоронних органів;

- ✓ невідповідність інформаційних систем сучасним потребам правоохоронних органів та відсутність ефективної інтегрованої інформаційної системи;

- ✓ вдосконалення механізмів зовнішньої співпраці на міжнародному рівні між правоохоронними органами у галузі інформаційних технологій з метою попередження та боротьби з транснаціональною злочинністю;
- ✓ розробка та впровадження комплексної системи захисту інформаційного простору.

Вищезазначені проблеми вимагають детальних досліджень та пошуку ефективних шляхів їх вирішення, включаючи запозичення зарубіжного досвіду в успішному функціонуванні інформаційних систем, фінансову підтримку міжнародних спонсорів, залучення громадськості до процесу вдосконалення нормативної бази інформаційного забезпечення, оскільки в сучасних умовах Технологія високоякісної інформаційної підтримки правоохоронних органів є запорукою їх ефективної роботи, а отже, покращення захисту прав і свобод людини і громадянина в нашій країні [4, с. 68].

Таким чином, для ефективної боротьби зі злочинністю оперативні підрозділи повинні мати відповідну оперативну інформацію про діяльність кримінальних структур, процеси, що відбуваються в кримінальному середовищі, керівників та органи організованих злочинних груп. Для боротьби з насильницькими злочинами, захисту осіб від злочинних посягань, оперативні підрозділи повинні, насамперед, підвищити ефективність негласної пошукової роботи на основі використання можливостей, передбачених оперативно-розшуковим законодавством, використання оперативно-технічних підрозділів, інформаційних систем. Міністерство внутрішніх справ України, зокрема, у своїх нормативних актах акцентує увагу на якісно новому рівні діяльності щодо вдосконалення тактики та методів розкриття та розслідування злочинів, впровадження передових вітчизняних та іноземних форм та методів роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ортинський В. Особливості інформаційного забезпечення оперативно-розшукового прогнозування у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2018. Вип. 20. С. 4-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2018_20_3 (дата звернення: 09.10.2020).
2. Білецький В.О. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності у прикордонній сфері. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С. 176-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_2_31 (дата звернення: 09.10.2020).
3. Греченко С. Ю. Отримання та використання оперативної інформації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2015_1_20 (дата звернення: 09.10.2020).
4. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с. (Серія: Теорія і практика ОРД).

*Ігнатюк О.В.**Заступник голови Апеляційного суду Київської області
кандидат юридичних наук*

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Успішна боротьба зі злочинністю, як одне із ключових завдань загальнодержавного рівня, вимагає, з одного боку, наявності нормативно передбаченого ефективного кримінального процесуального інструментарію, а з іншого – використання такого інструментарію з максимально можливим коефіцієнтом корисної дії. Одним із найбільш дієвих засобів протидії злочинності на сьогодні залишається надана законом можливість застосування негласних методів збирання інформації під час досудового розслідування, зокрема, у формі проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Показово, що не лише можливість проведення НСРД, а й їх результативність на сьогодні вже визнана на рівні міжнародних програмних документів [2, с. 16]. Враховуючи потребу в побудові демократичної системи Україна підтвердила свою позицію в питанні підтримки курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. Це спричинило необхідність як найшвидшого виконання нашою державою взятих на себе зобов'язань [2, с. 194], що зумовило актуальність обраної теми дослідження. Метою даної наукової розвідки є аналіз законодавства пострадянських країн щодо правового і організаційного забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні під час доказування.

Аналіз законодавства країн СНД свідчить, що таких широких повноважень прокуратури за діяльністю органів, що ведуть негласну роботу, в жодній із них не передбачено. Гарантії законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій переважно забезпечуються нормами, які встановлюють повноваження прокуратури на санкціонування кримінального судочинства, що обмежують права людини, або ж нормами, які встановлюють порядок прокурорського реагування на скарги та заяви громадян про порушення їхніх прав під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У низці законів країн СНД досить чітко встановлюються межі повноважень прокурора, і з огляду на їх аналіз можна стверджувати, що прокурорський нагляд при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у країнах СНД має не поточний, а попередній або наступний характер та здійснюється не постійно, як спостереження за діяльністю, а вибірково, в порядку реагування на заяви і повідомлення фізичних та юридичних осіб, як це відбувається у Казахстані, Туркменістані, Росії [3; 4; 5, с.76-77].

Надалі, на нашу думку, потрібно провести аналіз положень кримінального процесуального законодавства пострадянських країн (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Таджикистан, Російська Федерація, Республіка Грузія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка). Адже, як і в Україні, їх законодавство протягом тривалого часу мало єдині принципи

кримінальної процесуальної діяльності на зразок КПК України 1960 р. та Основ кримінального судочинства 1958 р. [6], а з отриманням незалежності, процесуальне законодавство цих країн удосконалюється з урахування реформування правоохоронних органів і впровадження європейської практики кримінальної процесуальної діяльності.

Слід відзначити з цього приводу позицію таких учених як А.М. Кислого, Р.А. Чайки і М.М. Денисенка, що порядок негласного розслідування і використання конфіденційного співробітництва у пострадянських державах є достатньо різноманітним і залежить від напряму реформування правоохоронної та судової системи, яку обрала та чи інша країна. Природно, ці країни мають і багато спільних рис у вказаній сфері. Передусім слід відзначити, що реформування відбулося практично в усіх пострадянських країнах. Водночас [7].

Негласне провадження у кримінальних справах не є стандартним поняттям, широко вживаним у вітчизняній юридичній науці та правоохоронній діяльності. Для російських юристів, на відміну від науковців з інших країн, це скоріше незвична категорія, ніж звичайний елемент практики боротьби з пре злочинності. Негласність, яка була присутня тривалий час лише в сфері розшукової діяльності, ще не має традицій у вітчизняному кримінальному процесі при розслідуванні злочинів. Звісно ж, що все негласне провадження у кримінальних справах зосереджено виключно в площині оперативно-розшукової правозастосування. Дійсно, в Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» РФ закріплено, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється не тільки гласно, а й негласно (ст. 1, 3, 6, 12, 15 та ін.). Більш того, ряд оперативно-розшукових заходів просто неможливо здійснювати гласно. Серед них перевірка закупівля, контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, оперативне впровадження, контрольована поставка, оперативний експеримент. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду РФ відкритості, гласності та змагальності сторін при прийнятті рішення і проведенні негласних оперативно-розшукових заходів бути не може, так як в цьому випадку оперативно-розшукова діяльність втратить сенс [8].

Конституційний Суд РФ у визначенні від 14 лютого 1999 № 18-О вказав на те, що результати оперативно-розшукових заходів не доказами, а лише відомостями про джерела тих фактів, які, будучи отриманими з дотриманням вимог Федерального закону «Про оперативно-розшукову діяльність», можуть стати доказами лише після закріплення їх належним процесуальним шляхом, а саме на основі відповідних норм кримінально-процесуального закону [9;10].

За частиною 2 ст. 186 КПК Російської Федерації при наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій щодо потерпілого, свідка або їх близьких родичів, родичів, близьких осіб контроль і запис телефонних та інших переговорів допускаються за письмовою заявою зазначених осіб, а за відсутності такої заяви – на підставі судового рішення [11].

Негласне розкриття при розкритті злочинів регламентується в основному оперативно-розшуковим законом. Однак в даний час не можна нехтувати і потенціалом кримінально-процесуальних засобів. Незважаючи на те, що в КПК Росії

не вживається термін «негласні слідчі дії», такі дії представлені накладенням арешту на поштово-телеграфні відправлення, їх оглядом і вилученням (ст. 185 КПК України); контролем і записом переговорів (ст. 186 КПК України); отриманням інформації про з'єднання між абонентами і (або) абонентськими пристроями (ст. 186.1 КПК РФ). Тому необхідно звернути увагу на виявляється потреба одночасного доктринального зміни кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства. Негласне провадження у кримінальних справах необхідно розглядати в нерозривному зв'язку оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Тому слід погодитися з М.С. Колосович, що запропонувала негласне провадження у кримінальній справі розглядати як двоєдиний процес оперативно-розшукових заходів і негласних дій слідчого [12, с. 139].

У Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» в ст. 11 зазначено, що результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для підготовки і здійснення слідчих і судових дій; результати ОРД можуть служити приводом і підставою для порушення кримінальної справи, а також використовуватися в доведенні по кримінальних справах відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства РФ, що регламентують збирання, перевірку та оцінку доказів, і в інших випадках, встановлених цим федеральним законом. Представлення результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому, податковому органу або до суду здійснюється на підставі постанови керівника органу, що здійснює ОРД. З метою роз'яснення положень Федерального закону «Про оперативно-розшукову діяльність» прийнята Інструкція про порядок подання результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому або до суду від 27 вересня 2013 р п. 20 Інструкції зафіксовано, що результати ОРД, що подаються для використання в доведенні по кримінальних справах, повинні дозволяти формувати докази, що задовольняють вимогам кримінально-процесуального законодавства, які висуваються до доказів в цілому, до відповідних видів доказів; містити відомості, що мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі, вказівки на оперативно-розшукові заходи, під час проведення яких отримані передбачувані докази, а також дані, що дозволяють перевірити в умовах кримінального судочинства докази, сформовані на їх основі [13; 10].

Так, у ст. 85.6 КПК Азербайджанської Республіки (далі – КПК АР) зазначено, що керівником органу розслідування є начальник (при його відсутності – заступник начальника) слідчого відділу (відділення, управління), який користується усіма повноваженнями слідчого. Між тим, до основних його повноважень, у т.ч., які пов'язані з використанням негласних засобів у розслідуванні, віднесено: надання доручення провадження окремих слідчих дій у кримінальній справі слідчому або групі слідчих (ст. 85.6.1); здійснення нагляду за своєчасним прийняттям слідчим відповідних заходів щодо проведення слідчих дій, зокрема, накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію, перехоплення телефонних переговорів (ст. 85.6.2); вжиття необхідних організаційних заходів для всебічного, повного та об'єктивного провадження досудового слідства по кримінальній справі (ст. 85.6.3); направлення прокурору, який здійснює процесуальне керівництво попереднім розслідуванням,

обов'язкового для розгляду клопотання щодо скасування незаконної чи необґрунтованої постанови слідчого; ініціювання перед Генеральним прокурором питання звернутися з клопотанням до відповідного органу щодо надання згоди на позбавлення особи права недоторканості з метою проведення процесуальних дій; забезпечення вжиття заходів безпеки до потерпілого, свідка та інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі (ст. 85.6.4) [14; 15, с. 49].

Начальник слідчого підрозділу або слідчий, відповідно до КПК АР, уповноважений: доручати відповідному органу дізнання проведення оперативно-розшукових заходів по розкриттю злочину, розшуку зниклої особи або пошуку зниклого майна та отримання повідомлення про вжиті заходи (ст. 85.4.5); доручати відповідному органу дізнання або дізнавачу проведення окремих слідчих дій (ст. 85.4.7), а саме накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію (ст. 177.3.4) та перехоплення телефонних переговорів (ст. 177.3.5). Ці слідчі дії проводяться на підставі постанови суду, яка поставляється за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором (ст. 177.2), а припиняються за постановою слідчого (або начальника слідчого підрозділу, відповідно до ст. 85.6 КПК АР, прокурора або суду (ст. 256.4.3) [14]. Зазначимо, рішення про припинення накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію та перехоплення телефонних переговорів приймається слідчими в Республіках Білорусь і Таджикистан тощо [15, с. 50].

Серед країн пострадянського простору позитивним ми також відзначаємо досвід Білорусії, відповідно до норм КПК яких результати ОРД, отримані згідно з вимогами закону, можуть використовуватися в доказуванні по кримінальних провадженнях відповідно до положень, що регламентують збирання та оцінку доказів.

Відповідно до ст. 88 КПК Республіки Білорусь джерелами доказів є протоколи оперативно-розшукових заходів наряду з протоколами слідчих дій та судового засідання. У ст. 101 цього ж Кодексу зазначається, що матеріали, отримані в ході ОРД, можуть бути визнані в якості джерел доказів за умови, якщо вони отримані відповідно до законодавства країни, представлені, перевірені та оцінені в порядку, встановленому КПК Республіки Білорусь [16].

Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Білорусь (далі – РБ) [16] закріплено широкі повноваження начальника слідчого підрозділу (ст. 35). Так, ч. 1 ст. 35 КПК РБ зобов'язує начальника слідчого підрозділу здійснювати процесуальне керівництво розслідуванням, контроль за законністю та своєчасністю дій слідчих з розслідування злочинів і надає право розглядати скарги на рішення й дії слідчого; скасовувати незаконні й необґрунтовані постанови слідчого та нижчестоящего начальника слідчого підрозділу, а також незаконні та необґрунтовані вказівки нижчестоящего начальника слідчого підрозділу, помічника начальника слідчого підрозділу; вносити прокурору подання про скасування незаконних і необґрунтованих постанов нижчестоящего прокурора, органу дізнання, а також санкціонованих прокурором постанов нижчестоящего начальника слідчого підрозділу, слідчого (ч. 2 ст. 35) [16].

Порядок використання результатів ОРД в кримінальному судочинстві Казахстану регламентується ст. 130 КПК Республіки Казахстан. Так, результати

ОРД, отримані згідно з вимогами закону, можуть використовуватися в доказуванні по кримінальних справах відповідно до положень КПК Республіки Казахстан, що регламентують збирання, дослідження та оцінку доказів з дотриманням вимог конфіденційності й вимог Закону Республіки Казахстан «Про державний захист осіб, які беруть участь у кримінальному процесі» [18]. Утім відомо, що для того, щоб відомості, отримані в ході оперативних комбінацій, мали доказове значення, їм необхідно надати процесуальну форму, що підвищує рівень її достовірності й забезпечує результативне проведення різних слідчих дій, тактичних операцій у процесі розслідування, що також дозволяє згодом використовувати її в кримінальному судочинстві.

Законодавець Казахстану закріпив у ч. 2 ст. 130 КПК Республіки Казахстан можливість використовувати як докази фактичні дані, безпосередньо сприйняті при проведенні оперативно-розшукових заходів співробітником органу, що здійснює ОРД, після його допиту в якості свідка [18]. Фактичні дані, безпосередньо сприйняті особою, як і обставини справи, виявлені у ході оперативно-розшукових заходів, фіксуються в протоколах слідчої або судової дії, що провадиться за правилами, передбаченими КПК Республіки Казахстан (ч. 3 ст. 130 КПК Республіки Казахстан) [18].

КПК Республіки Казахстан передбачає дев'ять негласних слідчих дій, які поглинають всі відомі нам оперативно-розшукові заходи, в тому числі впровадження та імітацію злочинів. Аналіз казахстанського кримінально-процесуального законодавства дозволяє констатувати, що негласні слідчі дії охоплюють всі оперативно-розшукові заходи, регламентовані в ст. 6 російського закону про оперативно-розшукову діяльність. Аналогічні положення містяться в КПК Киргизької Республіки, прийнятій 2 лютого 2017 року і вступає в дію з 1 січня 2019 р.

З 1 січня 2015 почав діяти КПК Республіки Казахстан (далі - КПК РК), закріпивши право слідчого проводити слідчі дії, які розділені на дві групи: слідчі дії (глави 26, 27, 29, 31, 32, 35) і негласні слідчі дії (гл. 30).

До першої групи віднесені класичні, добре відомі нам слідчі дії: допит (ст.ст. 208-217), очна ставка (ст. 218), огляд (ст.ст. 218-222), огляд (ст. 223), впізнання (ст.ст. 229-230), обшук (ст. 252), виїмка (ст. 253), перевірка та уточнення показань на місці (ст. 257), слідчий експеримент (ст. 258) і судова експертиза (ст. 270) [19].

До другої групи увійшли: негласні аудіо- і (або) відеоконтроль особи або місця (ст. 242), негласні контроль, перехоплення і зняття інформації, що передається по мережах електричного (телекомунікаційної) зв'язку (ст. 243), негласне отримання інформації про з'єднання між абонентами і (або) абонентськими пристроями (ст. 244), негласне зняття інформації з комп'ютерів, серверів та інших пристроїв, призначених для збору, обробки, накопичення і зберігання інформації (ст. 245), негласний контроль поштових та інших відправлень (ст. 246), негласні проникнення і (Або) обстеження місця (ст. 247), негласні заходи спостереження за особою або місцем (ст. 248), негласна контрольована поставка (ст. 249), негласний контрольний закуп (ст. 250) і негласні впровадження та (або) імітація злочинної діяльності (ст. 251) [19].

Негласними слідчими діями законодавець Казахстану назвав дії, що проводяться в ході досудового провадження без інформування залучених у кримінальний процес осіб, інтересів яких воно стосується, в порядку та випадках, передбачених КПК РК (п. 12 ст. 7).

Відзначимо, що Закон РК «Про ОРД», як самостійного виду державної діяльності, визначає перелік загальних і спеціальних оперативно-розшукових заходів, роз'яснює поняття, пов'язані з ним. Засоби, методи і технології проведення оперативно-розшукових заходів, що становлять державні та службові секрети, регламентуються відомчими нормативними правовими актами, узгодженими з Генеральним прокурором РК, що відповідає і конституційним положенням [20].

Проведення негласних слідчих розшукових дій у Грузії регламентовано гл. XVI. «Таємні слідчі дії» КПК Грузії від 2009 року. Стаття 136. визначає види таємних слідчих дій

Стаття 142. Розсекречення таємних слідчих дій

1. Розсекречення таємного слідчої дії право на ознайомлення з інформацією, отриманою в результаті цієї дії, мають тільки слідчий, прокурор і суддя (якщо інформація по суті пов'язана з даним ними питанням).

2. Розсекречення інформації, отриманої в результаті таємного слідчої дії, проводиться з припиненням слідства або за 5 днів до початку досудового засідання, а також при затвердженні процесуальної угоди.

3. Якщо таємне слідча дія проводиться (триває) після закінчення терміну, зазначеного в частині 2 цієї статті, розсекречення його результатів проводиться з закінченням терміну, зазначеного в ухвалі суду.

4. Про розсекречення таємного слідчої дії, прокурор повинен письмово повідомити сторону захисту.

Також КПК Грузії (ч. 9 ст. 1433) передбачає здійснення копій отриманих результатів і приєднання їх в загальному порядку до матеріалів іншого провадження.

Проводячи подальший аналіз положень ч. 17. ст. 1433 КПК Грузії, встановлено, що слідчому надано право проводити приховані слідчі дії щодо державно-політичної посадової особи, судді та особи, яка користується імунітетом, на підставі рішення суду, прийнятого за клопотанням Головного прокурора Грузії або його заступника. Також ч. 2 ст. 1437 КПК Грузії передбачено, що проведення таємної слідчої дії щодо духовних осіб, адвокатів, лікарів, журналістів і осіб, що користуються імунітетом, допускається лише в тих випадках, коли зазначене не пов'язане з одержанням ними інформації, яка охороняється законом, під час духовної або професійної діяльності [21].

За КПК Республіки Таджикистан (далі – РТ) начальник слідчого підрозділу має такі повноваження: забезпечувати виконання слідчими приписів прокурора в частині дотримання право особи при проведенні слідчих дій; здійснювати контроль за виконанням слідчим доручень; брати участь у розслідуванні кримінальної справи, що перебуває у провадженні слідчого, зокрема, ініціювати перед судом, суддею питання про накладення арешту на поштові відправлення, телеграфні та інші повідомлення (ст. 195), прослуховування і запис переговорів (ст. 196) [22]. Окремо

зазначимо, що ч. 7 ст. 196 КПК РТ надано право керівнику слідчого підрозділу, який користується повноваженнями слідчого, протягом всього встановленого строку прослуховування і запису переговорів одержувати від уповноваженого підрозділу фонограму для її огляду й прослуховування [15, с.52].

Отже, здійснивши аналіз законодавства пострадянських країн, як: Азербайджану, Білорусії, Грузії, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні, слід констатувати, що проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій (таємні слідчі дії – КПК Грузії, негласні слідчі дії – КПК Казахстану, спеціальні слідчі дії – КПК Киргизії) та використання таких результатів під час доказування у судовому провадженні відбувається на тих же підставах, що й законодавством України.

Підсумовуючи проведені дослідження, слід констатувати що практика роботи правоохоронних та судових органів зарубіжних країн у цьому напрямі свідчить про те, що досконалість нормативно-правового забезпечення протидії та наявність ефективної такої системи на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання зазначеної проблеми [23, с. 88]. Тому імплементація зазначених вище положень у вітчизняний кримінальний процес є досить перспективним напрямом удосконалення чинного процесуального законодавства та забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веприцький Р.С. Використання негласних слідчих (розшукових) дій у протидії злочинності в регіоні. *Наше право*. 2015. № 2. С. 92–95.
2. Павленко С. О. Международное законодательство по борьбе с коррупцией: проблемы его применения в Украине. *Право и политика* : науч.-метод. журн. 2013. № 2. С. 193–198.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон Республіки Туркменістан від 23 вересня 1994 року №965_ХІІ: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents>.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: федеральний закон Російської Федерації від 12 серпня 1995 року № 144_ФЗ (редакція від 28 грудня 2010 року): [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://libertarium.ru/l_sormlaw_101.
5. Глушков В. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз / В. Глушков, О. Білічак. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 75–81.
6. Об утверждении основ Уголовного судопроизводства Союза ССР и Союзных Республик: Закон СССР от 25 дек. 1958 г. URL: www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16066.htm.
7. Кислий А. М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій / А. М. Кислий, Р. А. Чайка, М. М. Денисенко. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 49. С. 65–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2016_49_11.

8. Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданки Саушиной Зинаиды Васильевны на нарушение ее конституционных прав положениями статьи 9 Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности»: определение Конституционного Суда РФ от 28 марта 2017 г. № 569-О. Доступ из справ. правовой системы «КонсультантПлюс».

9. Зуев, С. В. Использование электронной оперативно-розыскной информации в уголовном процессе. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Право»*. 2018. Т. 18, № 1. С. 24-29.

10. Вагін О.А., Ісиченко А.П., Чечетін А.Є. Про оперативно-розискної діяльності в редакції Федерального закону від 29 квітня 2008 р. N * 58-ФЗ, 2008.

11. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ, ред. от 01.04.2019 г. *Консультант Плюс – надежная правовая поддержка*. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/6c725ca5657d419b9e0bb3ab11696faaa11891f5/.

12. Колосович М.С. Негласная деятельность по уголовному делу. *Актуальные проблемы российского права*. 2016. № 2.

13. Об утверждении Инструкции о порядке предоставления результатов оперативно-розыскной деятельности органу дознания, следователю или в суд : утв. совместным приказом МВД России, МО России, ФСБ России, ФСО России, ФТС, СВР России, ФСИН, ФСКН России от 27 сентября 2013 г. № 776/703/509/507/1820/42/535/398/68). *Рос. газета*. 2013. 13 дек.

14. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 № 907-IQ. Legislationline. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.

15. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ун-т держ. фіскал. служби України. Ірпінь, 2018.

16. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 2953. URL: http://www.yurist.by/sites/yurist.by/files/Ugolovnoprocessuarnyj_kodeks.rar.

17. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : от 4 июля 2014 г. № 231-V, с изм. и доп. по сост. на 01.04.2019 г. // Юрист – комплекс правовой информации (законодательство) Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=4;-252..

18. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 дек. 1997 г. № 2061. URL: <http://www.agmp.kz/zakon/l/upkod.doc>.

19. Коловочич М.С. Современные вопросы процессуальной регламентации негласного производства и взаимодействия следователя с сотрудниками оперативных подразделений URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-voprosy-protsessualnoy-reglamentatsii-neglasnogo-proizvodstva-i-vzaimodeystviya-sledovatelya-s-sotrudnikami-operativnykh>

20. А. Гинзбург О так называемых «негласных следственных действиях». URL: <https://journal.zakon.kz/4568011-o-tak-nazyvaemykh-neglasnykh.html>

21. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 09.10.2009 № 1772-Пс. Legislationline. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminalcodes>.

22. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 03.12.2009 № 564. Legislationline. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.

23. Севрук В. Г. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: інтеграція України до ЄС. *Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень* : матеріали круглого столу (Київ, 20 листоп. 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 84 - 88.

Капустник В.В.

*Докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОЗВОЛУ СЛІДЧОГО СУДДІ

Розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язані з підвищенням ефективності діяльності органів Національної поліції України, зокрема тих, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Не останнє місце серед факторів, що впливають на ефективність діяльності оперативних підрозділів, займає організаційний. Проблема організації діяльності оперативних підрозділів органів Національної поліції України займає важливе місце в комплексі питань управління правоохоронною діяльністю.

Серед проблем організаційного характеру окреме місце посідає питання організації проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції, які потребують дозволу слідчого судді.

Окремі питання організації ОРЗ розглядали в своїх працях: А.В. Баб'як, Б.І. Бараненко, Л.Д. Біленчук, Г.М. Бірюков, С.П. Болвінов, М.О. Брильов, О.О. Ганжа, О.О. Дерев'ягін, В.Ю. Журавльов, Н.С. Золотар, В.Г. Камиш, А.П. Кіцул, Е.Г. Коваленко, І.О. Крепаков, А.Г. Лісовий, І.В. Мисловський, Я.О. Морозова, С.Б. Мелешев, О.С. Омельченко, В.Л. Ортинський, М.М. Перепелиця, М.Б. Саакян, В.П. Сапальов, В.О. Сілюков, Д.В. Сімонович, М.О. Сергатий, А.Ф. Ткач, К.В. Шахова, І.І. Шинкаренко, М.О. Янковий та ін.

Виходячи зі змісту ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1]. Контроль за обмеженням прав громадян на свободу, особисту недоторканість, таємницю приватного життя, телефонних переговорів та поштово-телеграфної кореспонденції, передбачених ст.ст. 29, 30, 31 Конституції України віднесено до компетенції суду [2, с. 185].

Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань ОРД за наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав, надається право: здійснювати проведення оперативно-

розшукових заходів, які обмежують конституційні права особи, у порядку передбаченому КПК України, на підставі ухвали слідчого судді. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо (ч. 3 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність») [3].

Розгляд клопотань про дозвіл на проведення ОРЗ, що тимчасово обмежують конституційні права та свободи особи здійснюється слідчими суддями Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційних судів в областях, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться оперативний підрозділ. Вирішуючи питання про прийняття до розгляду подань про дачу дозволу на тимчасове обмеження конституційних прав та свобод особи, під час проведення оперативно-розшукової діяльності суди мають вимагати, щоб ці подання відповідали вимогам Закону. Слідчий суддя перевіряє підписи повноважених службових осіб, погодження у визначених законом випадках з прокурором, вивчає матеріали оперативно-розшукової справи, за необхідності вислуховує суб'єкта внесення подання і виносить умотивовану постанову про задоволення подання або відмову в такому задоволенні. Обсяги надання матеріалів справи при розгляді подань про дачу дозволу на тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина визначаються суддею. При розгляді подань суди звертають особливу увагу на строки, протягом яких планується обмежити права людини. У будь-якому разі ці строки не можуть перевищувати строки ведення конкретної оперативно-розшукової справи [4, с. 6-7].

Суди не вправі надавати дозволи на проведення ОРЗ, якими тимчасово обмежуються конституційні права і свободи людини і громадянина, якщо стосовно особи не заведено оперативно-розшукову або контррозвідувальну справу чи немає даних, які б свідчили, що отримати інформацію в інший спосіб неможливо.

Про видачу дозволу чи відмову в його видачі керівник оперативного підрозділу або його заступник повідомляє протягом доби прокурора, який здійснює нагляд за додержанням закону органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Ухвала суду про відмову у наданні дозволу на здійснення заходу не позбавляє підрозділ права на повторне звернення до суду за наявності додаткових обґрунтованих підстав.

Ухвала підписується слідчим суддею, скріплюється гербовою печаткою і оформляється за правилами таємного діловодства.

Підводячи підсумок зазначимо, що ухвали слідчих суддів про дозвіл на проведення ОРЗ, є вмотивованими, лише коли відповідають загальним вимогам досудових рішень, що передбачені КПК України, а також містять відомості про: особу, яка внесла клопотання; відомості про злочин, у зв'язку з яким виноситься ухвала; особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести ОРЗ; вид оперативно-розшукового або оперативно-технічного заходу та відомості залежно від виду ОРЗ (ОТЗ) про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; точну назву заходу, як вони передбачені чинним законодавством, і лише того, який зазначено в клопотанні; термін застосування та

його обґрунтування; строк дії ухвали та орган, який буде здійснювати оперативно-розшукові заходи. Проводити оперативно-розшукові заходи мають право лише уповноважені оперативні підрозділи вичерпний перелік яких міститься у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с. (Серія: Теорія і практика ОРД).
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. – Із змінами і доп. станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності дізнання і досудового слідства»: від 28.03.2008 р. № 2. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 4 (92). С. 4-11.

Кириченко О.В.

Перший проректор

Дніпровського гуманітарного університету

доктор юридичних наук, доцент

Хмеленко В.В.

кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Забезпечення належного правопорядку та публічної безпеки у державі вимагає від правоохоронних органів реального стримування та мінімізації злочинності з усіма її негативними проявами. У зв'язку з цим на правоохоронні органи України покладено завдання щодо запобігання злочинності, тобто недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки осіб, які схильні до вчинення злочинів, а також профілактика злочинів.

Одним з різновидів запобігання злочинності є оперативно-розшукове запобігання злочинам, особливість якого полягає у тому, що оперативні підрозділи правоохоронних органів спрямовують свою діяльність на виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, на виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, на застосовування до них заходів щодо подальшої їх

відмови від злочинних намірів, а також на недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки за допомогою як гласних, так і негласних оперативно-розшукових сил, засобів та методів [1, с. 694-695].

Оперативно-розшукове запобігання злочинам, як і оперативно-розшукова діяльність взагалі, базується на певних принципах його здійснення, тобто на головних вихідних положеннях та ідеях, які складають основу такої діяльності, що, у свою чергу, дає підстави стверджувати про однакову природу принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам і принципів оперативно-розшукової діяльності [2, с. 5].

Принципами оперативно-розшукового запобігання злочинам є положення та керівні ідеї, навкруги яких формується діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо:

- оперативного пошуку первинної інформації про кримінально активних осіб та події, що мають відношення до злочинної діяльності;
- спостереження за діями майбутніх злочинців та інших категорій правопорушників з метою превентивного виявлення їх злочинних намірів;
- створення умов для унеможливлення вчинення злочинів;
- схилення таких осіб до відмови в їх вчиненні.

Аналіз норм оперативно-розшукового законодавства пострадянських країн свідчить про різні підходи законодавчого закріплення принципів оперативно-розшукової діяльності взагалі та принципів оперативно-розшукового запобігання зокрема. Так, нами було вивчено оперативно-розшукове законодавство деяких пострадянських країн, зокрема: Азербайджанської Республіки [3, с. 63], Грузії [3, с. 178], Киргизької Республіки [3, с. 275], Республіки Білорусь [4], Республіки Казахстан [5], Республіки Молдова [3, с. 306], Республіки Таджикистан [3, с. 388], Республіки Узбекистан [6], Російської Федерації [3, с. 335], Туркменістану [3, с. 436-437].

Так, 15.07.2015 р. у Республіці Білорусь був прийнятий новий Закон «Про оперативно-розшукову діяльність», в якому визначено, що ОРД здійснюється на принципах:

1) законності (оперативно-розшукова діяльність здійснюється на основі Конституції Республіки Білорусь відповідно до цього Закону та інших актів законодавства);

2) дотримання прав, свобод і законних інтересів громадян, прав і законних інтересів організацій (державна гарантує додержання прав, свобод і законних інтересів громадян, прав і законних інтересів організацій при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, яке забезпечується за допомогою встановлення обов'язків органів, що здійснюють ОРД, визначення порядку проведення оперативно-розшукових заходів, нагляду і контролю за оперативно-розшуковою діяльністю. Обмеження прав, свобод і законних інтересів громадян, прав і законних інтересів організацій при здійсненні ОРД допускається в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту моральності, здоров'я населення, прав і свобод інших громадян);

3) конспірації (оперативно-розшукова діяльність здійснюється зі збереженням в таємниці відомостей: про організацію, тактику, сили, засоби,

методи, плани оперативно-розшукової діяльності; про надання громадянами сприяння органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; про громадян, що надають допомогу на конфіденційній основі органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; про посадових осіб органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, які беруть чи брали участь в оперативному впровадженні, штатних негласних співробітників, а також про інших посадових осіб органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; про проведені оперативно-розшукові заходи та інші дії при виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності);

4) проведення оперативно-розшукових заходів гласно і негласно (оперативно-розшуковий захід, що проводиться гласно, передбачає повідомлення посадовою особою органу, що здійснює ОРД, громадянина, щодо якого воно проводиться, і отримання згоди цього громадянина на його проведення, а негласно – без повідомлення громадянина, щодо якого воно проводиться, і отримання згоди цього громадянина на його проведення) [4].

Конституційний Суд Республіки Білорусь відзначив, що, будучи специфічною формою запобігання різних загроз національній безпеці та боротьби зі злочинністю, оперативно-розшукова діяльність, яка здійснюється переважно з використанням негласних способів і засобів отримання інформації і безпосередньо зачіпає сферу приватного життя, в певній мірі обмежує конституційні права фізичних і юридичних осіб. Разом з тим таке обмеження соціально виправдано, оскільки воно допустимо в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту моральності, здоров'я населення, прав і свобод інших осіб. При цьому необхідно неухильно дотримуватися вимог розумної пропорційності допустимих і виправданих обмежень прав і свобод особи цілям захисту конституційних основ безпеки суспільства і держави шляхом досягнення балансу цінностей, що захищаються [7].

Слід наголосити, що 6 грудня 1997 р. на X пленарному засіданні Міжпарламентській Асамблеї країн-учасників Співдружності Незалежних Держав був прийнятий Модельний закон про оперативно-розшукову діяльність. Зазначений Модельний закон був рекомендований як базовий для розробки та прийняття оперативно-розшукового законодавства країн пострадянського простору [8]. У ньому визначено, що оперативно-розшукової діяльності ґрунтується на принципах: законності, гуманізму, дотримання прав і свобод людини та громадянина, конспірації, поєднання гласних і негласних методів і засобів.

На підставі аналізу принципів оперативно-розшукової діяльності за законодавством про оперативно-розшукову діяльність пострадянських країн можемо визначити наступні особливості правової регламентації принципів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й оперативно-розшукового запобігання злочинам у цих країнах, зокрема:

1) закріплення на законодавчому рівні зазначених принципів базується на нормах Модельного закону про оперативно-розшукову діяльність країн СНД (принципи законності та гуманізму, дотримання прав і свобод людини та громадянина, конспірації, поєднання гласних і негласних методів і засобів);

2) в деяких країнах закріплено й додаткові принципи оперативно-розшукової діяльності, зокрема: у Республіці Казахстан – принцип професійної етики; у Республіці Молдова – принципи своєчасності, наступальності, взаємодії з іншими органами державної влади, деідеологізації та безпартійності; у Туркменістані – принцип рівності громадян перед законом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : Загальна частина : підручник / за ред. С. П. Черних, М. П. Водька, О. Ф. Долженкова. Київ : Відділ редакційно-видавничої діяльності МВС, ДНДІ МВС України, 2012. 884 с.
2. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 160 с.
3. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: збірник законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю : практ. посіб. / Укл. : Кириченко О. В., Зубач І. М., Новіков О. В., Білий А. В. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 464 с.
4. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Беларусь от 15.07.2015 г. № 307-З. URL: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_operativno-rozysknoj_deyatel_nosti.htm
5. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Казахстан от 15.09.1994 № 154-ХІІІ. URL: <http://online.zakon.kz>
6. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Узбекистан от 25.12.2012 № ЗРУ–344. URL: http://senat.uz/ru/laws/zru-344_25.12.2012.html
7. Решение Конституционного Суда Республики Беларусь от 08.07.2015 г. № Р-1000/2015 «О соответствии Конституции Республики Беларусь Закона Республики Беларусь «Об оперативно-розыскной деятельности»». URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=K91501000>
8. Модельный закон об оперативно-розыскной деятельности: принят Постановлением на десятом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ от 06.12.1997 №10–12.

Кислий А.М.

*Директор Інституту права ім. Князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом,
доктор юридичних наук, професор*

ЩОДО МЕТОДОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЯК ДОКАЗІВ МАТЕРІАЛІВ, ОТРИМАНИХ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ

Доказування є фундаментальною науковою і правовою категорією кримінального процесу, яка визначає його основний зміст, функціонування усіх його інститутів та впливає на організацію і діяльність правоохоронних, правозахисних і судових органів, які здійснюють кримінальне провадження, а також на організацію і діяльність усіх інституцій, які забезпечують здійснення цього провадження [1].

Теорія доказів, за справедливим твердженням відомого правознавця В. Д. Спасовича, «становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що його рухає, утворює його сутність, яка обумовлює і судоустрій, і всі головні форми судочинства» [1, с. 7].

Основним засобом негласного отримання доказів на стадіях судового провадження є негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи. Завдяки яким розкриваються та розслідуються понад 85 % тяжких й особливо тяжких злочинів, а вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними угрупованнями, проти основ національної безпеки – 100 %. [2].

Проте негласні слідчі (розшукові) дії, як і оперативно-розшукові заходи, що проводяться з метою отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [3, с. 271].

З прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства фактично було ліквідовано. Нині оперативні підрозділи забезпечують доказування до початку досудового розслідування у межах ОРД, а під час кримінального провадження – у межах виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних. При цьому використання отриманих ними фактичних даних як доказів у кримінальному процесі можливе лише після оцінки та перевірки суб'єктами доказування – слідчим, прокурором. Одною з головних умов надання означеним фактичним даним статусу доказів кримінальному процесі є встановлена законом форма їх джерел. Документи, що оформлюються оперативними підрозділами за результатами ОРЗ та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, і є такими

джерелами, а їх форма має важливе значення для забезпечення ефективності процесу доказування [с. 4; 1].

Питання визначення процесуального статусу та правової природи негласних слідчих (розшукових) дій, їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами, а також використання матеріалів, отриманих за результатами НСРД та ОРЗ під час доказування у судовому провадженні досить змістовно досліджувалися такими правознавцями, як: К. В. Антонов, Д. О. Бабічев, Ю. М. Грошевий, А.В. Белоусов, В.Д. Берназ, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, О.В. Грибовський, В.В. Гевко, В.А. Глазков, А.П. Глушко, Є.О. Дідоренко, В.Я. Дорохов, О.Ф. Долженков, О.М. Джужа, М.П. Климчук, І.І. Козаченко, С.Є. Кучерина, С.С. Кудінов, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Д.Б. Сергєєва, С.В. Слінько, О.П. Снігер'єв, Л. Д. Удалова, В.В. Шендрик, М.І. Шепітько, О.О. Юхно, М.Є. Шумило. Проте, незважаючи на високий рівень наукового осмислення тематики негласних слідчих (розшукових) дій, досягнутий останніми роками вітчизняною юридичною наукою, проблемні питання використання результатів цих дій у доказуванні під час кримінального провадження, наявності прогалин чинного законодавства щодо визнання допустимості у кримінальному процесі доказів, отриманих унаслідок негласних заходів, залишаються поза увагою науковців [6].

З урахуванням викладеного метою цього підрозділу є аналіз кримінального процесуального й оперативно - розшукового законодавства з точки зору сутності та значення використання як доказів матеріалів отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час доказування у судовому провадженні.

Фактично із запровадженням інституту НСРД нібито всі питання повинні бути знятими, а проблеми належності та допустимості цих доказів – вирішеними.

Водночас як слушно зазначає М.А. Погорецький використання матеріалів ОРД в інтересах кримінального судочинства продовжує залишатися актуальним й за новою формою кримінального процесу. При цьому орган досудового розслідування уповноважений додатково на застосування негласних засобів пізнання злочину – провадження негласних (розшукових) слідчих дій, які не є оперативно-розшуковими. Для розуміння співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з ОРД необхідно встановити їх співвідношення із подібними за сутністю засобами ОРД – відповідними оперативно-розшуковими заходами, передбаченими чинним законодавством про ОРД [10, с. 139].

Отже, виникає питання щодо визначення і розмежування понять оперативно-розшукового заходу і негласної слідчої (розшукової) дії, їх співвідношення, поєднання в процесі виявлення, припинення злочинів та розслідування кримінальних правопорушень, оскільки обом цим категоріям вітчизняного правового поля властива така невід'ємна ознака (або, краще сказати, сутнісна властивість), як «негласність».

У зв'язку з цим, автори статті поставили за мету, на основі аналізу сучасних проблем правоохоронної діяльності митних органів, репрезентувати нові науково обґрунтовані пропозиції щодо пріоритетних напрямів її перебудови в контексті Європейських стандартів.

Не випадково, що керівництво країни не влаштовує стан справ з окремих напрямів діяльності митних органів у зв'язку з цим це питання є постійним предметом розгляду на нарадах при Президентів України і зацікавлених керівників міністерств та відомств, де дається принципова оцінка діям окремих керівників митних органів і відзначається, що боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є одним із головних завдань митних органів.

В сучасному законодавчому полі правоохоронні функції митних органів України базуються на таких заходах, як безпосередній митний контроль, насамперед огляд та переогляд, аналіз даних митної статистики та отримання орієнтувань від правоохоронних органів. За таких умов покладання на Держмитслужбу, яка не має при цьому відповідного статусу та повноважень, повної відповідальності за стан боротьби з контрабандою та сприяння розвитку внутрішнього ринку, підвищення ефективності такої діяльності, не є коректним і обґрунтованим.

Актуальним на сьогодні є внесений Кабінетом Міністрів України законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» у Верховну Раду України.

Цікава є позиція законотворців щодо змін статті 201 Кримінального кодексу України [2], а саме визначення розмірів контрабанди. Контрабанда товарів вважається вчиненою у значних розмірах, якщо їх вартість у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великих розмірах — якщо їх вартість у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великих розмірах — якщо їх вартість у п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Досвід роботи митних органів Європи свідчить про те, що розслідування кримінальних справ про контрабанду в повному обсязі проводиться тим органом, яким виявлено злочин.

Отже, слід зазначити позитивне рішення щодо суб'єктів, які мають право проводити досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 201 Кримінального кодексу України, а саме зміни у статті 216 Кримінального процесуального кодексу України: «досудове розслідування здійснюється слідчими органів Національної поліції або слідчими органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, які розпочали досудове розслідування».

Отже, здійснивши відповідний вище аналіз, слід констатувати, що ОРЗ та НРСД за змістом проведення тотожні, але ряд відмінностей між ними. Це в першу чергу за суб'єктом проведення, наприклад, проведення ОРЗ ініціює працівник оперативного підрозділу, а на проведення НРСД дає доручення слідчий чи прокурор, також ОРЗ можуть виступати як приводи та підстави для відкриття кримінального провадження, а НРСД проводиться тільки в рамках кримінального провадження, відповідно за оформленням.

Так за результатами проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії передбачено складання протоколів з додатками, які не пізніше ніж через 24

години з моменту припинення вказаних дій повинні передаватись прокурору. Обов'язок прокурора – вживати заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які він планує використовувати у кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79.
2. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270-276.
3. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судостроительством и судопроизводством / В. Д. Спасович. — СПб., 1861. — 432 с.
4. Грібов М.Л. Забезпечення оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування як наукова категорія. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 40–48.
5. Геселев О. Проблеми легітимізації використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для доказування у кримінальному провадженні / О. Геселев. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 30–43 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/geselev.pdf>.
9. Бабіков О. Використання у кримінальному провадженні як доказів матеріалів, отриманих оперативними підрозділами у здійсненні ОРД [Електронний ресурс] / Бабіков О., Соколкін В. – Режим доступу : http://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?_m=publications&_t=rec&id=148562
10. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2014. – № 3 – С. 137–141.
11. Прядко В.О., Комарницька ОБ. Порівняльна характеристика оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій крізь призму наглядової діяльності прокурора як процесуального керівника / В. О. Прядко, О. Б. Комарницька. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 62-72. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2014_1_7

**ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДОРУЧЕНЬ
СЛІДЧОГО ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Доказування у кримінальному провадженні – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [3, ч. 2 ст. 91]. Першим елементом процесу доказування є збирання доказів, що являє врегульовану КПК України діяльність сторін кримінального провадження, яка полягає в пошуку, виявленні й фіксації у встановленому порядку матеріальних та ідеальних слідів кримінального правопорушення або інших фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження.

Одним із розповсюджених способів збирання доказів та їх процесуальних джерел для сторони обвинувачення є проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. [3, ч. 2 ст. 93]. Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Під негласними слідчими (розшуковими) діями слід розуміти законодавчо передбачені організовані дії або сукупність таких дій, що проводяться суб'єктами кримінального процесу з використанням технічних і оперативно-технічних засобів, а також способів і прийомів реалізації зазначених дій і засобів для вирішення основних завдань і досягнення головних цілей кримінального судочинства. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [3, ст. 246].

Перелік НСРД дається у главі 21 КПК. Це – аудіо -, відео контроль особи (ст.260), накладення арешту на кореспонденцію (ст.261), огляд і виїмка кореспонденції (ст.262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст.263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст.264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст.267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст.268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст.269), аудіо -, відеоконтроль місця (ст.270 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст.271), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст.274).

Відповідно до положень ст. 40 КПК України слідчий органу досудового розслідування уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [3, ч. 3 ст. 40]. Потрібно зазначити, що згідно КПК, у межах кримінального провадження практично всі оперативно-розшукові заходи, що передбачені законом «Про оперативно-розшукову діяльність» і пов'язані з обмеженням конституційних прав

громадян [1, ч. 2 ст. 30, ч. 2 ст. 31, ч. 2 ст. 32; 2], здійснюються у формі негласних слідчих (розшукових) дій [3, гл. 21]. Доручення на їх проведення, як правило, надсилаються начальнику оперативного підрозділу у письмовій формі і є обов'язковими для виконання [3, ч. 3 ст. 41]. У дорученні повинно бути чітко сформульовано питання, що належить з'ясувати, і викладена інформація, необхідна для його виконання. Керівник оперативного підрозділу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, який надав доручення, зобов'язаний в найкоротший строк організувати його виконання [3, ч. 6 ст. 232]. Під час виконання доручень слідчого працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [3, ч. 2 ст. 41].

Відповідно до ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби [3, ст. 273]. Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом.

Негласне виявлення та фіксування слідів тяжкого злочину під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій полягає у безпосередньому пізнанні й сприйманні властивостей, стану, характерних ознак і зв'язків об'єктів матеріального світу з метою встановлення місця події, вивчення його обстановки, виявлення слідів вчинення злочину, предметів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, особи, що вчинила злочин, а також іншої інформації, яка вказувала б на злочин, його наслідки, причини та умови, що сприяли його вчиненню.

Відповідно до ч. 1 ст. 104 КПК України, у випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються в протоколі. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 252 та ч. 1 ст. 104 КПК України, за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, обов'язково складається протокол про хід та результати даної процесуальної дії [3, ч. 1 ст. 104; ч. 1 ст. 252]. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (матеріальні носії інформації), що містять тільки факти протиправної діяльності і не стосуються особистого життя особи. В протоколі НСРД повинно бути зафіксовано хід, тобто відображено весь перебіг даної процесуальної дії із вказівкою залучених до її проведення осіб та їх процесуального статусу.

Також слід звертати особливу увагу на ту обставину, хто саме склав протокол проведення негласної слідчої (розшукової) дії та на дату складення даного протоколу. Відповідно до ч. 1 ст. 106 КПК України, протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення [3, ч. 1 ст. 106]. Особи, які залучаються до проведення негласної слідчої (розшукової) дії, згідно змісту положень статті 517 КПК України повинні мати допуск до державної таємниці, бо їм також відкривається слідчим чи оперативним працівником державна таємниця про сам факт проведення негласної слідчої (розшукової) дії та методи її проведення.

Порушення цих вимог призводить до того, що доказ буде отриманий всупереч положенням КПК України, а тому буде визнаний недопустимим. Матеріали про виконання доручень слідчих щодо проведення НСРД надсилаються до органу

досудового розслідування разом із супровідним листом залежно від рівня органу досудового розслідування за підписом керівника структурного підрозділу [4, п. 6].

Таким чином можна визначити, що в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється доказування, обов'язок якого що до обставин, передбачених ст. 91 КПК, за винятком випадків, передбачених частиною другої ст. 92 КПК, покладається на слідчого, прокурора. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України № 575 від 07 серпня 2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2020).
5. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Правові засади діяльності кримінальної поліції в інтересах кримінального судочинства : монографія. Одеса, 2018. 240 с.
6. Тарасенко В.Є., Поліщук О.В. Організація взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій в межах кримінальних проваджень: методичні рекомендації. Одеса: ОДУВС, 2017. 78 с.

Козаченко О.І.

*Професор кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності
навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Останньою переломною подією у правовому регулюванні негласного співробітництва стало прийняття у 2012 р. чинного КПК України. На відміну від попереднього періоду, до Кодексу було запроваджено можливість таємного одержання інформації, необхідної для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження – шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В числі іншого, законодавець передбачив право слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України (ст. 275) [1].

Але законодавчі новації торкнулися не лише запровадження у кримінальний процес можливостей використання негласних методів одержання інформації, а й повноважень слідчого, прокурора, оперативних підрозділів, особливостей їх процесуального статусу та правових відносин між ними. Це створило особливе правове середовище, у якому зараз функціонує інститут негласного співробітництва.

Урахування зазначених обставин є необхідною умовою дослідження правового регулювання використання негласного співробітництва як інструмента виконання завдань кримінального провадження, оскільки сьогодні цей інструмент може застосовуватися слідчим, прокурором лише у співпраці з оперативними підрозділами. Адже надавши слідчому право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва, законодавець не урахував, що не існує правового механізму залучення слідчим осіб до такого співробітництва, можливостей формування ним власного негласного апарату, організації роботи з негласними працівниками, забезпечення їх безпеки.

Сьогодні згадані правові механізми та відповідні можливості передбачені лише для оперативних підрозділів і лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Тобто, слідчий може реалізувати право, передбачене ст. 275 КПК України, лише у взаємодії з оперативними підрозділами. У таких умовах особливого значення набуває зміст правових відносин між слідчим і оперативними підрозділами, основи якого закладено у ст. 41 КПК України [1].

Відповідно до ч. 1 зазначеної статті оперативні підрозділи органів

Національної поліції України, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [2].

Поверхневий аналіз даної норми у сукупності з положенням ст. 275 КПК України може сформувати враження про те, що слідчий (детектив), прокурор мають право дати доручення оперативному підрозділу щодо використання негласного співробітництва. Саме такий висновок можна зробити, якщо вважати використання конфіденційного співробітництва окремою негласною слідчою (розшуковою) дією. Саме такий підхід застосовано у навчальному посібнику Б. І. Бараненка, О. В. Бочкового, К. А. Гусєвої та інших науковців [3], а також в деяких інших джерелах. Проте, як слушно зауважує Д. Б. Сергєєва, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційно співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так само, як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не відповідає сутнісним ознакам негласних слідчих (розшукових) дій [4]. В іншому разі виникла б ситуація, коли одна слідча (розшукова) дія проводиться в ході провадження іншої, як її стадія чи структурний елемент, що є неприпустимим. Ці заходи за своєю природою є забезпечувальними, такими, що покликані сприяти успішному проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, під час яких вони використовуються [5]. Отже, використання конфіденційного співробітництва не є негласною слідчою (розшуковою) дією, а є заходом забезпечувального характеру. Відтак не існує і законодавчого механізму, який би передбачав можливість слідчого поставити перед оперативним підрозділом завдання з використання негласного співробітництва.

Частина 2 ст. 41 КПК України встановлює, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Позбавивши оперативні підрозділи (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) права проводити процесуальні дії та ініціювати їх проведення, законодавець нічого не зазначив про права оперативних підрозділів використовувати для виконання завдань кримінального провадження власні можливості щодо проведення оперативно-розшукових заходів, а також заходів забезпечувального характеру (у

тому числі, використання негласного співробітництва, використання несправжніх імітаційних засобів).

Але, ґрунтуючись на положенні ч. 2 ст. 19 Конституції України («Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»), можна стверджувати, що на зазначені дії оперативні підрозділи права не мають. Адже закон не містить положень, які б визначали можливість проведення ними у кримінальному провадженні оперативно-розшукових чи організаційно-забезпечувальних заходів.

Водночас, засновуючись на тому, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, він має право і на використання негласного співробітництва.

Отже, негласне співробітництво в межах кримінального провадження оперативний працівник може використовувати з метою забезпечення ефективного проведення дорученої йому слідчим, прокурором негласної слідчої (розшукової) дії.

Поза межами такого доручення використання оперативним працівником негласного співробітництва в межах кримінального провадження буде незаконним. При цьому, законодавець у ст. 275 КПК України передбачив два варіанти використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні: по-перше, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами; по-друге, залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках передбачених КПК України.

І якщо у першому варіанті будь-які обмеження щодо випадків використання слідчим інформації одержаної за результатами негласного співробітництва, відсутні, то у другому має місце відсилання до інших (невизначених) норм КПК України.

Проведений нами аналіз положень гл. 21 КПК України дозволяє стверджувати, що жодна із статей, які регламентують проведення НСРД, не містить вказівку про можливість залучення до їх проведення на конфіденційній основі «інших осіб», окрім єдиного випадку – ч. 1 ст. 272 КПК України. Дана норма передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [6].

Отже, буде логічним припустити, що залучення на конфіденційній основі «інших осіб» до проведення усіх інших НСРД буде незаконним. Але цей висновок суперечить нормі ч. 6 ст. 246 КПК України, де зазначено, що за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи[6]. У даній нормі законодавець не встановлює жодних обмежень щодо випадків, у яких до проведення НСРД можуть залучатися інші особи.

Невизначеність у цьому питанні створює проблеми у правоохоронній практиці. Аналізуючи її, М. В. Лотоцький зазначає, що, спираючись на положення

ч. 6 ст. 246 КПК України, слідчі, прокурори залучають до проведення негласних слідчих (розшукових) дій «інших осіб». У більшості кримінальних проваджень по обвинуваченню особи за ст. 307 КК України «покупцями» та «продавцями» у такій негласній слідчій дії, як контроль за вчиненням злочину, є «інші особи», тобто особи, які не є штатними працівниками правоохоронних органів. Як правило, це раніше судимі особи, звільнені від кримінальної відповідальності, яким загрожує адміністративне чи кримінальне покарання, особи, які перебувають під адміністративним наглядом. Часто «продавцями/покупцями» наркотичних засобів є особи, які є підозрюваними у кримінальному провадженні. А надання «добровільної» згоди на участь у НСРД супроводжується фізичним і моральним тиском. На думку вченого, залучення таких осіб до участі в НСРД є не тільки протизаконним, а й аморальним [7].

Що стосується «Контролю за вчиненням злочину» (ст. 271 КПК України), зокрема «контрольованої та оперативної закупки», то М. В. Лотоцький зауважує, що в цій статті КПК України не вказано, що до проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії можна залучати «інших осіб», отже вона повинна проводитися штатними працівниками правоохоронного органу. Дослідник доходить висновку, що використання «інших осіб» у НСРД, зокрема оперативній поставці, контрольованій та оперативній закупці, спеціальному слідчому експерименті, імітуванні обстановки злочину та інших НСРД є протизаконним. Здобуті таким чином докази не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, на них не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [8]. Цей висновок підтверджує нашу гіпотезу про те, що залучення «інших осіб» до будь-якої НСРД є незаконним. Але при цьому потрібно враховувати наступні обставини.

По-перше, до категорії «інших осіб», які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окрім осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, належать: перекладач; спеціаліст; керівники та представники установ зв'язку; керівники та працівники операторів транспортних телекомунікаційних мереж, керівники та працівники банківської установи) та ін. [9]. По-друге, залучення осіб до багатьох НСРД є реальною необхідністю, а інколи і єдиною можливістю проведення конкретної дії. Так, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, відповідно до положень ст. 267 КПК України з метою встановлення там засобів аудіо-, відеоконтролю часто можливо провести лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб, які мають вільний доступ до відповідного приміщення або можуть відвідати його і перебувати там з дозволу власника або користувача приміщення. Провести контрольоване постання, контрольовану або оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент часто буває можливим лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб з найближчого соціального оточення збувальників наркотичних засобів, торгівців зброєю та вибухівкою, хабарників, замовників умисних вбивств тощо.

Підбиваючи проміжні підсумки, зазначимо, що сьогодні правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження характеризується тим, що згідно з буквою закону (з формально-юридичних позицій):

1. Слідчий особисто не може одержувати (а, відповідно, і використовувати) інформацію від негласних співробітників через відсутність правового механізму його роботи з такими працівниками.

2. Слідчий має право (але не може мати формальних підстав) для використання інформації, одержаної внаслідок конфіденційного співробітництва оперативними підрозділами. Адже він не може дати їм доручення на використання негласного співробітництва через те, що воно не становить змісту окремої НСРД. Відповідно, слідчий не може одержати результати виконання такого доручення.

3. Оперативний підрозділ може використовувати інформацію, одержану від негласних співробітників, лише в межах виконання доручення слідчого на проведення конкретної НСРД.

4. Слідчий та працівники оперативного підрозділу (у разі доручення їм слідчим конкретної НСРД) мають право залучати негласних співробітників до проведення лише однієї НСРД – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Аналізуючи викладене, потрібно зазначити, що такий стан правового регулювання використання негласного співробітництва не сприяє виконанню завдань кримінального провадження. Адже за такого стану неможна повним обсягом використати можливості негласного співробітництва для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Відповідно, значно знижується ефективність захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Більше того, сьогодні немає формальних законних підстав для використання у кримінальному провадженні не лише тієї інформації, яку одержують оперативні підрозділи шляхом негласного співробітництва, а й відомостей, одержаних ними в результаті проведення таких оперативно-розшукових заходів, як оперативне опитування, оперативна установка, оперативний огляд, аналітична розвідка. Ці та інші заходи не знайшли аналогів у переліку негласних слідчих розшукових дій. Тобто, слідчий не може дати доручення на їх проведення або застосувати їх самостійно.

Причина такого стану речей полягає в тому, що суб'єкти ОРД юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБ України). На неприпустимість такої ситуації та необхідність її виправлення вказували К. В. Антонов, М. Л. Грібов, В. А. Колесник, С. В. Обшалов, М. А. Погорецький, С. А. Савенко, М. В. Стащак, І. О. Сухорада, А. М. Черняк та інші науковці [10].

Зокрема, М. А. Погорецький влучно зазначає, що із введенням в дію чинного КПК України ліквідовано інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, особливо,

судових, де взагалі відсутні в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Вчений наполягає на вирішенні даної проблеми шляхом внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [11].

Розуміючи необхідність існування інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження, його важливу роль у виконанні завдань боротьби зі злочинністю, представники МВС України постійно намагаються легітимізувати його на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Так, п. 5.1 та 5.2 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень (затверджена Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700) містили положення, які регламентували супроводження оперативними працівниками кримінального провадження у складі слідчо-оперативних груп з моменту його створення до оголошення судом вироку [12].

Із скасуванням вказаного нормативно-правового акта було введено в дію Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджену Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 липня 2017 р. № 575 [12]. У цьому документі продовжено спробу легітимізації інституту оперативного супроводження кримінального провадження. Зокрема, там містяться наступні положення: «Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення слідчо-оперативної групи і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження» (п. 1 розд. 5) [12]. «Працівники оперативного підрозділу, включені до складу слідчо-оперативної групи, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій» (п. 2 розд. 5) [12]. «За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який доповідає слідчому для прийняття ним рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку та фіксацію протиправних дій і можливість змінити запобіжний захід на більш суворий у порядку, встановленому законом» (п. 1 розд. 7 Інструкції) [12;13].

Отже, зазначений нормативно-правовий акт надає оперативним підрозділам повноважень, які: по-перше, ширші за ті, що встановлені КПК України (здійснення оперативного супроводження кримінального провадження); по-друге, прямо суперечать йому (в частині ініціювання оперативними працівниками СРД та НСРД).

Визнаючи необхідність запровадження та чіткого нормативно-правового урегулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження, маємо зазначити, що спроби зробити це на рівні підзаконних нормативно-правових актів не можуть бути продуктивними. Адже яким би чином не були сформульовані відповідні положення, не вдасться уникнути їх колізії з нормами КПК України.

Отже, оперативне супроводження кримінального провадження має бути урегульоване на законодавчому рівні. Тому ми вітаємо позиції тих учених, які пропонують внести відповідні зміни до КПК України. Так, А. О. Шишкін пропонує у КПК України закріпити окремою нормою визначення поняття оперативно-розшукового супроводження (забезпечення) процесу досудового розслідування та конкретні повноваження співробітників оперативних підрозділів у цьому напрямі. Водночас маємо зауважити, у переліку повним обсягом не ураховано можливості оперативних підрозділів з оперативного супроводження кримінального провадження, зумовлених використанням ними негласного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Бараненко Б. І., Бочковий О. В., Гусєва К. А. та ін. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / МВС України, Луган. Держ.ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 416 с.
4. Сергєєва Д. Б. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чиним КПК України. *Право України*. 2013. № 11. С. 182–183.
5. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 52.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Лотоцький М. В. Законність залучення «інших осіб» до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2016. № 2(14). С. 225.
8. Лотоцький М. В. Законність залучення «інших осіб» до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2016. № 2(14). С. 228.
9. Лотоцький М. В. Законність залучення «інших осіб» до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2016. № 2(14). С. 226.
10. Антонов К. В., Савенко С. А. Сучасний стан та напрямки розвитку наукового обґрунтування оперативно-розшукового забезпечення судового

провадження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. № 67. С. 698–706.; *Грібов М. Л.* Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 26–31.; *Обшаров С. В.* Оперативно-розшукова протидія злочинам при здійсненні кримінального провадження: монографія. Д.: Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 264 с.; *Стащак М. В.* Співвідношення понять «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» та «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження». *Право і безпека*. 2013. № 4 (51). С. 117–123.; *Сухорада І. О.* Документування злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. С. 9.; *Черняк А. М.* Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну оперативними підрозділами: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2018. С. 15.

11. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277.

12. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575.

13. Albul S. V. Conceptual basis of the operatively-search activities of the National Police of Ukraine. *Perspectives of science and education: The 12th International youth conference* (September 27, 2019) SLOVO\WORD, New York, USA. 2019. 650 p. P. 53-65.

Лизогубенко Є.В.

*Старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У КПК України (гл. 21, § 3, ст. 272) передбачено такий вид негласних слідчих (розшукових) дій, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. [1, ст. 272].

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року серед заходів щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю надає право спеціальним

підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України, якщо інших заходів для розкриття злочинів та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання.

Введення негласного співробітника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинність та на підставі письмового доручення. Для виконання доручення негласний співробітник вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини. Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету.

Негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення. Для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю спецпідрозділи органів внутрішніх справ і Служби безпеки України також мають залучати до співробітництва учасників організованих злочинних угруповань на підставі письмового доручення та відповідно до нормативних актів Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України.

Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, розслідування чи судового розгляду справ сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним та юридичним особам і державі [4, ст. 13, 14].

Не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності.

Така особа підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Особа, яка вчинила такий злочин, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин [2, ст. 43 КК України].

Виконання спеціального завдання, крім зазначених вище правових норм, також регламентовано нормами оперативно-розшукового законодавства. Так, оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, для виконання завдань при наявності відповідних підстав надається право виконувати спеціальне завдання згідно з положеннями ст. 272 КПК України, а також мати гласних та негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності згідно з положеннями ст. 275 КПК України [3, ст. 8 КК України].

Отже, відповідно до чинного законодавства виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації це:

- негласна слідча (розшукова) дія згідно з КПК України[6];
- оперативно-розшуковий захід відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
- здійснюється особою, яка проникає до складу організованої групи чи злочинної організації, беручи участь в організованій злочинній діяльності, або є учасником вказаної групи чи організації, беручи участь в організованій злочинній діяльності, або є учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з оперативними підрозділами і органами досудового розслідування, із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Аналіз практики діяльності кримінальної поліції свідчить проте, що незважаючи на законодавче регулювання виконання спеціального завдання, існують проблеми, пов'язані із застосуванням ст. 43 ККУ щодо осіб, які виконували спеціальні завдання і висушено вчинили злочин під час його виконання.

Підтвердження цього є звернення Управління стратегічних розслідувань НПУ до науково-дослідних установ та ЗВО системи МВС з приводу створення робочої групи, включення до її складу компетентних науковців та сприяння у розробці відповідного нормативного документу з врегулювання механізму звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка виконувала спеціальне завдання.

На даному етапі, на нашу думку, можна запропонувати наступні шляхи вирішення даної проблеми:

- розробка нового нормативного документу- Інструкції про порядок звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вимушено вчинила злочин під час виконання спеціального завдання;
- внесення доповнень до розділу 7 чинної Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідувані затвердженої наказом МВС України від 07.-7. 2017 року № 575[5];
- внесення доповнень до ч. 3 ст. 272 КПК України такого змісту : « У постанові, крім відомостей, передбачених ст. 251 цього кодексу, зазначається обґрунтування меж спеціального завдання, використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів, звільнення від кримінальної відповідальності (повне або часткове) особи, яка вимушено вчинила злочин під час виконання спеціального завдання

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Кантон; А.С.К., 2002. С. 129.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30. 06. 1993 № 3341-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575.

6. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: спільний наказ ГПУ, МВС, СБУ, Міністерство фінансів, ДПС, Міністерство юстиції від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Любчик В.Б.

*Професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В оперативно-розшуковій діяльності під взаємодією розуміється комплекс спільних, або узгоджених за часом, місцем і діями дій кількох оперативних підрозділів по вирішенню певних завдань в боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями. Для взаємодії потрібні: узгодженість цілей, місця і часу, відповідність вимогам закону і нормативних відомчих актів, поєднання найбільш важливих взаємодіючих суб'єктів, сил, засобів і методів.

Оперативні підрозділи діють не самі по собі, а в системі органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Вони здатні виконувати свої завдання не ізольовано, а у взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів, використовуючи їх можливості. Питання координації діяльності оперативних підрозділів стоїть особливо актуально, коли злочинність носить різноманітний характер, глибоко законспірована, а їй протистоїть діяльність розгалуженої мережі підрозділів, правоохоронних органів, що потребує упорядкування, взаємозв'язку, узгодженості їх спільних дій, відповідної підпорядкованості і маневру силами і засобами [1].

Згідно статті 7 п. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», до обов'язків оперативних підрозділів входить здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [2].

На теперішній час правоохоронні органи України знаходяться у стані реформування, у зв'язку з чим як до чинного кримінального процесуального та іншого законодавства України, так і відомчих нормативно-правових актів постійно вносяться зміни, що пов'язано з прийняттям і вступом у дію низки нових норм.

Загалом робота слідчих і оперативних підрозділів спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, а також попередження та виявлення причин і умов, що сприяли їх вчиненню. При цьому розслідування всіх тяжких та особливо тяжких злочинів є можливим саме завдяки постійній та злагодженій взаємодії слідчого із працівниками оперативних підрозділів, а також своєчасному вжиттю низки спільних заходів, спрямованих на обставини, які мають значення для кримінального провадження (ст. 91 КПК України). Слід зазначити, що на відміну від слідчого, оперативні підрозділи не відносяться ані до сторін, ані до учасників кримінального провадження.

Проте, відповідно до положень ч. 2 ст. 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого і прокурора працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Працівники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є найбільш поширеним і важливим видом взаємодії, необхідною умовою успіху досягнення повного, швидкого та неупередженого досудового розслідування. Чинний КПК України досить суттєво трансформував кримінальну процесуальну діяльність під час досудового розслідування, зокрема і щодо співвідношення слідчої та оперативно-розшукової діяльності. Тому форми взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів мають бути пристосовані до нових вимог. У більшій мірі правові та організаційні засади взаємодії слідчого з оперативними підрозділами закріплені у відповідних відомчих наказах, прийнятих на реалізацію положень кримінального процесуального законодавства України.

У процесі дослідження проблем попередження злочинів оперативними підрозділами поліції В. В. Шендрик констатував, що превентивна взаємодія оперативних підрозділів поліції з іншими суб'єктами попередження злочинів – це завчасно погоджена за часом, місцем, необхідними ресурсами (матеріальними і технічними), виконавцями та об'єктами попереджувального впливу спільна діяльність означених суб'єктів з метою профілактики, запобігання та припинення злочинів, які готуються, і замаху на них та класифікації суб'єктів її здійснення [3].

Взаємодія оперативних підрозділів поліції України з органами досудового розслідування, на думку М. В. Стащака, – це заснована на нормативних актах спільна діяльність суб'єктів взаємодії у вигляді надання допомоги фізично-матеріального чи нематеріального (інтелектуального) характеру з метою виконання загальних та конкретних завдань (доручень), які виникають у процесі кримінального провадження [4].

Так взаємодія між слідчим і працівником оперативного підрозділу має теоретичні та правові підстави. Зокрема, теоретичними підставами такої взаємодії виступають положення, що роз'яснюють її сутність, роль, значення тощо. Теоретичними підставами взаємодії між слідчим і працівником оперативного підрозділу є: – спільність мети і завдань, тобто лише об'єднуючи свої зусилля, які вони зможуть ефективно їх вирішити, а саме:

- швидко розкрити кримінальне правопорушення, своєчасно;
- швидко, повно та неупереджено здійснити досудове розслідування, а також встановити та притягнути до кримінальної відповідальності винну особу;
- однакова юридична сила процесуальних документів слідчого та працівника оперативного підрозділу, складених на підставі доручення слідчого. Так, протоколи слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, які складені слідчим, мають таке ж доказове значення, як і протоколи, складені працівниками оперативного підрозділу.

Правовими підставами взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів є положення чинного КПК України, норми законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та ін., а також підзаконних нормативно – правових актів, у тому числі відомчих наказів, інструкцій, вказівок, розпоряджень та ін. [6, с. 12].

Таким чином, взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні – це заснована на законі та відомчих нормативно-правових актах, а також спільності завдань діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів, сил, форм, методів і засобів, спрямованих на розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків : Золота миля, 2012. - 620 с.. 2012.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
3. Шендрик В. В. Теорія і практика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. 420 с.
4. Стащак М. В. Особливості взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 188-194.
5. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків: «Золота міля», 2017. 156 с.
6. Албул С. В. Принципи оперативно-розшукової діяльності: посібник. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 60 с.

Меженко Т.С.
Курсант 401-го взводу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Албул С.В.
Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах динамізму суспільно-політичних, громадських та економічних процесів, ускладнення управління громадськими концепціями, ефективність організації оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України значною мірою визначається глибиною і всебічністю аналізу отриманої інформації та виробленням на її основі відповідних управлінських рішень. У зв'язку з цим ефективність роботи оперативних підрозділів Національної поліції України залежить аж ніяк не тільки з індивідуальних ділових властивостей і оперативно-технічної оснащеності працівників, але і від ефективності системи інформаційно-аналітичного забезпечення [1, с. 64].

Вивченням вказаної проблематики займалася значна кількість науковців, серед яких необхідно вказати праці: С.В. Албула, О.М. Бандурки, М.С. Вертузаєва, В.П. Євтушка, Ю.Ф. Жарікова, В.Ю. Журавльова, В.П. Захарова, І.П. Козаченка, В.П. Кувалдіна, В.І. Лебеденка, Ю.Ю. Орлова, С.С. Сочинського, І.Н. Паріна, В.Л. Регульського, І.Р. Шинкаренка та інші. Вони одноголосно стверджували, що підвищення ефективності роботи правоохоронних органів на сучасному етапі неможливе без удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Як справедливо вказує О.М. Бандурка, інформаційне забезпечення оскільки воно є задатком оперативно-розшукової діяльності, повинно охоплюватися також й аналітичним забезпеченням [2, с. 282]. В свою ж чергу, Я.Ю. Кондратьєв та В.Г. Хахановський зазначали, що під інформаційним забезпеченням слід розуміти консолідацію масивів даних у вигляді баз і банків даних, формування, систематизацію, а також перетворення оперативної інформації з отриманням нових знань для прийняття управлінських рішень [3, с. 53].

Слід зазначити, що на сьогодні основними завданнями інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів Національної поліції України є:

- використання можливостей оперативного отримання інформації у повному, автоматизованому та зручному для користування вигляді;

- збирання, обробка та узагальнення оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної та контрольної інформації для оцінки ситуацій та прийняття обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності правоохоронних органів;
- забезпечення динамічної та ефективної інформаційної взаємодії всіх структурних служб правоохоронних органів з іншими підрозділами та державними установами;
- забезпечення захисту інформації тощо [5, с. 26].

При цьому, інформаційно-аналітичне забезпечення включає в себе такі підсистеми:

- комунікації, тобто напрями і процес обміну інформацією;
- персонал, що забезпечує функціонування інформаційної системи;
- методи і процедури збирання, передавання, зберігання і перетворення інформації;
- організаційно-технічні засоби;
- інформацію, необхідну для виконання однієї або декількох функцій управління.

Необхідно наголосити, що сучасне і повне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції у протидії злочинам з використанням як негласних, так і гласних відомостей є однією з умов підвищення рівня організації їх роботи [4, с. 4].

На нашу думку, отриману інформацію щодо злочинів можна класифікувати на чотири групи: відомості, одержані від осіб, яких конфіденційно залучено до виконання завдань ОРД; від інших підрозділів правоохоронних органів, які не здійснюють оперативно-розшукову діяльність; від працівників зарубіжних правоохоронних органів і організацій; від громадян у формі усних і письмових заяв та ЗМІ.

Підводячи підсумки, можна сказати, що інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності є фундаментом для планування, прогнозування і здійснення оперативно-розшукової діяльності. При цьому, автоматизовані інформаційні системи є найважливішим елементом організації роботи підрозділів оперативно-розшукової діяльності [5, с. 27]. Аналіз ситуації у сфері боротьби зі злочинністю свідчить про наявність нагальної необхідності розробки нових концептуальних положень інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності у сфері протидії злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв К.К. Організаційно-правові форми взаємодії міліції громадської безпеки з оперативними підрозділами ОВС України: навч. посібник / К.К. Афанасьєв, В.В. Гостєв. Луганськ: ЛАВС, 2005. 198 с.
2. Кондратьєв Я.Ю. Нормативно-правова база інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів міліції / Я.Ю. Кондратьєв, В.Г. Хахановський. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. № 3. Ч. 2. С. 53–59.

3. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: ХНУВС, 2002. 334 с.

4. Сілюков В.О. Питання удосконалення інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності на основі сучасних технологій / В.О. Сілюков, Ю.М. Шилан. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. Спеціальний випуск № 2. Частина 2. Луганськ, 2005. С. 3–8.

5. Албул С.В. Функціональне призначення Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102» щодо забезпечення оперативно-розшукової діяльності / С.В. Албул, І.Л. Формальчук. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 8 листопада 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. Ч. 1. С. 25–28.

Мельник О.О.

*Викладач кафедри інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського інституту інтелектуальної власності та
права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук,
адвокат*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

При опрацюванні матеріалів щодо напрямів вдосконалення негласної роботи оперативних підрозділів Національної поліції України, варто зазначити, що швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, що є невід'ємним завданням для всіх працівників поліції.

Безпосередню організацію роботи зі збору інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події та факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, та контроль за перевіркою зазначеної інформації здійснює керівник органу, підрозділу поліції.

Комплексне використання сил і засобів усіх органів та підрозділів поліції під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень організовують Голова Національної поліції України, керівники відповідних структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, головних управлінь Національної поліції в областях, м. Києві та підпорядкованих їм органів та підрозділів поліції на засадах централізації управління ними, координації вжитих заходів і забезпечення належної взаємодії.

Органи досудового розслідування, підрозділи кримінальної поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції та їх територіальні (відокремлені) підрозділи є основними службами, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень органами поліції і відповідають за кінцевий результат цієї роботи за напрямами діяльності.

Координація діяльності оперативних підрозділів Національної поліції є важливим елементом організаційно-управлінського впливу на всю систему взаємодіючих суб'єктів у правоохоронній діяльності, і передбачає вивчення місця і ролі відповідних керівників в цьому процесі. Ця функція визначає загальну стратегію оперативно - службової діяльності підрозділу, забезпечує напрям функціонування всіх її структурних елементів, а також не допускає критичного відхилення оперативних підрозділів НП від вирішення поставлених завдань і досягнення встановлених цілей. Керівником, по суті, закладається основа узгодженої діяльності її структурних елементів і організовується взаємодія між ними. Відповідно, щоб працювати на результат, то має бути відмінна організація саме керівником структурного підрозділу, мають бути заохочення у вигляді грошової винагороди та цінних подарунків у успішному розкритті злочину, а не навпаки.

Досить часто зустрічаємо, як самі ж керівники структурних підрозділів не дають оперативним працівникам працювати, і нажалі на таке ставлення керівника до своїх службових обов'язків не можна вплинути, багато випадків свідчить про те, що самі ж керівники «кришують» злочинний світ, про що свідчать численні звернення громадян, згідно Закону України «Про звернення громадян» до вищих правоохоронних органів, де їм не надають відповіді і громадяни все це виставляють у соціальні мережі, щоб хоч якийсь правовий захист отримати, також звертаються із зверненнями на Урядову гарячу лінію, до суду, але все ж таки на сьогодні у країні отримати правовий захист досить складно. Про надходження до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник чергової частини зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції, а не громадяни України повинні телефонувати на всі можливі гарячі лінії і шукати захисту, тому що працівники поліції навіть внести у єдиний державний реєстр досудових розслідувань не бажають.

Як свідчить юридична практика, у чому причина такого низького рівня розкриття злочинів, що немає ніякого бажання працювати на результат, адже відповідно до Закону України «Про державний бюджет України» працівники оперативних підрозділів Національної поліції, працівники органів досудового розслідування, працівники підрозділів кримінальної поліції, працівники міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень отримують посадові оклади та надбавки, у такому випадку я пропоную внести зміни до нашого законодавства та їх реалізувати, щоб відсоток розкриття злочинів був вищим і стимулювати позитивно працювати, або ж навчити працювати таким чином, немає розкритого

злочину – зняття премій та надбавок, застосування дисциплінарних стягнень: зауваження, догани, суворої догани, попередження, пониження у спеціальному званні та ін., включити до дисциплінарного проступку термін «неналежне виконання, яке полягає у незадовільному ставленні до своїх службових обов’язків», тому що як бачимо, що система яка існує на сьогодні – не приносить високий відсоток по розкриттю злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Мін’юсту України, Держ. прикордон. служби, М-ва фінансів України від 16.11.2012 № 114/1042/516/ 1199/936/1687/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0114900-12>.
3. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

Міхальський Я.В.

*Аспірант кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Пишна А.Г.

*Доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМУВАННЯ ДЕРЖФІНМОНІТОРИНГОМ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРО ЗУПИНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Ключовим елементом системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є Державна служба фінансового моніторингу України, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Ряд вчених присвятили свої дослідження вивченню проблемних питань протидії легалізації доходів із точки зору кримінального, адміністративного, фінансового права, теорії управління, кримінологічної та криміналістичної наук, зокрема: Аркуша Л.І., Андрущенко П.П., Баліна С.Н., Беніцький А.С., Берлач А.І., Гуржій С.Г., Білоус В.Т., Доля Л.М., Головіна В.П., Гега П.Т., Качка Т.В., Калюжний Р.А., Клименко А.О., Кондратьєв Я.Ю., Користін О.Є., Корнієнко

М.В., Короткевич М.Є., Лисенко В.В., Маркова О.В., Мезенцева І.Є., Попович В.М., Симовян С.В., Некрасов В.А., Никифорчук Д.Й. та інші.

Функції та повноваження Держфінмоніторингу регламентуються Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] (далі-Закон) та його положенням.

Безперечно, що пріоритетною формою взаємодії Держфінмоніторингу з правоохоронними органами у процесі виявлення та розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є надання ним відповідних узагальнених матеріалів на адресу правоохоронних органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

На виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] та відповідно до Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів [2], затвердженого міжвідомчим наказом Міністерства фінансів України та правоохоронних органів, експертна комісія Держфінмоніторингу з розгляду узагальнених матеріалів і додаткових узагальнених матеріалів, підготовлених для подання правоохоронним та розвідувальним органам, за наявності достатніх підстав приймає рішення щодо направлення таких матеріалів до правоохоронних органів. Нині під узагальненими матеріалами розуміються відомості про фінансові операції, які були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких Держфінмоніторингом виявлено підозри щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансування тероризму, або суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Такі матеріали є повідомленням про злочин і містять підстави для прийняття правоохоронними органами рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, а також для проведення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукової діяльності.

Інформація про фінансову операцію або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, а також про клієнта, одержана Держфінмоніторингом України у встановленому законодавством порядку, обробляється та аналізується на предмет наявності достатніх підстав: вважати, що операція або сукупність пов'язаних між собою операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму; підозрювати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням діяння, визначеного Кримінальним кодексом України, що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

У разі прийняття рішення про подальше зупинення фінансової операції відповідно до вимог частини другої статті 17 Закону, здійснене суб'єктом первинного фінансового моніторингу відповідно до вимог частини першої статті 17 Закону, та/або зупинення видаткових фінансових операцій відповідно до частини третьої статті 17 Закону Держфінмоніторинг невідкладно (не пізніше

наступного робочого дня після прийняття такого рішення) інформує про зазначене правоохоронні органи, уповноважені приймати рішення відповідно до кримінального процесуального законодавства.

Якщо Держфінмоніторингом приймається рішення про подальше зупинення фінансових операцій (зупинення видаткових операцій) відповідно до вимог частини другої та/або третьої статті 17 Закону і такі операції пов'язані з раніше наданим узагальненим матеріалом, про це інформується лише правоохоронний орган (його підрозділ), який безпосередньо його розглядає.

Якщо Держфінмоніторингом приймається рішення про подальше зупинення фінансових операцій (зупинення видаткових операцій) відповідно до вимог частини другої та/або третьої статті 17 Закону і такі операції не пов'язані з раніше наданим узагальненим матеріалом, про це інформуються відповідні підрозділи правоохоронних органів.

Перелік слідчих та оперативних підрозділів центральних апаратів (на рівні головних управлінь, управлінь) органів поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та на які покладено виконання завдань із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, надається Держфінмоніторингу правоохоронними органами.

За потреби Держфінмоніторинг може інформувати інший підрозділ правоохоронного органу. Правоохоронний орган (його підрозділ), отримавши інформацію про прийняте Держфінмоніторингом рішення відповідно до пункту 1 цього розділу, невідкладно (протягом двох робочих днів з моменту її отримання) надає (за наявності) Держфінмоніторингу для аналізу необхідну додаткову інформацію, документи (з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України), які містять відомості щодо осіб, які здійснюють або причетні до здійснення фінансової операції, у тому числі щодо притягнення до кримінальної відповідальності та наявності судимості.

У разі підтвердження вмотивованої підозри Держфінмоніторинг готує узагальнений матеріал, який пов'язаний із зупиненням фінансової операції, і подає відповідному правоохоронному органу (його підрозділу) не пізніше п'ятого робочого дня після прийняття рішення щодо подальшого зупинення фінансової операції відповідно до частин другої та/або третьої статті 17 Закону.

У такому разі строк зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) продовжується Держфінмоніторингом з наступного робочого дня після подання відповідного узагальненого матеріалу або додаткового узагальненого матеріалу за умови, що загальний строк такого зупинення не перевищуватиме тридцяти робочих днів.

У разі надходження запиту правоохоронного органу (його підрозділу) у межах перевірки раніше наданого узагальненого матеріалу, у якому зазначаються фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу відповідно до статей 15, 16 Закону, Держфінмоніторинг може прийняти рішення про зупинення видаткових операцій за рахунками клієнтів (осіб) відповідно до частини третьої статті 17 Закону.

Запит правоохоронного органу обов'язково має: бути викладений на офіційному бланку відповідного правоохоронного органу (його підрозділу) встановленої форми; бути наданий за підписом керівника правоохоронного органу (його підрозділу) чи його заступника, скріпленим гербовою печаткою; містити вмотивовані підозри, обґрунтування необхідності зупинення видаткових операцій, ідентифікаційні дані учасників фінансових операцій, банківські рахунки та інші відомості.

З метою запобігання незаконному розголошенню інформації, яка міститься в узагальнених матеріалах та додаткових узагальнених матеріалах, у тому числі під час передання та розгляду, її розкриття та захист здійснюються співробітниками правоохоронних органів (їх підрозділів) та Держфінмоніторингу відповідно до законодавства України, яке регламентує порядок використання документів, що містять інформацію з обмеженим доступом.

Правоохоронні органи, їх підрозділи надають Держфінмоніторингу передбачену цим Порядком інформацію (копії документів) з дотриманням вимог законодавства України, зокрема статті 222 Кримінального процесуального кодексу України, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про контррозвідувальну діяльність» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 19.12.2014. № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50-51. Ст. 2057.

2. Про затвердження Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів: Наказ МФУ/МВС/СБУ від 11.03.2019 № 103/162/384 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0368-19#Text>

3. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

Никифорчук Д.Й
*Начальник відділу організації
 наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності
 Національної академії внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор*

Чемерис Д.Д.
Ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

Никифорчук В.Д.
*Співробітник Державного бюро розслідувань
 кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ОСІБ

Оперативні підрозділи Національної поліції, здійснюючи заходи щодо розшуку безвісти зниклих осіб, керуються законами України та підзаконними нормативно-правовими актами, які еволюціонують відповідно до існуючих умов суспільного життя. Своєчасне внесення змін і доповнень в існуюче законодавство та прийняття нових нормативно правових актів забезпечують дотримання гарантованих Конституцією України прав і свобод людини.

Під нормативно-правовим регулюванням розшуку даної категорії осіб ми розуміємо закони і підзаконні нормативно-правові акти, які визначають підстави і порядок здійснення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, направлених на встановлення місцезнаходження безвісти зниклого. Тобто уповноважені органи і посадові особи, діючи від імені держави, забезпечують захист прав і законних інтересів осіб, що зникли безвісти. В першу чергу мова йдеться про гарантований Конституцією України захист життя і здоров'я особи, в тому числі від протиправних посягань

Підґрунтям Конституційних норм є міжнародні документи та міжнародні договори України, серед яких доцільно наголосити на наступних:

- Загальна декларація прав людини 1948 року;
- Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року;
- Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року.

Основним документом, що визначає координацію у справі міжнародного розшуку безвісти зниклих осіб є Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол. Статут МКП-Інтерполу, прийнятий Генеральною Асамблеєю на 25 сесії в 1956 році у Відні. Останні зміни до даного документу були внесені у 2017 році у Пекіні. Основними керівними документами організації є Резолюції Генеральної Асамблеї Інтерполу.

У зв'язку з тим, що правовідносини під час безвісного зникнення осіб характеризуються своєю різноманітністю, авторами на їх погляд визначено ті закони, що безпосередньо регулюють цю діяльність:

- Конституція України;
- Кримінальний кодекс України;
- Кримінальний процесуальний кодекс України;
- Цивільний кодекс України;
- Закон України «Про Національну поліцію України»;
- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»;
- Закон України «Про прокуратуру»;
- Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»;
- Закон України «Про протидію торгівлі людьми».

Окремі питання розшуку даної категорії осіб регулюються і наступними законами України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю», «Про статус суддів», «Про Службу безпеки України», «Про державну прикордонну службу України», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про запобігання корупції», «Про боротьбу з тероризмом», «Про охорону дитинства», Цивільний процесуальний кодекс України та інші. Указами Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку», «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією», «Про систему заходів щодо усунення причин і умов, які сприяють злочинним проявам і корупції», «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ» та ін. Постанови Кабінету Міністрів «Положення про Міністерство внутрішніх справ», «Положення про Національне центральне бюро Інтерполу».

У зв'язку з тим, що вирішальну роль під час розшуку безвісти зниклих осіб відіграє фактор часу [1, с. 238], то на думку авторів, всі закони та підзаконні нормативно-правові акти, що прямо регулюють діяльність відповідних підрозділів Національної поліції України, повинні бути направлені на забезпечення умов для швидкого розшуку всіх категорій осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никифорчук Д.Й., Чемерис Д.Д. Особенности розыска без вести пропавших лиц по горячим следам. Научно-практический журнал. *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*, 2019. № 1 (37). 2019. С. 237-241.

Плетенець В.М.

*Доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПОДОЛАННІ ПРОЯВІВ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій знаходить широке застосування їх можливостей у вчиненні кримінальних правопорушень. Однак, об'єктивні та суб'єктивні фактори впливають на те, що зазначені прояви не знаходять належної оцінки та призводять до «відставання» правоохоронців у боротьби із суспільно-небезпечними діями. У результаті цього погіршується криміногенна обстановка в державі, що не може не викликати негативної оцінки діяльності правоохоронних органів з боку суспільства.

Зміна ситуації на краще нам вбачається, зокрема, й у належному застосуванні потенціалу інформаційних технологій.

Найбільш продуктивними на сьогоднішній день є інформаційно-довідкова, інформаційно-пошукова, інформаційно-модельована та інформаційно-консультаційна системи [1, с. 175].

Сучасний розвиток інформаційних технологій вимагає належного захисту інформації, яка зосереджена в автоматизованих інформаційних системах. Це реалізовано, зокрема й ускладненою процедурою доступу до відомостей, котрі містяться в базах даних, що не дозволяє оперативно її отримувати. Одержана із запізненням інформація не може бути повноцінно використана, оскільки момент для цього упущений, що унеможливить отримання очікуваного результату.

Оперативно-розшукова інформація, наголошує С.С. Овчинський, містить знання про явища, які свідчать про злочинну діяльність конкретних осіб і розкривають не тільки механізм злочинів, а й механізм виникнення інформації про них [2, с. 17–18].

Інформація, в час інформаційного суспільства, без перебільшення, є найціннішим ресурсом. Постулатом став вислів: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Однак, лише наявність певних даних, сама по собі, не надає переваг в діяльності. Правильність та своєчасність застосування відомостей виступатимуть оціночним, для кожної конкретної ситуації та співробітника, критеріями результативності діяльності правоохоронців, у тому числі, з позиції фактору раптовості.

Інформаційне забезпечення ОРД І.П. Козаченко розкриває через три основні методи:

- 1) інформаційно-аналітичний метод оцінки оперативної обстановки;
- 2) інформаційно-аналітичний метод отримання, обробки відомостей про особу, події та факти, що становлять оперативний інтерес;
- 3) метод пошуку та використання відомостей, що знаходяться в інформаційно-пошукових системах [3, с. 26].

Отримані дані можуть мати орієнтуюче для визначення напрямків пошуку інших ще не встановлених обставин вчиненого кримінального правопорушення,

прийняття рішень, розробки відповідних тактичних операцій, інформування слідчого, значення. Діяльність останнього, в умовах швидких змін умов провадження, досить часто, не обходиться без відомостей отриманих оперативним шляхом, відсутність яких звужує можливості організації розслідування. Його недоліками може бути не тільки неповнота відомостей, на яких ґрунтуються рішення, а й їх помилковість. У результаті цього збільшується вірогідність погіршення обстановки розслідування, що особливого значення набуває за умов протидії зазначеній діяльності з боку зацікавлених осіб. Інформація на початковому етапі розслідування, коли більшість відомостей не відомі, має вагомий, а оперативний характер їх отримання – неоціненого значення для вказаного процесу.

Визначення напрямків розслідування на даному етапі, так само як й оперативні відомості, отримані за фактом тиску на учасників провадження стають підґрунтям в організації діяльності слідчого. Тому обмін інформацією між співробітниками оперативних та слідчих підрозділів має відбуватися постійно, що забезпечуватиме її актуальність на момент отримання.

Варто зазначити, що зацікавлені особи, окрім тиску на відповідних учасників, приймають активних заходів щодо знищення наявної інформації, намагаються віднайти засоби впливу на слідчого в прийнятті очікуваних ними рішень. Інформація про це, отримана в оперативний спосіб, визначатиме заходи як більш швидкого подолання, так й упередження зазначених проявів в майбутньому.

Таким чином використання можливостей програмно-апаратних комплексів, автоматизованих систем, баз даних в органах здатне покращити оперативне реагування на факти вчинення кримінальних правопорушень та прояви протидії розслідуванню.

Оперативна інформація має вагомий значення в прийнятті обґрунтованих організаційно-тактичних рішень слідчим та може сприяти як організації розслідування, мінімізації тиску на його учасників, так і упередження зазначених проявів. Це, у свою чергу, сприятиме встановленню всіх обставин кримінального правопорушення, притягненні всіх винуватців до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель В.А. Информационное обеспечение процесса расследования: пути и средства. *Вісник Академії правових наук*. 2004. № 2. С. 175–179.
2. Оперативно-розыскная информация / под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. М.: ИНФРА, 2000. 367 с .
3. Козаченко І.П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / І.П. Козаченко, В.Л. Регульський. Львів: ЛІВС, 1999. 219 с.

Поляков Є.В.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

Поліщук Д.Г.

*Курсант 302 взводу факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ВИДИ І ПРИЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ І ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ З НЕГЛАСНИМИ СЛІДЧИМИ (РОЗШУКОВИМИ) ДІЯМИ

На сьогодні, оперативно-розшукова діяльність регулюється законом «Про оперативно-розшукову діяльність» та вказує, що дані дії здійснюються за допомогою гласних і негласних розвідувальних та контррозвідувальних заходів. З цього можемо зробити висновки, що розшукові заходи – є основною частиною та складною системою самої оперативно-розшукової діяльності. Також, проведення оперативно-розшукових заходів передбачено не тільки Закон України «Про оперативну-розшукову діяльність», а й Кримінальний процесуальний кодекс, а також його відповідні зміни, внесені у зв'язку із його прийняттям, до законодавства, яке регулює правоохоронну діяльність є найбільш ефективним механізмом та дією у попередженні та розкритті злочинів [1, с. 3]. Діяльність ОРД останнім часом, суттєво змінила порядок та можливості застосування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, та проведення аналогічних з оперативно-розшуковими заходами слідчих (розшукових) дій [2].

Відповідно до КПК України найбільш радикальних змін, передбачала стадія досудового розслідування. Відповідно до норм нового Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування кримінальних правопорушень в Україні поділяється шляхом провадження гласних і негласних слідчих (розшукових) дій.

Вичерпний перелік негласних слідчих розшукових дій закріплено в КПК, де визначено такі види, як: аудіо-, відеоконтроль особи; аудіо-, відеоконтроль місця; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; використання конфіденційного співробітництва [3].

Щодо переліку ОРЗ віднесемо опитування осіб; контрольовану та оперативну закупку; ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів; відвідування жилих та інших приміщень та інших приміщень за згодою їх

власника або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готуються; негласне виявлення та фіксація слідів тяжкого або особливо тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину; проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; здійснення аудіо-, відеоконтролю особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних мереж; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмка; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу [4].

Вказаний у контексті перелік НСРД та ОРЗ майже повністю повторюється та вказує на їхнє співвідношення та на тісний взаємозв'язок. Але перелік оперативно-розшукових заходів надається більш ширшим ніж НСРД. В більшості випадків проводяться однаковим режимом, а саме конспіративним, негласним способом. За допомогою такого способу НСРД та ОРЗ забезпечує збір інформації та даних про особу яка вчинила злочин, встановлення такої інформації яка має значення для кримінального провадження, попередити протидію розслідуванню злочину, забезпечити безпеку учасників кримінального провадження та членів їх сімей у ситуаціях, коли проведенням слідчих дій це здійснити не можливо.

Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії є однорідними за організаційно-правовим критерієм та різняться за правовим статусом, змістом проваджуваних дій, своєю організаційною сутністю. Суб'єктний склад осіб, уповноважений на проведення НСРД, являється значно ширшим ніж ОРЗ. Так як під час проведення ОРЗ. Права оперативних підрозділів являються меншими, скороченими. Тому, що оперативні підрозділи не мають права проводити будь які дії без доручення слідчого та доручення прокурора [5].

Отже, підсумовуючи усі викладені матеріали можемо визначити, що НСРД та ОРЗ мають спільні так і відмінні ознаки. Але НСРД суттєво відрізняється від ОРЗ за правовими підставами самого його проведення, колом суб'єктів, порядком використання результатів у доказуванні. На мою думку потрібно вдосконалити законодавство щодо проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а саме усунення на законодавчому рівні існуючої правової колізії, через яку сьогодні неможливо чітко розмежувати оперативно-розшукові заходи і негласні слідчі (розшукові) дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Експрес-аналіз ефективності використання негласних слідчих (розшукових) дій: аналітичний огляд / С.В. Албул, М.П. Водько, О.Є. Користін та ін. Одеса: ОДУВС, 2015. 36 с.
2. Грибовський О.В. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії під час виявлення й фіксації одержання неправомірної вигоди. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 188.
3. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному

провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

4. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 137.

5. Щербаковський А.М. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи як засоби отримання інформації про економічні злочини. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 203.

Русавський В.О.

*Слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Поляков Є.В.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Негласні слідчі (розшукові) дії розглядаються як різновид слідчих дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Сам інститут негласних слідчих (розшукових) дій складається з двох блоків.

У перший блок входять слідчі дії, які пов'язані з вручанням у приватне спілкування: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

У другій блок входять інші негласні слідчі (розшукові) дії: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); встановлення місця знаходження радіоелектронного пристрою (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271). При цьому контроль за вчиненням злочину утворює ще один блок більш вузької групи дій.

Аналіз даного інституту показує ряд істотних його недоліків. По-перше, регламентація ряду слідчих (розшукових) дій здійснена з серйозним обмеженням конституційних прав і свобод людини.

По-друге, регламентація ряду слідчих (розшукових) дій здійснена без належної системності, з повторами і конкуренцією правових норм.

По-третє, інститут слідчих (розшукових) дій не отримав необхідної та досконалої процесуальної форми, яка служила б достатньою гарантією як отримання достовірних доказів, так і захисту прав і свобод людини.

У КПК України наявна досить суперечна ситуація з визначенням меж втручання правоохоронних органів в приватне життя і обмеженням інших прав і

свобод. Колізія ситуації полягає не стільки в наявності конкуренції КПК України та законодавства про оперативно-розшукову діяльність. КПК України, в протиріччя ст. 22 Конституції України, звужуючи існуючі гарантії прав і свобод людини, надає правоохоронним органам на стадії досудового розслідування практично необмежені можливості для повного контролю особистого (приватного) життя людини без створення достатніх гарантій захисту її прав і свобод.

Наприклад, обшуку може передувати такий оперативний захід як «негласне проникнення до житла». Ми вважаємо, що застосування цих заходів здійснюється виключно з метою отримання негласної (розвідувальної або контррозвідувальної) інформації для забезпечення державної безпеки або запобігання тероризму.

Є небезпечним надання одному і тому самому органу права виконувати як дії пов'язані з негласним проникненням в житло або інше володіння особи, так і користуватися компетенцією проводити обшук в житлових приміщеннях такої особи. Тут є не тільки конкуренція оперативних і слідчих заходів. Закон не передбачив належних механізмів проти можливих зловживань і провокацій.

На нашу думку, негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи, повинне розглядатися як абсолютно негласна дія, факт і результати якої не підлягають розкриттю та використанню в публічних процесах судочинства.

Незважаючи на законодавчий дозвіл таких заходів, В.М. Тертишник зазначає: «негласне проникнення оперативних працівників в житло людини може мати тільки характер розвідувального або контррозвідувального оперативного заходу і не може бути засобом отримання доказів» [3, с. 76].

Не враховуючи ні даних аргументів, ні положень Конституції України, ні практики Європейського Суду з прав людини законодавці змодельовали нову панацею від злочинності - слідча дія «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи».

Ст. 267 КПК України під назвою «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» зазначені негласні (розвідувальні або контррозвідувальні) заходи фактично перетворила в нову слідчу дію, пристосовану для збирання доказів слідчим при розслідуванні загальнокримінальних діянь.

Імплементація такого оперативного заходу в кримінальний процес не відповідає конституційним принципам правосуддя, вимогам європейських стандартів і принципу верховенства права.

У справі «Фуке проти Франції» (№ 10828/87, рішення від 25 лютого 1993 р.) Європейський Суд з прав людини наголошує на необхідності того, щоб втручання в права людини можна було б визнати пропорційним поставленій в законі цілі, а закон і практика забезпечували б достатні та ефективні гарантії проти зловживань.

Про це Суд говорить і в справі «Імакаєв проти Росії» (№ 7615/02), рішення від 9 листопада 2006 р. У справі «Биков проти Росії» (4422/02, рішення від 10 березня 2009 р.) ЄСПЛ нагадав про те, що наявність справедливих процедур для розгляду питання про прийнятність доказів стає ще більш важливим, коли предметом спору є достовірність доказів. Незважаючи на те, що зазначені дії

проводяться тільки на підставі рішення слідчого судді, гарантій достовірності одержуваних при цьому доказів явно недостатньо.

Вважаємо, що ст. 267 КПК України «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» слід привести у відповідність українським реаліям та судовій практиці ЄСПЛ. Вважаємо, що поточна редакція даної статті не відповідає вимогам прогнозованості «якості закону», не створює належні механізми стримувань і противаг проти можливих помилок, зловживань і сваволі.

У ст. 225 КПК України передбачені також такі процесуальні форми слідчих дій: 1) контрольована поставка; 2) контрольована і оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. Однак в законі фактично відсутнє регулювання цих процесів. Як зазначає М.Е. Шумило, «без чітко визначених механізмів мета втрачає свою реальність» [4, с. 456].

Із зазначених вище засобів в якості слідчих дій можна розглядати тільки контрольовану поставку та закупку і то за умови визначення у законі процесуальної форми їх провадження, що забезпечує належний захист прав людини, допустимість і достовірність доказової інформації. Проблема регламентації даних засобів пізнання вже отримала деякий розгляд в юридичній літературі [5].

Для того, щоб певний захід міг стати слідчою дією, він повинен мати свій об'єкт і предмет дослідження, єдині в просторі і часі методи дослідження, отримати регламентацію процедури провадження в такій мірі, якість якої дозволяла б вважати такі дії прозорими, передбачуваними, доступними для контролю, достатні для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Прозорість процесуальної діяльності є найкращим фільтром від свавілля в сфері правосуддя, найкращим гарантом його чистоти і справедливості.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Круслен проти Франції» підкреслює, що небезпека тиранії є особливо очевидною, коли влада таємно виконує свої функції [6, с. 145-168]. У справі «Функе проти Франції» (10828/87, рішення від 25 лютого 1993 р.) ЄСПЛ підкреслює необхідність існування в законодавстві і практиці достатніх та ефективних гарантій проти зловживань.

Процесуальна форма з усіма її приписами - це не порожня формальність, а істотний засіб обмеження влади правом, засіб протидії свавіллю і непорядності чиновників, засіб протидії фальсифікаціям і забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини від не виправданих обмежень, засіб зміцнення гарантій істини і справедливості правосуддя. Якщо їх недостатньо, є небезпека помилок і зловживань, якщо вони в надлишку, є небезпека судової тяганини, при якій можуть виявитися забутими і недосяжними самі цілі правосуддя. Кращим варіантом є їх розумна достатність [3, с. 24].

Зі сказаного можна дійти висновку, що інституту негласних слідчих (розшукових) дій бракує системності, послідовності, логічності. У кримінально-процесуальному законі наявні дублювання і поверхневі норми без належного регулювання механізму їх провадження. Для забезпечення допустимості

використання результатів таких дій в доказуванні виникає необхідність законодавчого визначення процесуальної форми їх реалізації, мінімально необхідною і достатньою для виконання завдань кримінального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Зі змінами від 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (Дата доступу - 07.09.2020).
2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.
3. Тертышник В.М. Верховенство права и обеспечение установления истины в уголовном процессе Украины. Днепропетровск: Днепр. гос. ун-т внутр. дел; Лири ЛТД, 2018. 404 с.
4. Шумило М. Оперативно-розыскные мероприятия в структуре досудебного расследования в проекте УПК Украины (проблемы нормирования и правоприменения). *Право Украины*. 2012. № 3-4. С. 452-462.
5. Костенко К.Г. Контрольна поставка - ефективний метод боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2013. Спеціальний випуск № 1 (13). С. 277-282.
6. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2001. № 4. С.145-168.

Стащак А.Ю.

*Докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ЗНАЧЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В РАМКАХ РІЗНИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ФОРМ

Однією із найважливіших складових при гарантуванні державою прав і свобод особи є діяльність по створенню фактичних умов, при яких можлива реалізація прав і свобод, додержання законності, причому гарантування державою кожного права окремо - це, в кінцевому рахунку, створення системи принципів існування певної діяльності, в тому числі правоохоронної. Тобто, в діяльності підрозділів кримінальної поліції під час здійснення ними оперативно-розшукової діяльності особливої уваги потребує система принципів такої діяльності, зокрема в аспекті їх реалізації в рамках різних форм ОРД.

Питання пов'язані із організаційно-правовими засадами дотримання принципів оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів, зокрема підрозділами кримінальної поліції, в рамках

різних оперативно-розшукових форм досліджували такі науковці як С.В. Албул, О.П. Бойко, А.А. Венедіктов, Д.І. Горишний, М.Л. Грібов, В.А. Дашко, П.В. Євдокімов, В.П. Євтушок, М.В. Корнієнко, А.С. Морозов, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, Л.П. Скалозуб, І.В.Сервецький, М.В. Стащак, Л.Г. Титаренко, Н.Є. Філіппенко, І.А. Федчак, Р.А. Халілев, В.В. Шендрик та ін. Поімованими вченими здебільшого досліджувались питання, пов'язані із використанням лише окремих принципів в рамках окремих форм ОРД, залишаючи поза увагою комплексність їх використання. Означене вказує на необхідність і актуальність для сучасної теорії та практики вивчення проблематики особливостей реалізації принципів оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції в рамках різних форм оперативно-розшукової діяльності.

Слід зазначити, що сьогодні в теорії ОРД виділяють трьохвидову класифікацію оперативно-розшукових форм, зокрема: оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації; оперативно-розшукова превенція; оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження.

Беручи до уваги наведену класифікацію слід зазначити, що реалізація принципів ОРД у рамках організаційно-тактичних форм ОРД полягає в наступному:

- під час оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації в обов'язковому порядку відбувається реалізація як загально юридичних так і спеціальних принципів зокрема таких як законність; верховенство права; дотримання прав та свобод людини, виражається в недопущенні порушення прав та свобод особи під час проведення оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації; негласність; наступальність; поєднання гласних та негласних заходів;

- під час здійснення оперативно-розшукової превенції реалізація принципів ОРД відбувається у межах принципів законності, верховенства права, дотримання прав та свобод людини, конспірації, наступальності, поєднання гласних та негласних заходів;

- під час здійснення оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження реалізація принципів ОРД відбувається у межах принципів законності, верховенства права, дотримання прав та свобод людини, конспірації, наступальності, поєднання гласних та негласних заходів.

Аналізуючи наведене зроблено висновок, якщо під час реалізації принципів ОРД в рамках різних форм оперативно-розшукової протидії кримінальній протиправності оперативні працівники не дотримуються їх, то це фактично призведуть до того, що результати здійснення ОРД будуть нелегітимними та не матимуть жодного доказового значення. Разом з цим, оперативні працівники повинні враховувати, що реалізація принципів ОРД не можлива без реалізації одночасно й принципів кримінального провадження.

Стащак М.В.

*Професор кафедри ОРД та РЗ факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У наш час, нова за своїм характером злочинність, способи і засоби протидії виявленню і розслідуванню кримінальних правопорушень з боку кримінальних правопорушників зумовлюють пошук нових форм і засобів оперативно-розшукової діяльності. Основним напрямком вирішення даної проблеми є повноцінне використання досягнень науково-технічного прогресу, встановлення більш чітких і ефективних правових правил протидії злочинності, підвищення рівня матеріально-технічного і кадрового забезпечення правоохоронної діяльності. Однак, технології протидії злочинам кожен день замінюватись за рахунок впровадження досягнень науки і появи нових правових норм не можуть. Тому, в першу чергу, повинні удосконалюватись давно відомі прийоми, засоби і способи діяльності, розширятись можливості їх використання для вирішення завдань кримінального провадження, в тому числі, на основі більш глибокого аналізу їх природи і сутності, а також оцінки реального співвідношення прав людини і завдань боротьби із злочинністю. В цьому плані неабиякий інтерес становить дезінформація як один із способів отримання первинної оперативно-розшукової інформації працівниками [1, с. 140].

Відповідно до тлумачного словника, дезінформація – це введення в оману невірною інформацією, неправда, омана [2, с. 522]. Слід зауважити, що одне лише проголошення даного слова в контексті правоохоронної діяльності викликає обурення і вислови про принципову неприпустимість. Але чи правильно при цьому оцінюється співвідношення змісту і форми даної категорії? І чи все в ній негативно і неприпустимо для використання в правоохоронній діяльності? Адже для оперативно-розшукової діяльності дезінформація – це те, без чого не може здійснюватися збір інформації, необхідної для розкриття злочинів. Як, наприклад, оперативний працівник чи позаштатний негласний працівник може отримати необхідні дані від злочинця чи його спільників, якщо не приховає свого справжнього інтересу, не замаскує мету? [3, с. 94-95]. Інша справа, що не можна шляхом дезінформації осіб, підштовхувати останніх до вчинення протиправних діянь [4, с. 103]. Таким чином, потрібно поставити питання не про те, допустиме чи не допустиме використання дезінформації, а при яких чітко визначених обставинах її можна застосовувати і відповідно – коли не допустимо [1, с. 140]. У зв'язку з цим, вважаю необхідним навести думку російських учених Л.В. Бертовського, В.А. Образцова і С.В. Андрєєва про те, що використання дезінформації допускається у двох випадках:

1) особа, відносно якої використовується дезінформація, завжди повинна мати можливість вільного вибору поведінки (в якості безальтернативного тиску дезінформація не повинна використовуватись);

2) під час використання дезінформації не повинні допускатись порушення основних прав і свобод людини [5, с. 2].

Щодо тактики застосування дезінформації оперативними працівниками, то варто відзначити, що вона полягає у вмінні переграти свого супротивника за допомогою хитрості. Переграти супротивника – значить приховати свої плани та наміри і за рахунок цього досягти бажаного результату, а також створити умови добровільного поділу наявною інформацією [4, с. 106]. Крім цього, оперативний працівник може подавати особам, які перевіряються завчасно підготовлену дезінформацію, вводити їх в оману, заставляти повірити в неї і тим самим приспати їх пильність.

Взагалі, працівники оперативних підрозділів Національної поліції можуть використати дезінформацію раптово або спонтанно (при виникненні необхідності) чи по заздалегідь запланованому плану дій. Друга ситуація є більш вигідною, оскільки оперативний працівник має час обдумати оперативно-розшукову ситуацію, що склалася, визначити конкретні заходи, розробити і продумати зміст дезінформації та створити умови для того, щоб остання виглядала правдоподібною. Наприклад, викрадачі електронних гаджетів можуть шукати на онлайн-платформах, форумах чи групах імовірних клієнтів на покупку цього засобу зв'язку. Зважаючи на це, оперативні працівники можуть розмістити он-лайн оголошення, які можуть привернути увагу кримінальних правопорушників, наприклад такого змісту «дорого куплю мобільний телефон такої-то моделі», що, може принести позитивний результат і не потребує значних матеріальних і людських ресурсів.

Таким чином, зважаючи на все висловлене з приводу використання дезінформації під час оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації оперативними працівниками, зокрема Національної поліції, вважаю, що цей тактичний прийом є дієвим способом отримання вказаного виду інформації, без якого оперативникам сьогодні у значній кількості випадків не можливо задля виконання поставлених завдань. Зважаючи на це, а також для того щоб не виникало ніяких запитань відносно законності і допустимості його застосування, пропоную ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити ще одним правом оперативних підрозділів, а саме: «використовувати дезінформацію з метою отримання первинної оперативно-розшукової інформації із дотриманням законності та прав і свобод людини» та закріпити окремим положенням закону чи відомчого нормативного акту випадки допустимості використання дезінформації працівниками оперативних підрозділів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матвиенко П.В., Шалаев В.Г. Использование дезинформации и инсценировки конфликтов при расследовании и раскрытии преступлений. *Вісник ЛАВС ім. 10-річчя незалежності України*. ч.2. 2004. № 3. С. 136-141.
2. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. 1-й том. Видання друге, виправлене. Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко – Київ: Видавництво «Аконіт», 2007. 928 с.
3. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: монографія. Київ, 2004. 306с.

4. Бахин В.П. Дезинформация и провокация как средство противодействия преступной деятельности. *Известия Тульского государственного университета*. 2001. № 4. С. 102-110.

5. Бертовский В.Л., Образцов В.А., Андреев С.В. Использование дезинформации при выявлении и расследовании преступлений. *Российский следователь*. 2005. № 8. С. 2-5.

Сьомін О.Є.

*Здобувач вищої освіти ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Грібов М.Л.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ

Поняття оперативно-розшукової діяльності в Україні визначено на законодавчому рівні. Ця категорія повсякчас є предметом наукових дискусій. Її вивчали як вітчизняні науковці, так і вчені інших країн, де такий вид діяльності становить окремий напрям правоохоронної практики.

Ще у 1992 році було поставлено питання про прийняття власного нормативно-правового акту, який би зміг регулювати негласну роботу тодішньої української міліції, тому що Україна, як молода держава ще тільки була рік тому була утворена та не мала навіть власної конституції.

Так, 18 лютого 1992 року був прийнятий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», що розпочав новий, сучасний етап у роботі оперативних підрозділів правоохоронних органів України. Він є першим у сучасній українській історії нормативно-правовим актом вищої юридичної сили, що відкрито регулює негласну роботу правоохоронних органів і спецслужб України. Замість закритої відомчої регламентації розшукової роботи, що не гарантувала дотримання прав і свобод людини, з лютого 1992 року в Україні з'явилися єдині для всіх спецслужб та правоохоронних органів, правила їх негласної діяльності, відкриті для ознайомлення кожному громадянину [3].

Крім того, ухвалення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» створило реальні передумови формування нової галузі українського законодавства в галузі оперативно-розшукової діяльності – оперативно-розшукового права.

У статті 5 цього закону визначаються підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і там на першому місці знаходиться Національна поліція України [6]. Згідно ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію України» основним завданням цього органу є протидія злочинності [5], що можна назвати основним блоком, напрямом її діяльності. Безумовно, що ця

діяльність не може бути лише гласною, відкритою. Адже кримінальний світ повсякчас вдається до активних дій з приховування та убезпечення злочинної діяльності, використовує заходи забезпечення конспірації. Сучасним злочинним формуванням, які діють на території України, притаманний високий рівень організації, створення власної розвідки та контррозвідки, використання у протиправних цілях останніх досягнень науки і техніки, наявність корумпованих зв'язків й власної агентурної мережі в органах державної влади, місцевого самоврядування, у прокуратурі, поліції тощо [2].

Тому у діяльності Національної поліції відіграє значну роль Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає основи негласної роботи.

Якщо брати до уваги те, що поліція чи не найбільше завдань протидії злочинності виконує за допомогою негласних заходів, то ці заходи мають знайти відбиток не лише у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а й у Законі України «Про Національну поліцію України». Було б цілком природно якби законодавець встановив органічний зв'язок між нормами даних документів. Проте у законодавчому акті, що встановлює правові засади діяльності поліції України відсутні норми, які вказують на можливість проведення негласної роботи.

Так, п. 26 ст.23 визначає, що поліція здійснює оперативно-розшукову діяльність, але більше ніде в законі не зазначається про цей вид діяльності. Водночас Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» майже кожна стаття використовується у діяльності поліції.

Для порівняння в Законі України «Про Службу безпеки України» є відповідні положення щодо оперативно-розшукової діяльності в статтях, які передбачають обов'язки та права. Зокрема це зазначено в п.7 ст.24 та п.8 ч.1, п.12 ч.1, п.4 ч.2, п.6 ч.2 ст.25 [7]. Також у Законі України «Про Державну прикордонну службу» оперативна діяльність згадується в ст.2 та у п.10 ст.19 та у п.п.10, 31, 33, 40, 44 ст.20 [4].

Тому здійснивши порівняння можна зробити висновок про те, що на момент прийняття Закону України «Про Національну поліцію України» у ньому не достатньо було приділена увага оперативно-розшуковій діяльності. Це впливає на державну політику у даній сфері, зокрема, на функціонування підрозділів кримінальної поліції.

Так, однією з проблем є положення ст.20 Закону України «Про Національну поліцію України» про однострій поліцейських, якою передбачено, що поліцейські мають єдиний однострій. На однострої поліцейського розміщується нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона. Поліцейському заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак, а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню її за допомогою технічних засобів.

Поліцейський, який виконує функції в цивільному одязі, зобов'язаний мати при собі нагрудний знак, крім випадків, коли наявність нагрудного знаку перешкоджає проведенню негласної слідчої (розшукової) дії [1]. Виконання положень цієї статті наражає працівників поліції, які негласно здійснюють

оперативно-розшукову діяльність, на небезпеку то може призвести до провалу відповідних заходів.

Отже, проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що Закони України «Про Національну поліцію України» та «Про оперативно-розшукову діяльність» повинні мати органічний зв'язок. У Законі України «Про Національну поліцію України» потрібно розширити регламентацію діяльності оперативних підрозділів. Крім того, потрібно відредагувати ст. 20 таким чином аби поліцейські могли на законних підставах забезпечувати власну конспірацію при проведенні негласних оперативно-розшукових заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ємець О.М. Окремі питання, що виникають під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.). ДДУВС, 2017. Ч. 1. С. 34–37.
2. Грібов М. Л., Сухачов О. О. Конспірація як система заходів забезпечення негласності кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С.33–44.
3. Зубенко В. В., Родік Л. М. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 62-70.
4. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 27, ст. 208.
5. Про Національну поліцію України: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, від 09 жовтня 2015 року, № 40-41, стор. 1970, ст. 379.
6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. від 02 червня 1992 року, № 22, стаття 303.
7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229- XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст. 382.

Таранова О.С.

*Курсант 401 навчального взводу,
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Як свідчить аналіз практики, профілактика злочинів здійснюється на різних рівнях багатьма суб'єктами профілактичного впливу. Це дає підстави для класифікації видів профілактики злочинів у сфері економіки на оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну профілактику та ін.

Визначені види профілактичної діяльності не слід розглядати ізольовано один від одного. При вирішенні завдань профілактики злочинів їх слід розглядати і застосовувати комплексно, і загалом можна об'єднати в єдине поняття – «профілактична діяльність правоохоронних органів». Водночас із цих видів профілактика злочинів являє собою самостійний напрямок діяльності правоохоронних органів, хоча має свої характерні особливості та відмінності. Серед них передусім слід виокремити оперативно-розшукову профілактику, що є одним із найважливіших напрямків профілактичної діяльності [1, с. 202–209]. Отже, особливої актуальності набуває наповнення новим змістом поняття «оперативно-розшукова профілактика» як самостійного інституту у сучасній оперативно-розшуковій діяльності.

Говорячи про оперативно-розшукову профілактику злочинів, слід визначити, що саме цей напрям ОРД забезпечує один із принципів, а саме наступальності (оперативності), спрямованості на упередження [6, с. 9]. Отже, вирішення завдання оперативно-розшукової профілактики злочинів слід визначити пріоритетним серед інших завдань ОРД, оскільки у разі його вирішення зникає необхідність у вирішенні двох інших – припинення та розкриття.

У класичному варіанті оперативно-розшукова профілактика передбачає комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на недопущення злочину, на припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або навіть на стадії злочинного задуму. Підхід до оперативно-розшукової профілактики злочинів означає осмислення її, з одного боку, як ту, що розвивається і стає самостійною підсистемою цілісного процесу попередження злочинів, а з іншого – характеризується спеціальною спрямованістю, спеціальними суб'єктами, що

використовують здебільшого негласні заходи, засоби та методи профілактичного впливу. Проте донині не вдається по-новому сформулювати науково обґрунтовані положення, максимально наближені до практики діяльності оперативних підрозділів із профілактики злочинів. Водночас відомо, що «життя і злочинність постійно міняються, і догми, сформульовані в один період, при неповному знанні про закономірності злочинності бувають небезпечні в нових умовах» [2, с. 162–164].

У теорії ОРД оперативно-розшукова профілактика є системою цілеспрямованих оперативно-профілактичних та інших, передбачених чинним законодавством, заходів, що проводяться стосовно осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, для здійснення оперативного контролю за ними, профілактичного впливу та профілактики злочинів, що готуються. Ми поділяємо думку А.С. Овчинського в тому, що теоретичні основи оперативно-розшукової профілактики формувалися разом із теорією оперативно-розшукової інформації. Власне профілактика передбачала і ґрунтувалася на інформаційно-аналітичному й інформаційно-прогностичному забезпеченні ОРД [3, с. 185].

У свою чергу, І.П. Козаченко оперативно-розшукову профілактику характеризував як самостійну форму ОРД, а саме: цілісну систему оперативного контролю і профілактичного впливу на осіб, криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антисуспільні явища, попередження задуманих злочинів і тих, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів. Розкриваючи поняття оперативно-розшукової профілактики, доцільно виходити з таких суб'єктів, які цілеспрямовано здійснюють профілактику злочинів як явну функцію, володіють можливістю вибору лінії поведінки, мають у розпорядженні спеціальні сили, заходи, методи і засоби профілактичного впливу [4, с. 75].

Досліджуючи існуючі форми ОРД, В.Г. Самойлов, Д.В. Гребельський, А.Ф. Волинський оперативно-розшукову профілактику визначали як врегульовану відомчими нормативно-правовими актами діяльність оперативних підрозділів, яка направлена на проведення індивідуальних профілактичних заходів стосовно осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів. Однак вже пізніше у своїх працях вони висловили думку про те, що оперативно-розшукова профілактика здійснюється не тільки оперативно-розшуковим шляхом і не тільки в рамках однієї форми, оскільки такі задачі профілактики злочинів вирішуються при здійсненні заходів, які направлені як безпосередньо на виявлення осіб, які підлягають профілактичному впливу, так і на розкриття вже вчинених злочинів. Отже, дані автори роблять спроби поділити оперативно-розшукову діяльність на дві форми: загальний пошук і оперативна розробка. Вони і вбачають, що в рамках кожної форми вирішуються задачі, які направлені на попередження і розкриття злочинів. Відповідно, оперативно-розшукова профілактика, як форма ОРД, використовується нині відповідними теоретичними конструкціями на іншій, ніж раніше, концептуальній основі, і відповідно з цим вона набуває зовсім іншого, ніж раніше, змісту.

Попередження злочинів є однією з цілей кримінальної юстиції, яку у деталізованому вигляді можна визначити і систематизувати так: а) виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, і вплив на них; б) виявлення і усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів; в) вплив на осіб, які вчинили злочини і які

відбувають покарання; г) ухвалення комплексу заходів до осіб, які раніше вчинили правопорушення, і недопущення рецидиву з їх боку.

Поділяючи думку вчених щодо напрямів оперативно-розшукової профілактики злочинів, доцільно їх класифікувати на такі групи за спільними ознаками, властивостями:

1) виявлення й усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів (загальна профілактика);

2) виявлення осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів, здійснення профілактичного впливу з метою переорієнтувати цих осіб, а саме: змусити їх відмовитися від злочинних намірів (індивідуальна профілактика).

Найбільш результативним профілактичним заходом загального характеру є неухильність настання відповідальності за порушення законодавства, а до індивідуальних заходів профілактики можна віднести принцип «ефекту присутності» з боку підрозділів Національної поліції.

При розгляді різноманітних підходів до поняття оперативно-розшукової профілактики злочинів становлять інтерес насамперед її функції та матеріальний зміст, а саме: прямий вихід на ціль, спрямованість і характер впливу на конкретний об'єкт, які можуть змінюватися у процесі здійснення аналізу й оцінки виконаної роботи, вжиття додаткових заходів впливу чи досягнення кінцевого результату.

Реалізуючи профілактичні функції, виходячи з основ теорії ОРД, оперативні підрозділи зобов'язані виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення; проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснювати адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тощо.

Отже, що стосується функцій оперативно-розшукової профілактики, то у наукових джерелах вони чітко не окреслені, тому на сьогоднішній день існує деяка невизначеність у цьому питанні. У загальному випадку вони співпадають з цілями і завданнями оперативно-розшукової профілактики.

Оперативно-розшукова профілактика злочинів також має свої цілі, якими пропонується вважати:

- недопущення дії негативних суспільних явищ і процесів, взаємопов'язаних зі злочинністю;
- усунення, послаблення або нейтралізація детермінант (причин та умов) злочинних проявів;
- превентивний вплив на особу, яка за своїми антисуспільними установками та способом життя здатна вчинити злочин;
- недопущення конкретних злочинних проявів на стадіях їх підготовки та замаху, а також настання негативних наслідків від злочинних діянь.

Відповідно до вказаних цілей, завданнями оперативно-розшукової профілактики з використанням оперативно-розшукових можливостей мають бути такі:

- систематичний аналіз статистичних даних про правопорушення, учинені у сфері економіки, зокрема бюджетній;

- прогнозування криміногенної ситуації на території країни та в окремих її регіонах на перспективу;
- визначення сил і засобів, необхідних для ефективної профілактики злочинів у сфері економіки, зокрема бюджетній;
- фінансування і матеріально-технічне забезпечення заходів профілактики злочинів;
- практична реалізація комплексних і цільових програм та інших профілактичних заходів з профілактики злочинів та усунення їх детермінант;
- правове роз'яснення серед населення вимог чинного законодавства з питань недопущення протиправної поведінки та відповідальності за вчинення правопорушень;
- інформування населення про стан профілактики правопорушень через засоби масової інформації.

Особливе місце серед принципів оперативно-розшукової профілактики відведено спеціальним принципам, серед яких: принцип наступальності (оперативності), конспірації, конфіденційності та поєднання гласних і негласних оперативно-розшукових заходів [7, с. 14].

Висвітлюючи ці питання, ми поділяємо думку В.І. Василичука щодо оперативно-розшукової профілактики в діяльності оперативних підрозділів, яка має бути наступальною, випереджувати дії осіб, від яких можна очікувати підготовку або вчинення злочинів, при цьому ОРЗ мають бути вичерпні, щоб передбачити вирішення всіх поставлених завдань, а це можливо лише в результаті систематичного виявлення причин та умов, які сприяють учиненню цих злочинів [5, с. 185].

Проаналізовані точки зору науковців дають підстави стверджувати, що оперативно-розшукову профілактику розглядають у багатьох ракурсах: як форму, оперативний контроль, оперативно-профілактичне спостереження, завдання, елемент ОРД, напрям діяльності оперативних підрозділів тощо [6, с. 8]. За нашим переконанням, оперативно-розшукову профілактику злочинів можна визначити, як таку наукову категорію, що фіксує істотні ознаки особливої сфери суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко О. В. Оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності / О. В. Кириченко, О. А. Шевченко. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту ДДУВС*. 2009. № 2. С. 202–209.
2. Лунеев В. В. Индивидуальная профилактика преступлений с учетом их мотивации. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1988. № 47. С. 162–164.
3. Овчинский С. С. Оперативно-розыскная информация: учебник. М., 2000. 345 с.
4. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы). К., 1991. 215 с.
5. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері : монографія. К.: НАВС, 2013. 346 с.
6. Албул С.В. Віктимологічна складова реалізації форм оперативно-розшукової діяльності. *Форум Права*. Харків: ХНУВС, 2010. № 1. С. 6-12 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10acvord.pdf>
7. Албул С.В. Принципи оперативно-розшукової діяльності: посібник. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 60 с.

Тарасенко В.Є.

*Професор кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ОСІБ, ЯКІ НА КОНФІДЕНЦІЙНІЙ ОСНОВІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій, зокрема, в сфері розробки та впровадження програмного забезпечення в діяльність правоохоронних органів, активного формування баз персональних даних, надзвичайно гострою є проблема інформаційної безпеки, одним із напрямів якої є вдосконалення нормативно-правової бази щодо захисту персональних даних. Особливої актуальності питання зазначеного інституту набувають коли йде мова про захист персональних даних осіб, які на конфіденційній основі залучаються для виконання завдань боротьби зі злочинністю. Цьому питанню було приділено небагато уваги, що диктує необхідність розробки даної проблематики. Правовий захист персональних даних осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами, бере свій початок з міжнародно-правових документів. В останні десятиріччя міжнародна спільнота почала приділяти особливу увагу питанням дотримання прав і основних свобод людини щодо обробки державними установами даних про особу та захисту подібного роду даних. Питання захисту прав людини під час обробки персональних даних у сучасній правовій доктрині європейських та інших розвинених країн охоплюються концепцією права на приватність, що визначене в міжнародних нормативних актах, зокрема Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, прийнятої Радою Європи в Страсбурзі 28 січня 1981 року, яка має за мету забезпечення для кожної особи незалежно від її національності або помешкання поважання її прав і основних свобод стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, що її стосуються [1, ст. 6-8].

Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 року [2, ст. 7, 13] має за мету захист основних прав і свобод фізичних осіб при обробці персональних даних за допомогою повного чи часткового використання автоматизованих засобів, а також до обробки неавтоматичними засобами персональних даних, що є частиною картотеки чи призначені для внесення в картотеку. Вимоги Директиви щодо загальних правил законності обробки персональних даних цілком поширюються і на процес обробки даних осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами.

На даний момент, багато держав вже давно прийняли відповідні закони в сфері захисту прав суб'єктів персональних даних, створили на їх основі незалежні від державних органів із захисту таких прав. В 1984 році в Англії був прийнятий

«Акт про захист даних», яким здійснювався захист прав громадян при обробці відповідних даних. У 1990 році у Німеччині також був прийнятий базовий нормативний документ «Про вдосконалення обробки даних та захист інформації», що регулює відносини, які виникають в процесі накопичення, переробки та використання персоніфікованої інформації (персональних даних). На даний момент подібні нормативні акти існують практично в усіх цивілізованих країнах: Швеції, Австралії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Угорщині, Греції, Ізраїлі, Іспанії, Канаді, Кіпрі, Гайані, Маврикії, Голландії, Філіппінах, Фінляндії, Франції, Швейцарії, Японії та ін.

Слід зазначити, що в Україні національне законодавство щодо регулювання інформаційних відносин в сфері персональних даних ще тільки формується, і, на даний момент спирається на загальновідомі принципи та норми міжнародного права, Конституцію та інші закони України. Конституція України одночасно з гарантуванням непоширення конфіденційної інформації про особу без її згоди [3, ч.2 ст.32] закріплює право кожного громадянина «знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею» [3, ч.3 ст.32]. Закон України «Про інформацію» дає визначення «інформації про особу» («це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу») та наводить перелік персональних даних [4, ст.11]. Основними даними про особу (персональними даними) є: «національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження».

З огляду на те, що в практиці правоохоронних органів має місце документальне підтвердження конфіденційного співробітництва. Звідси, безпосередньо на захист персональних даних конфідентів спрямовані норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема, ст. 11 зазначеного Закону гарантує особам конфіденційність співробітництву з оперативним підрозділом [6, ст. 11].. Ст.13 цього ж Закону передбачає соціальний та правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Зазначається, що в разі необхідності «оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення її безпеки – зміна даних про осіб, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних» [6, ст. 13],

Відомості про осіб, яким забезпечується конфіденційність, є інформацією з обмеженим доступом, що обертається у середовищі судово-правоохоронних органів, а значить згідно законодавства [8, ст. 1, 8] є різновидом публічної інформації з обмеженим доступом (таємною інформацією). Така інформація частково охороняється законодавством про державну таємницю [9, ст.. 1], а її зміст міститься у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю. Зокрема, п. 4.2.1 Зводу відомостей про державну таємницю [10, п. 4.2.1] передбачає «відомості за окремими показниками про причетність до співробітництва, факт (незалежно від часу), плани залучення до співробітництва на конфіденційній основі для виконання завдань оперативно-розшукової, контррозвідувальної чи розвідувальної діяльності особи, що дають змогу її ідентифікувати». Відомостям, отриманим від негласних працівників, також обирається відповідний ступінь

секретності, а сама вона фіксується у матеріалах справ оперативного обліку. Згодом, такий інформації може бути наданий статус свідчень, а відповідним негласним працівникам – свідків. За загальним правилом, у зв'язку з участю негласного працівника у кримінальному процесі має бути забезпечений статус конфіденційності, бо ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вимагає цього [6, ст. 11]. Це висуває обов'язкову вимогу відносно участі такої особи у кримінальному процесі – повинна бути забезпечена повна анонімність.

Окрім цього, ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» серед переліку осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та мають право на забезпечення безпеки, називає осіб, які «заявили до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брали участь чи сприяли у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів» [7, ст. 2]. Окремі норми цього Закону [7, ст. 7] спрямовані на захист персональних даних осіб, узятих під захист, та іншої інформації, що може їх викрити. Виходячи з їхнього змісту доцільно виділити перелік відповідних заходів, що проводяться із зазначеною метою:

1) обмеження відомостей про особу в матеріалах перевірки, а також протоколах слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу, що здійснює ОРД, слідчого, прокурора або за ухвалою слідчого судді, суду про зміну анкетних даних;

2) нерозголошення будь-яким способом дійсних анкетних даних про осіб, які взяті під захист і підлягають виклику в судові засідання;

3) виклику до суду цієї особи виключно через орган, який здійснює заходи безпеки;

4) накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про особу, взятую під захист, будь-якими державними інформаційно-довідковими службами.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що вищезазначені положення нормативних актів відіграють велике значення щодо захисту персональних даних конфідентів та забезпечення їх правового захисту в цілому, оскільки їхнє подальше відпрацювання є важливим фактором розв'язання складного комплексу проблем підвищення активності громадян в боротьбі зі злочинністю та їх взаємодії з оперативними підрозділами Національної поліції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, прийнята Радою Європи в Страсбурзі від 28 січня 1981 року. *Збірка договорів Ради Європи*. Київ: Парламентське видавництво, 2000.

2. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року. *Офіційний переклад нормативних актів Євросоюзу в сфері інформаційно-комунікаційних технологій*. К.: Міжнародний фонд «Відродження», 2002. 219 с.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
4. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
5. Про захист персональних даних: закон України від 1 червня 2010 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020). – Ст. 14.
6. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
7. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23 грудня 1993 р. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
8. Про доступ до публічної інформації: закон України від 13 січня 2011 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
9. Про державну таємницю: закон України від 21 січня 1994 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 27. 09. 2020).
10. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України № 440 від 12 серпня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 34.

Тітаренко К.І.

*Курсант 312 навчальної групи
Навчально-науковий інститут №1
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Томма Р.П.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Під час реформування системи правоохоронних органів України перед ними постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до протидії злочинності, які б відповідали реаліям сьогодення та враховували тенденції розвитку суспільства й держави. Особливо актуалізується потреба у дослідженні наукових ідей і підходів щодо створення якісно нового механізму протидії злочинності, виявлення та аналізу його складових, удосконалення відповідного чинного законодавства та правозастосовної практики. Ефективне функціонування і діяльність правоохоронних органів насамперед залежить від їх правового регулювання. Однак аналіз нормативно-правових актів свідчить про відсутність єдиного погляду та розуміння загроз, пов'язаних зі злочинністю, а відображені в них стратегічне планування підходів та оцінок проблем, шляхи їх вирішення носять фрагментарний характер та є непослідовними. Правовою основою регулювання

оперативно-розшукової протидії злочинам є сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію злочинам силами та засобами оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до положень та норм Кримінального процесуального кодексу України правове регулювання оперативно-розшукової діяльності здійснюється на основі нових концептуальних підходів. У главі 21 КПК України визначено особливий самостійний різновид слідчих дій – негласних слідчих (розшукових) дій, як повноцінних процесуальних засобів досудового слідства. Серед них: (а) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; (б) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; (в) контроль за вчиненням злочину; (г) аудіо-, відеоконтроль місця; (д) спостереження за особою, річчю або місцем; (е) установлення місцеперебування радіоелектронного засобу; (є) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; (ж) дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів; (з) аудіо-, відеоконтроль особи; (и) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; (к) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; (л) зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо [1].

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, стан захисту прав і свобод громадян, публічна безпека повністю залежать від рівня законодавчого забезпечення. Але, на жаль, сьогодні в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював суспільні відносини щодо протидії злочинності. І тому слід погодитися з думкою деяких науковців, що «одна з причин незадовільної якості багатьох законів – відставання юридичної науки в теоретичній проробці та вирішенні питань, потребуючих законодавчої регламентації. Юридична наука, замість того, щоб йти попереду законодавця, або обґрунтовує, або піддає критиці вже прийняті закони [2, с. 296].

Особливе значення щодо протидії злочинності має Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). Хоча цей законодавчий акт визначив запобіжну спрямованість оперативно-розшукової діяльності як головну, він не надав оперативним підрозділам потрібних повноважень для ефективного запобігання злочинам. У зв'язку з прийняттям КПК України були внесені зміни до чинної редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], які, на наш погляд, тільки посилили протиріччя між положеннями цих законодавчих актів, зокрема в нормах, де йдеться про місця та роль оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам під час кримінального впровадження, невизначеність кола оперативно-розшукових заходів тощо. Наприклад, у п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] визначено, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підбивну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та

окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності. Разом з тим, як правило, до оперативних підрозділів Національної поліції надходить у більшості випадків інформація, що стосується осіб, які вже вчинили злочини, але про достовірність цих даних не відомо. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства у цьому випадку необхідно розпочати кримінальне провадження. Зазначене не дає можливості оперативним підрозділам, використовуючи повний арсенал форм, методів і засобів оперативно-розшукової діяльності, здійснити перевірку щодо достовірності відомостей про факт вчинення злочину та можливості отримання додаткових відомостей щодо фактів злочинної діяльності.

Таким чином, правоохоронна практика виявила деякі неузгодженості між нормами КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», внаслідок чого оперативні підрозділи до певної міри усуваються від виконання своїх безпосередніх завдань. У зв'язку з цим оперативно-розшукове законодавство потребує удосконалення, зокрема за такими напрямками:

1) здійснити запровадження у КПК України та в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» єдиної термінології;

2) закріпити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення терміна «оперативно-розшуковий захід», а також надати вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів відповідно до КПК України та розкрити їх сутність. Встановити, що види оперативно-розшукових заходів повинні бути ідентичними видам негласних слідчих (розшукових) дій;

3) передбачити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» можливість здійснення оперативно-розшукової діяльності за наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про осіб, які вчинили злочин;

4) передбачити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставу для закриття ОРС, як спосіб запобігання злочинам.

Наприкінці слід зазначити, що одним із перших кроків створення ефективної моделі оперативно-розшукової протидії злочинам та правової основи щодо регламентації такої діяльності повинно стати підготовка Концепції реформування оперативно-розшукової діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

2. Баляба А. В., Виленская Э. В., Дидоренко Э. А., Розовский Б. Г. Криминология: приглашение к дискуссии : монография. Луганск : РИО ЛИВД, 2000. 318 с.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: закон України від 13.04.2012 № 4652-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17> (дата звернення: 30.10.2017).

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. Відомості Верховної ради України. 1992. № 22. Ст. 303. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Томма Р.П.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ФІКСАЦІЯ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Виходячи з поняття та сутності результатів негласних слідчих (розшукових) дій (надалі – НСРД), а також положень ч. 2 ст. 84 КПК України, яка закріплює в якості процесуальних джерел доказів показання, речові докази, документи та висновки експертів, а також враховуючи інші положення глави 4 КПК України [2], ми вважаємо, що результати НСРД можуть бути виключно такими видами доказів, як документи та речові докази. Проте, яким саме із вказаних видів доказів можуть бути ті чи інші результати НСРД у теорії та практиці є одним із дискусійних питань. Вирішення цього питання пов'язане із встановленням певних особливостей як проведення, так і фіксації окремих видів НСРД, а також особливостями застосування окремих забезпечувальних заходів під час їх проведення.

Фіксація ходу і результатів НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбачених ст.252 Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК). Відповідно до змісту ст. 103 КПК України НСРД під час кримінального провадження можуть фіксуватися 1) у протоколі, 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії [2].

За результатами проведення НСРД складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили НСРД або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

Проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів [2].

Більш докладно порядок фіксації проведення НСРД, а також фіксація їх результатів регламентований розділом IV Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [1]. Так, у п. 3.12 Інструкції закріплене положення, відповідно до якого за результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів. А згідно з п. 4.1. Інструкції у випадку проведення НСРД без участі слідчого, протокол про хід і результати проведеної НСРД (або її етапів) складається уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

Отже, фіксація ходу і результатів НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування здійснюється складанням протоколу відповідної НСРД та фіксуванням на технічних носіях (аудіо-, відеокасети, CD-, DVD-диски, карти пам'яті тощо) інформації про хід, результати її проведення, складанням планів, схем, фототаблиць, стенограм тощо [3]. При цьому виконання фіксації таких слідчих (розшукових) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які встановлені у ст. 103-107 КПК України, положенням ст. 252, 273 КПК України, а під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та зняття інформації з електронних інформаційних систем – положенням ст. 265 КПК України [2]. Відомчими нормативно-правовими актами МВС України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, що регламентують порядок та тактику проведення окремих НСРД, може бути передбачений порядок складання інших документів та особливості фіксації ходу і результатів окремих НСРД. При цьому протоколювання є основною формою фіксації ходу та результатів проведення НСРД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Освітній портал МВС. Параграф 2. «Втручання у приватне спілкування». URL: <https://www.nai.au.kiev.ua/osvitamvs/index.php/kpk-ukrajini/8-kpk/41-2-vtruchannya-u-privatne-spilkuvannya.html>.

Федчак І.А.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ЦІЛІ ТА СФЕРИ ПОШИРЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ (КРИМІНАЛЬНОЇ) АНАЛІТИКИ

Розвідувальна (кримінальна) аналітика – це кінцевий продукт аналітичного процесу, який оцінює дані, зібрані з різних джерел; інтегрує відповідну інформацію в логічний пакет; і виробляє висновок, оцінку або прогноз щодо злочинного явища, використовуючи науковий підхід до вирішення проблем (тобто аналіз). Таким чином, розвідувальна (кримінальна) аналітика як продукт кримінального аналізу – це синергетичний продукт, який має на меті забезпечити змістовні та достовірні діючі знання правоохоронних органів про складну злочинність у різних формах її прояву, призначені для конкретних дій.

Функція генерування розвідувальної аналітики у правоохоронних органах має дві широкі цілі:

1. Профілактика передбачає отримання або виготовлення інформації, пов'язаної із злочинними загрозами, та використання її для затримання злочинців, уточнення цілей та використання стратегій, що усувають або пом'якшують загрозу. Під поняттям «загроза» слід розуміти джерело небезпеки або збитку. Сила або тиск, що впливають на систему безпеки і характеризуються величиною і ймовірністю. Аналіз загроз – процес, в ході якого інформація про реальну або потенційну загрозу систематично і ретельно вивчається, аналізується і коректується з метою виявлення значимих фактів і отримання висновків з них [1, с. 10].

Визначається два загальноприйнятих типи розвідки спеціально орієнтовані на профілактику:

а. Тактична розвідувальна аналітика. Розвідувальна аналітика про неминучі або найближчі загрози, яка поширюється на прямі функції правоохоронного органу з метою розробки та реалізації планів та заходів щодо запобігання та / або пом'якшення наслідків. Вона надає оцінку мінливій картині загроз керівництву правоохоронного органу для розробки планів та розподілу ресурсів для задоволення потреб протидії виникаючим загрозам.

б. Оперативна розвідувальна аналітика. Розвідувальна аналітика щодо довгострокових загроз, яка використовується для розробки та впровадження профілактичних заходів. Найчастіше оперативна розвідка використовується для тривалих розслідувань підозрюваних злочинних організацій та складної багатопредметної злочинності.

2. Планування та розподіл ресурсів надає особам, які приймають рішення, інформацію про зміни природи загроз, характеристику та методологію загроз, що виникають, з метою розробки стратегій реагування та перерозподілу ресурсів для досягнення ефективної профілактики.

Розвідувальна (кримінальна) аналітика як продукт аналітичного дослідження зазвичай поділяється на дві основні сфери:

Оперативна розвідувальна аналітика: зазвичай надає слідчій групі гіпотези та умовиводи щодо конкретних елементів незаконних операцій будь-якого типу. Вона включає гіпотези та умовиводи щодо конкретних злочинних мереж, осіб чи груп, які беруть участь у незаконній діяльності, їх методи діяльності, можливості, вразливості, обмеження та наміри, які можуть бути використані для ефективних правоохоронних дій.

Стратегічна розвідувальна аналітика: зосереджується на довгострокових цілях правоохоронних органів. Як правило, досліджує поточні та нові тенденції змін у кримінальному середовищі, загрози громадській безпеці та порядку, можливості контролю за діями злочинців, розроблення контрзаходів, можливі шляхи змін до політики, програм (напрямів) діяльності правоохоронних органів та удосконалення законодавства.

Слід зазначити, що знання оперативної розвідувальної аналітики є дуже рекомендованою передумовою для розвитку можливостей стратегічної розвідувальної аналітики.

Уся розвідувальна аналітика, включаючи навіть опис злочинів, вчинених у минулому, створює певну проекцію злочинного середовища у майбутньому. Для підтвердження цього необхідним є вилучення одного із видів діяльності, який досить часто некоректно визначають як розвідувальна аналітика – підтримка розслідування (дії, що використовуються з метою збору достатньої кількості доказів для висунення обвинувачення), яка є цінною в контексті забезпечення ефективної правоохоронної діяльності, але вона відіграє другорядну роль і не є власне розвідувальною діяльністю, незалежно від того, якими є функціональні обов'язки осіб, що її забезпечують [2, с. 32].

Продукти розвідувальної (кримінальної) аналітики мають генерувати управлінські дії щодо протидії злочинній діяльності. Аналітичні розвідувальні продукти повинні поглиблювати уявлення та розуміння, але вони повинні бути структуровані таким чином, щоб допомогти особам, які приймають рішення, розробляти план дій.

Результати аналізу повинні мати безпосереднє значення для розслідування. Робота з доказами відповідає на питання про події та пояснює, що мало місце бути та хто був причетний. Кримінальна аналітика як процес та результати сприяє розкриттю та розслідуванню, допомагаючи скеровувати наявні ресурси та визначати інформаційні прогалини для більш чіткого фокусування розкриття та розслідування. Також розвідувальна аналітика допомагає уникнути дублювання зусиль і запобігає побачити сфери, які не мають значення. Для отримання максимальної користі потенціал аналізу слід використовувати на якнайшвидшому етапі розслідування, бажано на початку, хоча, логічно, це не завжди можливо [3, с. 9-10].

Найкращих результатів можна досягти лише тоді, коли аналітик та оперативник чи слідчий працюють разом у взаємодії, невід'ємних частинах однієї команди. Аналітику та оперативнику чи слідчому потрібно ділитися навичками, необхідними для того, щоб бути успішними. Основна проблема аналітиків полягає в організованому поєднанні розвідки та інформації, щоб полегшити складне завдання вилучення сенсу із зібраної інформації. Тільки після того, коли

отримано належне пояснення того, що означає оригінальна інформація, продукт аналізу можна бути використати на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминальный анализ и анализ рисков. Общее руководство для правоохранительных органов Республики Молдовы и Украины. Миссия Европейского союза по приграничной помощи Молдове и Украине. 160 с.
2. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР : навчальний посібник / Користін О.Є., Пефтеев Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М.Г. – Київ : «Видавництво Людмила», 2019. 120 с.
3. Criminal Intelligence. Manual for Analysts. UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME. New York, 2011. 95 p.

Форнальчук І.Л.

*Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Загальне зростання злочинності викликає необхідність використання з боку держави радикальних засобів виявлення та протидії цим суспільно небезпечним явищам на ранніх стадіях їх підготовки та вчинення. Тому постає проблема щодо необхідності існування якісних нормативних актів, що б забезпечували її здійснення. З прийняттям набранням чинності Кримінального процесуального кодексу, який докорінно змінив структуру досудового розслідування кримінальних правопорушень, до законодавства України було внесено низку змін та доповнень, які по-новому визначають порядок ведення уповноваженими підрозділами оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, змінилося розмежування між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним провадженням, відповідно до КПК України скориговано систему оперативно-розшукових заходів.

Дослідженню окремих аспектів правового регулювання оперативно-розшукової діяльності присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких: С.В. Албул, Б.І. Бараненко, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В.В. Гевко, В.А. Глазков, В.А. Дашко, Є.О. Дідоренко, Є.А. Доля, І.М. Доронін, С.Ю. Ільченко, Ю.П. Кобец, Є.Г., Є.Д. Лук'янчиков, А.О. Ляш, В.Т. Маляренко, Д.Й. Никифорчук, В.І. Ніндіпова та інші.

Порівняння норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» із аналогічними нормативними актами зарубіжних країн, показує, що вітчизняне оперативно-розшукове законодавство не враховує реальних потреб практики діяльності оперативних підрозділів та не повною мірою забезпечує дотримання прав людини у ході її ведення. Зокрема, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у чинній редакції не визначено систему оперативно-

розшукових заходів, порядок організації та документування кожного з них; правові засади участі в оперативно-розшуковій діяльності осіб, з якими встановлено відносини конфіденційного співробітництва, не встановлено порядку ознайомлення громадян з відомостями, що були зібрані стосовно них у ході ведення оперативно-розшукової діяльності тощо [1, с. 335].

Пошук та фіксація фактичних даних про кримінальні правопорушення здійснюватимуться гласними та негласними способами, кримінальне провадження, відповідно ст. 214 КПК України, розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Відповідно до цієї ж статті КПК України та наказу Генеральної прокуратури України «Про єдиний реєстр досудових розслідувань» від 17 серпня 2012 року № 69, кримінальне провадження повинно бути розпочато негайно, одразу ж після отримання відомостей про вчинений злочин, перевірка яких повинна здійснюватися у термін не більше 24 годин [5]. Це означає, що кримінальне провадження немов би частково «поглинає» оперативно-розшукову діяльність. Викладене підтверджується аналізом норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI. За змістом його положень, якими вносяться зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», її ведення здійснюватиметься з метою виявлення, запобігання та розкриття злочинів, що готуються [6].

Якщо у ході оперативно-розшукових заходів отримується інформація про вчинений злочин, оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до органів досудового розслідування для вирішення питання про початок кримінального провадження. У зв'язку з тим, що згідно з внесеними змінами оперативно-розшукова діяльність стає більш «обслуговуючою» щодо кримінального провадження, до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» внесені численні зміни, які забезпечують кореляцію його положень відповідно КПК України [3]. Зокрема, найбільш змінилися норми, які визначають підстави ведення оперативно-розшукової діяльності, організації та проведення оперативно-розшукових заходів, створення та використання оперативно-розшукових засобів, порядок заведення та закриття оперативно-розшукових справ [2, с. 3]. Суттєвих перетворень зазнали засади здійснення прокурорського нагляду та судового контролю за законністю ведення оперативно-розшукової діяльності. Безперечно, ряд нововведень до кримінального процесуального законодавства є поступальним кроком законодавця у напрямі приведення вітчизняного кримінального судочинства у відповідність до світових та європейських стандартів. Заслужують на підтримку та схвалення кримінальні процесуальні норми, що забезпечують максимально швидке реагування органами досудового розслідування на повідомлення про вчинений злочин, із яких джерел воно б не надходило.

На нашу думку, зміни, внесені до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», значно звужують поле діяльності оперативних підрозділів, які свої знання та професіоналізм у протидії злочинності могли би використати більшою мірою, за умов належної правової регламентації її ведення. Оперативно-

розшукова діяльність перебуває у тісному зв'язку з кримінальним провадженням, оскільки ці два відносно відокремлені види державно-владної діяльності мають перед собою єдину мету – протидію злочинності. Проте традиційно така протидія забезпечувалась різними засобами. Оперативно-розшукова діяльність за замовчуванням послуговувалась негласними засобами здобуття та фіксації інформації про підготовлювані та вчинені злочини. Кримінальне провадження мало на меті пошук та фіксацію інформації про підготовлювані, вчинювані та вчинені злочини із джерел, які могли бути перевірені слідчим, прокурором, суддею на кожному з етапів кримінального провадження. З урахуванням невідповідності рівня професійної підготовки особового складу органів досудового розслідування та працівників оперативних підрозділів, системи професійної освіти, об'єднавши ці два види державної діяльності в один, як це відбуватиметься за новим КПК України, крім ряду вищеперерахованих позитивних факторів, можемо отримати значний негатив. Передусім, особливо в перший час після вступу в дію нового законодавства, оперативні підрозділи можуть бути уведені у стан штучної бездіяльності, оскільки втрачається їх самостійність щодо протидії вчиненням злочинам, адже вони лише чекатимуть на доручення слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, навіть на етапі виявлення, запобігання та протидії злочинам, що готуються, оперативні підрозділи можуть виявитися досить безпорадними щодо організації своєї діяльності.

Також невирішеними на законодавчому рівні залишатимуться питання використання у оперативно-розшуковій діяльності несправжніх (імітаційних) та ідентифікованих (помічених) засобів, оскільки відповідно до внесених до п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 273 КПК України змін їх створення та використання здійснюватиметься лише у кримінальному провадженні [4, с. 238].

Отже, підсумовуючи викладене, потрібно наголосити на тому, що розробка та прийняття оперативно-розшукового кодексу України відповідає потребам практики діяльності оперативних підрозділів, є нагальною та необхідною, тому що створить ефективність для ведення оперативно-розшукової роботи, наслідком чого виступить належний рівень протидії злочинності та забезпечення національної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України : руйнування наступальності в оперативно-розшуковій діяльності. *Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (26.04.2013 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2013. С. 334-336.
2. Албул С.В. Принципи оперативно-розшукової діяльності: посібник. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 60 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

5. Про єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури № 69 від 17 серпня 2012 року [Електронний ресурс]. URL: <http://document.ua/pro-ediniireestr-dosudovih-rozsliduvan-doc110019.html>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/conv>. (дата звернення 10.10.2020).

Халимон С.І.

*Професор кафедри управління
оперативно-розшуковою діяльністю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оперативно-розшукова діяльність, як і будь-яка інша правоохоронна діяльність, потребує не лише витрат фізичних і моральних сил оперативних працівників, але й певних фінансових затрат. Для ефективного функціонування оперативних підрозділів будь-яких правоохоронних органів та вирішення завдань, що стоять перед ними, необхідне відповідне фінансове забезпечення.

Належне фінансове та матеріальне забезпечення оперативно-розшукової діяльності було актуальним для органів правопорядку і в минулому. Історичні джерела свідчать, що цій проблемі приділялась увага на рівні інструкцій та циркулярів. Так в Інструкції з організації секретної агентури в установах карного розшуку зазначалось, що кількість негласних освідомлювачів карного розшуку, може бути необмеженою, але визначається фінансовими можливостями [1, арк. 52]. Тобто, якщо фінансування не було, то і негласних співробітників могло не бути. Відповідно до п. 9 Інструкції оплату їх роботи дозволялося проводити лише відрядно залежно від наданої користі [1, арк. 52 оборот].

У цьому ж документі є інформація, що фінансування агентурної роботи здійснювалося неналежним чином, що негативно впливає на якість роботи негласного апарату [2, арк. 117–127].

А. М. Кислий та М. М. Перепелиця, зазначають, що фінансування оперативно-розшукової діяльності є однією з найгостріших проблем у процесі реорганізації правоохоронних органів [3, с. 218; 4, с. 115–166].

Українське суспільство перебуває в умовах формування ринкової економіки, де гроші стають одним із головних стимулів процесу суспільного розвитку. На жаль, чинне національне законодавство, що регламентує оперативно-розшукову діяльність [5], на відміну від законодавства інших країн,

не містить норми, яка б передбачала фінансове забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Як правило, конкретизація фінансового забезпечення здійснюється на рівні відомчих нормативно-правових актів, що регламентують оперативно-розшукову діяльність.

У зв'язку з відсутністю правової регламентації фінансового забезпечення ОРД немає й визначення «фінансове забезпечення». Є в цьому плані прогалини і в науковій літературі з теорії оперативно-розшукової діяльності. З огляду на це необхідно дати визначення поняття «фінансове забезпечення ОРД».

Словосполучення «фінансове забезпечення» досить подібне за змістом до терміна «фінансування», під яким у Великому тлумачному словнику української мови розуміють «виділення з державного бюджету фінансових ресурсів на утримання державних установ та галузей (медицина, освіта, армія, правоохоронна сфера тощо)» [6, с. 1537]. Під «забезпеченням» в українській мові розуміють «постачання чогось у достатній кількості, задоволення кого-небудь у якихось потребах. Надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби для існування. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось».

Отже, враховуючи викладене, під «фінансовим забезпеченням ОРД» необхідно розуміти надання оперативним підрозділам у встановленому порядку необхідних і достатніх фінансових коштів для вирішення завдань, що стоять перед ними.

На нашу думку одна із причин неналежного фінансування оперативно-розшукової діяльності полягає у відсутності законодавчої норми, яка б передбачала таке фінансування. Проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», поданий у Верховну Раду у 2008 р., містив відповідну норму, яка передбачає фінансове забезпечення оперативно-розшукової діяльності [7]. Проте вказаний законопроект відкликано 12 грудня 2012 р. Зареєстрований проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», поданий у Верховну Раду у 2019 р. [8] передбачає окремий розділ присвячений матеріально-технічному та фінансовому забезпеченню оперативно-розшукової діяльності.

Загалом ми підтримуємо позицію авторів цього законопроекту, але пропонуємо вказану статтю викласти в іншій редакції.

«Фінансове забезпечення оперативно-розшукової діяльності

Державним органам, оперативним підрозділам, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність, виділяються з державного бюджету фінансові кошти, які витрачаються в порядку, встановленому керівництвом цих органів.

Виділені кошти належать до захищених видатків, розмір коштів визначається відповідно до кошторису утримання державних органів не менше одного відсотка від суми видатків на рік.

Порядок витрат на здійснення оперативно-розшукової діяльності регулюється нормативно-правовими актами відповідного правоохоронного органу.

Законодавчі органи та органи центральної виконавчої влади України мають право за рахунок власних бюджетів та позабюджетних цільових фондів

збільшити суму коштів, що виділяються органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Контроль за витратами фінансових засобів, виділених на оперативно-розшукову діяльність, здійснюється керівниками державних органів, до складу яких входять оперативні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність».

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Чернігівської області Ф.Р. 443 оп. 3 спр. 13 // Приказы, циркуляры, распоряжения и инструкции главного управления рабоче-крестьянской милиции. арк. 52
2. Державний архів Чернігівської області Ф.Р. 472 оп. 3 спр. 54 – 158 арк. Приказы, циркуляры, распоряжения и инструкции главного управления рабоче-крестьянской милиции.
3. Кислий А. М., Перепелиця М. М. Організаційно-правові засади здійснення відомчого контролю за фінансовим забезпеченням оперативно-розшукової діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. №21. С. 218–224.
4. Саакян М. Б., Цехан Д. М. Агентурне забезпечення оперативно-розшукового запобігання злочинам у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. унт-у внутрішніх справ : Збірник наукових праць. Спец. випуск*. 2012 (63). С. 109–1117.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2020).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1728 с. : іл.
7. Про оперативно-розшукову діяльність. Проект Закону. Режим доступу http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31841.
8. Про оперативно-розшукову діяльність. Проект Закону. Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66597.

*Ханькевич А.М.
Професор кафедри ОРД та РЗ факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ КРИМІНАЛЬНО- ПРОТИПРАВНИМИ ГРУПАМИ

Вплив представників кримінально-протиправних груп на хід судових розглядів кримінальних проваджень негативно впливають на міжнародний авторитет державних інститутів України у світовому юридичному просторі.

Одним із напрямів таких протиправних дій є вплив на учасників кримінального судочинства.

Найчастіше особи, які вчинили кримінальні правопорушення, використовують такі способи впливу на згаданих осіб:

- тиск на свідків з метою надання ними неправдивих свідчень, вигідних правопорушникам (такий вплив може здійснюватися загрозою застосування фізичного впливу, а також безпосереднім його застосуванням. У деяких випадках застосовується загроза на адресу близьких родичів, свідків і потерпілих);

- тиск на суддів та сторону державного обвинувачення, а також експертів й інших фахівців, які сприяють здійсненню неупередженого судового розгляду кримінального провадження;

- підкуп осіб, які володіють інформацією щодо вчиненого кримінального правопорушення та можуть викрити провину конкретної особи (груп осіб).

Під час підготовки, планування й організації проведення комплексу спеціальних дій з використанням оперативно-розшукових можливостей, покликаних нейтралізувати протиправну діяльність кримінально-протиправних груп, необхідно враховувати факт існування продуманої й активної протиправної протидії правоохоронним органам, що слід розглядати, як елементи злочинного професіоналізму.

З метою документування фактів й подальшої нейтралізації протидії під час проведення судових розглядів необхідно використовувати всі оперативно-розшукові можливості підрозділів кримінальної поліції (у тому числі застосування спеціальних оперативно-технічних засобів).

Необхідність оперативно-розшукового забезпечення судового розгляду кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями, вчиненими кримінально-протиправними групами, обумовлена такими причинами:

- на стадії судового розгляду обвинувачені й захист ознайомлені з усіма матеріалами кримінального провадження переданого стороною обвинувачення до розгляду суду, й у повній мірі володіють інформацією щодо свідчень осіб, від яких залежить хід судового розгляду та прийняття рішень, що дає можливість безпосереднього протиправного впливу на згаданих осіб з метою руйнування доказів вини підсудного (підсудних);

- через недосконалість судового процесу різні протиправні дії обвинувачених, їх зв'язків, спрямованих на перешкоджання здійсненню правосуддя, фактично не тягнуть за собою жодних юридичних наслідків. Повною мірою це відноситься й до несумлінних адвокатів, які нерідко самі беруть участь у застосуванні тиску на свідків, потерпілих та вчинення інших протиправних дій;
- практикою необґрунтованого звільнення судами з-під варти (у тому числі під заставу) підозрюваних;
- витоком з ізоляторів тимчасового тримання (слідчих ізоляторів), де перебувають підозрювані, через адвокатів, недобросовісних працівників зазначених установ та інші канали, інформації, що стосується доказової бази кримінального провадження.

Через неналежне оперативно-розшукове забезпечення на стадії судового розгляду кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями, вчиненими учасниками кримінально-протиправних груп, правопорушникам вдається домогтися мінімального покарання, а іноді й виправдувальних вироків або направлення кримінальних проваджень на додаткове розслідування, що часто, як показує практика, закінчується його припиненням.

Чиж С.А.

*Докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ, ЛІНІЙ РОБОТИ, ЗАКРІПЛЕНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА ТЕРИТОРІЙ

Аналіз відомих нормативно-правових актів МВС України показав, що на сьогодні оперативне обслуговування здійснюється з метою контролю, відслідковування, аналізу, оцінки й прогнозування оперативної обстановки на території оперативного обслуговування, у галузях економіки, на об'єкті або групі об'єктів обслуговування, за лінією роботи (виду кримінального правопорушення або окремого напрямку оперативно-службової діяльності). При цьому нормативні акти МВС та Національної поліції України не містять положень, що чітко визначають змістову сутність інституту оперативного обслуговування та його місце в системі діяльності оперативно-розшукових підрозділів щодо протидії злочинності, а це в свою чергу впливає на практику її здійснення, яка здебільшого залежить від суб'єктивного ставлення до неї як рядових працівників, так і керівників оперативних підрозділів.

Аналіз наукових досліджень з даної проблематики показав, що більшість вчених вивчали окремі питання здійснення оперативного обслуговування здебільшого в контексті дослідження питань оперативно-розшукової протидії окремим злочинам або напрямку оперативно-службової діяльності. Крім того, аналіз таких досліджень вказує на те, що питання оперативного обслуговування здебільшого вивчалися вченими, які досліджували окремі проблеми та питання

оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері економіки. Так, наприклад, І.А. Федчак вивчав питання організаційно-тактичних основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України [1]. В свою чергу, вченими майже не досліджені проблеми оперативного обслуговування територій, об'єктів та ліній роботи по злочинах загальнокримінальної спрямованості. Крім того, слід зазначити, що значна кількість таких досліджень було проведено до реформування органів внутрішніх справ та ліквідації підрозділів захисту економіки. З огляду на зазначене вбачається за доцільне проведення комплексного монографічного дослідження сучасних теоретичних і практичних проблем оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій.

Метою вказаного дослідження слід визначити комплексне наукове розроблення концептуально-теоретичних та прикладних засад оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій, шляхом вироблення цілісної системи наукових поглядів на цю проблему її детермінацію і визначення на цій основі головних напрямів підвищення ефективності такої діяльності.

Відповідно до вказаної мети публікації доцільно визначити її основні завдання, зокрема:

- на підставі узагальнення існуючих наукових праць з даної проблематики визначити теоретичні проблеми та надати рекомендації щодо їх вирішення;
- на основі аналізу наукових джерел розкрити основні методологічні засади дослідження концептуальних засад оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій;
- визначити сутність та основні ознаки оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій;
- визначити стан нормативно-правового забезпечення розробити пропозиції і рекомендації, спрямовані на їх удосконалення оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій;
- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення організаційних засад оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій;
- узагальнити існуючий досвід розстановки сил оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій;
- визначити роль негласних позаштатних працівників у системі оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій.

Визначена мета та основні задачі наукового дослідження проблем оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій дозволять вирішити існуючі теоретичні та прикладні проблеми у сфері науково-методичного забезпечення означеної тематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федчак І.А. Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 19 с.

Шевчук О.Ю.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Враховуючи необхідність удосконалення форм та методів оперативно-розшукової діяльності для ефективної протидії злочинності, зростає актуальність оптимізації організаційних та правових основ оперативно-розшукових заходів, як основного інструментарію оперативних підрозділів. Зазначене вимагає опрацювання методики їх проведення, що потребує окремого нормативного закріплення. Адже саме наявність правових підстав є необхідною умовою для розробки основ організації функціонування даного інституту оперативно-розшукової діяльності.

Як свідчить аналіз практики, та законодавства, то є деякі проблемні питання, які впливають на ефективність ОРД та потребують врегулювання на законодавчому рівні.

Зокрема, структура і зміст деяких положень статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не відповідають завданням та специфіці оперативно-розшукової діяльності, об'єкту цієї діяльності, що відрізняє оперативно-розшукову діяльність від аналогічного виду негласних слідчих (розшукових) дій і згубно впливає на діяльність підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Отже, переважна більшість оперативно-розшукових заходів визначених частиною першою статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прирівнюється до негласних слідчих (розшукових) дій, визначених статтями 260-264, 267-271 КПК України, дозвіл на проведення яких надається судом на підставі клопотання слідчого або прокурора. Вказане обмежує оперативний підрозділ у праві самостійно звертатися з клопотанням до слідчого судді щодо проведення оперативно-розшукових заходів у рамках оперативно-розшукової справи, а також відмови суду надавати зазначений дозвіл. Це обґрунтовується тим, що законодавство України не містить чіткого розмежування між оперативно-розшуковими заходами та негласними

слідчими (розшуковими) діями.

Суперечливим є не тільки зазначене, а той факт, що передусім Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у чинній редакції не визначено поняття та систему оперативно-розшукових заходів, порядок організації та документування кожного з них. Натомість закон визначає порядок їх проведення, відносячи до них негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені в КПК України. При цьому, порядок проведення переважної більшості оперативно-розшукових заходів здійснюються у відповідності з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (частина перша статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» пунктів 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17), тобто за участі працівників слідчого підрозділу, а за його відсутності – на підставі відповідного доручення слідчого.

Вказане суперечить вимогам частини 2 статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки орган досудового розслідування може отримати зібрані матеріали, які містять ознаки злочину виявлені оперативним підрозділом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння осіб і груп для початку кримінального провадження та подальшого здійснення досудового розслідування.

Відсилочні норми, що встановлюють порядок організації окремих оперативно-розшукових заходів у інтересах досудового розслідування, з метою протидії розвідувально-підбивним посяганням спеціальних служб іноземних держав проти України, вносять плутанину і перешкоджають адекватному розумінню положень закону. Наведені питання потребують глибокого наукового аналізу на предмет вироблення чіткої теоретичної моделі ОРД та досудового розслідування, їх співвідношення та розмежування, а також практичних рекомендацій з метою підвищення ефективності державних органів у сфері кримінального переслідування. Сучасна проблематика ведення оперативно-розшукової діяльності уповноважених законом органів потребує глибоких наукових досліджень, результати яких можуть і повинні бути врахованими у законотворчій роботі, з метою якісного поліпшення стану її нормативно-правового регулювання [3, с. 42-50].

Водночас, в науковій літературі все частіше висловлюються думки щодо доцільності розробки та прийняття окремого нормативного акту, що забезпечував би детальну правову регламентацію організації та ведення оперативно-розшукової діяльності, забезпечивши її чітку правову основу, органічно пов'язану з кримінальним процесуальним законодавством, та водночас, такого якісного рівня, що забезпечував би однозначне та несуперечливе тлумачення положень законодавства [4, с. 231-235].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити про необхідність чіткого розмежування оперативно-розшукових заходів з негласними слідчими (розшуковими) діями, передбаченими в пунктах 7-12 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Крім того, доцільно в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначити поняття оперативно-розшукових заходів та перелік оперативно-розшукових заходів, а також порядок їх проведення за ініціативою оперативного підрозділу, а не відсилення на порядок проведення негласних

слідчих (розшукових) дій, які здійснюються виключно в кримінальному провадженні. Формулювання поняття оперативно-розшукового заходу має важливе значення для розробки правових інститутів та окремих норм законодавчих і відомчих нормативних актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність, тобто є одним із фундаментальних категорій як з теоретико-правової точки зору, так і практики провадження оперативно-розшукової діяльності, що у подальшому може визначити окремий напрямок ґрунтовних наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 02.09.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Шилін М. О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. Київ, 2013. № 1. С. 59-64.
4. Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 258 с.

Ямкова Т.І.

*Здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Романцова С.В.

*Старша викладачка кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидатка юридичних наук*

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основним завданням оперативних підрозділів Національної поліції є здійснення протидії злочинності. Для виконання цього здійснюється оперативно-розшукова діяльність, що передбачає залучення інших (конфіденційних) осіб до її проведення.

Проведення оперативно-розшукової діяльності регламентується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним

процесуальним кодексом у контексті проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності.

За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою, а порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України. Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [1]. Отже, законодавство передбачає залучення до проведення заходів оперативно-розшукової діяльності інших осіб, ці особи перебувають під захистом держави, співробітництво зараховується до трудового стажу (у разі укладання трудової угоди), у разі настання смерті або інвалідності особа може користуватися всіма пільгами передбаченими для працівників оперативних підрозділів. Але, не зважаючи на нормативну урегульованість конфіденційного співробітництва, практика застосування має значні проблеми.

Одна з перших проблем є залучення особи, щоб отримати від неї максимум корисної інформації. Звичайно, і вітчизняний, і світовий досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що діяльність правоохоронних органів тісно пов'язана з постановкою завдань по боротьбі зі злочинністю, які часто не можуть бути вирішені без використання негласних джерел інформації. Це перш за все стосується вирішення завдань з попередження та припинення викрадень людей, вбивств, терактів, недопущення виключно тяжких наслідків від злочинів, які неможливо вирішити без попереднього отримання інформації від конфідентів. Як же суспільство повинно ставитися до сприяння цих осіб, до передачі ними інформації про задуми садистів, терористів і вбивць, учасників інших злочинів? Невже такий їх вчинок є аморальним? Або ж аморальним є недонесення обізнаних осіб про злочини, що готуються, інформацію про особистості злочинців і їх місцезнаходження, які могли сприяти запобіганню злочинів, масової загибелі людей, але не допомогли, не врятували? [2, с. 170]. Тому оперативний працівник повинен пояснити конфіденту про важливість отриманої інформації, її значення для суспільства, переконати у підтримці з боку держави та необхідності розповідати про усю добуту інформацію. Існує також багато законодавчих прогалин, деякі з них можна знайти і в КПК України, в якому передбачено конфіденційне співробітництво, але не зазначено тих хто його організовує та

ініціює, також не зазначаються особи, які можуть бути конфіденційними співробітниками. Залишається невизначеним питанням, як оформити інформацію, одержану від конфідента не під час проведення НС(Р)Д: чи має бути відповідний рапорт, довідка чи протокол допиту свідка зі збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу, чи фіксувати такі дані варто безпосередньо у протоколі НС(Р)Д. Окрім того, у чинному КПК не повною мірою враховано заходи забезпечення конфіденційності інших осіб під час впровадження їх у процес як свідків [3, с. 244-245].

Ще однією проблемою може бути недостовірність інформації наданої конфідентом або її неповнота. Звичайно, така ситуація не принесе жодної користі для оперативних співробітників, а передусім для протидії вчиненню злочинів. Також у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності можливі випадки, коли реалізація матеріалів, отриманих за допомогою конфідентів неможлива. Передусім це пов'язано із загрозою розшифровки конфідента, або відсутністю чи браком фактичних даних, що в подальшому можуть стати доказами в кримінальному судочинстві. У цих випадках зазначена інформація вводиться до відповідних інформаційно-пошукових систем та використовується для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, а також, у разі необхідності, інформування й компетентних державних органів [4, с. 175; 5, с. 14].

Отже, процедура залучення конфідента до оперативно-розшукової діяльності є не досить ефективною, тому, що законодавча база для її проведення є неповною, а самі конфіденти можуть надавати інформацію на свій розсуд, що не допомагає у протидії злочинності. Щоб вдосконалити процес передання інформації, на конфіденту потрібно встановлювати спеціальні засоби зчитування, інформація з яких буде одразу записуватися на спеціальній програмі оперативних підрозділів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
2. Андрусенко С.В. Морально-етичні аспекти конфіденційного співробітництва. *Науковий вісник ДДУВС*. № 3. 2017. С. 284
3. Шинкаренко І.Р., Мороз С.М. Проблеми правового регулювання використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск*. Ч. 1. 2017. С. 254
4. Горбенко П.В. Напрями використання відомостей, отриманих під час конфіденційного співробітництва. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. №4 (76). 2016. С. 170-177.
5. Албул С.В. Принципи оперативно-розшукової діяльності: посібник. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 60 с.

СЕКЦІЯ 2. НАПРЯМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ ВИДАМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Байов В.О.

*Аспірант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ОПЕРАТИВНИЙ ПОШУК ОЗНАК НАРКОЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЕТНІЧНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Враховуючи сучасну трансформацію суспільних відносин, вимоги об'єктивної дійсності ставлять завдання перед Національною поліцією України щодо протидії наркозлочинам на якісно новий рівень. Серед них найбільш резонансними наркозлочинами, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями. Означене перш за все стосується оперативно-розшукової діяльності, а згідно з цим необхідності випереджального збору оперативної інформації під час оперативного пошуку [5, с. 131].

Першочерговою стадією будь якого процесу виявлення та аналізу є пошук. Його здійснення в оперативно-розшуковій діяльності являє собою особливий вид, який має назву – оперативний пошук [1, с. 629]. В оперативно-розшуковій науці діяльність працівників оперативних підрозділів Національної поліції, яка спрямована на виявлення осіб, фактів та об'єктів матеріального світу, що становлять оперативний інтерес, незалежно від самого факту злочину чи присутності осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, визначається як оперативний (ініціативний) пошук [2, с. 24].

Оперативний пошук є різновидом пошукової роботи, яка в широкому значенні являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, які містять нові

спеціальні знання і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю [4, с. 124].

У фаховій науковій літературі існує точка зору про те, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється в трьох основних організаційно-тактичних формах, а саме у формі: а) оперативного пошуку; б) оперативної розробки; в) оперативно-розшукової профілактики [2, с. 47]. Необхідно зазначити, що в межах організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності реалізується комплексний характер оперативно-розшукових заходів, враховуючи взаємопов'язаність яких можна цілком об'єктивно говорити про взаємозв'язок і взаємопроникнення форм оперативно-розшукової діяльності. Слід вказати на те, що оперативно-розшукові заходи в процесі оперативного пошуку ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, можуть переходити в заходи з оперативної розробки, а оперативно-профілактична діяльність завжди притаманна оперативно розшуковим заходам у межах двох раніше означених форм ОРД.

Термін пошукової діяльності був введений в теорію оперативно-розшукової діяльності порівняно недавно у 70-ті роки минулого сторіччя [4, с. 114]. До того вона визначалась як діяльність зі встановлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес. Пошук та виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес визначається як один з основних в оперативно-розшуковій діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності і фактично передбачає отримання та перевірку первинної інформації про комплекс об'єктів оперативної уваги. Ми поділяємо точку зору щодо того, що основне організаційно-тактичне призначення його становить здійснення системи заходів поза зв'язком з конкретною особою чи фактом, у чому і виявляється одна з основних відмінностей даної форми від оперативної розробки, а також від проведення заходів, не пов'язаних з іншими справами оперативного обліку, які завжди ведуться за конкретними фактами у відношенні до конкретних осіб [1, с. 630].

Пошуковий характер оперативно-розшукової діяльності визначає необхідність постійного виявлення та розпізнавання в навколишньому середовищі осіб, предметів та явищ, які можуть мати безпосереднє відношення до підготування або вчинення злочинів [1, с. 631]. Як справедливо зазначають науковці, досвід боротьби з наркозлочинністю дозволяє виділити основні категорії об'єктів оперативного пошуку, а саме:

- подія наркозлочину;
- обставини, що сприяли вчиненню наркозлочину;
- особи, що становлять оперативний інтерес;
- знаряддя наркозлочину;
- інші предмети, що мають оперативно-розшукове значення або заборонені до зберігання, носіння чи використання [2, с. 631].

Оперативний пошук ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, передбачає отримання та перевірку первинної інформації про осіб та факти, що становлять оперативний інтерес, поза зв'язком із конкретною особою чи фактом з подальшим виокремленням їх із загальною маси. Як система організації оперативний пошук ознак наркозлочинів, вчинених етнічними

злочинними угрупованнями, має власні, особливі ознаки, що відрізняють його від інших форм оперативно-розшукової діяльності. До таких ознак можна віднести: здійснення цієї діяльності по зв'язком із фактами та особами, які вже відомі; його організація в місцях найбільш вірогідного виявлення ознак та об'єктів, що встановлюються; підстави його проведення; систематичність здійснення.

Розгорнуте визначення оперативного пошуку надають вітчизняні науковці, які вважають, що таким є «система гласних і негласних організаційних та оперативних заходів, спрямованих на отриманні первинної, ще невідомої правоохоронним органам інформації, з метою запобігання та виявлення фактів або ознак про вчинені злочини і тих, що готуються, а також одержання відомостей щодо осіб, які можуть бути причетними до протиправної діяльності» [5, с. 115]. Сутністю оперативного (ініціативного) пошуку є оперативне пізнання криміногенних фактів, подій, осіб, предметів та речей, які мають ознаки злочинної діяльності або містять явні сліди злочину і їх необхідно розпізнати. Оперативний пошук ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, спрямований на виявлення серед великої кількості однорідних об'єктів пошуку саме того, що має відношення до ознак певного злочину.

Ми вважаємо, що пошукова робота щодо виявлення ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, не обмежується тільки проведенням саме пошукових заходів, а також містить у собі комплекс заходів щодо перевірки, накопичення, аналізу інформації, яка має значення для вирішення завдань боротьби з наркозлочинністю. Цей комплекс заходів можна порівняти із внутрішнім змістом пошукової роботи, з її інформаційним наповненням. Ми повністю згодні з визначенням, згідно з яким пошукова робота є однією з основних форм оперативно-розшукової діяльності і являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, здійснюваних суб'єктами ОРД для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, що містять нові спеціальні знання і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю. При цьому, організація проведення пошукових заходів щодо встановлення ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, має базуватися на нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [6] та Кримінального процесуального кодексу України [3].

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що оперативний пошук ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями, є різновидом пошукової роботи негласного спрямування. Пошукова робота в широкому значенні це комплекс оперативно-розшукових заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, які містять нові спеціальні знання і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та її значення у протидії злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*: Зб. наук. праць. Вип. 55. Одеса: Юридична л-ра, 2010. С. 628-633.

2. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації / С.В. Албул, С.В. Андрусенко. Одеса : ОДУВС, 2018. 92 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

4. Никифорчук Д.Й. Оперативно-розшукові засади боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 300 с.

5. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Формальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

6. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. [Електронний ресурс]. URL: [http: // zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua) (дата звернення 12.10.2020).

Білоконь Д.С.

*Аспірант кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Мукоїда Р.В.

*Професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ПО ВИЯВЛЕННЮ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Злочинність в глобальних мережах набуває все більш організованих форм, отримуючи при цьому яскраво виражений транснаціональний характер. Виникають особливі кримінальні співтовариства, які здійснюють злочинну діяльність на постійній основі (хакери, розповсюджувачі порнографії, «мережеві шахраї» і ін.). Переходячи в інформаційний простір (кіберпростір), злочинність знаходить в цьому специфічному середовищі купу переваг. Так, втрачає своє значення фактор віддаленості: координація злочинної діяльності здійснюється не тільки на будь-яких відстанях, але і з високою швидкістю. При цьому виникає можливість розширення сфер впливу, відкриваються перспективи як для поширення «традиційної» протиправної діяльності на нові регіони світу, так і для використання нових видів незаконного отримання доходів і «відмивання» грошей. Злочинні інтереси учасників кримінальних процесів в мережі Інтернет все частіше перетинаються, змушуючи їх «конкурувати» між собою, що супроводжується підвищенням організаційної гнучкості і мобільності мережевих структур злочинності, їх інтернаціоналізація. Для значної частини мережевих

комп'ютерних злочинів характерні конспірація, різноманіття способів вчинення і приховування слідів.

Тим часом роль оперативних підрозділів у забезпеченні нормального функціонування глобальних комп'ютерних мереж, в розкритті мережових комп'ютерних злочинів не можна визнати достатньою. Аналіз практичних результатів показує, що в даний час для даного напрямку діяльності характерно використання стереотипних методів і прийомів, які не враховують особливостей нових видів злочинів, відсутність напрацьованих методик, недосконалість нормативної бази. У цих умовах не викликає сумнівів важливість теоретичного пошуку ефективних форм організації оперативно-розшукової діяльності в глобальних комп'ютерних мережах, внесення пропозицій щодо поліпшення її правового забезпечення. У науці оперативно-розшукової діяльності необхідно отримати теоретичну базу, узагальнюючу наявні знання про комп'ютерну злочинність, про її основні показники і властивості. За відправну точку відповідних наукових пошуків має стати глибоке вивчення характерних для глобальних мереж кримінальних явищ.

Відзначимо, що сьогодні в теорії оперативно-розшукової діяльності питання протидії злочинності в глобальних мережах в основному зводяться до перерахування технічних можливостей, які використовуються злочинцями, і рекомендацій по їх виявленню. Глобальні мережі при цьому розглядаються лише як інструмент обміну інформацією, практично без уваги залишаються пов'язані з їх функціонуванням кримінальні процеси. Причому спроби враховувати лише технічні аспекти розкриття мережових комп'ютерних злочинів (незалежно від того, наскільки вони практично обґрунтовані) виявляються все менш конструктивними.

Вагомим аргументом на користь здійснення оперативно-розшукової діяльності в кіберпросторі є і необхідність реалізації найважливішого стратегічного принципу боротьби з злочинністю, а саме принципу інформаційної переваги. Не можна не помічати масового переміщення інформації, що становить інтерес для оперативно-розшукових органів, в мережеву середу, де її обіг набуває особливі форми.

Отримання оперативними підрозділами поліції попереджувальної інформації про підготовку злочинів в сфері комп'ютерної інформації та високих технологій дозволяє організувати ефективний комплекс оперативно-розшукових та інших заходів для їх припинення, попередження та мінімізації збитків від їх вчинення. Несвоєчасність у виявленні розглянутих злочинів тягне за собою зростання аналогічних діянь, обумовлений виникненням у злочинців відчуття всездозволеності і безкарності. Діяльність оперативних підрозділів поліції з виявлення кіберзлочинів має наступну специфіку, яка обумовлюється наступними факторами, зокрема: в широкому поширенні інформаційних технологій і комп'ютерної техніки у всіх сферах суспільного життя; в фактично транскордонної географії скоєння злочинів; в легкій досяжності об'єкта протиправного посягання (тобто фактичне відстань до нього не має ніякого значення); в комфортності умов, щодо готування та здійснення кримінально-караних діянь (тобто їх підготовка і здійснення реально можуть здійснюватися

практично з будь-якого персонального комп'ютера, що має вихід в мережу «Інтернет»).

Ефективна діяльність співробітників оперативних підрозділів поліції з виявлення злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій здійснюється шляхом комбінування двох методів первинного виявлення ознак відповідних кримінально-караних діянь. Зазначені методи можна умовно поділити на: класичні методи оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення злочинів; та на спеціальні методи, що враховують особливості механізму слідотворення при здійсненні кіберзлочинів.

Організація пошукової роботи співробітника оперативного підрозділу поліції по виявленню злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій зазвичай починається з аналізу стану оперативної обстановки та подальшої організації оперативного обслуговування території, об'єкта чи сфери суспільного життя. Аналіз оперативної обстановки в рамках протидії злочинам у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій включає в себе збір та узагальнення оперативним співробітником поліції сукупності відомостей про: характеристику зовнішнього середовища функціонування оперативного підрозділу (географічна, економічна, соціально-демографічна, релігійна ситуація, адміністративно-територіальний поділ, стан законності і правопорядку); характеристику злочинів і адміністративних правопорушень (загальна характеристика, динаміка злочинів з розподілом за місцем їх вчинення, динаміка тяжких і особливо тяжких злочинів, характеристика осіб, які вчинили злочини, динаміка окремих груп злочинів і адміністративних правопорушень, злочини в окремих сферах економіки); ресурсне забезпечення оперативного підрозділу (штатна чисельність особового складу, якісний склад кадрів, змінюваність керівного складу, навантаження на співробітників, штатне положення і наявність засобів зв'язку і озброєння, транспортних засобів, комп'ютерної техніки, спеціальних технічних засобів); результати діяльності оперативного підрозділу.

Результати аналізу оперативної обстановки визначають основні напрямки оперативного пошуку. В теорії оперативно-розшукової діяльності в зміст оперативного пошуку зазвичай включається діяльність по отриманню та перевірці первинної оперативно-розшукової інформації про осіб і факти, які мають оперативний інтерес. Пошукова робота, спрямована на виявлення злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій, здійснюється як особисто оперативним співробітником поліції, так і в ході проведення їм аналізу різних документів, залучення технічних засобів і можливостей конфідентів.

В рамках пошукової роботи оперативним співробітникам поліції необхідно розуміння субкультури так званого «хакерського співтовариства», що включає в себе погляди і звички його учасників, можливі стереотипи поведінки, також прийняті норми спілкування. Отримання необхідних знань можливо в тому числі в процесі спостереження за місцями мережевого спілкування даної категорії осіб. Під час проведення пошукових заходів, окрім відомостей про потенційного злочинця, можливе отримання необхідної інформації про майбутню жертву запланованого злочину.

Оперативний пошук являє собою одну з основних форм діяльності оперативних підрозділів, а тому потребує подальшої розробки і наукового обґрунтування, встановлення її сутності та змістовної сторони.

Вайда Т.С.

*Завідувач кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат педагогічних наук, доцент,*

Онопченко Н.В.

Викладач кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ІДЕНТИФІКОВАНИХ НОМЕРНИХ ЗНАКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ АБО ЯКІ МАЮТЬ МАСКУВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Актуальність проблеми. Забезпечення публічної безпеки в суспільстві, дотримання конституційних прав та свобод громадян [1], зокрема, в сфері безпеки дорожнього руху [4, 5] (далі – БДР) передбачає в тому числі й персональну відповідальність фізичних та юридичних осіб в частині виконання ними як власниками транспортних засобів встановлених вимог чинного законодавства щодо їх експлуатації, в тому числі й Правил дорожнього руху (далі – ПДР). Такий підхід при забезпеченні громадського порядку працівниками підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ) реалізується у випадку вчинення особами правопорушень норм БДР шляхом ідентифікації транспортного засобу завдяки встановленому на ньому номерному знакові [6].

Пунктом 30.1 Правил дорожнього руху України передбачено, що власники механічних транспортних засобів і причепів до них повинні зареєструвати (перереєструвати) їх в уповноваженому органі МВС (територіальному сервісному центрі – *уточнено нами*) або провести відомчу реєстрацію в разі, якщо законом встановлена обов'язковість проведення такої реєстрації, незалежно від їхнього технічного стану протягом 10 діб з моменту придбання (отримання), митного оформлення або переобладнання чи ремонту, якщо необхідно внести зміни до реєстраційних документів [8].

У відповідності з вимогами п. 30.2 ПДР на механічних транспортних засобах (за винятком трамваїв і тролейбусів) та причепах у передбачених для цього місцях встановлюються номерні знаки відповідного зразка, а в правій верхній частині вітрового скла (на внутрішньому боці) транспортного засобу, що підлягає обов'язковому технічному контролю, закріплюється самоклейна мітка радіочастотної ідентифікації про проходження обов'язкового технічного контролю транспортним засобом (крім причепів і напівпричепів) [8]. Також законодавством забороняється змінювати розміри, форму, позначення, колір і

розміщення номерних знаків, наносити на них додаткові позначення або закривати їх, вони повинні бути чистими і достатньо освітленими.

Разом з тим, відповідно до пункту 17 частини першої статті 8 Закону України від 18.02.1992 № 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність» [7], підрозділам, котрі визначені у статті 5 Закону (Національна поліція, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, управління державної охорони, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувальний орган Міністерства оборони України – *уточнено нами*), для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України (*далі – КПК*), в тому числі використовувати несправжні номерні знаки, так звані номери прикриття [2].

Законодавством передбачено великий і разом з тим достатній перелік підстав, у відповідності з котрим здійснюється проведення оперативно-розшукової діяльності:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: а) злочини, що готуються; б) осіб, які готують вчинення злочину; в) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; г) осіб безвісно відсутніх; д) розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; е) реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; є) співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку [7].

Зазначені підстави можуть міститися в різних джерелах інформації про вчинене правопорушення – заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб,

громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у статті 6 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [7].

Нормами стаття 273 КПК України (засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) передбачено, що «за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється» [2].

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів (номерних знаків) для проведення конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом. Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, використання несправжніх номерних знаків у спосіб, передбачений законодавством, сприяє належному виконанню працівниками поліції оперативних заходів в межах проведення досудового розслідування окремих злочинів.

Варто у контексті піднятої нами проблеми також зазначити, що з 2015 року МВС України запровадило специфічні номерні знаки для автомобілів волонтерів і добровольців, котрі надають допомогу підрозділам Збройних Сил України в зоні проведення оборонних заходів на сході України. Ці номерні знаки мають темно зелений фон, на якому білим кольором нанесені цифри і літери – ця комбінація кольорів сприяє їх маскуванню (утруднює виявлення та ідентифікацію транспортного засобу). У територіальних сервісних центрах МВС з використанням цієї партії нових номерних знаків поставлено на тимчасовий облік більше 150 автомобілів. Видають номерні знаки юридичним особам – добровольчим батальйонам, волонтерським організаціям (див. фото 1) [3].

Фото 1 Номерні знаки, котрі використовуються на автомобілях волонтерів і добровольців та відрізняються від стандартних типів маскувальними характеристиками

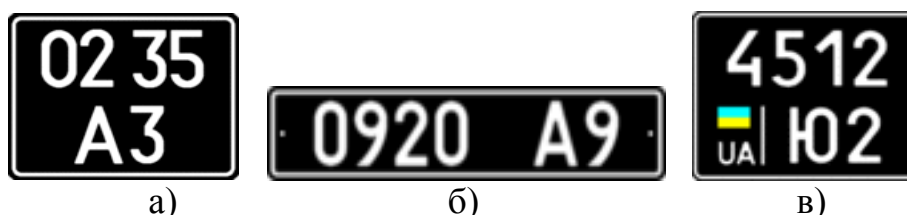

Фото 2 Номерні знаки транспортних засобів військових та деяких правоохоронних органів (підрозділів) України (а, б), в тому числі які були запроваджені раніше (1992-1995 рр.), зараз не видаються і підлягають заміні (в)

Варто зазначити, що згідно чинного законодавства України номерні знаки транспортних засобів військових та правоохоронних органів і підрозділів мають чорний фон, котрий також забезпечує їх маскувальні властивості (Збройні Сили України, підрозділи Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Служби зовнішньої розвідки, Державна спеціальна служба транспорту Міністерства інфраструктури України, Національна гвардія України, військові підрозділи (частини) Державної прикордонної служби України, Товариство сприяння обороні України, Державна служба з надзвичайних ситуацій України).

Висновки. Обізнаність правоохоронців, зокрема, курсантів закладів вищої освіти МВС України, з особливостями проведення оперативно-розшукових заходів передбачає в тому числі й їх ознайомлення з різними аспектами застосування заздалегідь ідентифікованих номерних знаків транспортних засобів.

Порядок їх застосування визначається шляхом належного процесуального оформлення (складання відповідного протоколу уповноваженими особами). Їх використання у процесі доказування розглядується як первинні засоби чи знаряддя вчинення злочину.

В умовах проведення антитерористичної операції (*зараз* – операції об'єднаних сил) важливе місце займає діяльність волонтерських організацій і добровольчих підрозділів, котрі також можуть використовувати номерні знаки транспортних засобів, що мають маскувальні властивості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 30.09.2016 № 1401-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.09.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами станом на 13.08.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.09.2020).
3. Номерні знаки України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD (дата звернення: 16.09.2020).
4. Про автомобільний транспорт : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2344-III (із змінами станом на 14.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2344-14#Text> (дата звернення: 11.08.2020).
5. Про дорожній рух: Закон України від 30 червня 1993 року № 3353-XII (із змінами станом на 03.12.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 11.08.2020).
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page1-4> (дата звернення: 05.09.2020).
7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII (із змінами та доповненнями станом на 21.12.2016). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 17.09.2020).
8. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 (із змінами в редакції від 13.05.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2020).

**ПУБЛІЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ:
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕРЕШКОДНОГО ДОСТУПУ**

Питання запобігання та протидії корупції в Україні не сходять з порядку денного вітчизняної правової діяльності з початку здобуття державою незалежності. Активність антикорупційного спрямування вбачається із динаміки прийняття відповідних нормативно-правових актів, де лише серед спеціальних значаться закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 №3341-XII, «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 №356/95-ВР (втратив чинність 01.01.2011), «Про засади запобігання та протидію корупції» від 07.03.2011 №3206-VI (втратив чинність 01.09.2016), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.03.2011 №3207-VI, «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 №1700-VII, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 №1698-VII, «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 №1699-VII. Окремі правові норми направлені на запобігання корупції містяться в законах України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 №2493-III, «Про державну службу» від 10.12.2015 №889-VIII, «Про прокуратуру» від 14.10.2014 №1697-VII, «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII, «Про статус депутатів місцевих рад» 11.07.2002 №93-IV. Очевидне антикорупційне спрямування мають також закони України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 №2939-VI, «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 №922-VIII. Ратифіковано чи підписано низку міжнародних правових актів: Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.10.1999 – Закон України від 16.03.2005 №2476-IV, Конвенція ООН проти корупції – Закон України від 18.10.2006 №251-V, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) – Закон України від 18.10.2006 №252-V, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією – Закон України від 18.10.2006 №253-V. До цього переліку слід віднести і Угоду про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) прийнята 05.05.1998, Резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», прийнята на Восьмому Конгресі ООН щодо запобігання злочинності (Гавана, 1990 р.), Резолюцію «Боротьба з корупцією» прийнята на Десятому конгресі ООН (Відень, 2000 р.), Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи про двадцять принципів боротьби з корупцією. На підставі цих та інших документів держава зобов'язана забезпечити прозорість в діяльності органів публічної влади, прийняття управлінських рішень, інформованість населення, зміцнювати на цій основі довіру до владних інститутів.

Питання прозорості інформації, безперешкодного доступу до неї, як фактори зменшення корупційних ризиків, обґрунтовувались такими ученими як

О.Ю. Бусол, О.П. Голобуцький, М.С. Демкова, В.М. Дрешпак, І.Б. Коліушко, А.І. Семенченко, О.А. Склярєнко, В.М. Стретович С.А. Чукут та інші.

З досліджень цих та інших авторів вбачається концептуальність інформаційної відкритості органів публічної адміністрації як запоруки її ефективного функціонування. Саме прозорість, на думку О.Ю. Бусол, уможливорює існування громадського контролю, підвищує відповідальність публічної адміністрації, довіру населення до влади [1, с.146], виступає інформаційно-комунікаційним інструментом попередження корупції. Авторка аргументовано з посиланням як на закони, так і на підзаконні правові акти, такі як укази Президента «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади» від 17.05.2001 №325/2001 та «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» від 1.08.2002 №683, а також Постанови КМУ «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 4.01.2002 №3, «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» від 29.08.2002 №1302, «Про офіційне оприлюднення регуляторних актів, прийнятих місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади та їх посадовими особами, і внесення змін до Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 11.02.2004 №150, а також досвід країн Європи, доводить, що відкритість є основним фактором боротьби з корупцією [1, с.147].

З такими твердженнями не можна не погодитись, адже інформаційні обміни між громадянами, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації та публічною адміністрацією, спрямовані на поширення інформації про діяльність останніх та про інформацію, створену в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, є елементами публічного контролю.

Однак, вітчизняна система органів та установ виконання покарань надалі залишається однією із закритих частин публічного адміністрування, що аж ніяк не сприяє запобіганню корупції у цій системі.

Відповідно до приписів частини 1 статті 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються: суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання. Частина 1 статті 15 цього Закону визначає, що розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати: інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо); нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником, проекти рішень, що підлягають обговоренню, інформацію про нормативно-правові засади діяльності [2].

Слід також зазначити, що Постанова пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 №10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» містить перелік орієнтовних підстав, які дають змогу визначити, яка інформація становить суспільний інтерес, тобто вважається суспільно необхідною, якщо її поширення сприяє, поряд з іншими факторами, інформуванню про діяльність органів публічної влади (державних органів, органів місцевого самоврядування), про їхні внутрішні правила, організацію роботи тощо [3].

Таким чином, на підставі вищезазначених правових приписів та позицій Вищого адміністративного суду України, розпорядниками інформації – Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України, Адміністрацією Державної кримінально-виконавчої служби України, а також її територіальними органами, повинні оприлюднюватись установчі акти створюваних ними інституцій.

Проаналізувавши офіційні сайти перерахованих органів нам не вдалось виявити Положення про Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України та положення про територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації: Західне міжрегіональне управління, Південне міжрегіональне управління, Південно-Східне міжрегіональне управління, Північно-Східне міжрегіональне управління, Центральне міжрегіональне управління, Центрально-Західне міжрегіональне управління.

Відсутність оприлюдненої інформації дає підстави стверджувати про наявність ознак порушення Закону України «Про доступ до публічної інформації» та може охоплюватись кваліфікаційним формулюванням «протиправна бездіяльність».

Ускладнює ситуацію в доступі до достовірної публічної інформації у сфері функціональних повноважень органів управління пенітенціарною системою України наявні правові колізії і плутанини у найменуваннях цих органів, які виникли у наслідок зміни підпорядкування.

О.І. Богатирьова слушно піддавала критиці плутанину як у найменуваннях, так і в організаційній структурі досліджуваного інституту з часу створення у 2010 році у складі Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України окремої служби – Державної пенітенціарної служби (ДПтСУ) України, яка з'явилася шляхом перетворення Державного департаменту України з питань виконання покарань й стала центральним органом виконавчої влади України зі спеціальним статусом та одночасно центральним апаратом усієї кримінально-виконавчої системи України. Після ліквідації ДПтСУ її правонаступником визнано Міністерство юстиції України, що начебто повинно було спростити ієрархічність органів управління кримінально-виконавчою системою, однак навпаки призвело до виникнення низки додаткових запитань [4, с.154].

Проблему доступу до інформації про функції та повноваження територіальних органів виконання кримінальних покарань нам не вдалось вирішити і за допомогою запитів на публічну інформацію, які скеровувались нами, а також іншими пошукачами, на адресу розпорядників публічної інформації національної системи виконання покарань, що викликає стурбованість про стан

дотримання її суб'єктами законодавства щодо публічної інформаційної діяльності.

Контент аналіз соціальних мереж та інтернет-публікацій про стан дотримання законності в установах виконання покарань України та про рівень корупційних правопорушень дає підстави робити висновок про інформаційну зацікавленість соціуму, а відтак, інформацію цієї сфери слід відносити до такої, що становить суспільний інтерес. Однак, органи публічного адміністрування, не дивлячись на наявність офіційних WEB-сайтів та відкритих акаунтів у соціальних мережах, в основному, Facebook [5, 6, 7, 8], не задовольняють наявні інформаційні потреби в обсягах визначених законом.

Максимально спрощений та повний доступ до інформації про систему, функцію та повноваження структурних органів управління пенітенціарною системою України, як органів публічної влади, є важливою передумовою для запобігання корупції, виявлення та припинення корупційних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусол О.Ю. Прозорість інформації як чинник запобігання корупції в державному секторі України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2007. - Вип. 17. - С. 145-155.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
3. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: Постанова пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 №10 / Вищий адміністративний суд України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16>
4. Богатирьова О.І. Пошук істини у нормативній плутанині кримінально-виконавчого права / О.І. Богатирьова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2018. - №2. - С.154-159.
5. Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України. facebook.com. URL : <https://www.facebook.com/adkvsu/>
6. Західне міжрегіональне управління з питань виконання кр. покарань/пробації. facebook.com. URL : <https://www.facebook.com/ZMUpress/>
7. Північно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань. facebook.com. URL : <https://www.facebook.com/khadptspress/>
8. Центральне МРУ з питань виконання кримінальних покарань та пробації МЮУ. facebook.com. URL : <https://www.facebook.com/kiyevcmru/?eid=ARAbimdF5dR5KdlYoQGA-r6LD2GyTiHfkDVE45K9cf0hIrwKhIZy-irtzPU3K2gfySJOQ9bmpy3odU-N>

Горбань М.О.

*Студент факультету № 1 ННПБКБ
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Щурат Т.Г.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

РОЛЬ СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Політика України у сфері контролю за наркотиками є важливою складовою державної політики щодо побудови стабільного, безпечного суспільства. Ця політика зумовлена усвідомленням особливої небезпеки загроз, які включає в себе й несе суспільству наявне і потенційне незаконне наркоспоживання та пов'язану з ним наркозлочинність. Перш за все, йдеться про шкоду здоров'ю нації, загрозу національній безпеці, що обумовлено ескалацією тіньової економіки, серйозними людськими та матеріальними втратами. Нагальна потреба розробки й реалізації державної політики у сфері контролю за наркотиками в Україні зумовлена потребою вжиття рішучих, ефективних заходів проти поширення наркоманії та зростання пов'язаної з нею наркозлочинністю, що вже набули глобального виміру і вважаються мало не найнебезпечнішими для суспільного розвитку.

Оперативно-розшукову діяльність у правоохоронних органах сучасної України у протидії кваліфікованим злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів здійснюють оперативні підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, оперативні підрозділи органів доходів і зборів а саме підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою, та оперативні підрозділи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України. Причому основну частину роботи виконують підрозділи кримінальної поліції НПУ (підрозділи кримінальної поліції, підрозділи протидії наркозлочинності, підрозділи стратегічних розслідувань, «технічні» підрозділи).

Ідеться про: виявлення та облік осіб, які зловживають наркотичними засобами і вжиття до них заходів виховного, адміністративного, медико-виховного та кримінально-правового впливу; виявлення, попередження та припинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів; оперативне супроводження суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, пересиланням, ввезенням, вивезенням, відпуском, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів або з культивуванням та використанням нарковмісних рослин для промислових потреб; виявлення і нейтралізація причин та умов, що сприяють незаконному обігу наркотиків [1].

Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» та відомчих нормативних актів, підрозділи СБУ здійснюють боротьбу з контрабандою наркотичних засобів і ведуть їх досудове розслідування.

Прикордонна служба на підставі Закону України «Про Державну прикордонну службу України» здійснює контроль кордону щодо припинення контрабандного переміщення наркотичних засобів на територію держави.

Органи доходів і зборів відповідно до положення «Про Міністерство доходів і зборів України» та Митного кодексу України здійснює митний контроль та митне оформлення товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, та протидіє контрабанді, зокрема, наркотичних засобів.

Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та Кримінально-виконавчий кодекс України покладає на оперативні підрозділи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України перекриття каналів надходження в кримінально-виконавчі установи та слідчі ізолятори наркотичних засобів. Здійснюють оперативно-профілактичні заходи до осіб, що відбувають покарання за злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів, а також скеровують повідомлення в НПУ на звільнених з установ виконання покарань наркоманів, взятих під адміністративний нагляд.

Елементи організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, оперативних підрозділів органів доходів і зборів, та оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, для зручності під час подальшого їх розгляду й аналізу, можна об'єднати в такі умовні групи:

1) структурно-функціональну: визначення функцій-завдань, формування структурно-функціональних підрозділів, розробка оптимальної організаційно тактичної моделі розстановки сил і засобів, а також алгоритму дій щодо здійснення оперативно-розшукових заходів у протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

2) інформаційно-аналітичну: збирання, накопичення й аналіз інформації, необхідної для виконання функцій-завдань щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

3) управлінську: прийняття, виконання, контроль управлінських рішень, зокрема з організації взаємодій з оперативними підрозділами інших правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, спеціалізація оперативних працівників щодо документування злочинних дій, добір та підготовка з допомогою фахівців особового складу й упровадження передового досвіду в практику протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. [2].

З аналізу практичної діяльності перерахованих вище оперативних підрозділів, та літературних джерел випливає, що оперативні підрозділи для протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

- вивчають, аналізують, оцінюють оперативну обстановку у сфері незаконного обігу наркотиків, прогнозують тенденції розвитку і здійснюють планування протидії цьому явищу;
- виявляють причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, організовують проведення антинаркотичної пропаганди, зокрема через засоби масової інформації;
- оперативно супроводжують та перевіряють суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, пересиланням, ввезенням, вивезенням, відпуском, знищенням наркотичних засобів;
- відстежують ситуацію щодо надходження в незаконний обіг нових видів наркотиків, викривають та ліквідовують підпільні нарколабораторії;
- здійснюють безпосереднє провадження оперативно-розшукових справ за кваліфікованими злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів;
- вживають заходів щодо попередження та викриття фактів контрабанди наркотичних засобів, а також каналів їх надходження або переміщення територією України, організовують проведення відповідних комплексних та спеціальних операцій;
- забезпечують формування якісного складу співробітників та розстановку сил і засобів оперативних підрозділів з проведенням підсумків за результатами діяльності; – організовують роботу із встановлення та документування фактів легалізації («відмивання») доходів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів;
- у межах своєї компетенції забезпечують формування й ефективне використання оперативних обліків у сфері незаконного обігу наркотичних засобів [3, с. 30–40; 4, с. 104; 5, с. 83; 6, с. 44].

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванчишин І. І. Наукові підходи щодо визначення поняття та ознак організованого злочинного угруповання. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2015. № 5 (2). С. 171–175.
2. Грень Р. Р., Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2017. с. 69-70.
3. Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку: підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: РВВ МВС України, 2000. 392 с.
4. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.
5. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.
6. Албул С.В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації / С.В. Албул, С.В. Андрусенко. – Одеса : ОДУВС, 2018. 92 с.

Даніч М.А.

*Слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Поляков Є.В.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, полковник поліції*

ПРОВОКАЦІЯ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ

2020 рік для України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави посилив і так украй важкий стан, який зумовлюють різного роду проблеми, що через політичну нестабільність не можуть вирішитися. Однією з найгостріших проблем в країні є економічна ситуація, яка накладає свій відбиток на житті суспільства загалом. За таких умов відбувається погіршення криміногенної ситуації в державі. Адже, завжди наслідком економічних проблем є зубожіння її населення, тому збільшується кількість осіб, які задля отримання прибутку і покращення свого матеріального становища, стають на злочинний шлях.

Одним із найприбутковіших злочинів являється незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, які є досить поширеними в Україні. Органи Національної поліції, а саме кримінальна поліція використовує найбільш дієві засоби, які є на озброєнні, задля запобігання та протидії злочинним проявам, зокрема оперативної закупки.

Оперативна закупка – це одна з форм контролю за вчиненням злочину, що передбачена п. 2 ч. 1 ст. 271 КПК України [1]. У розумінні Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» це операція щодо придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів [2].

Особливості провадження та практична необхідність оперативної закупки були розглянуті у наукових працях низки вчених, серед яких С.В. Албул, В.І. Борисова, В.О. Глушкова, О.М. Джу́жа, О.М. Костенка, К.В. Антонов, О.М. Бандурка, В.Д. Берназ, Е.О. Дідоренко, А.П. Кіцул та інші. Останнім часом як серед науковців, так і серед практиків дискусійним залишається питання щодо правомірності та відсутності провокації під час проведення оперативної закупки.

Оперативна закупка є допустимою за умов, що встановленими або невстановленими особами вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин; цей злочин є незакінченим; розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину, шляхом провадження інших гласних та негласних дій є

неможливим; можливість припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях її вчинення. Крім вказаних вище, умовами проведення оперативної закупки, за змістом частини 2 статті 271 КПК України, є те, що вона не проводиться, якщо внаслідок її проведення неможливо повністю запобігти:

1. Посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
2. Поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
3. Втечі осіб, які вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини;
4. Екологічній або техногенній катастрофі [1].

Якщо розглядати провокацію під час проведення оперативної закупки, то Загодіренко П.О. дає наступне визначення провокації злочину, а саме, це – умисні односторонні дії особи (провокатора), спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину з метою викриття останньої у скоєному [6, с. 157].

Частина 3 статті 271 Кримінального процесуального кодексу України вказує на те, що важливою умовою підготовки та проведення оперативної закупки є заборона провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину, який вона не вчинила б, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою вплинути на її поведінку насильством, погрозами, шантажем [5, с. 345].

Наразі, матеріали багатьох кримінальних проваджень, у яких під час досудового розслідування було проведено оперативну закупку, суд визнає недопустимими, оскільки вбачає в діях уповноважених осіб на проведення вищевказаної негласної слідчої (розшукової) дії провокацію щодо вчинення злочину. У зв'язку з вищевикладеним постає питання про ефективність проведення оперативної закупки і досягнення її мети [8, с. 219].

Існують випадки, коли особа, яка збула наркотичні засоби, визнає факт збуту, а також дає детальні показання щодо своїх дій, які повністю співпадають з показаннями покупця. У такому разі значення і документування результатів проведення оперативної закупки носить чисто формальний характер. Але як показує практика, часто особа, яка збула наркотичні засоби, заперечує свою причетність до вчинення даного злочину. Показання особи-покупця є єдиним прямим доказом факту збуту наркотичних засобів, які практично неможливо підтвердити чи спростувати іншими доказами [4, с. 253].

Особі, щодо якої не було раніше зафіксовано фактів збуту наркотичних засобів і була проведена одноразова оперативна закупка, достатньо заявити про наявність провокації зі сторони оперативних працівників. Така особа, буде заявляти про порушення її права на справедливий судовий розгляд, закріпленого ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Саме так розцінюється поліцейське підбурювання Європейським судом з прав людини [6, с. 158].

Для того, щоб результати проведення оперативної закупки суд визнавав допустимими, потрібно:

1. Провести слідчі (розшукові) дії та інші негласні слідчі (розшукові) дії, які б підтверджували участь особи у даному виді злочинної діяльності;
2. Проведенню останньої оперативної закупки, повинні передувати як мінімум дві оперативні закупки, під час яких має бути один і той же покупець;

3. Передача безпосередньо особою наркотичних засобів покупцю, а покупцем грошових коштів особі повинна бути зафіксована на технічні засоби, на яких було би чітко видно вищезазначені дії;

4. Затримання особи, яка є продавцем, повинно відбуватися у момент самої передачі наркотичних засобів і прийняття грошових коштів під час проведення останньої оперативної закупки з одночасною фіксацією даної процедури за допомогою технічних засобів;

5. Проведення даного виду негласних слідчих (розшукових) дій має мати належне процесуальне оформлення.

Результати оперативної закупки повинні оформлятися єдиним протоколом – протоколом оперативної закупки, який би з достовірністю підтверджував факт збуту наркотичних засобів, а не складання кількох розрізнених за змістом та часом дій, правова природа яких є сумнівною [7, с. 35].

Враховуючи зазначене подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на розробку системи тактичних прийомів проведення оперативної закупки, спрямованих на проведення та документування процедури отримання – передачі наркотичних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

2. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text> (дата звернення: 07.10.2020).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 07.10.2020).

4. Томин С. В. Особливості застосування оперативної закупки як засобу отримання інформації про злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 60. С. 253-259.

5. Онофрейчук А.Д. Особливості провадження оперативної закупки в Україні на сучасному етапі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. №1(70). С. 345-353.

6. Загодіренко П.О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Том 2. С. 157-159.

7. Погорецький М.А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С. 33-43.

8. Албул С.В. Оперативний експеримент та провокація злочину: питання визначення та розмежування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 218-221.

*Довгань А.С.
Курсант 307-го взводу, ФПФОДР
Одеського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції*

Науковий керівник:
*Щирська В.С.
Доцент кафедри кримінального права та кримінології ФПФОДР
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, капітан поліції*

РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ЗАПОБІГАННІ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Метою кожної держави є забезпечення права на захист громадян від кримінальних посягань щодо них. Забезпечення права на захист від злочинності є метою всіх складових кримінологічної системи держави, у тому числі інституту покарання загалом та покарання у виді позбавлення волі, зокрема. Так, у ст. 58 Мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями зазначається, що метою і обґрунтованістю вироку до тюремного ув'язнення або взагалі до позбавлення волі є, зрештою, захист суспільства і запобігання злочинам. На мою думку, покарання у виді позбавлення волі покликана забезпечити запобігання злочинам та захист суспільства від кримінальної загрози.

Дану проблему досліджували такі вчені Ю.М. Антонян, Ю.В. Баулін, М.І. Бажанов, В.М. Бородин, І.В. Боднар, І.Г. Богатирьов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, Г.С. Гаверов, О.М. Джужа, А.І. Долгова, Л.С. Дубчак, В.М. Дрьомін, Д.О. Зубов, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, О.Г. Колб, Я.М. Квітка та інші.

Спеціальне призначення щодо виявлення та ліквідації, блокування, нейтралізації детермінант цієї злочинності – це головна особливість спеціально-кримінологічного запобігання.

Досліджуючи цю тему, хочу зазначити, що особливу роль у запобіганні пенітенціарній злочинності виконують оперативні працівники.

Спеціальний обов'язок щодо попередження й виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання чинне кримінально-виконавче законодавство (ст. 104 Кримінально-виконавчого кодексу України) покладає на оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань, які на підставі зазначеного галузевого законодавства, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, що мають відповідний гриф обмеження допуску, здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Зокрема, відповідно до ст. 104 Кримінально-виконавчого кодексу України в колоніях здійснюється ОРД, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп із такою метою:

- 1) забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб;

2) попередження й виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання;

3) вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;

4) надання правоохоронним органам, які здійснюють ОРД або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів [1].

Завдяки цій діяльності можна запобігти на стадіях готування та замаху значній кількості злочинів, а також багатьом іншим правопорушенням, перекрити канали надходження до засуджених заборонених предметів, вилучити їх значну частину. Зокрема, у 2019 р. зусиллями оперативних підрозділів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів попереджено 5670 злочинів проти 4053 за 2018 р., або на 7,4% більше [2].

При чому жодний інший структурний підрозділ установ виконання покарань (відділ нагляду й безпеки, відділ соціально-виховної та психологічної роботи тощо) не зможе без оперативних підрозділів успішно протидіяти пенітенціарній злочинності, оскільки не має у своєму розпорядженні необхідних сил і засобів ОРД.

Ми підтримуємо думку С.І. Халимона, який вважає, що провідне місце оперативних підрозділів у запобіганні злочинності в установах виконання покарань обумовлено такими обставинами:

1) наявність кримінального досвіду в засуджених, які відбувають покарання в пенітенціарних установах;

2) обізнаність багатьох засуджених про методи роботи правоохоронних органів (у тому числі оперативних підрозділів);

3) наявність зазначеного співтовариства з його особливою кримінальною ідеологією;

4) виникнення протиріч у взаєминах між засудженими та персоналом;

5) здатність засуджених ретельно приховувати наміри щодо продовження злочинної діяльності;

6) латентність внутрішньогрупових кримінальних процесів у зазначеному співтоваристві в установах виконання покарань;

7) наявність у засуджених певної «кваліфікації» під час вчинення окремих видів злочинів [3, с. 276].

До особливостей оперативно-розшукового запобігання в установах виконання покарань можна віднести такі:

- переважна частина профілактичних заходів проводиться щодо засуджених, які, як правило, неодноразово відбувають покарання в місцях позбавлення волі;

- діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань здійснюється на основі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] з особливостями, визначеними відомчими нормативно-правовими актами;

- профілактичні заходи оперативних підрозділів установ виконання покарань тісно пов'язані з виховним впливом на засуджених;

- більшість оперативно-профілактичних заходів проводиться негласно, проте в тісній взаємодії з гласними методами;
- територія, на якій проводяться профілактичні заходи, переважно обмежена установою виконання покарань;
- в установі виконання покарань право проводити оперативно-розшукові заходи надано тільки визначеним законом суб'єктам – оперативним підрозділам.

Отже, узагальнюючи вищенаведене, можна сказати, що оперативні підрозділи займають особливу роль у попередженні злочинності у виправних закладах. Завдяки діяльності оперативних підрозділів можна запобігти на стадіях готування та замаху значній кількості злочинів, а також багатьом іншим правопорушенням, перекрити канали надходження до засуджених заборонених предметів, вилучити їх значну частину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print1377446910522248>
2. Про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за 2019 рік та заходи щодо його поліпшення : лист ДПтС України від 10 лютого 2020 р. № 10/1-956-Сд/2-13 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index>
3. Халимон С.І. Оперативно-розшукове запобігання злочинності в установах виконання покарань. *Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія)* : посібник / за ред. О.М. Джужи. К. : НАВС, 2013. С. 276–277.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: від 18.02.1992 [із змінами і доповненнями на 22.03.2020]. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

Доронін О.Д.

*Викладач Одеського Центру
первинної професійної підготовки «Академія поліції»
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО МАЄ ДОСВІД БОЙОВИХ ДІЙ, ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕЛЕМЕНТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Кримінологічна ситуація в Україні впродовж останніх років залишається складною, низка процесів та явищ у економічній, соціальній, політичній, правовій, соціально-психологічних сферах життя суспільства мають криміногенний характер, тобто опосередковано чи прямо сприяють появі нових типів особи сучасного злочинця, нових типів та форм злочинної поведінки серед осіб, які мають досвід бойових дій. Отже їх визначення виступає важливим прикладним завданням теорії оперативно-розшукової діяльності.

Вивчення проблеми типології особистості злочинця, формування злочинної поведінки присвятили такі вітчизняні вчені, як С.В. Албул, Ю.В. Александров, О.М. Бандурка, М.І. Бажанов, В.О. Глушков, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, В.О. Туляков, С.А. Шалгунова, але й до тепер відкритим залишається питання щодо наукового дослідження визначення особи злочинця, що має досвід бойових дій, та її місце в системі елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів.

Домінантне місце в громадської свідомості займають війни, як постійний атрибут людської історії. Саме з ними пов'язані перемоги й ураження, що викликають або гордість, або сором за свою країну [5, с. 12]. Однак в основі будь-якої війни, навіть самої справедливої, яка ведеться на благо народу, лежать величезні втрати: жертви, розруха, злидні. Війна оголює людські почуття, виставляє напоказ внутрішній світ, змінює всю систему цінностей. Це властиво кожному її учаснику, будь то представник мирного населення чи представнику військовослужбовців. Випробування війною не проходить безслідно, це відбиток, який визначає подальший життєвий шлях для тих, хто повернувся з війни, трансформує стратегію виживання в умовах мирного життя. Сучасне українське суспільство потерпає від перманентної економічної і політичної кризи, негаразди в економіці, війна на Сході України негативно впливають на сучасну сферу, призводячи до існування тяжких соціальних факторів кримінального характеру, як низький рівень матеріального забезпечення більшості людей, різка поляризація населення за рівнем доходів та політичних відношень в сучасному суспільстві, зменшення можливостей для легального заробітку, зростання рівня фактичного безробіття тощо. В той же час, ще однією нагальною проблемою можливо назвати

трансформацію злочинності нашої країни. Зазначену вкрай негативну тенденцію даної проблематики пов'язують передусім з тим фактом, що останні роки розвиток українського суспільства супроводжується масштабними переворотами, перманентними реформами, руйнуванням старих та не добування нових ефективно-працюючих систем у державі.

Сьогодні для збереження своєї територіальної цілісності наша держава змушена вести бойові дії у вигляді проведення Операції об'єднаних сил, така операція призводить до мобілізації багатьох тисяч молодих людей, а після демобілізації до повернення їх до звичайного мирного життя. Однак ці люди повертаються в мирне життя зовсім іншими, з мілітаризованою свідомістю, з наявністю психічної травми, яка отримана в період ведення бойових дій. Крім наслідків психічної травми, повернувшись з війни вони отримують ще й моральну травму, пов'язану з проявами непорозуміння, засудженням їх військової служби зі сторони суспільства.

За даними Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО, станом на 01.07.2019 рік в Україні зареєстровано 1 мільон 5 тисяч 832 особи, які мають статус інвалідів війни, учасників бойових дій та учасників війни. З них 160 тисяч брали участь у війні в Афганістані, 374 тисячі отримали статус учасника АТО, 328089 особам надано статус учасника бойових дій. Таким чином на території сучасної України проживають приблизно півмільйона осіб зі статусом учасника бойових дій, але така цифра є заниженою в зв'язку з тим, що облік таких осіб які приймали участь у інших військових конфліктах (Ангола, Нагорний Карабах, Югославія тощо) взагалі не ведеться. При цьому за оцінками фахівців Науково-дослідного центру гуманітарних проблем та Соціально-психологічного центру Збройних Сил України близько 80% учасників АТО отримали психологічні травми, з яких 35-45% можуть бути беззворотними психогенними травмами, тобто психологічні травми переходять у психіатричні. Людина, яка прийшла з війни, певну частину свого життя не зможе вмиг перейти з «миру війни» у «світ мирного життя» [7, с. 276]. Причиною тому можна назвати «військовий синдром», якому більш точніше визначення надали вчені психологи, як посттравматичний стресовий розлад (далі ПТСР).

У більшості осіб, які брали участь у бойових діях, наслідки цих дій спричинили манію війни, безкарність, агресію, насильство. Такі українські вчені як О.М. Джу́жа та А.В. Гаркуша вважають, що «жорстокість війни, суб'єктивне зменшення цінності людського життя та здоров'я, продукує насильницькі злочини. Матеріальні труднощі, пов'язані з бойовими умовами, послаблення охорони матеріальних цінностей, безпеки мирного населення – усе це сприяє вчиненню насильницьких злочинів [2, с. 28].

Фахівці у галузі психології стверджують, що війна є фоновим явищем породження жорстокості і насильства, війна це не лицарській турнір, де змагаються благородні джентльмени, війна це смерть, кров, біль, жорстокість, Жорстокість породжує жорстокість, одного разу з явившись на світ вона не вичерпується у разовій помсті, а перетворюється в хронічну хворобу, яка набуває самі дикі форми, саму збочену патологію. Жорстокість це хвороба не вроджена, а

набута, вона кровожерлива, без втоми пожирає людські сумління, співчуття, милосердя тощо [6, с. 27].

Повернення до дому осіб, які брали участь в бойових діях, певною мірою впливає на стан злочинності в країні [1, с. 16]. За даними статистики Національної поліції України станом на липень 2020 року рівень скоєння тяжких тілесних ушкоджень та навмисних вбивств в порівнянні з зі звітним періодом 2019 року знизився на 14%, але за даними Офісу Генерального прокурора значно зросла кількість резонансних злочинів та вбивств на замовлення у Київській, Закарпатській, Івано-Франківській, Херсонській, Львівській областях [3]. Примітно, що за даними сервісу NUMBEO, станом на червень 2020 року Україна займає 47 місце за найвищим рівнем злочинності серед країн світу. Трохи вище у списку такі країни, як Іран, Марокко, Ефіопія, Чилі.

Слід відмітити, що у зв'язку з проведенням бойових дій на Сході нашої держави немаловажними факторами зростання злочинності у країні, є наявність великої кількості зброї, вибухівки, боєприпасів, які знаходяться у вільному доступі, зростання кількості злочинів, вчинених ветеранами АТО/ООС у зв'язку з недостатньою реабілітацією та адаптацією. На думку фахівців саме недостатність роботи з реабілітації призвела до того, що 4703 особи, які брали участь у бойових діях в Афганістані та 149 ветеранів АТО/ООС було притягнуто до кримінальної відповідальності та відбувають покарання в місцях позбавлення волі [5, с. 74].

Викликає тривогу зростання кількості вчинених вбивств на замовлення з використанням вибухівки та вогнепальної зброї, де фігурантами по справах виступають колишні ветерани АТО/ООС. Ми вважаємо, що першим етапом даної роботи є визначення поняття особи злочинця, який має досвід участі у бойових діях у зв'язку з тим, що в цілому не можна розглядати окремий злочин та злочинність в цілому без її виконавців, тобто осіб, які вчиняють ці злочини. Визначення поняття особи злочинця даної категорії для теорії оперативно-розшукової діяльності є встановлення основних характеристик цієї особи, розробка конкретних заходів, спрямованих на викриття їх злочинної діяльності. Визначення особи злочинця даної категорії слід починати з розуміння поняття «особистість».

Погоджуючись з традиційною позицією вітчизняних вчених про те, що під «особистістю» слід розуміти сукупність соціально значимих якостей конкретної людини як члена суспільства, виступаючи суб'єктом різних видів діяльності, вступаючи у суспільні відносини з іншими представниками суспільства. «Особистість» злочинця формує суспільство, в якому він живе та той чи інший вид злочинної діяльності, яким він займається бо існують певні категорії злочинців: крадії, терористи, наймані вбивці, які ведуть іноді тривалий час злочинну діяльність, сприймають норми і правила злочинної субкультури як свої власні [4, с. 24-25].

Вітчизняними науковцями за особливості психічної регуляції злочинної поведінки було виділено декілька типів особи насильницького злочинця: розважливий – детально обмірковує всі етапи скоєння злочину, завбачливий; емоційний – здійснює злочини по волі почуттів; імпульсивний – скоює злочини в силу різкої реакції на обставини при високій нервово-психічній напрузі, в стані

сп'яніння [4, с. 37]. Разом із тим, за нашим переконанням, враховуючи результати аналізу матеріалів слідчої та судової практики, серед осіб, які мають досвід бойових дій спостерігається достатньо високий показник наявності психічних розладів (42,8%), серед яких домінують ПТСР (17,2%) та залежність від психоактивних речовин. У зв'язку з цим, можливим є виділення ще одного типу насильницького злочинця як: агресивно-насильницький, що скоює переважно особливо тяжкі злочини проти життя та здоров'я громадян, з негативно зневажливим ставленням до людської особистості, впевненістю, що тільки насильницькі дії є способом розв'язання конфлікту, це тип з глибокою психічною деформацією, яку він отримав беручи участь у бойових діях. На нашу думку вбивства, які вчинені особою, яка має досвід бойових дій, як правило відбуваються з використанням вогнепальної зброї чи вибухівки, якщо розбійний напад чи хуліганство то також з використанням зброї. Тому у структурі сучасних насильницьких злочинів, скоєних особами даної категорії стійку та значну частину складають таки їх види: умисне вбивство (вбивство на замовлення), умисне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, розбійні напади, незаконне позбавлення волі, торгівля зброєю.

Враховуючи вищевказане визначаючи поняття особи злочинця, який має досвід бойових дій можливо виділити такі особливі його риси як: особлива жорстокість, зухвалість, цинізм; ретельна підготовка до скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів; кримінальний розрахунок та холонокровність у період підготовки та під час вчинення злочинного посягання; висока зібраність, стійкість у подоланні перешкод при вчиненні злочину, наявність високого рівня маскування та конспірації; переконаність у безкарності, низький психологічний бар'єр перед вбивством людини, сприймання скоєння особливо тяжких злочинів, як виконання бойового завдання. За нашим переконанням, означені фактори є обов'язковими для врахування під час формування оперативно-розшукової характеристики злочинів, вчинених особами, що мають досвід бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. В. Діяльність підрозділів карного розшуку у районі проведення антитерористичної операції: питання правового регулювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 16–20.
2. Джужа О. М. Актуальність кримінологічного дослідження екстремальних умов (ситуацій), що сприяють злочинності під час проведення АТО / О.М. Джужа, А.В. Гаркуша. *Юридичний часопис. Національна Академія внутрішніх справ*. 2014. С. 27–36.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України. [Електронний ресурс]. URL.: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 31.08.2020).
4. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: учебное пособие. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.

5. Психологія бою: посібник / Грицевич Т. Л., Гузенко І. М., Капінус О. С. та ін.; за ред. А. М. Романишина. Львів: Видавництво «Астролябія», 2017. 352 с.

6. Теоретично-прикладні засади протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності у районі проведення антитерористичної операції : монографія / С.В. Албул, О.Ю. Анциферов, М.В. Стащак та ін.; за заг. наук. ред. С.М. Гусарова. Харків : Вид-во ХНУВС, 2015. 232 с.

7. The Development of Creative Thinking as a Tool of Social Adaptation of Teenagers with Behaviour Deviation / Borys A. Yakymchuk, Nataliia V. Hurtovenko, Svitlana M. Makarenko, Serhii V. Albul and Nataliia A. Dobrovolska // *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. Lifescience Global. 2019. Volume 7. Number 4. P. 274–281.

Єгоров С.О.

*В.о. завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КИШЕНЬКОВИМ КРАДІЖКАМ

В теорії оперативно-розшукової діяльності питання захисту прав і свобод громадян завжди були найбільш актуальним. Вжиті державними органами України заходи щодо приведення законодавства у відповідність із міжнародними стандартами, забезпечення прав громадян у різних сферах правоохоронної діяльності можуть дати реальні результати лише при створенні ефективного механізму й умов для їх реалізації. З огляду на важливість якісного нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, зважаючи на конституційний принцип верховенства права, необхідно враховувати специфіку правових відносин, що виникають у процесі оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України [1, с. 4].

Сучасні науковці визначають правовідносини в ОРД, як такі, що мають комплексний, двосторонній, а в деяких випадках і, багатосторонній характер, при цьому їх доцільно поділити за призначенням на такі групи:

- перша – це правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, усередині між собою та серед різних оперативних підрозділів правоохоронних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність чи які виконують правоохоронні функції (внутрішні, системні правовідносини);

- друга – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (оперативними підрозділами) та різними державними та недержавними установами, організаціями, підприємствами, засобами масової інформації і подібними структурами у зв'язку зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності;

- третя – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності на конфіденційній та інших основах;

- четверта – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які потрапили до поля зору оперативних підрозділів з інших причин, – задумують, готують чи вчиняють злочини, підозрюються у вчиненні злочинів, ухиляються від кримінального покарання, безвісно відсутні та інше;

- п'ята – правовідносини, які виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які захищаються в процесі її здійснення;

- шоста – правовідносини, що виникають у процесі використання оперативно-розшукових сил, засобів, методів та способів вирішення оперативно-розшукових задач для боротьби зі злочинністю та документуванню злочинної діяльності;

- сьома – правовідносини, що виникають у процесі проведення спеціальних оперативно-розшукових заходів;

- восьма – правовідносини, що виникають у процесі переведення оперативно-розшукової інформації із площини конспіративного провадження в офіційне;

- дев'ята – правовідносини, що виникають у процесі прокурорського нагляду та судового контролю за здійсненням оперативно-розшукової діяльності [3, с. 63].

Водночас, аналіз практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції дозволяє стверджувати, що в процесі оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам правовідносини, що її супроводжують, дозволяє стверджувати, що вказана класифікація правовідносин є доцільною, однак не слід забувати про те, що під час здійснення таких правовідносин працівники кримінальної поліції досить часто порушують права та свободи інших суб'єктів правовідносин. Вказане здебільшого відбувається через невиконання останніми положень нормативних актів, що регулюють процес оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам. Враховуючи вказане розглянемо які нормативні акти регулюють окреслені правовідносини та які існують при цьому проблемні питання.

Беззаперечно в першу чергу слід відзначити Конституцію України як основний акт регулювання оперативно-розшукової протидії кишенькових крадіжок [4]. Аналізуючи положення Конституції України можна дійти висновку, що з досліджуваної точки зору становлять інтерес в таких площинах:

- положення, що безпосередньо визначають права та свободи особи (зокрема, положення розділу II «Права та свободи та обов'язки людини та громадянина», в яких визначені основні права та свободи особи, які при здійсненні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій можуть піддаватись тимчасовим обмеженням, наприклад хоча ст. 30 Конституції України й закріплено, що кожному гарантується недоторканність житла, однак при проведенні обстеження житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них вказане право підлягає обмеженню Аналогічно в ст. 32 визначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення

конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, тобто законодавець одразу передбачає можливість обмеження вказаних прав [1, с. 14; 4];

- положення, що регулюють діяльність правоохоронних органів (не піддавати громадян катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, а також не піддавати медичним, науковим чи іншим дослідом; не піддавати арешту чи триманню вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду; «презумпція невинуватості» особи; тільки одне покарання за один вчинений злочин; одержання доказів тільки передбаченим законом способом; право особи відмовитись давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом) [4];

- положення, що регулюють право власності (в ст. 41 закріплено: право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; права приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним) [4].

Наступними слід розглянути нормативно-правові акти на рівні Законів України, що визначають правові засади оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам. Зокрема, слід відмітити:

1. Кримінальний процесуальний кодекс, який покликаний на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, тобто визначає порядок досудового та судового розслідування кримінальних правопорушень за фактом вчинення кишенькових крадіжок та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій при цьому [6];

2. Кримінальний кодекс України, що визначає як злочин кишенькові крадіжки та одночасно визначає відповідальність для працівників поліції за порушення прав та свобод людини під час здійснення заходів оперативно-розшукової протидії злочинності [5];

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає основні принципи оперативно-розшукової діяльності, в тому числі організаційні засади здійснення оперативно-розшукових заходів, що обмежують права та свободи особи під час протидії кишеньковим крадіжкам [7];

4. інші Закони України.

Також становлять інтерес положення відомчих нормативних актів, які в першу чергу, покликані визначати організаційно-тактичні засади протидії злочинності, в тому числі кишеньковим крадіжкам. Так, наприклад Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх

результатів у кримінальному провадженні визначає загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні. Однак в той самий час у вказаному нормативному акті закріплюється, метою вказаного акту є врегулювання загальних процедур організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що забезпечують додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, інших осіб, швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів, захисту особи, суспільства і держави [8].

Відмітимо, що серед відомчих нормативних актів окремого інтересу становлять положення нормативних актів закритого характеру, оскільки в них визначаються положення забезпечення прав та свобод людини під час здійснення ОРЗ та НСРД [2, с. 47].

Окремо слід відмітити, що результати аналізу думок респондентів свідчать про наявність неврегульованих питань щодо правового регулювання оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам та зокрема забезпечення прав та свобод особи при цьому. За нашим переконанням, сучасними проблемами правового регулювання досліджуваного питання є:

- неврегульованість можливості проведення заходів із використанням спеціальної техніки під час протидії кишеньковим крадіжкам;
- відсутність нормативного визначення виду злочинів – «кишенькові крадіжки»;
- недостатнє врегулювання питань використання конфідентів під час протидії кишеньковим крадіжкам.

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам характеризується наявністю проблемних аспектів, які потребують термінового пошуку теоретиками та практиками найбільш перспективних шляхів їх усунення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. В. Забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності (Серія: Теорія і практика ОРД): збірник нормативно-правових актів. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 32 с.
2. Шендрик В. В. Відомче нормативно-правове регулювання діяльності оперативних підрозділів ОВС України щодо попередження злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4 (55). С. 167–177.
3. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.
4. Конституція України : закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, А.В. Воронцов та ін.; за ред. д.ю.н., проф. В.О. Меркулової, д.ю.н., доц. В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 432 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

7. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби, міністерств фінансів та юстиції України від 16.10.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Корзун А.С.

*Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Грібов М.Л.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор*

ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОТИДІЇ МАСОВИМ ЗАВОРУШЕННЯМ

Масові заворушення належать до найбільш небезпечних кримінальних діянь, що посягають низку важливих, охоронюваних законом, суспільних відносин. Значну роль у протидії масовим заворушенням відіграють оперативні підрозділи правоохоронних органів. Завдяки притаманному їм негласному інструментарію та розвідувальному потенціалу вони мають змогу з високою результативністю вести боротьбу з даними проявами кримінальної активності. Для практичної реалізації цих можливостей необхідне відповідне наукове підґрунтя, якого сьогодні бракує. Одною з фундаментальних основ такого підґрунтя має стати розуміння змісту діяльності оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням.

Кримінальна відповідальність за організацію масових заворушень та активну участь у них встановлюється у ст. 294 КК України. Поняття натовпу (або юрби) законодавець у зазначеній статті не вживає. Відповідно, це поняття не знайшло свого тлумачення у КК України. Проте таке поняття постійно вживається і тлумачиться у кримінологічних дослідженнях, предметом яких є масові заворушення. При цьому виокремлюються різні види натовпу (традиційний та розумний [4]; звичайний та злочинний [3, с. 190]), що тягне за

собою і диференціацію масових заворушень, а відповідно і впливає на набір інструментів протидії даному прояву кримінальної активності.

Так традиційним та розумним натовпом вчиняються відмінні типи масових заворушень. Адже, як слушно зауважує М. М. Тараненко, заворушення, зазвичай, виникають двома шляхами:

1) стихійно (зазвичай, такі заворушення виникають в під враженням від якоїсь спонтанної неординарної події, чи конфлікту, який своєчасно не ліквідується, внаслідок чого зростає емоційна напруга населення, яка згодом може перерости в агресивні протиправні дії з боку його найбільш радикальної частини);

2) є ретельно організованими [5].

Організовані масові заворушення є керованими та вчиняються саме «розумним» натовпом. Тому оперативні підрозділи мають змогу завчасно виявляти ознаки готування масових заворушень та протидіяти їм. При цьому, обов'язковому урахуванню підлягають результати кримінологічних досліджень, які пояснюють природу даного виду злочинної діяльності, розкривають механізми її здійснення [6, 7 та ін.]. З іншого боку, теоретичною основою такої діяльності має виступати розуміння змісту протидії злочинам оперативними підрозділами.

Не вдаючись до дискусій з цього приводу, зазначимо, що підтримуємо концепцію розроблену М. Л. Грібовим та А. М. Черняком [2]. Засновуючись на ній, доходимо висновку, що протидія оперативними підрозділами масовим заворушенням є сукупністю заходів, що проводяться їх силами та засобами з метою запобігання даному виду злочинів, їх виявлення, припинення та розслідування. При цьому під запобіганням масовим заворушенням оперативними підрозділами Національної поліції слід розуміти їх діяльність, що перешкоджає формуванню задуму вчинення масових заворушень та (або) не допускає його втілення, навіть у формі готування або замаху на вчинення цих злочинів.

Ґрунтуючись на такому формулюванні, можна стверджувати, що можливості оперативних підрозділів Національної поліції із запобігання масовим заворушенням є дуже обмеженими. Адже стихійні масові заворушення, що вчиняються традиційним натовпом, виникають ситуативно у незначний проміжок часу. Масові ж заворушення, що вчиняються розумним натовпом, здебільшого, замислюються плануються та організовуються суб'єктами, головні з яких перебувають поза межами можливого профілактичного впливу підрозділів Національної поліції (спеціальні служби іноземних держав та організацій, транснаціональні олігархічні кланово-корпоративні структури). До того ж, вітчизняний законодавець, зазначивши, що обов'язком оперативних підрозділів є здійснення профілактики правопорушень не визначив жодних інструментів такої профілактики.

У науковій літературі визначають, що до заходів запобігання масовим заворушенням варто відносити:

а) інформування відповідних державних органів про виявлені факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, – з подальшим публічним оголошенням схем фінансування та підготовки масових заворушень, викриттям дійсних намірів їх замовників та організаторів;

б) направлення зібраних матеріалів, в яких зафіксовано фактичні дані про підготовку до масових заворушень до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Дані заходи здатні загальмувати підготовку до вчинення масових заворушень, яка вже розпочалася (і за яку цілком може наступити кримінальна відповідальність відповідно до ст. 14 та ст. 294 КК України). Але, оскільки такі заходи перешкоджають реалізації злочинного наміру, що вже почав втілюватися у життя суб'єктами організації масових заворушень, їх неможна назвати профілактичними або заходами запобігання таким заворушенням.

Крім того, аби реалізувати такі заходи, оперативні підрозділи мають одержати відповідну інформацію. Тобто спочатку необхідно виявити (розпізнати) ті ознаки підготовки масових заворушень, про які йшлося вище.

До заходів з виявлення підготовки до масових заворушень відносять наступні:

а) правоохоронний моніторинг соціальних мереж та діяльності ЗМІ в частині виявлення відкритих та прихованих закликів до масових протестів, нагнітання деструкції соціальної злагоди, використання вказаних мереж для організації акцій протесту;

б) аналіз інформації, з публічно доступних та конфіденційних джерел щодо: виділення значних сум грошових коштів формальним та неформальним громадським організаціям; придбання та виготовлення цим коштом прапорів, наметів, поліграфічної продукції, а також предметів, що можуть бути використані як знаряддя злочинів (бейсбольні біти, металева арматура й ланцюги, феєрверки тощо);

в) заходи з одержання первинної інформації щодо підготовки масових заворушень (оперативне впровадження до віртуальних та реальних соціальних спільнот, формальних та неформальних громадських організацій; негласне оперативне опитування; негласний оперативний огляд публічно доступних об'єктів та публічно недоступних місць з дозволу їх власників або користувачів; візуальне спостереження у публічно доступних місцях) [1].

З урахуванням кримінологічних особливостей організованих масових заворушень, слід погодитися, що названі заходи є ефективними елементами протидії даному виду злочинів, саме в частині виявлення ознак підготовки до їх учинення.

Згідно з обраним нами підходом, припинення масових заворушень оперативними підрозділами – це їх діяльність з недопущення масових заворушень які вже розпочався (у тому числі перешкоджання замаху та доведенню масових заворушень до кінця).

До заходів оперативних підрозділів з припинення масових заворушень у наукових джерелах відносять:

а) збирання та негайне передання підрозділам, компетенцію яких становить забезпечення громадського порядку силовими засобами, інформації щодо поведінки та намірів натовпу, найбільш активних учасників масових заворушень;

б) дезінформація і дезорганізація натовпу заздалегідь впровадженими у криміногеннонебезпечне середовище оперативними працівниками як через соціальні мережі, так і безпосередньо у натовпі [1].

Зазначені заходи вважаємо ефективним засобом припинення масових заворушень. Проте на сьогодні вони є незаконними, оскільки не відповідають вимогами ст. 19 Конституції України. Їх легітимізація можлива лише через запровадження відповідних положень до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Те саме стосується і заходів оперативних підрозділів, що проводяться у межах досудового розслідування масових заворушень які розпочалися і не були припинені. Адже, виходячи із ситуації, що складається, оперативні працівники повинні мати змогу на законних підставах за власним рішенням проводити документування дій організаторів та активних учасників таких заворушень та вживати заходів для їх встановлення шляхом проведення за ними спостереження у публічно доступних місцях з використанням фотографування, відеозапису та спеціальних технічних засобів для спостереження.

Отже наразі необхідним є внесення змін і доповнень до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та до КПК України в частині розширення повноважень оперативних підрозділів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грібов М. Л. Заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: міжнар. наук.-практ. конф. (18 квіт. 2019 р., м. Харків). ХНУВС, 2019. С. 66–68.
2. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51.
3. Гусак Т. П. Протидія злочинним діям, що вчиняються особами у складі натовпу: дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.08. К. 2015. 258 с.
4. Сундиев И. В. Социальные технологии в массовых беспорядках как средство локализации «управляемого хаоса» [Электронный ресурс]. URL: <http://sartraccc.ru/Pub/socialthno.htm>
5. Тараненко М. М. До питання організації масових заворушень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 3 (19) 2013. С. 161–167
6. Ives B, Lewis JS. From Rallies to Riots: Why Some Protests Become Violent. *Journal of Conflict Resolution*. 2020; № 64(5) p. 958-986.
7. Martin Purbrick (2019) A report of the 2019 Hong Kong protests, *Asian Affairs*, № 50:4. P. 465-487

Лісіцина Ю.О.

*Доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ»

Враховуючи специфіку складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України, слід звернути увагу на три групи інтересів: 1) інтереси держави, оскільки досліджуваний склад злочину посягає на одну із гілок влади, а саме на судову; 2) інтереси суспільства, оскільки злочинне діяння сприяє формуванню негативного відношення до судової системи і недовари до неї; 3) інтереси особи, оскільки злочинні дії порушують права учасників процесу.

Як зазначають, В.М. Лебедєв та Ю.І. Скуратов, в умовах змагального процесу вірогідність надання суду сфальсифікованих доказів є досить великою, вкрай небажаною і небезпечною [1, с. 765]. Як слушно зазначає А.В. Наумов, суспільна небезпека фальсифікації доказів полягає в тому, що вона може призвести до винесення неправосудного вироку чи рішення по справі [2, с. 720].

Поряд з цим, діяння, пов'язані з фальсифікацією доказів суттєво знижують авторитет правоохоронної і судової систем в цілому.

Склад злочину, що передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання законодавець розмістив в Розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України.

В юридичній енциклопедії термін «правосуддя» тлумачиться, як діяльність суду у встановленому законом процесуальному порядку із розгляду і вирішення віднесених до його компетенції господарських, цивільних, адміністративних, кримінальних справ з метою забезпечення охорони прав та свобод людини та громадянина, а також прав законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави [3, с. 50-51].

Приналежність правосуддя до виключно судової діяльності впливає і з закріпленої в ст. 124 Конституції України, норми проте, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Разом з тим, в Розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» розташовані норми, які покликані охороняти не лише інтереси суду, а охороняють державні органи, які сприяють діяльності суду та здійснення правосуддя – органи досудового розслідування та органів, які забезпечують виконання судових рішень.

Розміщення в Розділі XVIII норм, що покликані охороняти діяльність органів досудового розслідування та органів, які забезпечують виконання покарань не викликають сумніву. Оскільки, як слушно зазначає В.О. Навроцький, суд не може належним чином діяти без взаємодії з органами, які готують матеріали кримінального провадження до суду (досудове слідство, прокуратура) та органів, які виконують судові рішення. Відтак, як зазначає вчений, справедливність, об'єктивність та законність правосуддя не може бути забезпечена, якщо відповідні досудові органи будуть діяти з порушенням закону [4, с. 7-8].

У зв'язки з цим, з метою належної охорони органів, які сприяють ефективному здійсненню правосуддя, пропонується назву Розділу XVIII викласти у такій редакції: «Злочини проти правосуддя та органів, які сприяють його вчиненню».

Таким чином, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 373 КК України є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя та нормальної діяльності органів, які сприяють його вчиненню.

Основним безпосереднім об'єктом даного складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність у частині додержання норм кримінального процесуального закону, що регламентують порядок допиту, а його обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують безпеку, здоров'я, честь та гідність особи, її права та інтереси.

Склад злочину, передбаченого ст. 373 КК України є предметним, оскільки його предмет безпосередньо передбачено в диспозиції його статті, зокрема, таким предметом є показання.

Окрім предмета злочину, обов'язковою ознакою даного складу злочину є також потерпілий - особи, яких допитують під час проведення досудового розслідування. При цьому до таких осіб можна віднести: свідка; потерпілого; підозрюваного. І навпаки, не є потерпілими інші особи, такі, як обвинувачений; адвокат; експерт; спеціаліст; перекладач, цивільний позивач, цивільний відповідач, понятий.

Досліджуючи об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України, можна виділити наступні обов'язкові ознаки об'єктивної сторони даного складу злочину: суспільно-небезпечне діяння – примушування; спосіб вчинення злочину – шляхом незаконних дій, а також із застосуванням насильства або із знущанням над особою, за відсутності ознак катування; обстановка вчинення злочину – при проведенні такої слідчої дії, як допит.

Склад злочину «Примушування давати показання» може бути вчинений лише шляхом активних дій, що полягають у примушуванні, під яким слід розуміти незаконний вплив на психіку людини, що може полягати у застосування психічного насильства, або поєднане із погрозою засотувати фізичне насильство внаслідок чого людина не здатна діяти відповідно до своєї волі, а змушена виконувати дії, або обмежитись у вчиненні певних дій, які їй нав'язують.

Як вже зазначалось, до способів вчинення даного злочину належить вчинення незаконних дій та застосування насильства або знущання над особою, за відсутності ознак катування. До таких незаконних дій, що є способом примусити давати показання можна віднести: погроза ініціювати застосувати такий запобіжний захід, як тримання під вартою; погроза розголошення відомостей, які ганьблять особу, погроза, що може містити наслідки для майна особи; приниження гідності допитуваної особи (такі діяння можуть проявлятись, наприклад, в застосуванні образливих слів щодо допитуваного); обіцянки (наприклад закриття кримінального провадження; звільнення під варти); підкуп допитуваного; задобрювання (наприклад, пропонування наркотичних засобів чи

психотропних речовин; використання уразливого стану допитуваної особи, застосування щодо неї гіпнозу.

Під насильством, як способу вчинення примушування давати показання розуміється застосування саме фізичного насильства, а не психічного, адже психічне насильство охоплюється примушуванням, як суспільно-небезпечне діяння в ст. 373 КК України. Відтак, до фізичного насильства варто віднести вплив на тіло особи, що може полягати у нанесенні побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Знущення над особою, як ще один спосіб вчинення даного злочину передбачає принизливе ставлення до допитуваної особи, що принижує її честь та гідність.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України є його обстановка. Такою, зокрема є під час проведення такої слідчої дії як допит. Крім цього, враховуючи суб'єктів цього складу злочину, іде мова про допит який здійснюється на стадії досудового розслідування. Враховуючи зміст статті, передбаченої ст. 224 КПК України, до обстановки складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України слід віднести не лише вчинення відповідних незаконних дій під час допиту, але і під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Суб'єкт злочину ст. 373 КК України безпосередньо вказано в диспозиції даної статті. Ними, зокрема є: прокурор; слідчий; працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Прокурор та слідчий, будучи уповноваженими проводити досудове розслідування виступають службовими особами, а відтак є спеціальним суб'єктом примушування давати показання.

Щодо такого суб'єкта, як працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, думається він також є спеціальним суб'єктом. Так, відповідно до ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи уповноважені здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Крім того, як зазначається в ч. 2 цієї статті, під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого та мають право здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись з клопотаннями до слідчого чи прокурора.

Таким чином, суб'єкт злочину складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України є спеціальний, ним є прокурор, слідчий та працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Щодо суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 373 КК України, даний злочин вчиняється лише з прямим умислом. Примушуючи давати показання при допиті, прокурор, слідчий, працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність усвідомлюють, що вчиняють незаконні дії і бажають так вчиняти.

Щодо мотиву та мети даного злочину, диспозиція не містить обов'язкової вказівки на такі, а відтак, мотив і мета примушування можуть мати різний

характер: наприклад, бажання просування по кар'єрі, особисті мотиви тощо. Враховуючи відсутність мотиву та мети в диспозиції зазначеної статті, вони аж ніяк не впливають на кваліфікацію дій особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. Москва, 2000. 1045 с.
2. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. А.В. Наумова. Москва, 1996. 1078 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. /редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т.5. 736 с.
4. Навроцький В.О. Злочини проти правосуддя : лекції для студентів юридичного факультету. Львів : Юридичний факультет ЛДУ ім. Франка. 1997. 48 с.

Мукоїда Р.В.

*Професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глобальна боротьба з тероризмом повинна вестися на основі поваги прав людини і законності. Для цього необхідно розробляти такі національні контртерористичні стратегії, які допомагали б запобігати актам тероризму, переслідувати тих, хто несе відповідальність за такі злочинні діяння, і заохочувати і захищати права людини та принцип верховенства права. Вони повинні передбачати заходи щодо усунення умов, що сприяють поширенню тероризму, таких як неповагу закону і порушення прав людини, етнічна, національна та релігійна дискримінація, політична ізоляція і соціально-економічна маргіналізація; заохочувати активну участь і лідерство громадянського суспільства; засуджувати порушення прав людини, забороняти їх в національному законодавстві, оперативно розслідувати їх і притягати до відповідальності винних, а також вести профілактичну роботу; і приділяти належну увагу правам жертв порушень прав людини, наприклад, в плані реституції і компенсації.

Попередження тероризму і боротьба з ним, а також заохочення і захист прав людини і основних свобод є обов'язком держави. Загальнодержавна система протидії тероризму являє собою сукупність суб'єктів протидії тероризму і нормативних правових актів, що регулюють їх діяльність з виявлення, попередження (профілактики), припинення, розкриття та розслідування терористичної діяльності, мінімізації та (або) ліквідації наслідків проявів тероризму. Однак для успішної боротьби з тероризмом державі необхідна широка підтримка з боку громадськості, в тому числі з боку громадянського суспільства та ділових кіл. Зростає розуміння того, що і громадськість в цілому, і окремі спільноти є зацікавленими сторонами і партнерами в боротьбі з тероризмом, а не

пасивними об'єктами правоохоронної діяльності. Таке співробітництво, спрямоване на побудову партнерських відносин між поліцією, іншими державними органами та місцевими громадами з метою превентивного вирішення проблем, може внести відчутний і довгостроковий вклад в більш масштабне стратегічні зусилля щодо попередження тероризму.

Однак у керівництва поліції повинні бути реалістичні очікування щодо результатів, які взаємодія поліції з населенням може дати з точки зору вирішення цієї досить складної і багатопланової проблеми. Робота поліції з населенням не може розглядатися як окремий інструмент з попередження тероризму. Вона повинна бути частиною комплексної, узгодженої та заснованої на дотриманні прав людини стратегії по боротьбі з тероризмом у всіх його формах і проявах, а також повинна сприяти ліквідації умов, що сприяють тероризму.

Переваги, які взаємодія поліції з населенням дає з точки зору боротьби з тероризмом, виникають в процесі цієї взаємодії за умови дотримання принципів демократії в роботі поліції. До потенційних переваг відносяться: забезпечення дотримання прав людини і верховенства права в роботі поліції; поліпшення громадської думки про поліцію і взаємодії суспільства з поліцією; поліпшення комунікації поліції з суспільством з питань боротьби з тероризмом; підвищення пильності і стійкості суспільства; досягнення більш глибокого розуміння поліцією потреб і проблем місцевих громад як основа більш ефективної взаємодії та співпраці поліції з суспільством; виявлення і вирішення проблем і скарг, пов'язаних з безпекою населення; своєчасне виявлення і реагування на критичні ситуації; поліпшення взаємин між поліцією та особами, які уникають контакту з поліцією або ще не залучених до взаємодії.

Те, як і в якій мірі взаємодія поліції з населенням може сприяти боротьбі з тероризмом, залежить від рівня довіри і готовності до співпраці між поліцією і суспільством. Для того щоб завоювати або відновити довіру громадськості, роз'яснити представникам спільнот їх роль в взаємодії з поліцією і продемонструвати суттєві переваги, які вони отримають від цієї взаємодії, поліції може знадобитися багато часу і зусиль. Найкращим способом для досягнення цієї мети є залучення місцевого населення до вирішення актуальних проблем громадської безпеки, які необов'язково пов'язані з попередження тероризму.

При використанні інструментів взаємодії поліції з місцевим населенням з метою попередження тероризму потрібне ретельне планування і підготовка, спрямовані на те, щоб не підірвати самі принципи цієї роботи, а також довіру і підтримку з боку населення, до яких прагне поліція.

*Назаренко І.В.**Професор кафедри ОРД та РЗ факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ В МІСЦЯХ, ЩО ПРИЗНАЧЕНІ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ

Статистичні дані свідчать, що за останні декілька років кількість осіб, що вживають та збувають наркотичні речовини значно збільшилась. В той же час, практика протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів вказує на те, що також розширюється їх «ринок» збуту, зокрема наркотичні засоби все частіше поширюються в місцях масового збору населення (в 79 % - молоді), що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Вказане пов'язано із декількома причинами, серед яких, по-перше, скупчення в одному місці великої кількості осіб одночасно задля отримання емоцій, в тому числі адреналіну. По-друге, здебільшого в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, в більшості випадків, збираються особи віком від 14 до 22 років, які легко піддаються сторонньому впливу, віянням «моди» на спосіб життя, стиль, поведінку. Так, наприклад, більшість із респондентів вказали, що вперше спробували наркотичні речовини у місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Діти та підлітки проводять значну частину свого часу саме в таких місцях: навчальних закладах, розважальних або спортивних гуртках, закладах культурно-спортивного розвитку та відпочинку тощо. Тобто, місця, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів відіграють важливу роль у створенні умов для здобуття ними знань, формуванні ставлень та виробленні навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти ризикам для здоров'я особи, наприклад, пов'язаних із вживанням наркотиків. У той же час, статистика відкрито свідчить про збільшення фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені саме для проведення навчальних і культурних заходів. Отже, перед правоохоронцями нашої держави стоїть завдання протидії вказаному виду злочинної діяльності. Водночас, як свідчить правоохоронна практика, одним із найдієвіших способів такої протидії є проведення оперативно-профілактичних заходів працівниками кримінальної поліції. Враховуючи вказане, розглянемо, окремі організаційні аспекти їх проведення.

Взагалі, профілактичні заходи (далі – ПЗ) - це дії поліції, спрямовані на недопущення правопорушень та запобігання їх учиненню, ліквідацію причин та умов, що їх викликають [1]. Разом з цим, відповідно до діючого законодавства така діяльність поліцейських, під час проведення ПЗ, будується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

Слід відзначити, що в практичній діяльності ПЗ знаходять своє відображення в рамках проведення профілактичних операцій. Зокрема, на території нашої держави щорічно проводиться більше двох десятків різнопланових профілактичних операцій, направлених на протидію злочинності. Так, наприклад, на протязі більше 10 років на території нашої держави з метою протидії незаконному обігу наркотичних речовин проводиться оперативно-профілактична операція під умовною назвою «Мак» [2; 3], під час якої правоохоронці виявляють та знищують нелегальні посіви нарковмісних рослин маку та конопель, а також перекриватимуть канали надходження цих рослин до споживачів наркотиків.

В той же час, практика свідчить, що проведення профілактичних операцій відбувається в декілька етапів: підготовчий, практичний, підведення підсумків. Розглянемо їх детальніше.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що підготовчому етапу проведення профілактичних операцій передуює - прийняття рішення про проведення профілактичних заходів, що в практичній діяльності здебільшого формується під час аналізу стану протидії конкретному виду злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних речовин, визначаються причини, що призвели до низького рівня протидії злочинності, особи, які відповідають за проведення профілактичних заходів та заходи, обов'язкові для їх проведення, що у 89,9 % випадків виражається в Рішеннях колегії керівництва НП країни, ГУНП в областях тощо.

Після прийняття рішення про необхідність проведення ПЗ розпочинається підготовчий етап, зокрема шляхом розробки та підписання наказу про проведення ПЗ. Як відзначено в Порядку організації проведення профілактичних заходів, затвердженого наказом НП України від 27.12.2016 № 1377, підставою для проведення ПЗ є наказ за підписом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки (у разі проведення загальнодержавних профілактичних заходів), або за підписом начальника Головного управління або особи, яка виконує його обов'язки, виданий відповідно до наказу Національної поліції України або з ініціативи ГУНП (у разі проведення заходів на регіональному або місцевому рівнях) [1]. Водночас, вказаним нормативним актом визначено, що наказ розробляється з урахуванням:

- вимог нормативно-правових актів та інших документів, у яких Національну поліцію України визначено виконавцем або співвиконавцем заходів;
- результатів моніторингу стану превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню, розкриття та розслідування правопорушень, ужиття, у межах компетенції, заходів щодо їх усунення.

Під час підготовки наказу про проведення загальнодержавних та регіональних ПЗ строки їх проведення обов'язково узгоджуються з керівництвом Національної поліції України, ДОАЗОР та всіма зацікавленими сторонами [1].

Після видання наказу, розробляється план, у якому зазначається:

- дата початку та строки проведення підготовчого і практичного етапів (кількість діб), періодичність надання звітів та підбиття підсумків;
- конкретизовані завдання виконавцям на кожному окремому етапі

проведення ПЗ зі сторонами їх виконання;

- порядок обміну інформацією між ініціатором проведення заходів та ГУНП;
- способи координації дій органів і підрозділів поліції, що взаємодіють із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами [1].

Водночас, в плані визначаються строки проведення заходів, відповідальні особи за кожний пункт плану, порядок аналізу та узагальнення відомостей, що отримані в результаті проведення ПЗ тощо.

Разом з цим, практика свідчить, що від якості складання такого плану залежить безпосередньо кінцевий результат проведення ПЗ. На підставі вказаного плану в територіальних органах поліції розроблюються власні плани проведення ПЗ, направлені на протидію злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних засобів, які в 97, 8 % є ідентичними до первинного плану ПЗ (відрізняються лише особливості території обслуговування та оперативної обстановки на ній). В той же час, слід підкреслити, що на цій стадії негативним моментом є те, протягом багатьох років плани проведення загальнодержавних ПЗ є незмінними.

Вказаними заходами закінчується підготовчий етап проведення ПЗ та розпочинається практичний етап, який включає в себе проведення конкретних заходів, направлених на протидію злочинності, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє констатувати, що у 78,9 % випадків практичний етап полягає у проведенні різного виду заходів, які в залежності від кінцевої мети (виду злочинної діяльності), можуть варіюватись. Зокрема, при проведенні ПЗ, направлених на протидію досліджуваному виду злочинів такими заходами є:

1) заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», які не обмежують конституційні права громадян та не потребують дозволу суду;

2) спільні заходи оперативних та іншими підрозділів НП України, направлені на відпрацювання місць перебування осіб, що становлять оперативний інтерес, а саме:

- спільне патрулювання із працівниками патрульної поліції місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів;
- перевірка за місцем мешкання раніше засуджених осіб за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків разом із підрозділами превентивної поліції;
- перевірка місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів на наявність в них наркотичних речовин за допомогою використання можливостей службової собаки;
- проведення заходів із залученням негласних позаштатних працівників, направлених на отримання первинної оперативно-розшукової інформації.

Під час проведення вказаних заходів, відповідальним працівником в кожному підрозділі, що визначені відповідальними за проведення ПЗ щодобово (в 96,7 % випадків) складаються звіти про проведення заходів, здебільшого по

наростаючій, із зазначенням конкретних проведених заходів та їх результатів та передаються до підрозділу, на який покладено обов'язок по узагальненню відомостей та підбиття підсумку.

Після закінчення проведення практичного етапу ПЗ визначений відповідальним за них підрозділом узагальнюються всі показники роботи, проведені заходи та їх результати та складається відповідний документ (рапорт, доповідна записка тощо) на ім'я особи, яка призначила проведення ПЗ із зазначенням результатів проведення ПЗ, допущених недоліків та пропозицій щодо їх усунення.

На останок, слід відмітити, що ПЗ, направлені безпосередньо на профілактику досліджуваного виду злочину на території нашої держави не проводяться, що, на нашу думку, є значним прорахунком з боку держави. Однак, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що в загальному вигляді алгоритм організації проведення ПЗ, направлених на оперативно-розшукову протидію наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, має наступний вигляд: 1) аналіз оперативної обстановки, виявлення умов та причин, що сприяють її погіршення, заходів, що є перспективними для їх усунення, відповідальної служби за вказаний напрямок діяльності; 2) підготовка та підписання наказу про проведення ПЗ; 3) розробка плану проведення ПЗ, визначення конкретних заходів, відповідальних за їх проведення осіб, строків проведення, тощо; 4) проведення практичних заходів, направлених на профілактику злочинності; 5) підведення підсумків та одночасного прийняття рішення щодо доцільності повторного проведення аналогічних ПЗ, 6) визначення позитивних та негативних моментів проведених ПЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів : наказ Національної поліції України від 27.12.2016 №1377
2. Оперативно-профілактична операція «Мак» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.3849.com.ua/news/1669617>
3. На Сокальщині стартувала комплексна оперативно-профілактична операція «Мак» [Електронний ресурс]. URL: <https://sokalfm.com/?p=12526>

Оголенко А.В.

*Начальник відділу режимно-секретного забезпечення
Національної академії внутрішніх справ
старший лейтенант поліції*

ДЕЯКІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПРОТИДІІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЛОЧИННИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Як свідчить аналіз практики, законотворець обмежив у правах підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначивши ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] такою, у якій норми по своїй

суті є відсильними до норм, закріплених відповідними статтями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України [2]. Отже, за час застосування КПК України практикою виявлено низку важливих факторів, які безпосередньо впливають на ефективність, оперативність та якість досудового розслідування.

Прогалини законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності взагалі та зокрема щодо здійснення окремих ОРЗ та НСРД, які тимчасово обмежують права людини, викладення термінів, які не мають однозначного тлумачення й застосування в юридичній практиці, неузгодженість правових норм різних галузей права значно ускладнюють належне використання спеціальних технічних засобів у протидії злочинності, а також при певних умовах можуть призвести до необґрунтованого обмеження прав і свобод людини.

Враховуючи викладене, для ефективної протидії кримінальним правопорушенням потребує нового визначення поняття «оперативно-розшукова діяльність», яке повинно більш чітко розкривати форми її реалізації, а також за змістом включати не тільки проведення оперативно-розшукових заходів, але й негласних слідчих (розшукових) дій, і роботу з особами які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами, серед яких доцільно виділити «викривачів» не тільки як осіб, що викривають факти корупційних правопорушень, а також інші кримінальні правопорушення, зокрема, вчинені членами злочинних груп та злочинних організацій.

Потребує на законодавчому рівні усунення існуючої правової колізії, через яку сьогодні неможливо чітко розмежувати права оперативних підрозділів які визначені у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та оперативно-розшукові заходи і негласні слідчі (розшукові) дії, які вони можуть застосовувати, для цього необхідно:

а) надати визначення поняття оперативно-розшукових заходів, а саме:

оперативно-розшукові заходи – це заходи зі спеціально встановленими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України порядком та умовами їх проведення система дій, спрямованих на використання оперативно-розшукових засобів та методів, що здійснюють у межах своєї компетенції оперативні підрозділи, із метою вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності та забезпечення кримінального судочинства.

б) закріпити виключний перелік оперативно-розшукових заходів, провести їх класифікацію на ті, які проводяться на підставі ухвали слідчого суду, які виключно прокурор приймає рішення про їх проведення та за рішенням керівника оперативного підрозділу.

Наразі існує ряд проблем, які потребують урегулювання, як на рівні законодавства, так і на рівні інститутів окремих органів виконавчої влади. Зокрема це стосується питань проведення НСРД та ОРЗ до постановлення ухвали слідчого судді, дострокового припинення НСРД, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних, слідчих підрозділів (кримінальний аналіз) та отримання інформації про зв'язок, використання несправжніх (імітаційних) засобів та інше.

Для врегулювання низки проблемних питань при проведенні НСРД, нормативно-правового регулювання цієї сфери діяльності НПУ, НАБУ, ДБР та

низки інших органів нагальною є потреба у виданні в новій редакції Інструкції про організацію проведення негласних слідчих розшукових дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

За умови реалізації зазначених пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення оперативно-розшукового законодавства відбудеться сприйняття європейського та міжнародного досвіду і значно підвищиться ефективність досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2020)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2020).

Осуховський Р.В.

*Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

РОЗРОБКА УЧАСНИКІВ НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ІЗОЛЯЦІЇ

У зв'язку із збройною агресією на Сході нашої держави, склалися обставини, що унеможливають діяльність представників державних органів на тимчасово окупованих територіях. Це, серед іншого, торкнулося досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, не має можливості проведення огляду місця події. Обшук та огляд проводяться лише у випадку, якщо речові докази перебувають на підконтрольній території. Також обмежена можливість проведення допиту свідків. Не має можливості здійснювати негласну слідчу (розшукову) дію (НСРД) спостереження за особою, річчю або місцем, безпосередньо на місці скоєння кримінального правопорушення.

Кількість осіб у діях яких на теперішній час вбачаються ознаки скоєння кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК України, рахується десятками тисяч. Навіть якщо у матеріалах кримінального провадження вже наявна інформація щодо таких осіб, враховуючи кількість особового складу правоохоронних органів, задокументувати злочинну діяльність зазначених осіб, доки вони перебувають на непідконтрольній території, майже не можливо.

У більшості випадків, осіб вищезазначеної категорії правоохоронні органи затримують на підконтрольній території, та починається збір доказової бази для притягнення до кримінальної відповідальності за участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях.

За таких обставин особливого значення набуває діяльність оперативних підрозділів, які, мають можливість негласного одержання інформації, необхідної для встановлення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження. Йдеться не лише про негласні (розшукові) розшукові дії, а й про

інструменти які видатні вітчизняні науковці відносять до засобів кримінальної розвідки [1].

Одним з ефективних інструментів оперативних підрозділів з негласного одержання необхідних відомостей є оперативна розробка осіб в умовах ізоляції.

Даний метод до теперішнього часу не знайшов закріплення у відкритих нормативно-правових актах. Тлумачення та методика проведення таких заходів відображені у підзаконних актах з обмеженим доступом, а також у художній літературі та наукових публікаціях. Увагу унормуванню оперативних розробок осіб в умовах ізоляції приділяв М.Л. Грібов, який визначив проблеми законодавчого врегулювання цієї діяльності, та надав пропозицію щодо їх унормування у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Оперативна розробка осіб в умовах ізоляції полягає в негласному опитуванні затриманих або узятих під варту осіб з метою одержання відомостей, які мають значення для виконання завдань кримінального провадження. Таке опитування проводиться безпосередньо в приміщенні для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону. Його здійснюють під виглядом інших затриманих або взятих під варту, які утримуються в тому самому приміщенні:

1) особа, спеціально залучена для цього слідчим у порядку ст. 275 КПК України;

2) штатний негласний працівник оперативного підрозділу або позаштатний конфіденційний працівник оперативного підрозділу (за дорученням слідчого, погодженого з прокурором, або за дорученням прокурора оперативному підрозділу) [2].

Також у своїй статті М.Л. Грібов надає способи фіксації отриманої інформації шляхом проведення НСРД, аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), або аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України).

Дійсно, наведені способи фіксації найбільш доцільно використовувати, тому що у випадку використання цієї інформації у процесі доказування в рамках кримінального провадження, та фіксації шляхом проведення допиту особи яка перебувала в одному приміщенні з розроблюваною особою можуть виникати певні ризики. По-перше це розкриття інформації щодо особи яка негласно співробітничав з правоохоронними органами, а по-друге отриману інформацію негласний співробітник може спотворювати з різних причин.

Але під час практичного здійснення цих заходів для документування учасниківне передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, виникають певні складнощі, які перш за все обумовлені нестачею часу для фактичного здійснення в рамках правового поля зазначених НСРД.

Суб'єктом надання дозволу на проведення НСРД передбачених ст. 260 та ст.270 КПК України є виключно відповідний слідчий суддя, який постановляє ухвалу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. З моменту прийняття рішення про необхідність проведення НСРД, до отримання дозволу на проведення НСРД та надання доручення на його проведення спливає щонайменше дві доби, тому що клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії підлягають засекреченню [3], а

стосовно документів з обмеженим доступом існує окремий порядок діловодства. І якщо особа була затримана у порядку ст.208 КПК України, то на момент отримання доручення оперативним підрозділом, її вже або звільнено з ізолятора тимчасового тримання, або доправлено до слідчого ізолятору.

У Кримінальному процесуальному кодексі України передбачено порядок проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді. У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді [4]. Але крім обов'язкових вимог зазначених у ст.250 КПК України також кримінальним процесуальним законодавством визначені лише дві негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться до постановлення ухвали слідчого судді, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем.

Підводячи підсумки, зазначимо, що проведення оперативна розробка осіб в умовах ізоляції – це досить ефективний засіб отримання відомостей про осіб, події та факти які мають значення для кримінального провадження. Для забезпечення можливості більш ефективного використання відомостей, одержаних в процесі ВКР, необхідно внести зміни до КПК України. Ці зміни мають полягати у законодавчому унормуванні оперативних розробок осіб в умовах ізоляції, а також у розширенні переліку НСРД які можуть проводитися до постановлення ухвали слідчого судді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. В. Методологія кримінальної розвідки: теоретико-праксеологічний дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 34–37.
2. Грібов М. Л., Шевченко Т. В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 404–407.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації ДПС України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).

Павлов Д.М.

*Начальник кафедри Інституту Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, доцент*

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ

Термін «фінансові розслідування» активно вживають міжнародні організації, створені для боротьби з відмиванням коштів, серед яких FATF, CFATF тощо. Крім того, у розвинених країнах звичною практикою є обов'язкове проведення фінансового розслідування паралельно, наприклад, із документування діяльності злочинних угруповань зі збуту наркотичних засобів (США). Це і норма, і алгоритм дій. Ідеться, зокрема, про посадові злочини, які належать до корупційних правопорушень, тим більше у сфері господарської діяльності. У загальному значенні фінансові розслідування тлумачать як збирання, закріплення, усебічний розгляд, вивчення фінансової звітності та відстеження фінансових операцій, що спрямовані на виявлення протиправних діянь, пов'язаних з отриманням, використанням або розподілом фінансових ресурсів, наприклад, підробка цінних паперів або грошей, відмивання грошей, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо [1, с. 9-10].

Розглядаючи боротьбу із злочинністю як багатоаспектний, комплексний та системний процес, слід враховувати, що важливою умовою результативності цієї діяльності є мінімізація економічного ефекту та прибутку від протиправної діяльності. Як відзначає Хосе Мануель Колодрас, фінансові розслідування – це «комплекс розслідувань, спрямований на пошук активів (включаючи права), що належать фізичній чи юридичній особі (компанії). Ці розслідування мають на меті конфіскацію цих активів і таким чином встановлення економічної відповідальності за вчинення злочину [2]. Можливо це за допомогою конфіскації активів, вжиття передбачених законодавством заходів боротьби з відмиванням коштів, штрафів, стягнення фіскальної заборгованості, пред'явлення й стягнення вимог про відшкодування / компенсацію збитків. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 року № 263. Суттєво, що виявлення та фіксування активів під час розслідування, підвищує також шанси потерпілого на отримання реальної компенсації за ту шкоду, яку він міг зазнати внаслідок протиправних діянь.

Фінансові розслідування можуть надати інформацію щодо масштабу злочинної діяльності організованої групи та інших організованих груп, які пов'язані між собою злочинною діяльністю. Така інформація не завжди має доказове значення у конкретній справі, але вона є надзвичайно важливою для розуміння «ландшафту злочинності», структури організованих злочинних груп, їх учасників, пов'язаних юридичних осіб, а також сфери їх діяльності. Аналіз цієї інформації може бути

використаний у ході стратегічного аналізу для оцінки найбільш небезпечних для суспільства сфер злочинності, визначення пріоритетів діяльності правоохоронного органу, а також для правильного розподілу ресурсів) [3].

Фінансове розслідування можна віднести до окремого виду негласних слідчих (розшукових) дій, тому його необхідно проводити відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої спільним Наказом ГПУ (МВС, СБУ, адміністрації Державної прикордонної служби України, МФУ, МінЮст України) від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 та відповідно до КК України та КПК України (після внесення відповідних змін та доповнень).

Слідчі дії в межах фінансового розслідування повинні бути спрямовані на якнайшвидше отримання фінансової інформації, що містить банківську таємницю, за операціями що пов'язані з предметом фінансового розслідування.

В межах фінансового розслідування можуть бути використані дані, отримані в результаті розшукових слідчих дій безпосередньо слідчими, а також належним чином легалізовані матеріали оперативно-розшукових заходів, підготовлені іншими фахівцями, що залучаються до проведення фінансових розслідувань.

Під час проведення масштабних і складних фінансових розслідувань важливо зібрати багатoproфільну або цільову групу фахівців, що є передумовою забезпечення ефективного розслідування, передачі кримінального провадження до суду та здійснення конфіскації. Слід розробити стратегічний підхід з питання внутрішньовідомчої та міжвідомчої взаємодії для того, щоб забезпечити обмін інформацією всередині відомств та між ними, а також із зарубіжними колегами.

До багатoproфільних груп може бути включено різних фахівців, зокрема слідчих з фінансових злочинів, фінансових аналітиків, фахівців у сфері бухгалтерії, фахівців з інформаційних технологій, управління активами, а також прокурорів. Експерти можуть бути відряджені або залучені з інших відомств, таких як Державна служба фінансового моніторингу України, Державна податкова служба України, Офіс Генерального прокуратура або навіть залучені з приватного сектору [1].

Аналіз іноземного досвіду вказує на те, що інформатори як джерело оперативних даних залишаються одним з ключових інструментів отримання інформації для правоохоронних органів, особливо у справі протидії діяльності мереж з відмивання грошей, проникнути в які дуже важко. Добровільне інформування охоплює всі випадки, коли певна особа звертається до відповідних органів і надає інформацію, яка може допомогти в розслідуванні. Здебільшого йдеться про інформаторів-викривачів, потерпілих або невдоволених співників. Інформація, надана в такий спосіб, може мати вирішальне значення для успішного розслідування, оскільки вона може забезпечити отримання «інсайдерської» інформації про діяльність злочинних мереж, а також відкрити нові напрямки для слідства, що може привести до отримання додаткових доказів.

Хоча інформація, надана такими особами, і може бути безцінною, важливо підходити до неї з певною обережністю, особливо під час оцінки мотивів такого

інформатора, адже інформація, що вводить в оману, або помилкова інформація може скомпрометувати і зіпсувати весь хід розслідування.

Застосовуючи ці поради на прикладі справи корумпованого посадовця, такі розвіддані можуть приймати форму інформації, отриманої від викривача, який працює в тому ж державному органі і також має доступ до даних. Втім важливо пам'ятати, що під час роботи з такими джерелами інформації необхідно подбати про перевірку надійності будь-якої наданої інформації, щоб виключити будь-яку ймовірність того, що дана інформація може зіпсувати розслідування [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с. – С. 9-10.
2. Хосе Мануель Колодрас. Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організований злочинності. Фінансові розслідування. *Протидія відмиванню коштів / повернення активів: міжнародне співробітництво та кращі практики практики ЄС: матеріали тренінгу.* [Електронний ресурс]. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1OkuLZlq1elyHCaKGB6JiRK98INzjo9UA>
3. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. - Рекомендації FATF, 2012. [Електронний ресурс]. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf
4. Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів, Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

Стерненко Я.М.

*Ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Торгівля дітьми – це комплексна проблема. Потрапивши в ситуацію торгівлі дітьми, дитина постає перед загрозою фізичного, психологічного та сексуального насильства, побиття, зґвалтування, примусової проституції, підневільної важкої праці, у тому числі в шкідливих умовах, нелегальної трансплантації органів,

примусового жебрацтва тощо. Торгівля дітьми значною мірою руйнує права дитини на насолоду дитинством та ведення повноцінного корисного та достойного життя [1, с. 52]. Ці явища можуть призвести до серйозних негативних наслідків у фізичному, психологічному, духовному, моральному та соціальному розвитку дітей, які потім можуть зберігатися протягом усього життя, інколи навіть загрожуючи йому.

Одночасно, торгівля людьми, зокрема дітьми – це добре організований транснаціональний злочинний бізнес, тісно пов'язаний з такими явищами як проституція, наркоманія та порноіндустрія. Сучасні українські діти являють собою приманку для іноземних педофілів, продюсерів порнофільмів, сутенерів, особливо враховуючи те, що за різними оцінками від 100 до 200 тисяч з них — це так звані «діти вулиць».

Шляхи потрапляння до тенет торгівців дітьми різні. Аналіз історій дітей, постраждалих від торгівлі людьми, свідчить, що ситуація, в яку вони потрапили, була здебільшого невідома та неочікувана ними. В більшості випадків зовнішньої торгівлі діти вирішують відправитись за кордон у намаганні покращити своє матеріальне становище та становище своїх батьків, набути впевненості та незалежності, побачити світ та відчувати досвід «гарного життя». Члени родини часто не відмовляють дітей, оскільки вони очікують грошових переказів одразу по початку роботи дитини. Іноді дітей експортують за кордон після того, як їх було залучено в торгівлі всередині країни. Вербують дітей, найчастіше пропонуючи їм такі види робіт, як торгівля на вулиці, домашня робота, робота в сільському господарстві, робота офіціанткою, танці. Проте на місці призначення їх примушують надавати секс-послуги, танцювати, жебракувати, розповсюджувати наркотики. Після прибуття дітям повідомляли, що вони мають відшкодувати та відпрацювати вартість проїзду, харчування, одягу та житла, таким чином втягуючи їх у боргову кабалу. На додаток, ці діти не отримують ні винагороди за працю, ні навіть малої частини прибутку, який вони приносили. Дітям платять тютюном, наркотиками та алкогольними напоями. Вони працюють по 12 годин щодня, часто вночі. Їх ізолювано від контактів із сім'ями та знайомими. Купівля-продаж дітей здійснюється і для подальшого використання в жебракуванні або примусу до жебракування. Це спосіб отримання вигоди з суспільної традиції давати милостиню, зокрема, це розглядається як релігійний обов'язок. Ще один шлях – це навчання чи оздоровлення. Дітей запрошують на навчання чи на практику за кордон, спокушуючи гарними умовами та майбутніми перспективами. Основний спосіб втягнення дітей в торгівлю людьми – це пропонування привабливих умов. Проте, є багато випадків, котрі свідчать про використання вербувальниками примусу в той чи інший спосіб чи погроз. Україна однією з перших країн в Європі закріпила поняття «торгівлі людьми» на законодавчому рівні. До Кримінального кодексу України було введено статтю 149, відповідно до якої торгівля дітьми карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років [3]. Функціонують системи державного захисту жертв торгівлі дітьми. Зрештою, у цій ситуації також багато залежить від простих людей, їхньої поінформованості та бажання боротися проти торгівлі дітьми та їх використання в злочинних цілях.

Проблема полягає в тому, що розслідування, та й виявлення, таких злочинів практично неможливе. Організована злочинність виробила добре відпрацьований механізм здійснення торгівлі людьми, при якому прослідкувати рух «живого товару» надзвичайно важко. Окрім цього, існує високий рівень латентності серед правоохоронних органів нашої держави, що явно не сприяє боротьбі з работоргівлею.

Проте, слід зазначити, що останнім часом намітились певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми торгівлі людьми як пересічних громадян, так і представників владних структур. В Україні створено правову базу для боротьби з торгівлею людьми: Кримінальним кодексом України в ст. 149 [3; 4] встановлює відповідальність за цей вид злочину, розроблено урядову програму щодо запобігання торгівлі жінками і дітьми. До речі, Україна стала третьою державою Європи, поряд з Бельгією і Німеччиною, які на законодавчому рівні визнали торгівлю людьми тяжким злочином. Водночас масштаби та обсяги работоргівлі в нашій країні продовжують залишатись загрозливими. Однією з причин цього є вкрай складна соціально-економічна ситуація в Україні.

Уперше проблему транснаціонального характеру торгівлі жінками і дітьми було вирішено на правовому рівні Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею білими рабіннями, схваленою 4 травня 1910 року [5]. Так, держави-учасниці зобов'язувалися встановити кримінальну відповідальність за торгівлю жінками і дівчатами і в тому разі, коли окремі дії, що складали цю діяльність, були вчинені на території різних країн.

Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми від 30 вересня 1921 року [6; 7] містила зобов'язання держав щодо розробки законопроектів, які б встановлювали кримінальну відповідальність осіб, які втягують жінок у проституцію та займаються торгівлею жінками та дітьми. У цьому документі вперше була виділена відповідальність не лише за звідництво для заняття проституцією, але і за власне торгівлю жінками та дітьми.

Першим самостійним міжнародно-правовим документом, що містить норми про торгівлю дітьми, стала Женевська декларація прав дитини, прийнята Лігою Націй у 1924 році [2]. Ці норми стосувалися боротьби з торгівлею людьми та закабаленням їх в непосильні праці

Торгівля людьми – третій по прибутковості після торгівлі зброєю та наркотиками вид злочинної діяльності. За оцінками ООН, виключно на торгівлі людьми організовані злочинні угруповання заробляють 3,5 млрд. доларів щороку.

Незважаючи на те, що держави вживають заходів для попередження та запобігання цьому явищу, воно продовжує катастрофічно поширюватися в нашому суспільстві. Особливо загрозливою стає ситуація у сфері торгівлі дітьми та жінками.

Ще однією складністю є відсутність двосторонніх договорів між Україною та іншими державами в галузі боротьби з цим злочином, внаслідок чого унеможливорюється його розкриття. Далеко не позитивний вплив справляє і латентність з боку державних органів, відсутність офіційних даних і досліджень у цій сфері, а також реальних заходів захисту жертв даного злочину, які з міркувань власної безпеки відмовляються надавати допомогу правоохоронним органам.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що проблема оперативно-розшукової протидії торгівлі дітьми в Україні потребує ґрунтовних наукових досліджень, зокрема щодо правових та організаційно-тактичних аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. В. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні за фактами торгівлі людьми: навчальний посібник / С.В. Албул, Р.В. Мукоїда, Д.О. Ноздрін. Одеса: ОДУВС, 2014. 106 с.
2. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=331>
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, В.О. Меркулова та ін.; за ред. д.ю.н., проф. О.В.Меркулової, д.ю.н., доцента В.Я.Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 430 с.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04. 07. 2019 р. № 3718-17. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабіннями від 4 травня 1910 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic.html>
6. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми від 30 вересня 1921 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.levonevski.net/pravo/razdel3/num7/3d791.html>
7. Міжнародна організація праці та програма з викоренення найгірших форм дитячої праці (МОП – ШЕК). Протидія використанню дитячої праці та торгівлі дітьми в Україні. // [Електронний ресурс]. URL: <http://school140.edu.kh.ua/Files/downloads/pdf>

Тіхонов С.В.

*Завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
генерал поліції третього рангу*

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи зобов'язані, «здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами; виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів» [1].

Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України, після набуття чинності у 2012 році нового кримінального-процесуального

законодавства, докорінно відрізняється від співпраці цих підрозділів за часів дії кримінально-процесуального кодексу 1960 року [2].

Головним чином ці зміни стосуються перегляду законодавцем повноважень прокуратури, слідства та оперативних підрозділів.

Водночас, важливість ефективної взаємодії слідчо-оперативних груп у розкритті злочинів важко переоцінити, тому цей напрям роботи потребує окремого дослідження, а правильніше це зробити, розглядаючи слідство та оперативні підрозділи, як елементи системи розслідування злочинів.

Система (від грецького – утворення, складання) – це організована множина взаємопов'язаних компонентів та елементів, що взаємодіють між собою і зовнішнім середовищем в процесі досягнення поставлених цілей.

Елемент системи – це самостійна (відокремлена) її частина, що має свої специфічні риси, властивості та особливе призначення і проявляє притаманні йому властивості лише при взаємодії з іншими елементами [3].

Взаємодію в розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи можна визначити як інтеграцію (поєднання) дій окремих елементів системи за єдиним задумом для отримання результату - швидкого і якісного розслідування злочину.

Досліджуючи окремі елементи цієї системи - слідство та оперативні підрозділи у аспекті їх взаємодії між собою, важливо пам'ятати, що на їх взаємодію обов'язково впливатимуть інші елементи системи розслідування злочинів.

До основних таких елементів слід віднести: прокуратуру, суд, інші підрозділи Національної поліції України, оперативні підрозділи інших правоохоронних та спеціальних державних органів, експертні установи, Департамент з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України.

Ураховуючи зазначене, взаємодію елементів системи розслідування злочинів можна поділити на внутрішню - взаємодію підрозділів, які входять до складу Національної поліції України та зовнішню - взаємодію з наведеними вище основними елементами цієї системи поза структурою Національної поліції.

Таким чином досліджуючи взаємодію слідства з оперативними підрозділами, ми в першу чергу говоримо саме про внутрішню взаємодію між підрозділами Національної поліції.

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує внутрішню взаємодію є Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням їх виявлення та розслідуванні, затверджена наказом МВС від 07.07.2017 № 575 [4].

Однією з поширених організаційних форм взаємодії є узгоджене планування та проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих розшукових дій, ефективність проведення яких залежить від різних елементів системи, задіяної у розкритті злочинів.

Як правило, фаза планування спільних слідчих-розшукових дій та негласних слідчих (розшукових) дій виникає з моменту створення слідчо-оперативної групи (СОГ), діяльність якої здійснюється на підставі плану проведення слідчих

(розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, уключених до складу СОГ.

Тобто, вся інформація отримана слідчими та оперативними працівниками у ході проведення першочергових слідчих дій та оперативно – розшукових заходів повинна згенерувати появу нових ідей щодо подальших напрямків розслідування, версій учинення злочину, та конкретних слідчих (розшукових) дій.

Як правило обмін наявною інформацією проводиться на оперативних нарадах під головуванням особи, яка законом наділена владними повноваженнями впливати на різні елементи системи, які приймають участь у розслідуванні.

На нашу думку, доцільно такі оперативні наради проводити під головуванням керівника підрозділу прокуратури у присутності процесуального керівника зазначеного кримінального провадження. Інший формат нарад може привести до того, що прийняті у поліцейському середовищі рішення не отримають погодження прокурорів і таким чином залишатимуться не реалізованими у кримінальному процесі.

Така форма взаємодії під час нарад необхідна ще й тому, що процесуальний керівник повинен з перших днів розуміти все, що відбувається у кримінальному провадженні, адже саме до його компетенції належить представництво обвинувачення у судовому засіданні.

Нажаль, судова практика свідчить, що дуже поширенні випадки, коли прокурори з'являються на судові засідання непідготовленими до них, і це один з наслідків їх необізнаності про хід розслідування кримінального провадження з самого його початку.

На оперативних нарадах обговорюється вся інформація отримана в результаті попередньо проведеної роботи у формі доповідей керівників, відповідальних за окремі напрями роботи. У результаті сприйняття та аналізу отриманої інформації висловлюються пропозиції щодо подальших дій, які затверджуються рішенням голови наради.

Обов'язковим документом, за підсумками проведення оперативної наради повинен бути протокол, до якого вносяться відомості про обговорювані питання, зміст отриманої від доповідачів інформації, ухвалені рішення, які повинні містити конкретні вказівки, виконавців і терміни.

Одним із ухвалених рішень під час оперативної наради може бути вказівка відповідним оперативним підрозділам розробити пропозиції до плану слідчих-розшукових дій, та у певний термін подати їх до слідчого підрозділу. У свою чергу відповідальний слідчий узагальнює отримані пропозиції та доповідає керівництву узгоджений з керівництвом оперативних підрозділів план слідчих (розшукових) дій.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції це, заснована на законах і підзаконних нормативних актах погоджена за цілями, місцем і часом діяльність уповноважених підрозділів щодо поєднання можливостей наявних сил, методів і засобів для успішного проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних

слідчих (розшукових) дій та оперативно – розшукових заходів під час розслідування кримінальних проваджень проти життя та здоров'я особи

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: [http: // zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua) (дата звернення 10.10.2020).
2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 р. / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1140 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 липня 2017 року № 575, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2017 року за № 937/30805 (із змінами).

Ткаченко А.С.

*Курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

На початку ХХІ століття транснаціональна злочинність набуває абсолютно нових рис, сучасні злочинні транснаціональні організації виходять за межі економічної діяльності, втручаються в політичні процеси, зазіхають на безпеку особистості, суспільства, держави. Україна є прикладом здатності транснаціональної злочинності, не просто, створювати загрозу національній безпеці, але й реалізовувати цю загрозу на практиці: змінювати кордони, окуповувати за допомогою військової сили значні території, претендувати на роль політичного лідерства.

Як стверджують науковці, транснаціональна злочинність – це злочинність, яка поширюється за межі однієї країни. Її слід відрізняти від міжнародних

злочинів і злочинів міжнародного характеру, до яких відносять злочини, що посягають на міжнародний правопорядок чи завдають шкоди норм, співіснуванню держав [1].

Серед ознак транснаціональних злочинів виділяються:

- небезпека злочину більш ніж для одної країни;
- природа вчиненого злочину;
- характеристика злочинця або хоча б одного з учасників групи як особи, яка причетна до вчинення злочинів на території інших держав;
- поведінка злочинця або його співучасників [2, с. 230].

Для визначення злочину як транснаціонального необхідно звертати увагу на:

- громадянство злочинця: для кожної окремої країни вчинений злочин є транснаціональним, якщо він вчинений іноземцем (і не тільки ним);
- динаміка злочину: місцева (національна) злочинність має в основному статичні характеристики, головною з яких є прив'язаність більшості злочинців до місць свого постійного проживання. У свою чергу транснаціональна злочинність проявляється у постійному русі і динаміці. Особи, що вчинюють транснаціональні злочини можуть пересуватись з однієї країни до іншої та не мати постійного місця проживання;
- організованість транснаціональної злочинності: транснаціональна злочинність у сучасних умовах існує переважно у вигляді транснаціональних злочинних об'єднань;
- професіоналізм транснаціональної злочинності розглядається як: високий рівень володіння злочинною майстерністю; постійне зайняття, що здійснюється на постійній основі, як спосіб отримання доходів [3, с. 11].

Стаття 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначила систему органів, які здійснюють боротьбу із цим видом злочинності. Зокрема, відповідно до норм закону до державних органів, які спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю, належать Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, спеціальні підрозділи з боротьби з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України, спеціальні підрозділи з боротьби з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України [4].

Нині накопичено достатній досвід проведення міжвідомчих оперативно-профілактичних операцій та інших, у тому числі міжнародних, оперативних заходів, що свідчить про їх досить високу результативність, проте певний характер таких заходів, які здебільшого схожі на тимчасові кампанії, не дозволяє вести систематичну роботу з попередження, припинення й розкриття численних і різноманітних проявів транснаціональної злочинності. Тому створення постійно діючих оперативних груп органів Національної поліції України, СБУ, митних та податкових органів, якщо це визначається оперативною та кримінальною обстановкою, могло б сприяти підвищенню ефективності протидії та зниженню гостроти проблеми транснаціональної злочинності, яка відрізняється високим ступенем латентності, тому потребує всебічного міжвідомчого освітлення. Однією з умов боротьби з транснаціональною злочинністю є своєрідний

моніторинг для інформування державних органів про законність дій національних ділових структур за кордоном. У зв'язку із цим для координації зусиль під час здійснення оперативно-розшукових і слідчих дій за фактами транснаціональних злочинів, а також збору й аналізу даних про діяльність українських та закордонних кримінальних структур доцільно опрацювати питання для створення в складі українських дипломатичних представництв спеціальних груп щодо збору й аналізу відповідної інформації [5].

Основними напрямками співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю є:

- сумісне визначення кола загально небезпечних діянь, що потребують спільних зусиль щодо їх припинення;
- взаємний обмін інформацією про вчинені злочини та злочинців;
- надання допомоги в розшуку злочинців які перебувають на території держави та видача їх зацікавленим суб'єктам міжнародного права;
- спільне вивчення питань злочинності і методів боротьби з нею; виконання окремих доручень із кримінально-процесуальних питань;
- укладання міжнародних договорів про боротьбу з окремими видами міжнародних злочинних діянь;
- участь держав у міжнародних організаціях, що спеціалізуються в боротьбі зі злочинністю.

Метою такого співробітництва є: узгодження кваліфікації міжнародних злочинів; надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах, включаючи видачу злочинця; координації зусиль і заходів для запобігання і припинення злочинів; боротьба з окремими категоріями найбільш небезпечних злочинів; спільне вирішення окремих тактичних завдань розслідування (розшук злочинців, що переховуються, крадених речей і т. д.); боротьба з транснаціональними злочинами в окремих сферах діяльності (на транспорті, у сфері зовнішньої торгівлі); забезпечення невідворотності покарання [6; 7, с. 195].

Отже, в нинішніх умовах боротьба з транснаціональною організованою злочинністю з метою забезпечення національної безпеки України має бути комплексною, орієнтованою на її припинення не лише заходами кримінально-правового впливу, але і за допомогою використання механізмів військової протидії, військової та військово-політичної співпраці між країнами, активізації діяльності спеціальних служб в напрямку нейтралізації каналів постачання фінансів, зброї, технічних засобів мілітарного призначення, нейтралізації міжнародних зв'язків транснаціональних злочинних організацій, а також шляхом формування у міжнародному співтоваристві стійкого негативного ставлення до дій транснаціональних злочинних організацій глобального масштабу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс]. URL: http://leksika.com.ua/12201113/legal/transnatsionalna_zlochinnist
2. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества: Междунар. науч.-исслед. проект / РАН, Институт государства и права. М.: БЕК, 1995.

3. Біленчук П., Кофанов А., Кобилянський А., Паніотов Є. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. Київ, 2011. 70 с.
4. Сервецький І.В. Особливості формування організованого злочинного угруповання / І.В. Сервецький, В.І. Литвиненко, В.П. Шеломенцев. *Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії та практики* [Електронний ресурс]. URL: http://www.naiau.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_4/servezki.htm.
5. Жаровська Г.П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 3. С. 73-79.
6. Міжнародне співробітництво. Співробітництво держав у боротьбі із злочинністю [Електронний ресурс]. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_9.html
7. Албул С.В. Кримінально-правові засоби протидії злочинному впливу: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Одеса, 26 березня 2020 р.) Одеса: ОДУВС, 2020. С. 194–196.

Узюм П.А.

*Курсант 401 взводу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Албул С.В.

*Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні практично неможливо уявити собі комфортне життя без інноваційних технологій. Ми звикли до того, що в смартфоні та у комп'ютері можна знайти рішення будь-якої проблеми. Там міститься майже все наше життя. Посилки більше не приходять до нас з голубом - їх привозить кур'єр, а оплатити їх можна через термінал, або просто приклавши до них свій смартфон чи розумний годинник. Разом із тим, в сучасності існує досить мало систем, які можна назвати надійно захищеними. Розвиток інформаційних технологій та процес глобалізації зумовили появу нових загроз як міжнародній, так і національній безпеці, зокрема кіберзлочинності [1; 7, с. 7]. Саме з метою протидії таким загрозам в системі Національної поліції України були створені підрозділи по боротьбі з кіберзлочинністю.

Окремі аспекти явища кіберзлочинності неодноразово були предметом дослідження у роботах таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як М. Делягіна, А. Фороса, Д. Деннінга, В. Ліпкана, І. Міхеева, К. Герасименка та інших. Саме їх внески мають вагоме значення подальшого висвітлення проблеми.

Кіберзлочин – це будь-яке протиправне діяння, що скоєно за допомогою чи у зв'язку з комп'ютерними пристроями, зокрема, такі злочини, як незаконне зберігання чи розповсюдження інформації шляхом використання комп'ютерних технологій. У цілому кіберзлочини пов'язуються з різноманітними правопорушеннями, які здійснюються в електронних мережах [2, с. 80].

Найефективнішою зброєю у боротьбі з цими злочинами залишається законодавство, яке потребує постійного вдосконалення. Якщо говорити про міжнародні правові акти в цій сфері, то першим і головним документом, в якому йде про боротьбу з кіберзлочинністю, є Європейська конвенція 2001 року. В Конвенції Ради Європи згадується 4 типи комп'ютерних злочинів, а саме: незаконний доступ; незаконний перехват; втручання в дані; втручання в систему. Згідно з цим документом предметами посягання кіберзлочинності є: комп'ютерна система, комп'ютерні дані, послуги ІКТ та дані трафіку [3, с. 146].

Фактично всю діяльність служби протидії кіберзлочинності можна розділити на дві сфери - на виявлення злочинів для яких достатні повсякденні знання отримані в роботі поліції і злочини для виявлення яких потрібні отримання спеціальних навичок і знань.

У Департаменті Кіберполіції зараз працює кілька сотень співробітників: велика частина з них - це працівники, які займаються виявленням та притягненням до відповідальності кіберзлочинців. При цьому використовують ті ж методи оперативно-розшукової діяльності, що і звичайні поліцейські. По суті - це ті ж оперативники та слідчі, тільки спеціалізуються на злочинах в Мережі [4; 8]. В Кіберполіції працює ще кілька десятків спецагентів - «білих хакерів». Ці люди в рамках закону допомагають інспекторам: добувають технічну інформацію (з коду сайту або заголовка електронного листа), «допитують» пристрої, які стали інструментами для кіберзлочинів тощо.

Більшість порушень закону, з якими стикаються українські інтернет-копи - це онлайн-шахрайство. Наприклад, покупець оплачує товар, а продавець не відправляє його і зникає; або розсилаються SMS з фальшивою інформацією про «виграші» машини та інше [5].

Спочатку в Кіберполіції планували набрати найкращих ІТ-фахівців України, які могли б адекватно реагувати на будь-які кіберзагрози. Для цього були встановлені високі вимоги до кандидатів на посаду спецагентів, кожен з яких повинен був пройти технічне, психологічне тестування, тест на знання англійської, співбесіду та медкомісію тощо. Однак, відібрати в спецагенти вдалося всього 30 осіб на 39 вакантних місць. Частина кандидатів відсіялась через те, що не змогли пройти тестування або не володіли потрібними технічними знаннями. Більшість з тих фахівців, які були реально цікаві для Кіберполіції, взагалі не подали анкет. Як зазначають фахівці, це пов'язано з тим, що зарплата в Національній поліції навіть близько не може конкурувати з зарплатами в сфері ІТ. Якщо зарплатна межа спецагента - 30 000 гривень, то фахівець з інформаційної

безпеки в приватній компанії отримує від \$ 3000. Саме тому велика частина з тих, кого набрали в Кіберполіцію – це талановиті новачки в ІТ, які мають потенціал розвитку і можуть дозволити собі працювати за низьку для ринку зарплату. Бонусом їм стають знання, які не може отримати проста людина і обмін досвідом з фахівцями з США і країн Європи [6].

Слід зазначити, що активна боротьба з кіберзлочинністю ведеться всією світовою спільнотою, проте, незважаючи на це, з кожним роком число таких злочинів збільшується відповідно до популярності користування мережі Інтернет. В Україні на даний момент не розроблено спеціального нормативно-правового акту, що регулює питання протидії кіберзлочинності, тому виникає необхідність у вдосконаленні та доповненні вже існуючого законодавства шляхом переймання досвіду інших країн, а також розробки законів, що відповідають міжнародним стандартам, встановлених у відповідних конвенціях та договорах. Також дієвим напрямом у вирішенні проблеми протидії кіберзлочинності у наш час є міжнародне співробітництво правоохоронних органів у сфері інформаційної безпеки на основі узгодження національного та міжнародного законодавства. основні засади щодо кіберзлочинності та його протидії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко О.В. Кібертероризм у складі сучасних проблем національної безпеки / О.В. Бойченко, О.О. Ончурова. *Форум права*. 2010. № 2. [Електронний ресурс]. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_2_12.pdf.
2. Довженко О. Поняття кіберзлочину з криміналістичної позиції. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. [Електронний ресурс] URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/495>
3. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління / Г.В. Лисиченко, Ю.Л. Забулонов, Г.А. Хміль. К.: Наукова думка, 2008
4. Офіційний сайт Департаменту кіберполіції України [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/>
5. Новини Кіберполіції [Електронний ресурс]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/tag/kiberpolitsiya-15102015>
6. Формування Кіберполіції. [Електронний ресурс]. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1663914>
7. Албул С.В. Протидія інформаційним загрозам в умовах антитерористичної операції. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 жовтня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 7-9.
8. Албул С.В. Оперативно-розшукова тактика: навчально-методичний посібник / С. В. Албул, Р. В. Мукоїда, В. Б. Любчик, А. О. Шелехов ; за заг. ред. проф. д.ю.н., проф. С. О. Кузніченка. Одеса : ОДУВС, 2013. 206 с.

Федоряєва К.О.

*Слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Поляков Є.В.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, полковник поліції*

ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ З ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Проблема поширення наркоманії та наркозлочинності залишається однією з головних проблем на національному рівні, тому від ефективності та результативності роботи правоохоронних органів залежить формування ситуації у сфері незаконного обігу наркотиків у державі. Дослідження практичної діяльності стверджує, що злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів носять латентний характер і мають ознаки організованих форм злочинності (глибоко конспіруються та вживаються заходи щодо запобігання їх виявлення).

До першочергових завдань оперативних підрозділів Національної поліції відноситься виявлення і документування осіб за пошуковими ознаками їх діяльності, які вживають наркотичні засоби і вчиняють злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. В.С. Бурданова розуміє під ознаками злочину сліди, факти, події, що свідчать про можливе вчинення злочину певного виду. Ці ознаки можуть бути підставами для висунування версій щодо вчинення злочинів. Такі дані сприяють підготовці до оперативно-розшукових заходів та слідчих дій [1, с.11].

Для проведення оперативного пошуку ознак злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, необхідно досконало знати способи їх вчинення. Способи у свою чергу досить різноманітні і включають у себе окремі сукупності дій певного спрямування. Так, наприклад, незаконне виготовлення наркотичних засобів може здійснюватися за місцем проживання, на дачі, у гаражі, на вулиці у безлюдному місці тощо. На ринку наркотиків з'являються й ті, що виготовляються в хімічних лабораторіях: а) легальних (офіційно існують на державних чи недержавних підприємствах, в установах); б) нелегальних (на підприємствах, у приватному житлі, гаражах, сараях тощо). Незаконне пересилання наркотиків здійснюється у посылках, бандеролях, листах (поміщаються під поштовими марками на конвертах, просочують носові хустинки, папір, вату тощо). Відправники, як правило, свою зворотну адресу не вказують або вказують чужі адреси. Для безпосереднього відправлення «товару» часто залучаються сторонні особи. Незаконний збут наркотиків характеризується різноманітністю способів, що обумовлено ризиком збувача і покупця бути

затриманими правоохоронними органами, а тому вони постійно удосконалюються. Можуть бути виділені відкриті способи збуту (передача наркотику і грошей) і замасковані (під виглядом передачі речей: газети, книжки, іграшки тощо). Нерідко використовується «безконтактний» спосіб, під час якого і гроші за «товар», і сам наркотик закладаються в обумовлені місця [2].

Для якісної боротьби з незаконним обігом наркотиків у структурі Національної поліції існують спеціальні підрозділи, заходи яких спрямовані перш за все на:

- виявлення і нейтралізацію причин та умов, що сприяють незаконному обігу наркотиків;
- виявлення та постановка на облік осіб, які незаконно культивують нарковмісні рослини, виробляють із них сировину для виготовлення наркотиків тощо, а також тих, які вчиняють інші протиправні дії, пов'язані з наркобізнесом;
- припинення злочинів, пов'язаних із наркобізнесом, настандартів планування чи готування до нього, недопущення злочинних дій, що передують збуту наркотиків [3, с.101].

У ході проведення оперативно-розшукових заходів, отримані фактичні дані, інша інформація, яка представляє оперативний інтерес, підлягає перевірці. До змісту оцінки матеріалів, отриманих під час проведення оперативно-розшукової діяльності, з точки зору відповідності їх кримінально-процесуальним нормам, належить установлення достовірності, належності, допустимості та достатності.

Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні за кримінальними провадженнями має важливе значення в боротьбі зі злочинністю, захистів від злочинних посягань законних інтересів громадян, суспільства і держави.

Результат оперативно-розшукової діяльності – це інформаційний продукт, призначений для конкретного споживача: слідчого, прокурора, слідчого судді, суду [4, с. 25].

Як зазначалось вище, усі результати отримані оперативними співробітниками під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, підлягають обов'язковому документуванню. Під документуванням в теорії ОРД розуміють процес пізнання, збирання та виявлення, вивчення та перевірки, оцінки та фіксації на матеріальних носіях фактичних відомостей про обставини вчиненого злочину; діяльність, що забезпечує можливість використання отриманих оперативно-розшуковим шляхом відомостей в інтересах кримінального судочинства [5; 6].

Основні вимоги які висуваються під час документування: дотримання законності, своєчасність, повнота, дотримання конспірації. До способів збирання фактичних даних, які можна в подальшому використати для отримання доказів, можна віднести:

- 1) протоколи оперативних закупівель та контрольованих поставок наркотичних засобів;
- 2) пояснення, довідки, заяви, повідомлення потерпілих, які отримані в результаті зашифрованого або гласного розвідувального опитування громадян про відомі їм факти протиправних діянь або осіб, які готують наркозлочини;

3) акти, копії документів, що отримані в результаті зашифрованої чи негласної участі оперативного працівника або особи, яка співробітничав з ним, у перевірці фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій та окремих осіб, пов'язаних із наркотичними засобами [4, с. 68; 5, с. 6; 7].

Підводячи підсумки можна сказати, що перелічені пошукові ознаки які вказують на вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, дозволяють визначити місцезнаходження, характер і вид слідів, що мають доказове значення, а також визначити тактику використання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів щодо документування наркозлочинів. Залучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності до кримінального процесу – це відповідальний і важливий етап у роботі оперативно-розшукових підрозділів, і суб'єктів, що здійснюють кримінальний процес (слідчого, прокурора, судді), який потребує ретельної перевірки та оцінки матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурданова В.С. Расследование преступлений о незаконных действиях с наркотическими средствами: методические рекомендации. СПб.: Университет МВД, 1993. 87 с.
2. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів : [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/5536260/>
3. Раєцька Л. В. Профілактика наркоманії. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. К., 2008. № 6. С. 101-108.
4. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації / С.В. Албул, С.В. Андрусенко. Одеса : ОДУВС, 2018. 92 с.
5. Документування злочинних дій : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://blogdocentyarupnataro.io.ua/s2375335/>
6. Албул С.В. До питання актуалізації напрямів наукових досліджень оперативно-розшукової протидії наркозлочинності в Україні. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії наркозлочинності*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 квітня 2018 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2018. С. 5-8.
7. Albul S. Drogen und Drogenkriminalität / S.V. Albul, A.G. Botschewar. Odessa: Odessa Staatlicher Universität für Innere Angelegenheiten, 2018. 102 S.

Хаммуді А.В.

*Старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Житлово-комунальне господарство (далі - ЖКГ) України є одним із об'єктів державного управління, який має свої специфічні особливості: виступає як багатогалузевий комплекс, що включає підгалузі, які є природними монополіями, та конкурентні підгалузі; продуктом його життєдіяльності є, передусім, послуги, які надаються у виробничій та невиробничій сферах, зокрема населенню України. Так, у сфері житлово-комунального господарства України функціонує близько 5 тисяч підприємств і організацій, експлуатується майже 25 % основних засобів, задіяних в економіці держави, зайнято 5 % працездатного населення та зосереджена майже четверта частина основних фондів країни [1, с. 5].

Як відомо, корупція присутня на всіх рівнях житлово-комунального господарства. Починаючи зі стимулювання старанності робітників даної галузі шляхом розповсюдження дрібної винагороди, подяки до фактів розкрадання коштів із бюджету установ ЖКГ, зловживання керівництва службовим становищем на рівні держави, що завдає країні та пересічним громадянам збитки у сотні мільйонів гривень.

Варто констатувати принципові зміни у законодавстві та специфіку діяльності як у сфері житлово-комунального та оперативно-розшукового законодавства, так і сучасної правоохоронної системи, зокрема підрозділів кримінальної поліції. У результаті правового закріплення нових умов, що пов'язані з оперативно-розшуковою протидією одержання неправомірної вигоди, відбулися зміни пов'язані з початком застосування оперативними підрозділами комплексу оперативно-розшукових заходів, змінився перелік завдань, що вирішуються підрозділами оперативно-розшукової протидії, що, в свою чергу, вплинуло на особливості планування оперативно-розшукових заходів, реалізації матеріалів оперативно-розшукових справ та відкриття супроводжень кримінальних проваджень означеної категорії злочинів.

Таким чином, з метою захисту економічних інтересів держави виникає необхідність у якісній та ефективній протидії злочинам у сфері ЖКГ з боку правоохоронних органів.

Спочатку варто зазначити, основні чинники, які негативно впливають на ефективність системи державних заходів протидії злочинам у сфері житлово-комунального господарства:

- 1) відсутність законодавчого врегулювання сфери ЖКГ;
- 2) відсутність дієвого державного контролю;
- 3) відсутність належної взаємодії між правоохоронними органами, органами контролю та місцевою владою;

4) недостатній рівень знань оперативних працівників Департаменту стратегічних розслідувань щодо протидії злочинам у сфері ЖКГ;

5) недосконалість системи управління ЖКГ України.

Ефективна протидія одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства, яка є найбільш небезпечною формою корупції, що потребує застосування системи оперативно-розшукових заходів, неможлива без вивчення та врахування специфіки організації відповідними оперативними підрозділами Національної поліції оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

Варто зазначити, що важливою передумовою ефективної організації діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальній корупції, зокрема одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства, є:

- забезпечення необхідної обізнаності оперативних працівників зазначеного підрозділу щодо індивідуальних особливостей сфери житлово-комунального господарства;
- наявність оперативного досвіду роботи працівників щодо документування фактів одержання неправомірної вигоди;
- виявлення та вирішення проблем збору, аналізу, оцінки первинної оперативно-розшукової інформації щодо об'єкту сфери житлово-комунального господарства тощо.

Отже, для забезпечення необхідної обізнаності оперативних працівників підрозділів стратегічних розслідувань щодо індивідуальних особливостей сфери житлово-комунального господарства, необхідно:

- проводити реальну наставницьку роботу з молодими кадрами оперативного складу, які за функціональними обов'язками обслуговують сферу житлово-комунального господарства;
- володіти відомостями про перелік органів системи державних заходів протидії та об'єктів сфери житлово-комунального господарства;
- накопичувати та ефективно вести справи контрольно-спостережного провадження у відділах підрозділів, які обслуговують сферу житлово-комунального господарства;
- володіти знаннями щодо нормативно-правового забезпечення сфери житлово-комунального господарства тощо.

Слід зазначити також про необхідність наявності оперативного досвіду роботи працівників щодо документування фактів одержання неправомірної вигоди, бо, як свідчить практичний досвід, саме у відділах з протидії корупції оперативні працівники здійснюють весь комплекс оперативних та оперативно-технічних заходів, мають відповідні практичні навички, володіють особливостями даної специфіки діяльності та нормативно-правовою базою. Тобто, володіючи практичними навичками виявлення та документування одержання неправомірної вигоди, оперативний працівник відповідного підрозділу зможе ефективно протидіяти корупції у сфері житлово-комунального господарства.

Також, важливою передумовою ефективної організації діяльності оперативних підрозділів щодо протидії кримінальній корупції, зокрема

одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства є виявлення та вирішення проблем збору, аналізу, оцінки первинної оперативно-розшукової інформації щодо об'єкту сфери житлово-комунального господарства. Тобто, як свідчить практичний досвід, у оперативних працівників виникають цілий ряд проблем, пов'язаних з виявленням первинної оперативно-розшукової інформації, зокрема:

- більшість оперативних працівників не знають тлумачення термінів «первинна оперативно-розшукова інформація» та погано володіють знаннями відомчих та міжвідомчих нормативних актів що регламентують безпосередньо оперативну діяльність;

- не знають алгоритму дій, пов'язаного зі збором, аналізом, оцінкою первинної оперативно-розшукової інформації щодо об'єкту сфери житлово-комунального господарства тощо.

Так, за словами М.В. Стащак, організація отримання первинної оперативно-розшукової інформації – це система дій, які спрямовані на безперервний, цілеспрямований оперативний пошук, що здійснюється оперативними підрозділами в умовах невизначеності з метою своєчасного отримання відомостей, які становлять оперативний інтерес [2, с. 70]. До відомостей, які становлять оперативний інтерес під час протидії одержання неправомірної вигоди у сфері ЖКГ є:

- об'єкти, які становлять оперативний інтерес;
- особи, які потенційно можуть, безпосередньо або опосередковано мати відношення до факту одержання неправомірної вигоди у сфері ЖКГ;
- джерела отримання первинної оперативно-розшукової інформації про осіб, які можуть одержувати неправомірну вигоду у сфері ЖКГ;
- документи, в яких можуть міститись ознаки та сліди злочинів.

Таким чином, розглянуті окремі питання ефективності оперативно-розшукової протидії одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства нададуть можливість оперативним підрозділам, ефективно використати зазначені знання під час протидії злочинам, зокрема одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губська А.В. Протидія злочинам у сфері житлово-комунального господарства (за матеріалами діяльності Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України): дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Губська Антоніна Валеріївна. Львів, 2012. 273 с.
2. Стащак М.В. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України: монографія / М.В. Стащак, А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, В.В. Шендрик. Львів: Каменяр, 2010. 167 с.

Шандренко Ю.Ю.

*Курсант 312 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Томма Р.П.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПІДСТАВИ ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ РІШЕННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Орієнтування українського суспільства на європейські цінності, обґрунтовано висувають на порядок денний потребу реального дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Особливо це стосується рішень слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [3]. Забезпечення безпеки таких осіб полягає у здійсненні правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та Україна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві») [1].

Право на забезпечення безпеки, зокрема, мають:

- 1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;
- 2) потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;
- 3) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;
- 4) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- 5) свідок;
- 6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- 7) члени сімей та близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та представника юридичної особи щодо якої здійснюється провадження, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального провадження (ст. 2 Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві») [1].

Крім того, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право на забезпечення безпеки свого майна, житла тощо. Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим у формі постанови. Важливою умовою такого

процесуального рішення слідчого є його вмотивованість, тобто наведення у ньому належних й достатніх фактичних, правових та етичних мотивів і підстав прийняття.

Підставою прийняття рішення є зовнішні причини, що спонукають слідчого діяти певним чином та визначають спрямованість такої дії. В якості підстав виступають явища та предмети об'єктивної дійсності, що існують поза свідомості слідчого та не залежать від його волі. В залежності від причин, що покладені в їх основу, підстави поділяються на фактичні, правові та етичні.

Фактичними підставами прийняття рішення про забезпечення безпеки є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 20 Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»). Така загроза має бути пов'язана із участю цих осіб у певному кримінальному провадженні [1].

Правовими підставами прийняття слідчим рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні є міжнародно-правові акти, положення КПК (зокрема, п. 12 ч. 3 ст. 42, п. 5 ч. 1 ст. 56, п. 7 ч. 3 ст. 64-1, п. 8 ч. 1 ст. 66 тощо), Законів та інших нормативно-правових актів [2].

Одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, слідчий зобов'язаний перевірити цю заяву (повідомлення), і у строк не більше трьох діб (а у невідкладних випадках - негайно) прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки. Про прийняте рішення терміново в письмовій формі повідомляється заявник. Таке рішення передається для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. На виконання рішення слідчого про застосування заходів безпеки уповноважений орган встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, виходячи із конкретних обставин справи і необхідності усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки та умови їх здійснення повідомляється особа, взята під захист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2020).
3. *Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти* (16 квітня 2015 року, м. Харків): збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: видавництво «Плеяда», 2015. 334 с.

Шанарь А.О.

*Завідувач кафедри організації досудового розслідування
факультету №1 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького юридичного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, майор поліції*

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

Протидія злочинності – це нагальна справа структурних підрозділів усіх гілок влади, а також суспільства. Вона має базуватися на наукових принципах і вимогах, дотримання яких конче необхідно, інакше, як показує всесвітній досвід, лише дослідження цієї проблеми й волонтаристський підхід до неї позитивних результатів не дає [1].

Процес протидії організованої злочинності умовно можна розділити на чотири основні функціональні етапи:

- виявлення злочинних угруповань (збір, обробка, аналіз, розвідка);
- практична реалізація отриманої інформації, нейтралізація ОЗГ;
- ліквідація наслідків злочинної діяльності їх локалізація та мінімізація (боротьба з відмиванням коштів, корупцією);
- управління, координація заходів по боротьбі з організованою злочинністю.

Протидія організований злочинності повинна мати комплексний та систематичний підхід, оскільки злочинець ніколи не стоїть на місці, а постійно розвивається, шукаючи новітні засоби для того щоб якомога « легально» обійти закон стороною та не потрапити до рук правоохоронців. Особи, які вчиняють злочини, вживають заходів щодо блокування проникнення в їх середовище, використовують у своїх цілях витік інформації.

Таким чином фіксація та виявлення ознак злочинів, вчинених представникам організованих злочинних груп все дедалі стає складнішою цьому також сприяють недоліки під час огляду місця події, неефективність взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування, відсутність оперативних джерел у кримінальному середовищі.

Тому, досліджуючи природу злочинів та вибудовуючи стратегію та методологію протидії злочинним проявам ми зменшуємо шанси на успіх для злодіїв.

Таким чином, методологія протидії злочинним організаціям базується на:

- принцип вивчення (запитів) слідчої, експертної і судової практики, які знаходять вираження в науково обґрунтованих методичних рекомендаціях;
- принцип забезпечення зазначеної методики за рахунок аналізу та узагальнення слідчої, експертної і судової практики з виявлення, попередження, розкриття, розслідування і судового розгляду злочинів даної категорії.
- принцип вивчення і аналізу кримінального середовища та його інфраструктури, особистості злочинця, механізму і способів вчинення і приховання злочинів різної спрямованості;

- принцип наступу, який передбачає систему постановки стратегічних і тактичних завдань, засобів їх вирішення, що забезпечує постійне «випередження» діяльності по протидії розслідуванню з боку злочинців;

- принцип комбінування усередині вже існуючих методик розслідування, що включає розробку системи методичних, тактичних і організаційно-управлінських рекомендацій для досягнення цілей розслідування переважно шляхом здійснення криміналістичних операцій і тактичних комбінацій як найбільш ефективних засобів вирішення тактичних задач на різних етапах [2].

Особливе місце в організації профілактичних заходів, спрямованих на боротьбу із організованою злочинністю відведено правоохоронним органам. Залежно від поставленої їм державою мети, вони виробили форми попереджувальної діяльності.

Основними формами попереджувальної діяльності:

- повна реєстрація і своєчасне розкриття злочинів, розшук злочинців;
- ведення справ профілактичного обліку осіб, схильних до скоєння злочинів та інших правопорушень;
- індивідуальні бесіди з особами, схильними до правопорушень;
- вжиття необхідних заходів до осіб, схильних до правопорушень (попередження, штраф, конфіскація, позбавлення прав, направлення на примусове лікування, встановлення адміністративного нагляду, притягнення до кримінальної відповідальності);
- проведення різноманітних рейдів з метою затримання правопорушників; виявлення причин і умов злочинності та їх усунення;
- розробка комплексних планів попередження злочинності на території обслуговування;
- інформування державних органів про стан злочинності, причини та умови, що її детермінують;
- координація діяльності і надання методичної допомоги громадським формуванням у справі попередження правопорушень;
- проведення правової пропаганди серед населення [3; с. 73].

Важливою складовою щодо боротьби зі злочинністю є оперативно-пошукова тактика, форми якої постійно вдосконалюються.

Оперативно-розшукова тактика – це одна із категорій оперативно-розшукової діяльності, яка відображає думки та мислення оперативника, що включає в себе оцінку ситуації, що склалась, сил та спроможності, поведінки злочинної сторони та передбачає шляхи протидії, лінію поведінки, які обираються з метою попередження, розкриття злочинів та розшуку злочинців.

Мета даної тактики направлена на рішення актуальних завдань боротьби зі злочинністю: вивчення практики організації злочинних груп, отримання відомостей щодо їх фінансування, визначення стратегії методів та тактики злочинних груп, вивчення каналів поповнення злочинних груп новими членами [4].

Суть оперативно-розшукової тактики полягає в тому, що рекомендації, які вона надає сприяють розв'язанню завдань, пов'язаних із боротьбою зі злочинністю, в першу чергу із організованою.

Однією із форм оперативно-розшукової тактики є оперативне

впровадження в злочинне середовище будь-якого формату.

Проте, традиційне методи отримання інформації щодо організованих злочинних груп, як свідчить досвід не є ефективним. Адже сучасні злочинні угруповання мають цілу систему існування, яка включає в себе і засоби для захисту від правоохоронних органів та спеціальних служб.

Наразі форма оперативного впровадження потребує сучасного, новітнього підходу з поглибленими аналітичними дослідженнями, з використанням сучасних інформаційних технологій та кримінального аналізу.

Практична складова показує нам неефективність оперативно-тактичного забезпечення сучасним нагальним потребам, що викликає, зокрема, необхідність в подальшому науковому та теоретичному удосконаленню тактики та засобів оперативно-розшукової діяльності щодо протидії організованим злочинним групам.

Так, Г.М. Бірюков побудував змістовну модель організаційної структури цієї діяльності у вигляді таких елементів:

- оцінка оперативної обстановки (інформаційно-аналітичний аспект);
- прийняття рішень про оперативно-розшукове втручання щодо
- відповідних об'єктів (розробка й прийняття оперативно-тактичних заходів);
- визначення та вибір адекватних оперативно-тактичних засобів, методів, способів (прийомів);
- інформаційне забезпечення практичної реалізації оперативно-тактичних заходів (інформаційно-пошуковий, розвідувальний аспекти);
- саме реалізація оперативно-тактичних заходів, їх послідовність та коригування залежно від розвитку оперативно-розшукової ситуації;
- облік, аналіз та оцінка результатів і ефективності застосування оперативно-тактичних заходів.

Аналізуючи вищезазначені положення, можна сказати, що тактика протидії злочинним організаціям повинна мати методологічний комплексний напрям спрямованості для оцінки рівня загроз та обрання заходів для їх протидії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тіщенко В.В., Аркуша Л.І., Плахотіна В.М. Основи методики розслідування організованої злочинної діяльності і проявів корупції: курс лекцій. Одеса, 2008. URL: <https://studfile.net/preview/5170614/>
2. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. Х.: ХНУВС. 2011. 250 с.
3. Галаван З. С. Функціонування системи досудового слідства у державах – членах Європейського Союзу. *Публічне право*. 2012. № 3. С. 218-225.
4. Оперативно-розшукова діяльність: інформаційний портал : URL: <http://ord-irina.pp.ua>.

Шендрик В.В.

*Завідувач кафедри ОРД та розкриття злочинів
Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

СУЧАСНІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ І ПІДГОТОВКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Високий рівень злочинності проти авторського права і суміжних прав, крім заподіяння матеріальної шкоди вітчизняним і зарубіжним правовласникам, призводить також до сповільнення темпів розвитку науки і культури, підриву інтелектуального потенціалу держави, зменшення надходжень до державного і місцевого бюджетів, ускладнення зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами.

Дослідження питань протидії окремим видам кримінальних діянь силами оперативних підрозділів правоохоронних органів має ґрунтуватися на попередньому вивченні сутності та визначенні ознак відповідних кримінальних діянь. Знання таких ознак дає можливість оперативним підрозділами ефективно виявляти та припиняти злочини, успішно брати участь у їх розслідуванні. Тому одним з важливих для практики теоретичних аспектів є формування оперативно-розшукової характеристики різних видів злочинів.

Ефективне дослідження проблем протидії злочинам, пов'язаним з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм неможливе без вивчення ознак відповідних кримінальних діянь.

Специфіку категорії оперативно-розшукової характеристики вивчали такі вітчизняні вчені, як В.І. Василичук, Д.В. Гребельський, М.Л. Грібов, О.М. Джу́жа, Е.О. Дідоренко, В.С. Кубарев, І.В. Кубарев, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, В.Д. Пчолкін, М.А. Погорецький, С.С. Чернявський, В.П. Шеломенцев та інші. Проте донині недостатньо вивченим залишається питання формування оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм.

Аналіз наукових досліджень з питань протидії злочинам у сфері економіки в цілому та злочинів у сфері інтелектуальної власності зокрема указує на те, що серед науковців не виділено єдиної думки щодо складу основних елементів оперативно-розшукової характеристики цих злочинів.

Ми поділяємо погляди тих науковців, які до структури елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері економіки відносять сукупність кримінально-правових, криміналістичних та кримінологічних ознак таких злочинів.

Результати дослідження показали, що оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм може бути надана в процесі розкриття таких складових: кримінально-правова складова (предмет злочинного посягання, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); кримінологічна

складова (стан та динаміка, ознаки злочину, особа злочинця, детермінанти); криміналістична складова (типові способи скоєння злочину, характеристика потерпілого, сліди скоєння злочину).

Далі пропоную зупинитися на типових способах вчинення таких злочинів, як елементі їх оперативно-розшукової характеристики. Як показали результати дослідження І.М. Горбаньова, порушення авторського права способом незаконного відтворення комп'ютерних програм виражається у 30% випадків в незаконному встановленні (інсталяції) примірника комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера; 6% випадків – незаконному розміщенні (завантаженні) примірника комп'ютерної програми в оперативній пам'яті комп'ютера; 24% випадків – незаконному розміщенні (записі) примірника комп'ютерної програми на компакт-диск, дискеті (іншому машинному носії інформації); 32% випадків – незаконному виготовленні примірників комп'ютерної програми шляхом багаторазового копіювання (тиражування) іноді зі: а) знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання; б) частковим або повним копіюванням ознак ліцензійного примірника комп'ютерної програми; 7% випадків в понадлімітному використанні комп'ютерної програми, яке може бути у вигляді: а) перевищення кількості відтворень, передбачених авторською угодою або ліцензією; б) перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну на відтворення комп'ютерної програми; 1% випадків – у використанні комп'ютерної програми на підставі авторської угоди, укладеної не з усіма правовласниками.

Крім того, автор вказує, що порушення авторського права способом незаконного розповсюдження комп'ютерних програм виражається у 77% випадків в незаконному продажі, даруванні, обміні, прокаті примірника комп'ютерної програми; 18% випадків – незаконному продажі, даруванні, обміні комп'ютерів зі встановленим на жорсткий диск програмним забезпеченням; 2% випадків – наданні у безкоштовне використання будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника; 1% випадків – незаконних експортно-імпортних операціях з примірниками комп'ютерної програми; 1% випадків – внесенні будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника до статутного фонду підприємства, установи або організації; 1% випадків – розповсюдженні будь-якого примірника комп'ютерної програми з використанням можливостей комп'ютерної мережі Інтернет - наданні доступу до комп'ютерної програми через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може здійснити до неї доступ з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

В результаті здійсненого аналізу встановлено такі найпоширеніші способи підготовки і вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм:

- 1) використання неліцензійних примірників програм для ЕОМ;
- 2) установка неліцензійних примірників програм для ЕОМ;
- 3) виробництво неліцензійних примірників програм для ЕОМ;
- 4) продаж і розповсюдження неліцензійних примірників програм для ЕОМ;

5) незаконне розповсюдження або незаконне розміщення програм для ЕОМ в мережі Інтернет (доведення до загального відома).

Висновок. Отже, можна резюмувати, що знання оперативним працівником основних способів вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм висунення початкових оперативно-розшукових версій щодо обставин підготовки або вчинення злочину та визначення напрямків подальшого документування злочинних намірів або дій особи.

Щерба С.В., Лакизюк О.Ю.

*Курсанти навчального взводу ПМППМ-17-2 та ПМПФ-18-3
Університету державної фіскальної служби України*

Науковий керівник:

Юрченко А.М.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України
кандидат юридичних наук*

РОЛЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день виникає нагальна необхідність пошуку, розробки та реалізації якісно нових організаційно-правових заходів у створенні системи протидії злочинності у сфері економіки з урахуванням сьогоденної оперативної обстановки та наявних можливостей правоохоронних органів, зокрема органів ДФС (податкова міліція), на основі вже існуючої теорії адміністративного права та оперативно-розшукової діяльності, яка повинна спиратися не тільки на свій досвід роботи, але і на досягнення такої діяльності правоохоронних органів розвинутих в економічному плані країн. Стан економічної безпеки визначається конкурентоспроможністю національної економіки, прийнятним рівнем життя населення, низьким рівнем економічної злочинності, тіньової економіки, захищеністю економіки від зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпеченістю країни власними стратегічними ресурсами, свободою підприємницької діяльності, вмінням своєчасно визначати та попереджати дію нових загроз та скасовувати (пом'якшувати) дію чинних [1, с 134].

Ми вважаємо, що одним із ефективних засобів сучасного етапу протидії злочинності повинно стати удосконалення розвідувальної роботи правоохоронних органів в сфері економіки, яка в умовах глобалізації економіки, і як її елементу лібералізації, що спонукатиме підвищенню ефективності діяльності єдиної розвідувальної системи з отримання оперативно значущої інформації відповідними оперативними підрозділами, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю, серед яких чільне місце займають органи ДФС (податкова міліція).

В теорії оперативно-розшукової діяльності значний внесок у розробку цієї проблеми в аспекті дослідження окремих питань розвідувальної діяльності як елементу системи протидії економічній злочинності зробили відомі українські

науковці: Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, В.О. Біляєв, О.Ф. Долженков, О.О. Дульський, В.П. Захаров, Д.И. Никифорчук, С.О. Смирнов, О.П. Снігерьев, А.Г. Цветков, Ю.Ю. Орлов, І.Р. Шинкаренко та деякі інші [2, с 76].

Для продовження нашого дослідження слід зауважити, що пріоритет ОРД в даному питанні пов'язаний з тим, що цінність інформації, яка отримується в результаті тих або інших оперативно-розшукових розвідувальних заходів, в значній мірі визначається ступенем її правового статусу, тобто тим, наскільки вона має доказовий характер і може бути використана в подальших слідчих діях і безпосередньо в судовому процесі. Ця обставина відрізняє оперативно-розшукові розвідувальні заходи від інших видів розвідки, вимагає для їх проведення обґрунтування згідно чинного законодавства та правового оформлення і документування одержаних розвідданих.

У той же час, як вже наголошувалося, економічна організована злочинність на сучасному етапі розвитку суспільства є настільки могутнім соціально-економічним явищем, що об'єктивно необхідним є застосування у протидії йому найрізноманітніших методів і засобів, включаючи весь комплекс розвідувальних заходів і впливів, заснованих на інформаційно-аналітичних технологіях. З огляду на предмет дослідження та посиляючись на існуючі види загроз економічній безпеці держави, як внутрішні так і зовнішні, доречним на нашу думку є виокремлення різних видів розвідки, зокрема, стратегічної і тактичної, критерієм виділення яких є методи і характер отримання необхідної інформації [2, с. 98-99].

Організаційні основи діяльності органів ДФС щодо розкриття злочинів залежать від готовності особового складу до виконання завдань у сфері боротьби зі економічною злочинністю та до дій в умовах ускладненої оперативної обстановки комплексним використанням наявних сил і засобів, належним рівнем організації оперативно-розшукової і слідчої роботи, застосуванням сучасної тактики розкриття злочинів, високим професіоналізмом працівників структурних підрозділів [3, с 264]. Складовими такої діяльності є наступне: вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи; планування оперативно-розшукової діяльності або прийняття іншого управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки; розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками; налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів ДФС, правоохоронних органів, державних установ та громадських організацій, які залучаються до боротьби зі злочинністю; контроль та перевірка виконання прийнятих рішень [4, с 78].

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що оперативно-розшукова діяльність у забезпечення економічної безпеки являється необхідною умовою боротьби зі злочинністю, що забезпечить ефективну боротьбу, зокрема, з таким явищем, як організовані злочинні угруповання, що діють в сфері економіки. Необхідно вдосконалити на сучасному етапі існуючу систему пошуку оперативної інформації, яка повинна адекватно відображати негативні процеси, що відбуваються в суспільстві, особливо в його економічній сфері; надала б можливість створити надійні оперативні позиції стратегічного характеру на різноманітних об'єктах господарства; носить випереджувальний характер, тобто її

механізм починає «спрацьовувати» не з моменту настання негативного наслідку (наприклад, вчинення злочину), а з моменту визначення потенційної загрози економічній безпеці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв В.О. Стратегія і тактика протидії злочинності засобами ОРД: монографія. Дніпропетровськ, 2015. 316 с.
2. Гапон О.А. Оперативно-розшукові і розвідувально-пошукові заходи: нормативне регулювання: монографія / О.А. Гапон, І.Р. Шинкаренко; передм. Ю.О. Смірнова; за заг. ред. О.Н. Ярмиша. К.: НУВС, 2012. 312 с.
3. Захаров В.П. Оперативно-розшукова діяльність (Особлива частина): протидія злочинам загальнокримінального спрямування: навчальний посібник / В.П. Захаров, А.В. Баб'як, Л.Ф. Гула. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 476 с.
4. Никифорчук Д.Й. Проведення аналізу оперативно-розшукової діяльності: монографія / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол. К., 2015. 165 с.

Щурат Т. Г.

*Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ГРАЛЬНОМУ БІЗНЕСУ

В Україні з початку переходу до ринкової економіки гостро стоїть проблема протидії тіньовому бізнесу, що завдає шкоду інтересам громадян та заважає реалізовувати фіскальні функції державним органам. Одним із найнебезпечніших злочинів у цій сфері, який завдає серйозної шкоди економічній безпеці держави, є зайняття гральним бізнесом. Наразі, дане питання набуває актуальності як ніколи. Економічна криза в державі, обмаль робочих місць, неспроможність «малого» бізнесу без підтримки держави «вижити» у сучасних реаліях, карантинні обмеження у зв'язку з пандемією є фоновими факторами що, штовхають непрацевлаштованих та малозабезпечених осіб до участі в підпільних азартних іграх [1].

Відповідно до Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» гральний бізнес та участь в азартних іграх заборонено.

Гральний бізнес - це діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера.

Азартна гра - будь-яка гра, обов'язковою умовою участі в якій є сплата гравцем грошей, у тому числі через систему електронних платежів, що дає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості [2].

До суб'єктів господарювання, які організовують і проводять на території України азартні ігри, застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафу у розмірі вісім тисяч мінімальних заробітних плат з конфіскацією грального обладнання, а прибуток (дохід) від проведення такої азартної гри підлягає перерахуванню до Державного бюджету України.

Закон «Про заборону грального бізнесу в Україні» запроваджує обмеження щодо здійснення грального бізнесу, виходячи з конституційних принципів пріоритету прав і свобод людини і громадянина, захисту моральності та здоров'я населення, заборони використання власності на шкоду людині і суспільству [2].

Актуальним є питання законності миттєвих державних лотерей – нового виду розважальних автоматів, що мало чим відрізняються від класичних гральних автоматів. Принцип роботи апаратів державних лотерей майже такий, як і у звичайних. Різниця полягає в порядку внесення грошей гравцем. Тут він вносить гроші на депозитний баланс в касі. Отримавши чек з відповідним штрих-кодом, особа вставляє його в автомат і розпочинає гру. Якщо однакові зображення на екрані сходяться у лінію, апарат видає квиток із повідомленням про виграш, який у касі можна обміняти на готівку. Якщо ж зображення не зійдуться, випаде квиток з написом «Без виграшу». Немає обмежень на суми витрачених коштів. Цікавою є система заохочення гравців. Якщо особа програла суму від 2 тис. грн., її гарантовано відвезуть додому на таксі. Для ВІП-клієнтів щедрість закладу у рамках індивідуальних особливостей. Коли гравець володіє майном, з'явиться нотаріус готовий посвідчити будь-який договір на будь-яку суму. Всі ці операції здійснюються під назвою «Державна лотерея», що одразу відводить очі правоохоронцям. Фінансовий донор глобальної корупції – гральний бізнес отримав статус недоторканності [3].

Згідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» одним із завдань ОРД є виявлення фактичних даних про ознаки злочину, в тому числі й заняття гральним бізнесом.[4]

Для виконання зазначеного завдання законодавець закріпив права оперативних підрозділів та визначив можливість проведення ними оперативно-розшукових заходів.

Зокрема, працівники оперативних підрозділів мають право проводити опитування осіб, яким можуть бути відомі факти та обставини щодо заняття гральним бізнесом (відомості про злочин, осіб, що його вчинили, сліди злочинної діяльності тощо). У цьому випадку важливим джерелом оперативної інформації є громадяни, які живуть поряд з гральними закладами або ж ті, що постійно проходять біля цих закладів у певний час (на роботу, на навчання тощо). Ці особи перш за все можуть надати інформацію про так звані «зовнішні» характеристики грального закладу, зокрема про режим його роботи, кількість відвідувачів та постійних клієнтів. Окрім того, ці особи можуть надати інформацію про осіб, які працюють у цьому закладі або управляють ним [6, с. 73]. Оперативний інтерес становлять і особи, які професійно займаються організацією розваг, пропонують та надають відповідні послуги в мережі Інтернет або раніше засуджені за зайняття гральним бізнесом.

Аналіз кримінальних проваджень стосовно грального бізнесу в цілому по Україні свідчить про те, що початкову інформацію про злочин переважно отримують співробітники оперативних підрозділів унаслідок проведення оперативно-розшукових заходів (74,6 %), зокрема за анонімними зверненнями (скаргами) конкурентів по гральному бізнесу, а також заяв і повідомлень громадян, які виявили підпільний гральний заклад (6,8 %), засобів масової інформації (4,6 %), родичів гравців (4,0 %) і громадських активістів (3,4 %).

Проведення, за дорученням слідчого, оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування злочинів залежить від характеристики місць їх учинення (публічно доступне чи недоступне). У першому випадку слідчий звертається з клопотанням про надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК України) з метою прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині приміщення, у якому надаються гральні послуги. Водночас у публічно недоступному місці проводять аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), яка працює в закладі або причетна до надання гральних послуг. Якщо під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій встановлено, що гральні послуги надаються за допомогою симуляторів азартних ігор, з'єднаних з мережею Інтернет, то необхідно отримати дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України).

Піняга Р.О. вважає доцільним удосконалення взаємодії слідчих та оперативних підрозділів (Національної поліції України, податкової міліції та Служби безпеки України) шляхом реалізації комплексу спільних заходів (за умовною назвою «Азарт»), головною метою яких є виявлення місць організації та проведення азартних ігор, викриття осіб, які причетні до грального бізнесу, документування фактів їх протиправної діяльності, встановлення осіб, втягнутих в азартні ігри [5].

Статистика правоохоронних органів стверджує, що заняття гральним бізнесом не носить системного характеру і, в основному, «однорукі бандити» розташовуються в незначних пересувних вагончиках, на поромках та в підвалах житлових будинків. Насправді гральний бізнес продовжує існувати в Україні під виглядом клубів спортивного покеру, миттєвих державних лотерей та інтернет-клубів, які замасковано можуть надати своєрідні послуги прихильникам азартних ігор. Тому розробка новітніх методів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та слідчих підрозділів – важлива складова у протистоянні правоохоронних органів із гральним бізнесом в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Топорецька З.М. Проблеми формування методики розслідування злочинів у сфері грального бізнесу. *Адвокат*. 2011. С. 40–42.
2. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15 травня 2012 р. № 1334-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 536.

3. Топчій В.В. Протидія злочинам, пов'язаним із незаконним заняттям гральним бізнесом: проблеми теорії і практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 6. С. 57–67.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
5. Пиняга Р. О. Розслідування злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 102 с.
6. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

СЕКЦІЯ 3.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Білошенко Л.Л.

Студентка 2-го курсу

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

Климюк І.М.

*Викладач кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Систему Національної поліції складають центральний орган управління Національною поліцією та територіальні органи Національної поліції. До складу апарату центрального органу управління Національної поліції входять організаційно поєднані між собою структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника Національної поліції, а також виконання покладених на Національну поліцію завдань [1, с. 56].

Так, кримінальна поліція – це один з основних підрозділів Національної поліції. Звертаючи увагу на постійну потребу в нових кадрах, наша держава створює чимало навчальних закладів для підготовки фахівців. І хоча останнім часом суттєво покращилася робота органів поліції в Україні, все ж таки існують деякі проблеми щодо підготовки молодих професіоналів.

По-перше, завданням кримінальної поліції є забезпечення протидії злочинності, захист прав та свобод, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань [1, с. 77]. Здебільшого майбутніх працівників для роботи у карному розшуку, кіберполіції, Департаменті боротьби з наркозлочинністю тощо готують університети внутрішніх справ України.

І однією з проблем є саме хибне уявлення студентів про зміст їхньої професії. Тобто, не всі розуміють, в чому саме полягає сутність кримінальної поліції, як відбувається розшук злочинців чи який внесок роблять інші підрозділи, наприклад кіберполіція. Адже всі підрозділи Національної поліції становлять

структури і перебувають у тісному зв'язку та співпраці. Студентам лише відомо, де вони зможуть працювати, але мало інформації про реальні події.

По-друге, заклади вищої освіти надають перевагу вивченню теоретичних знань. І занадто мало практики. Як відомо, У складі кримінальної поліції перебувають такі департаменти: Департамент карного розшуку; Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми; Департамент оперативної служби; Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; Департамент оперативно-технічних заходів; Департамент кримінального аналізу; Департамент захисту інтересів суспільства і держави; Департамент оперативно-технічних заходів [2, с. 168]. Студентам важливо використовувати знання на практиці на набиратися досвіду, спробувати себе у кожному з департаментів та вирішити, що для кожного є ближчим та цікавішим. Робота може приносити щастя тільки коли вона подобається людині.

По-третє, основною та найбільш актуальною проблемою для всієї системи освіти в Україні є впровадження дистанційного навчання. Відверто кажучи, воно погіршує навіть отримання теоретичних знань, що є не менш важливими, а практичну частину взагалі зводить нанівець. У цей час варто або відіслати всіх студентів на практику до відповідних органів Міністерства внутрішніх справ України, або покращити систему дистанційної освіти, заохотити учнів до навчання.

Для вирішення вищенаведених проблем підготовки працівників підрозділів кримінальної поліції необхідно: 1) звернути увагу на тлумачення змісту професії для студентів; 2) ввести практику для студентів з 2-го курсу навчання, тоді можна буде і суміщати її з дистанційним отриманням теоретичних знань; 3) заохотити студентів до самостійного навчання онлайн та покращити якість отримання ними знань онлайн.

Отже, підрозділ Національної поліції є частиною великого механізму, що є втіленням примусового апарату втілення правових норм в Україні. Тому внесок його фахівців у розвиток нашої країни є надзвичайно важливим. І дуже важливим є підготовка майбутніх спеціалістів, які пізніше будуть удосконалювати всю правову систему та політичну, економічну ситуацію в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Настільна книга працівника Національної поліції / Журавльов Д.В., Дрозд О.Ю., Чернявський С.С., Кузнєцова Н.С., Чижмарь К. І., Бабенко К.А., Журавель В.І., Продивус О.В. Київ: ЦНЛ, 2019. 356 с.
2. Організація судових та правоохоронних органів України: навч. посіб./ Матвєєвський О.В., Ярова Л.В. Харків: Право, 2018. 322 с.

Бурбан В.М.

Курсант 3 курсу

*факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Щирська В.С.

*Викладач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗАПОЗИЧЕННЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Вивчення зарубіжного досвіду здатне надати чималу методологічну допомогу. Наприклад, при юридично-технічному конструюванні матеріально-правової бази в частині формування конкретних нормативних основ у сфері кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Будь то норми правостановлюючі або ж ті, що будуть містити в своїй структурі ознаки складів злочинів.

Реформування системи кримінального права, яке почалося з запровадження Кримінально процесуального кодексу 2012 р. поставило перед вітчизняними правоохоронними органами низку проблем, механізми вирішення яких були напрацьовані в розвинених країнах уже з кілька десятків років [2].

Однією з найголовніших проблем є те, що немає оптимального балансу між дотриманням конституційних прав та свобод і ефективним розкриттям злочинів. Відсутня мотивація і захист осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, відсутнє налагодження міжнародного співробітництва у сфері ОРД тощо [1].

Актуальність іноземного досвіду полягає в тому, що лівова частка правових норм та інститутів Кримінально процесуального кодексу України 2012 р. були запозичені із зарубіжних джерел. Але найбільшою проблемою є те, що це було зроблено без створення відповідних допоміжних правових інститутів та належної матеріально-технічної бази [3].

Також потрібно сказати, що цей інститут не вписується в правову ідеологію вітчизняного кримінально-процесуального права, адже по суті воно об'єднує ОРД та кримінальний процес в одне провадження, що протягом багатьох років було предметом критики вчених.

Після прийняття КПК 2012 р. правовий статус оперативно-розшукової діяльності фактично знаходиться поза правовим полем. Але в свою чергу в розвинених країнах (Німеччина, США, Ізраїль, Нідерланди) така діяльність називається як «поліцейська розвідка».

Метою «поліцейської розвідки» є негласне отримання інформації, яка допоможе у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, наркобізнесом. Але хоча така інформація і частково надходить з відкритих джерел варто розуміти, що найбільш цінними є приховане спостереження, зняття інформації з

каналів зв'язку, агентурне проникнення, а також інші методи, що належать до негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Велика кількість проблемних питань, які виникли після запровадження вказаного правового інституту, наразі досліджується і висвітлювалися у працях таких правознавців, як С.В. Албул, А.І. Алексєєв, А.Ф. Возний, В.О. Глушков, С.О. Гриненко, В.М. Гринчак тощо.

Вивчимо іноземний досвід нормативного регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності та можливості його застосування в реаліях України.

Проаналізувавши нормативні акти зарубіжних країн можна сказати, що окремими об'єктами регулювання найчастіше є такі види негласної слідчої та розшукової діяльності правоохоронних органів:

- приховане спостереження за об'єктом (особою, транспортним засобом або місцем); – негласні операції, пов'язані з проникненням у публічно недоступні місця (негласний огляд або обшук, отримання зразків, зняття інформації з електронних носіїв тощо);
- негласні операції, пов'язані з комунікаціями (контроль за листуванням, зняття інформації з каналів зв'язку, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо);
- негласні операції, пов'язані з використанням агентури (отримання конфіденційної інформації, контроль за вчиненням злочину, вилучення зразків тощо) [2].

Предметом регулювання здебільшого є підстави проведення певної негласної дії, порядок її проведення, порядок процесуального закріплення отриманої інформації.

Можна помітити, що у європейських країнах велику увагу законодавець приділяє питанням захисту приватності громадян під час проведення негласних розшукових заходів та забезпечення конфіденційності й безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва.

Слідчо (розшукова) дія спостереження без проникнення у житло широко використовується правоохоронними органами зарубіжних країн.

Її специфіка полягає в тому, що спостереження є прихованим від об'єкта і сторонніх осіб, але воно не пов'язане з проникненням у житло особи за якою спостерігають, тобто проводиться тільки там, де співробітники правоохоронного органу можуть перебувати на законних підставах без отримання спеціального дозволу. Обмеження прав особи тут є мінімальним, часто таке спостереження не потребує особливих дозволів навіть при використанні апаратури фото- та відеофіксації, й рішення про проведення приймає керівник підрозділу або навіть рядовий співробітник правоохоронних органів (США) [4; 5].

Але в свою чергу будь-які негласні операції, пов'язані з проникненням на приватну територію (житло, офіси, виробничі приміщення, приватні земельні ділянки тощо), у більшості країн розглядаються як істотне втручання у приватне життя і регламентуються більш суворо. Навіть незначні відхилення від процесуального порядку їх проведення не тільки компрометують будь-які отримані за їхньою допомогою докази, а й тягнуть кримінальну відповідальність працівників підрозділу, винних у порушенні (Велика Британія, США).

Важливо відзначити, що правові механізми, які регламентують негласну розшукову діяльність є досить різноманітними. Вони спираються на відповідні правові інститути, враховують правові та культурні традиції певного суспільства, але незмінною рисою системи регламентації негласної слідчої та розшукової діяльності в розвинених країнах є судовий контроль за її провадженням. Зауважимо, що певні обмеження прав і свобод, які застосовуються в розвинених країнах у періоди підвищення терористичних загроз або надзвичайних ситуацій, мають тимчасовий характер. Після ліквідації небезпечних факторів вказані обмеження скасовуються. Як правило, будь-які зміни у цій сфері є предметом широких громадських дискусій [2].

Важливим етапом у запозиченні міжнародного досвіду може стати система процесуального закріплення доказів, які були отримані за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій. Істотною проблемою, з якою стикаються вітчизняні правоохоронні органи, є неможливість надати належну процесуальну форму отриманим від агенури матеріалам до завершення досудового розслідування, зокрема, під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу. Іноді відповідне питання порушується судом безпосередньо під час судового засідання, і сторона обвинувачення “запевняє” суд, що відповідні оперативні матеріали були отримані. Однак така ситуація виходить за рамки правового поля і не може тривати довго в умовах побудови правової держави. Необхідно вже зараз розробити процесуальну форму закріплення агентурних матеріалів, що в свою чергу дасть можливість приймати обґрунтовані рішення, щодо обрання запобіжного заходу, і одночасно забезпечила б достатній рівень конфіденційності особам, які цю інформацію надали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
2. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности. М.: МАЭП, 1999. 288 с.
3. Грибов М. Л. Международный опыт разведывательной работы полиции в контексте реформирования органов охраны правопорядка в Украине [Электронный ресурс]. *Universum: Экономика и юриспруденция: электронный науч. журн.* 2014. №2 (3). Режим доступа: <http://www.7universum.com/ru/economy/archive/item/928>
4. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. К., 2005. 352 с.
5. Албул С. В. Нормативне забезпечення розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. *Development of legal regulation in Europe: experience of Poland and Ukraine: international scientific practical conference* (Sandomierz, Poland, January 27-28, 2017). – Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz, 2017. – P. 174-177.

Мулявка Д.Г.

*Завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України
кандидат юридичних наук, професор*

Кулакевич А.О.

*Курсант 4 курсу, взводу ПМПП 17-2
факультету податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Актуальність теми зумовлюється тим, що суспільні відносини, технології і навколишнє середовище загалом існують та здійснюють свою діяльність в постійному розвитку. В даних умовах тільки фахівець, може грамотно й оперативно реагувати на зміни, що відбуваються, враховувати нові методи та технології власної професійної діяльності, може якісно й повноцінно здійснювати свої професійні обов'язки та вважатися професіоналом своєї справи. Великою мірою це відноситься і до слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України. Саме тому розгляд проблем, які з'являються у процесі професійного розвитку та самоствердження працівників слідчих підрозділів, є важливою умовою підвищення ефективності їх діяльності.

Проблематика професійного становлення особистості є предметом уваги багатьох науковців в межах різних напрямків. Так, сучасні дослідження особливих характеристик професійної діяльності базуються на працях Г. Костюка, С. Максименка, С. Рубінштейна, В. Роменця, В. Моляка, А. Макаренка.

Однак, на наш погляд, не досить уваги надано ряду питань, які стосуються особливостей професійного саморозгортання працівників слідчих підрозділів саме після закінчення фахового навчання.

Варто зазначити, що професійний розвиток слідчих органів досудового розслідування Національної поліції — багатоаспектний процес, який вміщує в собі і офіційні обов'язкові заходи, нормативно врегульовані а також відповідний професійно-психологічне супроводження, самоосвіту і самовдосконалення фахівця. Саме вдосконалення фахівця обумовлюється ступенем свідомості та соціальної відповідальності слідчого за результати своєї діяльності, бажанням здійснювати свої професійні обов'язки найбільш якісно та професійно.

Стимулювання до самоосвіти і вдосконалення можливо реалізувати тільки через формування та розвиток системи моральних цінностей слідчих кадрів, й впливати на ці процеси варто, а саме, через проведення агітаційної та інформаційно-роз'яснювальної діяльності стосовно вагомості постійного підвищення власного інтелектуального та духовноморального рівня [1, с. 32].

Слід відмітити, що на сьогоднішній день серед умов стрімкого збільшення кількості кримінальних правопорушень, збільшення рівня їх організованості, впровадження все більш складних, витончених методів злочинних діянь, їх дієве розкриття та розслідування може стати практично неможливим без наукового

забезпечення слідчої діяльності. Під час навчання майбутніх слідчих формування деяких навичок, обов'язків їхнього професійного мислення має ґрунтуватись на використанні методів логіки, психології і прийомів теорії ігор, інформаційного моделювання тощо.

Саме навчання — професійному (криміналістичному) мисленню, як наголошує М. П. Яблоков, повинно мати етапний характер. В першу чергу на головних заняттях повинно бути здійснено теоретичний розбір сутності деяких прийомів криміналістичного мислення. Після цього вивчення окремої теми має супроводжуватися розв'язкою конкретних розумових завдань [5, с. 81]

Проблеми на етапі професійної адаптації (адаптант).

Важливо відмітити, що на сьогоднішній день існують такі проблеми, що ускладнюють процес адаптування слідчих органів досудового розслідування: недостатність і недостовірність інформації про умови й специфіка проходження служби в Національній поліції України; недбале або байдуже відношення прямих і безпосередніх начальників до процесу адаптації молодих слідчих; слабка психологічна та практична витримка, низький рівень морально-ділових якостей фахівців; перенавантаження молодих офіцерів непритаманними їм завданнями, що призводить до великих щоденних витрат часу, фізичної напруги, збільшених емоційних перевантажень, скорочення вільного часу, віддачі всіх фізичних сил та можливостей. [3, с. 14].

Також невід'ємною проблемою є усвідомлення та освоєння нової соціальної ролі та конкретизація кар'єрних завдань та безпосередньо цілей. У зв'язку зі вступом на службу в ряди Національної поліції особа вбирає статус службовця, робота якого координується з колегами та в той же час передбачає сувору службову підпорядкованість. При таких умовах слідчий має, так би мовити, грати нові соціальні ролі — «колега», «підлеглий», власне «слідчий» і т.д. В свою чергу це обумовлює необхідність розуміння специфіки професійного середовища, реалізації вмінь соціальної комунікації.

Проблеми на етапі оволодіння професійною діяльністю.

Проблеми з налагодженням рівних горизонтальних та вертикальних зв'язків, а також знаходження свого професійного «місця». Великою мірою поява таких проблем пов'язується з усвідомленням себе як «рівного серед рівних» та побудовою, на цій базі відповідних комунікативних зв'язків у професійному середовищі. Здійснення комунікативної складової діяльності слідчого знаходить вихід у побудові різноманітних зв'язків в системах (колега — колега та керівник — підлеглий), у створенні індивідуально-професійної моделі спілкування, що прямо здійснюється під час проведення розшукових слідчих дій.

Проблеми підвищення кваліфікації працівників слідчих підрозділів.

Фахівці зазначають, що головною ціллю навчання в рамках підвищення кваліфікації потрібно вважати: утворення максимально кращих умов для розумового, морального, емоційного і фізичного розвитку особи та фахівця, всебічного розвитку її здібностей, намагаючись отримати працівниками органів Національної поліції потрібних знань, умінь і навичок; надання спеціальної освіти на рівні, яка відповідає новому законодавству та сучасним тактикам і методикам боротьби зі злочинністю; побудову навчальних програм згідно з міжнародними вимогами; формування

особистості з розвиненим інтелектом і високим рівнем культури, готової до усвідомленого вибору й засвоєння професійних знань [2, с. 91].

Окрім цього, проблемами є недостатній рівень залучення до проведення службової підготовки фахівців органів прокуратури, експертних установ, суддів, адвокатів і науковців; у підрозділах рідко організовуються круглі столи щодо вирішення нагальних проблем та усунення прогалин у тій чи іншій складовій компетентності; керівники структурних підрозділів не відпускають на сесію своїх підлеглих, які навчаються заочно в закладах вищої освіти; у слідчих бракує часу на самоосвіту, самовдосконалення та самопідготовку до сесії [4, с. 14-16].

Проаналізувавши дані проблеми варто відмітити, що урахування цих питань під час здійснення заходів психологічного супроводу професійного розвитку слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України є базою для подолання професіогенетичних криз, корекції сценаріїв особистого професійного розвитку та кардинальних змін соціальної ситуації професійного саморозгортання особистості слідчого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистанційне навчання кваліфікованих робітників в умовах виробництва В. М. Аніщенко, Г. В. Єльнікова, Г. І. Лук'яненко та ін. ; за ред. Г. І. Лук'яненко. Київ : ІПТО НАПН України, 2015. 217 с.
2. Мілорадова Н. Е. Етапи професіогенезу особистості правоохоронця. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. 2017. № 4 (7). С. 32,38.
3. Проблема адаптації молодих спеціалістів до служби в лавах Національної поліції України : наук.-метод. рек. / уклад.: Н. О. Прібиткова, І. О. Олійник. Харків, 2016. 56 с. URL: <http://www.univd.edu.ua/science-issue/unit/39> (дата звернення: 15.01.2019)
4. Черней В. В. Роль Національної академії внутрішніх справ у підготовці кадрів слідчої спеціалізації: історія та сучасність. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.) МВС України, Нац. акад. внутр. справ, Головне слідче управління. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 14,16
5. Яблоков Н. П. Основные проблемы преподавания криминалистики в современных условиях. Модели преподавания криминалистики: история и современность : сб. науч. тр. под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Киев : Апостиль, 2018. С. 73,82.

Прудка Л.М.

*Доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент*

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В умовах гострої кризи останнім часом в усіх сферах життя суспільства, становлення державності, соціально-економічних і політичних перетворень, курсу на демократизацію суспільства, побудови правової європейської держави, необхідне підвищення ефективності діяльності працівників підрозділів кримінальної поліції, яке багато в чому залежить від їх належної професійно-психологічної підготовленості.

Сучасний стан розвитку української державності не можливий без кваліфікованих, відданих своїй справі, націлених на майбутнє фахівців. Недостатня якість професійно-психологічної підготовки працівників підрозділів кримінальної поліції болісно позначається на рівні їхньої професійної майстерності та результатах їх професійної діяльності.

Процес професійно-психологічної підготовки майбутніх працівників поліції повинен бути спрямований на формування знань, умінь, навичок, які застосовуються під час професійної діяльності поліцейського. Саме тому він безпосередньо залежатиме від активності курсантів, - їх підготовки та інтенсивності участі в процесі навчання і практичного застосування знань, сформованих навичок і умінь. Активність в навчанні слугуватиме показником усвідомленого засвоєння знань, умінь і навичок.

Професійно-психологічна підготовка майбутніх працівників підрозділів кримінальної поліції набуває все більш актуального характеру, оскільки справжній професіоналізм об'єктивно невіддільний від психологічних якостей, в тому числі і професійної усталеності та інших індивідуальних особливостей особистості – суб'єкта правоохоронної діяльності.

Під удосконаленням професійно-психологічної підготовки працівників підрозділів кримінальної поліції розуміється постійно діюча система освоєння спеціальних знань, установок, способів, прийомів, навичок за допомогою яких досягається практична адаптація працівників до професійної діяльності, у ході якої повинні виявлятися не тільки ділові і професійно значимі якості, але і моральні, психологічні, духовні якості працівників. Професійно-психологічні вміння надають можливість швидко та ефективно проводити необхідні службово-оперативні дії та забезпечувати додаткову особисту безпеку для працівників підрозділів кримінальної поліції.

Негативні умови та фактори професійної діяльності працівників підрозділів кримінальної поліції значною мірою визначаються тим, що останнім часом працівникам підрозділів кримінальної поліції доводиться здійснювати свою професійну діяльність найчастіше в умовах гострих соціальних конфліктів, політичної громадської напруженості, складної криміногенної обстановки, під час екстремальних дій. Необхідність подолання небезпечних ситуацій, усунення

перешкод, які створюються на шляху працівників поліції, викликають у них різні емоційні реакції, що вимагає постійної вольової напруги й активної розумової діяльності.

Результати досліджень психологів показують, що такі фактори, як ненормований робочий день, дефіцит часу, постійний контакт з асоціальними елементами, необхідність повної віддачі психічних і фізичних сил під час припинення злочинів, знижують функціональні резерви організму до їх повного виснаження [1, с. 63].

Напруженість пов'язана з великими фізичними й психічними навантаженнями, які переживають працівники внаслідок високої екстремальності їх роботи, діями в умовах конфліктної ситуації, впливом різного роду стрес-факторів, ненормованим робочим днем, наявністю негативного емоційного окрасу діяльності, тому що працівникам підрозділів кримінальної поліції доводиться зустрічатися із різними проявами в буденних умовах – агресивності, неадекватних дій людей в різних емоційних станах.

Крім того, професійну діяльність працівників підрозділів кримінальної поліції відрізняє яскраво виражений пізнавальний характер, що вимагає не тільки різноманітного вирішення розумових задач різного плану й складності, але й організації їх практичного здійснення, що виражається в розвитку та посиленні такої якості розуму, як здатність особи самостійно приймати адекватне рішення; вміння глибоко і докладно вникати в суть того або іншого явища, виділяти в ньому головне; здатність передбачати і аналізувати найближчі і віддалені перспективи, результати того, що відбувається; вміння мобілізувати свою волю в необхідних (передусім, стресових) ситуаціях тощо.

Так, працівникам підрозділів кримінальної поліції в процесі виконання службово-оперативних задач повинна бути притаманна висока потреба у пошуках нових засобів протидії правопорушникам, розвитку відповідних особистих здібностей протидії негативним факторам середовища, творче і самокритичне відношення до себе й оточуючих, готовність до опанування прийомів специфічних психологічних технік, аудівізуальної психодіагностики брехні, протидії маніпуляціям, безконфліктного спілкування та ін.). Крім того вміння саморегуляції психоемоційного стану надає можливість кожному працівнику ефективно подолати деструктивний вплив негативних життєвих обставин, середовища і сформуванню необхідну психологічну стійкість особистості працівника підрозділів кримінальної поліції.

У процесі професійної психологічної підготовки важливо також забезпечити функціонування психотренінгових комплексів, організацію та проведення тренінгів з актуальної для професійної діяльності поліцейських тематики, спрямованої на формування необхідних професійних, поведінкових та комунікативних навичок, готовності до дій у різноманітних службових ситуаціях, практичне відпрацювання поліцейськими типових професійних завдань [2, с. 15].

На заняттях із професійно-психологічної підготовки для формування психологічно важливих якостей можуть використовуватися:

- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги та спостережливості;

- психофізичні тренінги з подолання перешкод (ускладнення, полоса перешкод, лабіринти);
- ідеомоторне тренування;
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);
- тренінги з освоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- навчання основам аутогенного тренування;
- тренінги самонавіювання, самопереконання, настрою;
- СОПТ – ситуативно-образне психорегулююче тренування (уявне перерахування працівником необхідних індивідуально-ціннісних якостей та ситуацій, які йому вдалося вирішити).

Доцільність практичних занять, тренінгів зумовлюється існуванням психологічної закономірності: людина, яка неодноразово потрапляла у важкі умови і впоралася з ними, має більше шансів вийти з честю з чергової екстремальної ситуації, ніж та, яка ніколи в них не потрапляла [3, С. 228].

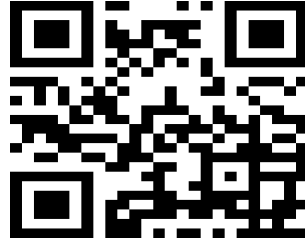
Отже, професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів кримінальної поліції є процесом активізації його здібностей до відповідного виду професійної діяльності. Вона передбачає зміцнення взаємозв'язків між певними якостями особистості як елементами складних здібностей, необхідних для конкретної діяльності, і формування вміння користуватися ними за певних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків: ХНУВС, 2018. С. 63-66.
2. Барко В. І., Остапович В. П., Барко В. В. Напрями вдосконалення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. *Психологічний часопис*: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. № 4. Вип. 14. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. С. 9-18.
3. Швець Д. В. Стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 30 берез. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук України; Консультат. місія Європейського Союзу в Україні. Харків: ХНУВС, 2017. С. 226-229.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний веб-сайт Одеського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://oduvvs.edu.ua/>

2. Канал YouTube Одеського державного університету внутрішніх справ. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCb23mT349Jnu3YwRFgRy6iw/featured>

3. Сторінка Одеського державного університету внутрішніх справ на Facebook. URL: https://www.facebook.com/oduvsuniversity/?hc_ref=ARTb5G9XZg9UF8XQpcMwq767lpLNNzUxoCeaxVLcwO0Teqif-rl0WkRs2HRSSGbL5z0&fref=nf

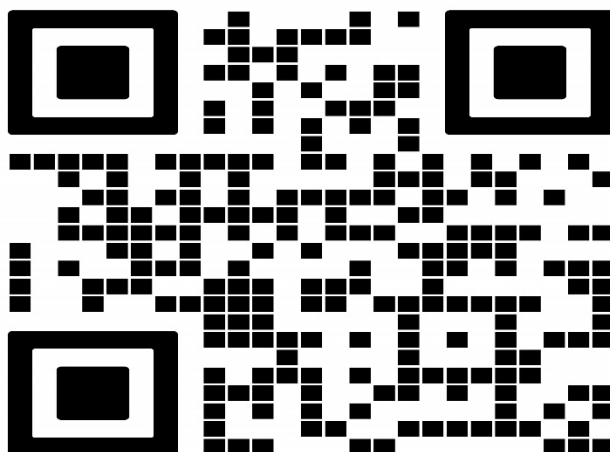
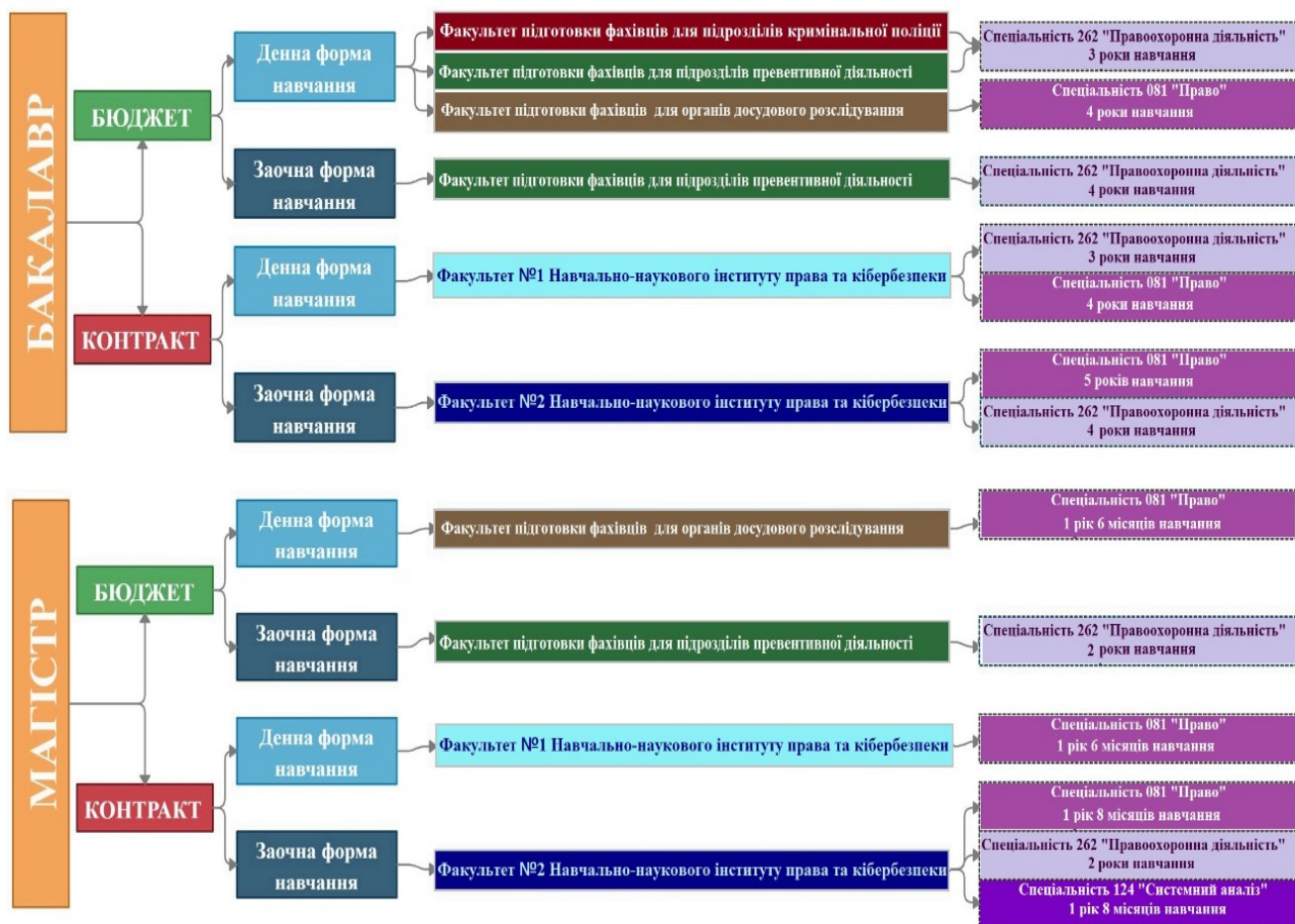
4. Електронний репозитарій наукових публікацій Одеського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://dspace.oduvvs.edu.ua/>

5. Офіційний веб-сайт ГО «Всеукраїнська асоціація науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності». URL: <http://aord.com.ua/>

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Важлива Інформація

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗРОБИ СВІЙ ВИБІР – ПРИЄДНУЙСЯ !

Візьми участь у конкурсі
на посади:

- ✓ слідчих;
- ✓ дільничних офіцерів;
- ✓ оперуповноважених;
- ✓ молодшого
начальницького
складу.

Отримуй вищу
юридичну освіту
за державним замовленням
за спеціальностями:

- ✓ «Право»;
- ✓ «Правоохоронна
діяльність».

Онлайн анкета та умови конкурсу на сайті: <https://nabir.np.gov.ua/>
або за телефонами: +38(098) 182-04-80
+38(050) 333-80-91

Зареєструй анкету на сайті: <https://osvita.np.gov.ua/>
Телефон приймальної комісії: (048) 795-50-09,
www.oduvs.edu.ua

З М І С Т

Вступне слово Ректора ОДУВС	3
Секція 1.	
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
Аброськін В.В. Сучасні напрями вдосконалення методології оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України	5
Албул С.В., Берназ П.В. До питання концептуалізації напрямів вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення негласної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в Україні	9
Афонін Д.С., Мукоїда Р.В. Нормативно-правова регламентація та організація забезпечення центральної і регіональних баз даних ДНК-профілів	13
Білоус Р.В., Василичук В.І. Система, порядок організації та проведення оперативного кримінального аналізу у протидії кримінальним правопорушенням	16
Бляшенко О.О. До питання виконання спеціального завдання у складі організованого злочинного угруповання в умовах чинного кримінального процесуального законодавства	18
Бурбан В.М. Використання службових тварин в оперативно-розшуковій діяльності підрозділами Національної поліції України	22
Волошина М.О. Оперативний пошук інформації, що свідчить про протиправну діяльність	25
Гамурар І.О. Розвиток оперативно-розшукової діяльності в Україні	30
Горбачов О.В. Значення оперативно-розшукової превенції у системі протидії кримінальній протиправності	33
Довгань А.С. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення оперативно-розшукової діяльності	35
Дулгер В.В. До питання процесуалізації оперативно-розшукових заходів	37
Дьорова О.М. Психологічні бар'єри під час встановлення контакту в оперативно- розшуковій діяльності	41

Заволокіна В.А. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах	46
Ігнатюк О.В. Аналіз законодавства пострадянських країн щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні	49
Капустник В.В. Окремі аспекти організації проведення оперативно-розшукових заходів, які потребують дозволу слідчого судді	57
Кириченко О.В., Хмеленко В.В. Правове регулювання принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам в оперативно-розшуковому законодавстві пострадянських країн	59
Кислий А.М. Щодо методології використання як доказів матеріалів, отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час доказування	63
Кісенко В.П. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як елемент доказування у кримінальному провадженні	67
Козаченко О.І. Деякі правові аспекти негласного співробітництва в межах кримінального провадження як необхідна умова запровадження інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження	70
Лизогубенко Є.В. Деякі проблеми, пов'язані з виконанням спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	77
Любчик В.Б. Деякі питання щодо взаємодії слідчого з оперативними підрозділами Національної поліції України	80
Меженко Т.С. Проблемні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України в сучасних умовах	83
Мельник О.О. Напрями вдосконалення негласної роботи оперативних підрозділів Національної поліції України	85
Міхальський Я.В. Особливості інформування Держфінмоніторингом правоохоронних органів про зупинення фінансових операцій	87

Никифорчук Д.Й., Чемерис Д.Д., Никифорчук В.Д. Актуальні питання законодавчого регулювання розшуку безвісти зниклих осіб	91
Плетенець В.М. Можливості використання оперативно-розшукової інформації в подоланні проявів протидії розслідуванню	93
Поляков Є.В., Поліщук Д.Г. Види і призначення оперативно-розшукових заходів і їх співвідношення з негласними слідчими (розшуковими) діями	95
Русавський В.О. Негласні слідчі (розшукові) дії: деякі проблеми інституту в кримінальному провадженні України	97
Стащак А.Ю. Значення та специфіка дотримання принципів оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції в рамках різних оперативно-розшукових форм	100
Стащак М.В. Особливості використання дезінформації під час оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації	102
Сьомін О.Є. Взаємозв'язок законодавства про оперативно-розшукову діяльність та про Національну поліцію України	104
Таранова О.С. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової профілактики	107
Тарасенко В.Є. До питання захисту персональних даних осіб, які на конфіденційній основі залучаються до виконання завдань кримінального судочинства	111
Титаренко К.І. Проблеми правового регулювання діяльності оперативно-розшукових підрозділів	114
Томма Р.П. Фіксація ходу і результатів негласних слідчих розшукових дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування	117
Федчак І.А. Цілі та сфери поширення розвідувальної (кримінальної) аналітики	119
Форнальчук І.Л. Оперативно-розшукове та кримінальне процесуальне законодавство: проблемні аспекти	121
Халимон С.І. До питання фінансового забезпечення оперативно-розшукової діяльності	124

Ханькевич А.М. Про необхідність оперативно-розшукового забезпечення судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, вчинених кримінально-протиправними групами	127
Чиж С.А. Актуалізація наукового дослідження проблем оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій	128
Шевчук О.Ю. Проблемні питання правового регулювання оперативно-розшукових заходів	130
Ямкова Т.І. Конфіденційне співробітництво при здійсненні оперативно-розшукової діяльності	132
Секція 2. НАПРЯМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ ВИДАМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
Байов В.О. Оперативний пошук ознак наркозлочинів, вчинених етнічними злочинними угрупованнями	135
Білоконь Д.С., Мукоїда Р.В. Організація пошукової роботи по виявленню злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій	138
Вайда Т.С., Онопченко Н.В. Деякі аспекти використання працівниками Національної поліції України заздалегідь ідентифікованих номерних знаків транспортних засобів або які мають маскувальні характеристики	141
Войтов Г.В. Публічна інформація про діяльність органів виконання покарань України як чинник запобігання корупції: аналіз проблем безперешкодного доступу	146
Горбань М.О. Роль суб'єктів оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з незаконним обігом наркотиків	150
Даніч М.А. Провокація під час оперативної закупки наркотичних засобів, їх аналогів чи прекурсорів	153
Довгань А.С. Роль оперативних підрозділів Національної поліції України в запобіганні пенітенціарній злочинності	156

Доронін О.Д. До питання визначення особи злочинця, що має досвід бойових дій, та її місце в системі елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів	159
Єгоров С.О. Проблемні питання нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам	163
Корзун А.С. Оперативні підрозділи Національної поліції України як суб'єкти протидії масовим заворушенням	167
Лісіцина Ю.О. Кримінально-правова характеристика складу злочину «Примушування давати показання»	171
Мукоїда Р.В. Взаємодія поліції з населенням під час попередження терористичної діяльності	174
Назаренко І.В. Особливості проведення профілактичних заходів під час оперативно-розшукової протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів	176
Оголенко А.В. Деякі шляхи удосконалення оперативно-розшукового законодавства у протидії діяльності злочинних груп та злочинних організацій	179
Осуховський Р.В. Розробка учасників незаконних збройних формувань в умовах ізоляції	181
Павлов Д.М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у фінансових розслідуваннях	184
Стерненко Я.М. До питання оперативно-розшукової протидії торгівлі дітьми з метою сексуальної експлуатації в Україні	186
Тіхонов С.В. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи	189
Ткаченко А.С. Транснаціональна злочинність як загроза національній безпеці	192
Узюм П.А. Актуальні питання протидії кіберзлочинності в Україні	195

Федоряєва К.О. Проведення оперативно-розшукових заходів з виявлення та документування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів	198
Хаммуді А.В. Окремі питання ефективності оперативно-розшукової протидії одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства	201
Шандренко Ю.Ю. Підстави прийняття слідчим рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні	204
Шапарь А.О. Протидія організованим злочинностям правоохоронними органами України	206
Шендрик В.В. Сучасні способи вчинення і підготовки кримінальних правопорушень у сфері обігу комп'ютерних програм	209
Щерба С.В., Лакизюк О.Ю. Роль оперативно-розшукової діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки держави	211
Щурат Т.Г. Діяльність оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України у протидії гравальному бізнесу	213
Секція 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	
Білошенко Л.Л. Актуальні проблеми підготовки працівників підрозділів кримінальної поліції	217
Бурбан В.М. Вдосконалення кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України шляхом запозичення досвіду зарубіжних країн	219
Мулявка Д.Г., Кулакевич А.О. Проблематика професійного розвитку слідчих органів Національної поліції	222
Прудка Л.М. Професійно-психологічна підготовка та її значення в діяльності працівників підрозділів кримінальної поліції	225
ДОДАТКИ	228

Наукове видання

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції**

**30 жовтня 2020 року
м. Одеса**

Серія: «Теорія і практика ОРД»

Редактор С.В. Албул
Дизайн обкладинки В.С. Ткачук

Підписано до друку 30.10.2020. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman»/ Друк різнографія. Ум. друк .арк. 28
Надруковано з готового оригінал-макету.

Наклад 300 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.